

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**GÜNEY AZERBAYCAN ŞAİRİ BULUD
KARAÇORLU (SEHEND)NUN NAZMINDA DİL
ÖZELLİKLERİ**
(Transkripsiyonlu Metin, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi ve Seçme Sözcük)

Ali Selami BAŞOĞLU

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇELİK

**İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin Sosyal Bilimler
Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İçin Yazılmasını Öngördüğü:**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

(Malatya, Şubat 2009)

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Enstitümüz Yüksek Lisans öğrencisi Ali Selami BAŞOĞLU tarafından Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇELİK danışmanlığında hazırlanan “Güney Azerbaycan Şairi Bulud Karaçorlu (Sehend)nun Nazmında Dil Özellikleri” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

BAŞKAN :

ÜYE :

ÜYE :

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2009

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	IV
İŞARETLER.....	V
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	VI
ÖN SÖZ.....	VIII
GİRİŞ	X
BULUD KARAÇORLU’NUN HAYATI, SANATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ	X

İNCELEME

1. SES BİLGİSİ (FONETİK)

1.1. ÜNLÜLER	1
1.1.1. Ünlü Değişmesi	2
1.1.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi	2
1.1.1.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması	3
1.1.1.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	4
1.1.1.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	5
1.1.2. Kalınlık-İncelik Uyumu	5
1.1.3. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	6
1.1.4. Ünlü Düşmesi	6
1.1.5. Ünlü Türemesi	6
1.2. ÜNSÜZLER	7
1.2.1. Ünsüz Değişmeleri	10
1.2.1.1. Sedalılaşma	10
1.2.1.2. Sızıcılaşma	13
1.2.1.3. Sedasızlaşma	14
1.2.1.4. Akıcılaşma	15
1.2.2. Ünsüz Düşmesi	16
1.2.3. Yer Değiştirme	18
1.2.4. İkizleşme	19
1.2.5. Ünsüz Benzeşmesi	19
1.2.5.1. İlerleyici Benzeşme	19
1.2.5.2. Gerileyici Benzeşme	20
1.2.6. Hece Yutumu	20
1.2.7. Aykırılışma	20

2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. YAPIM EKLERİ.....	22
2.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri.....	22
2.1.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri	24
2.1.3. Fiilden İsim Yapma Ekleri	26
2.1.3.1. Fiilimsi Ekleri.....	26
2.1.3.1.1. İsim-Fiil Ekleri	26
2.1.3.1.2. Sıfat-Fiil Ekleri.....	26
2.1.3.1.3. Zarf-Fiil Ekleri	29
2.1.3.1.4. Fiilden İsim Yapan Diğer Ekler	31
2.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri.....	34
2.1.4.1. Çatı Ekleri	34
2.1.4.1.1. Geçişli-Ettirgenlik Ekleri	34
2.1.4.1.2. Edilgenlik Ekleri	34
2.1.4.1.3. Dönüştürme Ekleri	35
2.1.4.1.4. İşteşlik Eki.....	35
2.1.4.2. Fiilden Fiil Yapan Diğer Ekler	35
2.2. ÇEKİM EKLERİ	36
2.2.1. İsim Çekim Ekleri	36
2.2.1.1. Çokluk Eki	36
2.2.1.2. İyelik Ekleri.....	36
2.2.1.3. Hâl Ekleri	37
2.2.1.3.1. Yükleme Hâli (Akkuzatif Hâli)	37
2.2.1.3.2. Yönelme Hâli (Datif Hâli).....	37
2.2.1.3.3. Bulunma Hâli (Lokatif Hâli)	38
2.2.1.3.4. Uzaklaşma Hâli (Ablatif Hâli).....	38
2.2.1.3.5. İlgi Hâli (Genetive Hâli).....	38
2.2.1.3.6. Eşitlik Hâli (Ekvatif Hâli)	38
2.2.1.3.7. Vasıta Hâli (İnstrumental Hâli)	39
2.2.1.3.8. Yön Gösterme Hâli (Direktif Hâli).....	39
2.2.1.4. Soru Ekleri	39
2.2.2. Fiil Çekim Ekleri.....	40
2.2.2.1. Şahıs Ekleri	40
2.2.2.2. Bildirme (Haber) Kipleri.....	40
2.2.2.2.1. Geniş Zaman Ekleri.....	40
2.2.2.2.2. Şimdiki Zaman Eki.....	40
2.2.2.2.3. Görülen Geçmiş Zaman Eki.....	41

2.2.2.2.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki	41
2.2.2.2.5. Gelecek Zaman Eki	41
2.2.2.3. Tasarlama Kipleri	42
2.2.2.3.1. Emir Kipi	42
2.2.2.3.2. İstek Kipi	42
2.2.2.3.3. Şart Kipi	42
2.2.2.3.4. Gereklilik Kipi	42
2.2.2.3.5. Birleşik Çekimler	43
TRANSKRİPSİYONLU METİN	44
SONUÇ	538
KAYNAKÇA	541
FAYDALANILAN ESERLER	543
SEÇME SÖZLÜK	545
EKLER	560

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
C	: Cilt
ev.	: Çeviren
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
ET	: Eski Türkçe
G	: Gazi Üniversitesi
Ltd.	: Limitet
s.	: Sayfa
S	: Sayı
	: irketi
TDK	: Türk Dil Kurumu
Yay.	: Yayınevi
Yrd. Doç.	: Yardımcı Doçent

İŞARETLER

-	: Gramer tahlilinde fiil kökünü ve bu köke eklenen eki gösterir.
--	: Eksiz durumu gösterir.
+	: Gramer tahlilinde isim kökünü ve bu köke eklenen eki gösterir.
>	: Ok yönünde gelişmeyi gösterir.
>>	: İki aşamalı değişme olduğunu gösterir.
~	: Değişken şekli gösterir.
#	: Kullanıldığı yere göre sesin kelime başında veya sonunda olduğunu gösterir.
()	: İçindeki sesin değişken olduğunu gösterir.
/	: Kök ünlüsünden sonraki sesi gösterir.
A	: a, e
I ₂	: ı, i
U	: u, ü
I ₄	: ı, i, u, ü
K	: k, ƙ
G	: g, ğ
K ₃	: k, ƙ, ğ (g)
K ₄	: k, ƙ, ğ, g
C	: ç, c

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

آ , ا	: a, e, ā
ئ	: è
ب	: b, p
پ	: p
ت	: t
ٹ	: ʈ
ج	: c
چ	: ç
ح	: ḥ
خ	: ḫ
د	: d
ذ	: ẓ
ر	: r
ز	: z
ژ	: j
س	: s
ش	: š
ص	: ṣ
ض	: ẓ
ط	: ṭ
ظ	: ẓ
ع	: ʿ
غ	: ġ
ف	: f
ق	: q
ك	: k
گ	: g
ل	: l
م	: m
ن	: n
و	: o, u, ū, v

و	:ö
ه	: h
ى	: i, î, ī, ï, y

ÖN SÖZ

Konum itibariyle geçiş yolları üzerinde bulunan Azerbaycan, zengin dil ve kültür kaynaklarını tarihi seyir içinde gösterme imkânı bulamamış ve Azerbaycan dil varlığı 19.yüzyıl boyunca Rus ve İran boyunduruğu altında gelişmemiştir.

Rus Çarlığı ve İran arasında imzalanan Gülistan ve Türkmençay Antlaşması ile Azerbaycan ikiye bölünmüş; kuzeyi Çarlık Rusya'sına güneyi ise İran'a bağlanmıştır. Bu antlaşmalarla kuzeyde Rus ve güneyde İran dil ve kültürü altında kalan Azerbaycan Türklerine, yazı dili dayatılmış ve yeni bir kimlik oluşturulmaya çalışılmıştır. Pehlevi rejiminde Türklere Güney Azerbaycan'da ana dilleri ile yazmak yasaklanmıştır. Bu yasağı hiçe sayarak Şehriyâr, Bulud Karaçorlu, Sahîr, Kerimî ve Ali Tebrizî gibi şairler ana dil bayrağını dalgalandırmışlardır.

Bu çalışmamızda; ana dilinde yazan, Güney Azeri şairlerinden Sehend'in nazmında dil özelliklerini ses ve şekil bilgisi bakımından incelemeye çalıştık. Eser 870 sayfa, 14.692 mısradan oluşan, Behrûz İmanî'nin derlediği, Tebriz'de Ahtar yayınevi tarafından basılan "*Sehend'in Eserleri I ve II*" esas alınarak incelendi. Bu iki ciltlik eser "*Sazımın Sözü*", "*Kardaş Andı*", "*Dedemin Kitabı*" ve "*Başka Şiirler*" başlıkları altındaki bölümlerden oluşmaktadır.

Güney Azeri Türkçesi üzerine akademik çalışmalara bir katkımız olması amacıyla Güney Azeri şivesini en iyi şekilde temsil eden bu eseri incelemeyi uygun bulduk.

Eserin ikinci cildindeki Şehriyâr'a ait "*Sehendim*", Farsça olan "*Selam Ber Tebriz*" ve "*Bidar Şov Samed*" şiirleri çalışmaya dahil edilmemiştir.

Birinci bölümde Sehend'in hayatı ve edebi kişiliği ele alınmıştır. İkinci bölümde metnin ses özellikleri, bu seslerdeki değişmeler Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi yazı dili karşılaştırılarak verilmiştir. Şekil bilgisi yapım ve çekim ekleri olarak iki ana başlık altında üçüncü bölümde incelenmiştir.

Transkripsiyonlu metinlerin yer aldığı dördüncü bölümde ise çeviriyazı işaretleri kullanılmış, devamında ise metnin daha iyi anlaşılması için seçme bir sözlük oluşturulmuştur.

Bu çalışmada deneyimini kültür hazinesine dönüştürmüş değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇELİK'e, bakış aımı geliştiren Yrd. Doç. Dr. Nesrin SİS'e, manevi yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Cafer MUM'a ve Saim KISTIRAK'a teşekkür ederim.

Ali Selami BAşOğLU
MALATYA - 2009

GİRİŞ

BULUD KARAÇORLU'NUN HAYATI, SANATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Sehend, son elli yıllık Güney Azerbaycan şiirinin Seyyid Muhammed Hüseyin Şehriyar'dan sonra gelen, en meşhur ve kudretli şairidir. Sağlığında Türkiye, Kuzey Azerbaycan ve Irak'ta şöhret kazanmasına rağmen öz memleketinde garip kalmış olan Sehend'in doğum tarihi Sazımın Sözü adlı kitabının 2. baskısında¹ 1301 (1922) olarak gösterildiği halde, “*Edebiyat ve İnce-Sen'et*”² gazetesinde 15 Aprel (Nisan) 1928'de doğduğu belirtilmiştir.

Sehend'in babası Muttalib, şofördür. Aile, Karaçorlu adlı Akkoyunlu Türkmenleri arasında tarihe geçmiş eski bir Oğuz boyundandır. Karadağ civarından Merağa'ya göçmüşler. Babası yağmurlu, bulutlu bir ilkbahar günü dünyaya gelen oğluna Bulud adını koyar.

İlk mektebi Merağa'da Farsça olarak okur. Ailevi sebepler ile geçim sıkıntısı yüzünden yüksek tahsil yapamaz. Onun asıl yetiştiği mektep aile ocağı, gıdalandığı kaynak halk kültürü olmuştur. 1320 (1941)de Rıza Han istibdadının yıkılmasıyla ortaya çıkan demokratik hareketlere yakından iştirak eder. Bu yıllarda şiir ve edebiyata ilgi duymaya başlar. İlk şiirleri bu dönemde duvar gazetelerinde görülür. Daha sonra tek tük bazı gazete ve dergilerde şiirleri yer alır. 1324 (1945) yılında Azerbaycan'da milli-demokratik bir hareket başlatmış olan Pişaveri taraftarları, Sehend'i cezbetmeye başlar. Bir yıl kadar sürmüş olan bu hareket sırasında Azerbaycan'da milli bir hükümet kurulunca Azeri Türkçesiyle mektepler açılır, gazete ve dergiler neşredilir, çeşitli kitaplar basılır. Bu hareketi tasvip eden şairler Tebriz'de “Şairler Meclisi” adlı bir ebedi çevre oluştururlar. Sehend de bu toplantılara katılır, okunan şiirleri dinler, kendi şiirlerini okur, edebî münakâşalara, siyasî sohbetlere şahit olmuştur. Sözü ettiğimiz cemiyetin bünyesindeki şairlerin eserlerinden örnekler toplanarak “*Şairler Meclisi*” adlı bir antoloji neşredilmiştir. (Tebriz, 1945). Bu antolojide Sehend'in; “*Alkış*”, “*Fedailer Marşı*”ı, “*Keçmiş Fedailerimizin Yadı*” başlıklarıyla üç şiiri de yer alır. Burada Sehend'in bir gençlik resmi de vardır. İmzası; Karaçorlu Râzi şeklindedir. Böylece ilk

¹ KARACORLU, Bulud, Sehend: Sazımın Sözü, 1.c. (arka kapakta) 2. bas. Tebriz, İntişarat-ı Şems, 1358 (1979), 279+1 s.

² Sen'etkâr Ölümür: (Yazan: Kalem yoldaşlarından bir grup), Bakû. (18 Mayıs) 1979, No:20 (1843), s.7.

şiiirinde Râzi mahlasını kullandığını anlıyoruz.³ 1945-46 arasında Sehend, “*Azerbaycan Demokrat Fırkası*”nın “*Cavanlar Teşkilatı*”nda çalışır. 1946’da İranlıların sözü edilen milli hareketi kanlı bir şekilde bastırmaları; birçok Azeri aydınları gibi Sehend’in de ruhunda derin izler bırakmıştır.

1328-30 (1949-50) yıllarındaki “*Musaddık Hareketi*”ne faal olarak katılan Bulud Karaçorlu arkadaşlarıyla birlikte Tebriz’de hapse atılır. 1951-52 arasındaki mahkemesi sırasında kendi fikirlerini mertçe müdafaa eder, hapiste gördüğü işkence, zulüm onu yolundan döndüremez. Halkının geleceği, milli kültürünün yükselişi için çalışmaktan vazgeçmez.

28 Murdad 1330 (1951) ayaklanmasından birkaç gün önce hapisten çıkarılır. Bu müddet içerisinde karşılaştığı kötü hadiseler; kırılganlıklar ve ihanetler şairi sarsar. İçtimai, siyasî hadiselerden uzaklaşır. Kendine mahsus bir yol tutar. Edebî, kültürel faaliyetlerine ağırlık verir.

İki dost –Sehend ve Ferzane- hapisten çıktıktan sonra Tahran’da Selsebil taraflarında bir oda tutarak birlikte yaşamaya başlarlar. Aylarca işsiz kalıp, zor günler geçirdikten sonra, Ferzane bir noterde, Sehend de dokuma makinaları tamir edilen bir atölyede güçlkle iş bulur. Bu sıralarda Ferzane, folklor ve dil meseleleri ile uğraşır. Sehend de bu konulara ilgi duyar. 1953 yılı civarında, Tebriz’den Ferzane’ye bazı kitaplarla birlikte el yazması bir “*Dede Korkud*” kitabı gelir. Sehend kitabı büyük bir heyecanla, o gece yatmayarak okur. Bu eser onun ruhunda derin fırtınalar yaratır. “*Araz ve Hatire*”de denediği hamasi şiir için daha uygun bir mevzu bulmuştur. Milli benliği unutturulmuş bir halka, ezilmiş, istismar edilmiş millette Dede Korkud’un tarihin derinliklerinden gelen gür sesiyle düşüncelerini haykırarak, Azeri cemiyetini uykudan uyandırmaya çalışır. Destanı nazma çekmeğe o günlerden itibaren başlar. Bu sıralarda İran’da Şah “İnkılab-i Sefid” yaratma yolundadır. Bazı sebeplerle memlekette geçici, kısmi bir serbestlik görülür. Azeri Türkleri kendi geçmişleriyle, edebiyatlarıyla ilgilenmeye başlarlar. Fırsatdan istifadeyle bazı kitapları ana dilleriyle bastırmayı başarırlar. Küçük bazı edebî topluluklar oluşur. Ferzane ve Sehend, Tahran’daki edebi çevrelerde önemli rol oynar. Sehend, üzerinde çalıştığı “*Dede Korkud Destanları*”ndan tamamladığı veya kısmen yazdığı parçaları bu çevrelerdeki toplantılarda okur. Dinleyicilerin, dostlarının bir hayli takdirini kazanır. 1343 (1964) yılında bir matbaada

³ Şairler Meclisi, (Numara: 3-4), s. 349-351.

Dede Korkud Destanları'nın birinci cildi olan "*Sazımın Sözü*"nın ilk kitabı gizlice basılır. Kısa bir zaman sonra da ikinci kitabın (cildin) bastırılması mümkün olur. Sehend, gündüzleri işinde çalışarak, geceleri şiir yazarak Dede Korkud Destanları'nın tamamını nazma çeker. Henüz basılmamış olan 3. cilde, "*Dedemin Kitabı*"; 4. cilde ise "*Gardaş Andı*" isimlerini verir. Bu dört ciltlik eserde Dede Korkud Destanları'nın tamamını nazma çeker. Sehend, "*Sazımın Sözü*"nın uyandırdığı ilgiden sonra kendisine yazılan nazireleri, bilhassa Azerbaycan şairlerinin şiirlerini ve kendisinin bunlara yazdığı cevapları bir araya toplayarak bunlara da Dede Korkud Destanları'ndan "*Beşinci Cilt*" adını verir. Geride kalan, diğer büyük küçük şiirlerini "*Ferhad*" diye adlandırdığı bir mecmuada toplar. Bütün bu adı verilen kitaplara dahil edilmemiş irili ufaklı, tamamlanmış veya yarıda kalmış, Türkçe veya Farsça bir çok şiirinin olduğu Ferzane Bey'den öğrenilmiştir.

Sehend, İran'ı ziyaret eden Kuzey Azerbaycanlı, eski Fars edebiyatı mütehasısı Prof. Dr. Rüstem Aliyev'le Tahran'da tanışmıştır. Ona bir şiir de yazmıştır. Ayrıca son yıllarda Vahdet-i Vücut'a duyduğu ilgi sebebiyle, Rüstem Aliyev'in neşrettirdiği "Nesimî Divanı"na bir mukaddime yazmıştır.

Hayata bir tamirhanede işçi olarak atılan Sehend, sonradan başarılı bir iş adamı olmuştur. Öldüğü zaman iki iplik fabrikasının sahibiydi.

Sehend, İran'da inkılabın gittikçe şiddetlendiği, Azerilerin kısmen de olsa rahat bir nefes alabildiği günlerde, 22 Ferverdin 1358 (11 Nisan 1977) tarihinde, gece saat ikide, bir kalp krizi neticesinde hayata veda eder.⁴

Sehend'in elyazısında zor okunan veya hiç okunmayan yerlerin bulunması, el yazmaların yayınlanmasını engellemiştir.

Sehend'in yukarıda sözü edilen, büyük çaptaki eserlerinin dışında kalan manzumelerini şunlardır: "*Şallag*" (Azer 1345-1966), "*Birinci Armağan*" (Azer 1345-1966), "*İkinci Armağan*", (Ferverdin 1347-1968), "*Hörmətli Üstad Böyük Şehriyar'a*" (Behmen 1346-1967) "*Ahir Söz*" (Aban 1346-1067), "*Gala Eşigi*" (1346-1967), "*Gardaşım Aliğa Gürçaylıya Mektub*" (Ordıbehişt 1347-1968), "*Üçüncü Armağan*" (Azer 1347-1968), "*Sabır*

⁴ Gencali Sabah, Halg Şairi Sehend, adlı yazısında ölüm tarihini 21 Ferverdin 1359 (10 Nisan 1979) olarak gösteriyor (Varlık, Tahran, Nisan 1980, sayı: 11, s.45.). Bu yanlış olmalıdır, zira yine Varlık mecmuasının Nisan 1981 tarihi 24. sayısında Ferzane ile yapılan, yukarıda bahsettiğimiz mülakatta 22 Ferverdin 1358 tarihi bitirilmiştir.

Daşı” (1350-1971), “*Sovet Gözeli*” (?), “*Buz Çiçeği*” (1350-1971), “*Neşasa*” (1351-1972), “*Hasret*” (1351-1972), “*Ovçu Ceyran*” (1351-1972), “*Mi’ad*” (1352-1973), “*Elde Gayırma Çiçekler*” (1353-1974), “*Men Tebriz’den Gelmişem*” (Esfend 1356-1977), “*Ziyaretname*” (1356-1977), “*İmama Selam*” (1357-1978), “*Gardaşım Valeh’in Mektubuna Cevab*” (?)

“*Sazımın Sözü*”nün birinci cildinde M.A. Ferzane imzasıyla Farsça ve daha sonra da Azeri Türkçesiyle olmak üzere aynı mealde iki ön söz bulunmaktadır. Bu cildin içinde “*Duha Kocaoğlu Deli Dumrul, Dirse Hanoğlu Bogac, Kanlı Kocaoğlu Kan Turalı*” hikâyeleri ve kitabın sonunda ise altı sayfalık lugatçe vardır.

İkinci ciltte “*Karacık Çoban (Kazan Hanının Evinin Yağmalanması), Bekil Oğlu Amran ve Tepe Göz*” hikâyeleri nazmedilmiştir.

“*Sazımın Sözü*”nde genellikle hece vezni kullanılmıştır. Birçok yerde de vezne ve kafiye dikkat edilmediği görülür. Şair destanların mevzu ve üslup hususiyetlerine sadık kalmaya gayret etmiştir. Fakat yer yer hayal yelkenini açtığı insan duygu ve zekâsının ufuksuz deryasına daldığı da görülür.⁵

“*Hürmetli Üstad Büyük Şehriyar’a*” adlı uzun mektubunu Şehriyâr’ın “*Haydar Baba’ya Selam*” adlı manzumeleri dolayısıyla 1967 yılında kaleme almıştır. Fakat Sehend diğer şairlerin yaptığı gibi vezne ve şekle sadık kalarak bir nazire söylemek yerine “mektup” yazmayı tercih eder. Böylece şairimiz Şehriyar’ın “*Haydar Babaya Selam*”ındaki üslup ve şiirinden kendini kurtarmış yeni bir tarz, orijinal bir şiir dili ve üslubuyle edebî hayata kendi sesini getirmiştir. Bu mektup Güney Azerbaycan şiiri şaheserleri arasında yerini alır.

Sehend, bu uzun manzumesinde Güney Azerbaycan Türklerinin içinde bulunduğu durumu canlı bir halk dili ve zengin edebi sanatlarla oldukça renkli ve gerçekçi bir şekilde tasvir eder. Şehriyar kendisine nazire yapanların hiç birine cevap vermediği halde Sehend’in bu mazumesindeki sihirli hitaba kayıtsız kalmaz. O da “*Sehendim*” adlı uzun manzumesiyle şairimizin seslenişine karşılık vererek sesine ses katmıştır.

Sehend ferdi hislerini, romantik heyecanlarını şiire dökmeye vakti olmayan, halkının dertleriyle, arzularıyla dolup taşan bir şairdir. “*Men Azadlığ İsteyirem*” adlı şiirinde ta 1945

⁵ Sazımın Sözü. (M.A. Ferzane’nin önsözünden), 1. c, 2. bs. Tebriz, İntişarat-ı Şems (1979), s. 13-14.

yılında iken İran Türklerinin hürriyet hasretlerini kendi ağzından gururlu bir sesle haykırır. Sehend'in bütün şiirleri henüz bir kitap halinde neşredilmemiştir. Bulud Karaçorlu, Farsça şiirler de yazmıştır. “*Varlık*” mecmuasının birinci sayısında “*Selam Ber Tebriz*”, “*Bidar Şov Samed*” adlı şiirleri yer almıştır. Adı geçen şiirlerden ikincisi tamamlanamamıştır.⁶

Sehend, Dede Korkud Hikâyeleri’ni Güney Azerbaycan Türkçesi ile nazma çekmiştir. Hikâyelerin anlatımında mekan, zaman ve kahraman öğeleri Dede Korkud Hikâyeleri’ndeki unsurlarla benzerlik göstermektedir. Hikâyelerin anlatımında genellikle başlanış ile başlar. Bu kısımdaki düşünceler ile hikâyeler arasında bir paralellikten sonra hikâyeyi oluşturan koşullara, mücadelelere geçer ve nihayetinde Dede Korkud’un çağrılmasıyla sonuçlandırılır. Bu son bölüm genellikle dua ile bitirilir.

Hikâyelerin anlatımında serbest veznin içine yerleştirilmiş hece vezninin 4’lü, 7’li, 8’li, 11’li kalıpları kullanılmıştır. Kısa vezinler daha çok karşılıklı konuşma kısımlarında ele alınmıştır.

⁶ Akpınar ,Yavuz, “*Bulut Karaçorlu Sehend ve Bazı Şiirleri*”, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 1985, S. 13, s. 379-399.

İNCELEME

1. SES BİLGİSİ (FONETİK)

1.1. ÜNLÜLER

Türkiye Türkçesindeki sekiz ünlüye karşılık incelediğimiz eserlerde dokuz ünlü bulunuyor.

a ünlüsü

Türkiye Türkçesinde kullanılan normal uzunluktaki “a” ünlüsüdür. Kalın, düz ve geniş bir ünlüdür. (ا) harfi ile gösterilir. Ön seste “medli-elif” ile gösterildiği sözcükler de görülmüştür.

قارانلیق karanlık(30), الدی aldı (172), ارادا arada (39)

e ünlüsü

Açık “e” ünlüsüdür. Düz, geniş, ince olan bu ünlü; Güney Azerbaycan Türkçesi yazı dilinde kullanılan bir ünlüdür. Ön seste “elif”, iç seste harf ve hareke olmadan son seste ise (ه) ile gösterilir.

اگری egri (129), نییه niye (46), من men (289)

ı- i ünlüleri

Türkiye Türkçesinde kullanılan “ı” ve “i” ünlülerinden farksızdır. Ön seste “elif - ye” (ای) , iç ve son seste “ye” (ی) ile gösterilir.

بابالارین babaların (41), جیلوونیی cilovını “gemini” (46), دیرناق dırnaq “tırnak” (159), ایگید igid “yigit” (160)

o ünlüsü

Kalın, geniş, yuvarlak bir ünlüdür. Türkçe kelimelerde ilk hece dışında kullanılmaz. İncelediğimiz eserde de bu özelliğe uyulduğu görüldü. Ön seste “elif -vav” ile (و ا) iç seste “vav” (و) ile gösterilir.

اولور olur (57), دولو dolu (53)

ö ünlüsü

Geniş, ince, yuvarlak bir ünlü olan “ö” ünlüsü, Türkiye Türkçesinde bulunan “ö” ünlüsü ile aynıdır. Türkçe kelimelerde yalnız birinci hecede bulunur. Ön seste “elif-vav” üzeri “hemze” (ُ) ile iç seste ise “vav” üzeri “hemze” (ُ) ile gösterilir.

اولوم ölüm (109), تۆکور tökür “döker”(46), دؤولت dövlət “devlet”(575), دؤوران dövrən “devran”(589), سؤزوم sözüüm (601)

u-ü ünlüleri

Türkiye Türkçesinde bulunan “u” ve “ü” ünlülerinden farksızdır. Ön seste “elif-vav” (و), iç ve son seste “vav” (و) ile gösterilir.

بو bu (283), اوچو uçdu (55), دوزدو düzdü (125), اوچ üç (47)

ê ünlüsü

Güney Azerbaycan Türkçesinde kullanılan kapalı “ê” ünlüsü “e” ile “i” arası bir ünlüdür. Ancak “i” ünlüsünden daha çok “e” ünlüsüne yakındır. Genellikle birinci hecede bulunur. Nadiren ikinci hecede de görülmektedir. Ön ve iç seste (ء) ile gösterilir.

يئر yer (174), ائدر êder (32), گئجه gèce (770),

Bunların yanında sınırlı sayıda alıntı kelimelerde “ê”nin ikinci hecede olduğu görüldü.

راكت rakêt “roket” (210)

Kelime başında #ê’nin varlığını gösteren örnekler tespit edilmiştir.

ائله éleyim (211), ائل êl (228)

1.1.1. Ünlü Değişmesi

1.1.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

a>e değişmesi

Metinlerde ünlü değişmeleri incelleme yönündedir. Bu değişim daha çok alıntı kelimelerde görülüyor. Benzeşme yoluyla bazı kelimelerde a>e değişikliği meydana gelmiştir. İnce ünlü bulunduğu yere göre ilerleyici ve gerileyici bir tesirle a>e değişikliği gerçekleştirilebilir.

düşmen “düşman”

Êle sandı, **düşmen** sindi. (176)

veçen “vatan”

Veçen insanlara en büyük anadır (806)

a>ê değişmesi

a>e değişmesinin başka bir yönü olarak değerlendirilir. a>e değişimini meydana getiren şartlar metnimizde a>ê değişikliği için de geçerlidir. Alıntı kelimelerde ilk hecedeki “h” sesi yanındaki “a” ünlüsünü inceltir. Alıntı kelimelerdeki kısa ünlülerin incelleme yönünde olduğu görülmüştür. Güney Azeri Türkçesinde “ayın” sesi taşıyan alıntı kelimelerde a>ê değişmesi meydana gelmiştir.

‘eşkına “aşkına”

Yaradanın ‘**eşkına**, haber mene! (580)

h  y  r ‘‘  ayr’’

  şallah **h  y  r** olsun (233)

Heyder ‘‘Haydar’’

‘‘Sehend’’ de g  l a  sın ‘‘**Heyder** Baba’’ da (783)

o>   de  işmesi

  nceltici   ns  zlerin yanında bu de  işim g  r  l  r.

   hb  t ‘‘sohb  t’’

   hb  t   dip, bade i  di (98)

ı>i de  işmesi

  , n, r, l, y gibi   ns  zlerin yak  nında ger  ekleşir. Kelimenin ba  ındaki #y   ns  z  n  n d  şmesi ve bu d  şme neticesinde kendisinden sonraki   nl  y   inceltmesi sonucunda g  r  len   rnekler   ok sayıdadır.

Kimi kelimelerde kelime ba  ı #y   ns  z   d  şm  ş ve bu   ns  z d  şmesi sonucunda ‘‘ı’’   nl  s   ile ba  layan kelime sayısı artmı  tır.   lk hecesi vurgulu olan ‘‘ı’’   nl  s   ile ba  layan kelimelerde ‘‘ı’’   nl  s   hece vurgusunu ta  ımayınca ‘‘i’’   nl  s  ne bırakır. ı> i de  işmesinde, de  işimin   nemli bir kısmında inceltici   zelli  i olan n, r, l, c,   ,   , y   ns  zlerinin etkisinin   ok fazla oldu  u g  r  lm  şt  r.

ıldırım ‘‘yıldırım’’

G  rd  m **ıldırım**   a  dı (232)

il ‘‘yıl’’

-  ır  , elli **il** bundan evvel (389)

ilan ‘‘yılan’’

Ormanların ala **ilan** s  kenmez (144)

cilov>cılagu ‘‘gem’’

  azlık atın **cilovunu** (418)

pi  a  ıyla ‘‘b   a  ıyla’’

Pi  a  ıyla ba  sın kesir (92)

1.1.1.2.   nce   nl  lerin Kalınla  ması

e>a de  işmesi

Bu de  işiklik daha   ok alıntı kelimelerde ve bazı T  rk  e kelimelerde g  r  len bir de  işmedir.

cavāb “cevap”

Cavāb vèrmez” söylediler (108)

kabāblar “kebablar”

Ocaqlar yaqlır, **kabāblar** pişir (200)

tikan “diken”

Lāleli düzlerde **tikan** göyerip (203)

P,m,b dudak ünsüzlerinin etkisiyle meydana gelen dudaklaşma sonucunda bu değişim görülmüştür.

maraklı “meraklı”

En **maraklı** efsānesi. (76)

ü>u değişmesi

İnceltici etkisi olan kelime başındaki# y ünsüzünün düşmesi neticesinde görülür.

uca “yüce”

Karşı yatan **uca** dağlar, (111)

utuzmadan “yutmadan”

Gerek vahtı **utuzmadan** (111)

1.1.1.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

a>o değişmesi

“v” sesinin yuvarlaklaştırıcı etkisinden dolayı görülmüştür.

cilov<cılagu “gem”

Qazlıq atın **cilovunu** (418)

Av>ov “av”

Ov iken, **ovcusun** avladı getdi (768)

dovşan “tavşan”

Yürürlerden kèyik, **dovşan** (405)

ı>u değişmesi

İkinci hecede meydana gelen bir değişmedir.

altun “altın”

Kise - kise aḥça **altun** (62)

i>ü değişmesi

Bu değişimin ilk hecede görüldüğü örnek tespit edilmiştir.

tülkü “tilki”<tilkü (ET)

Bir **tülküye** özünü daladar mı ?(167)

e>ö değişmesi

Daha çok “v” sesinin yuvarlaklaştırıcı etkisiyle bu değişme gerçekleşmiştir.

dövresine “devresine”

Kel oğlanın **dövresine**. (93)

dövlet “devlet”

Sağlık kimi **dövlet** olmaz (125)

yömün “yemin”

Yömün edelim (125),

1.1.1.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

ü>i değişmesi

Gerileyici benzeşme sonucunda görülen ve daha çok ilk hecelerde meydana gelen bir değişmedir.

Kabırğasın “kaburgasını”

Kabırğasın sıhışdırdı (467)

pürcek>birçek “saç, kakül”

Ağ **birçekli** qarıların (96)

1.1.2. Kalınlık-İncelik Uyumu

Ses uyumunu sağlayan bir takım özellikler vardır. Bunların başında kalınlık-incelik uyumu olarak bilinen “Büyük Ünlü Uyumu” gelmektedir. İlk ünlüsü kalın kelimelerde diğer ünlüler de kalın; ilk ünlüsü ince kelimelerde diğer ünlüler de ince olmalıdır. Bu uyumu incelediğimizde metinlerde alıntı sözcüklerle; +daş, +cığaz, +ki gibi tek şekli bulunan ekler uyumu bazen bozmaktadır. Bunların dışında incelediğimiz metinde kalınlık-incelik bakımından uyum söz konusudur.

meslek**daş** (687), menci**ğaz** (311), altundaki (314), yanındaki (318), gözc**ığazı** (318), cevâbında (318), götürüben(327)

1.1.3. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Küçük ünlü uyumu olarak bilinen bu ünlü uyumunda, ilk hecesi düz ünlülü kelimelerde sonraki ünlülerin düz; ilk hecesi yuvarlak ünlülü kelimelerde sonraki ünlülerin ya dar-yuvarlak ya da düz-geniş ünlülü hecelerin takip etmesi kuralı vardır.

gözeliklerde (30), korhusundan (55), igitlik (209), dönderip (229), gördüm (231)

1.1.4. Ünlü Düşmesi

İkinci hecesinde dar ünlü bulunan kelimelere ünlü ile başlayan ekler getirildiğinde vurgusu zayıf olan dar ünlüler düşme eğilimindedir.

bağır>bağrı

Ƙara **bağrı** sarsılıban (104)

karın>karnımda

Dokkuzca ay dar **karnımda** (64)

göğüs<köksü

Ya devenin **köksü** altda ezillem (145)

ayır<ayrıl

Ƙaf kayalar oynamadan yer **ayrıldı**.(174)

Ünlüyle biten ve ünlüyle başlayan iki sözcükten birleşik kelime meydana getirildiğinde ünlü düşmesi olmuştur.

ne için> nêçün

Uzaqlara **nêçün** gèdek(133)

Yukarıda değindiğimiz ünlü düşmelerinin yanında kelimenin bünyesinde olduğu halde kelimenin başında ve ortasında ünlü düşmesi olmuştur.

kelime>kemle

İki **kelme** haber mene (111)

hamile> hāmle

Ƙâtın o günlerde **hāmle** oldu (89)

1.1.5. Ünlü Türemesi

İncelediğimiz eserde iç seste, genellikle kelimenin ikinci hecesinde, ilk hecede görülen bir ses olayıdır.

Boz **irengli** turağıyı (80)

Sıçırayır, kızkın boğa (92)

Cilidli cildsiz köhne kitaplar (197)

O cādū ellerin **tılsımından** (135)

1.2. ÜNSÜZLER

İncelediğimiz eserlerde yirmi dört tane ünsüz bulunmaktadır. Bu ünsüzler sırasıyla şöyledir: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, ĩ, j, k, ı, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z.

b ünsüzü

“b” ünsüzünün ses değeri Türkiye Türkçesindeki ile aynıdır. (ب) harfi ile gösterilir.

بابا لارين (41) bayrak (842) بايراک

c ünsüzü

Türkiye Türkçesindeki “c” ünsüzü ile aynıdır. Sedalı, süreksiz bir diş ünsüzüdür. Türkiye Türkçesinin tersine kelime sonunda da kullanılır. (چ) harfi ile gösterilir.

قورخونچ (50) korchunc “korkunç” قورخونچ (46), gemini “gemini” جيلوويني (50) koca

ç ünsüzü

Türkiye Türkçesindeki “ç” ile aynı sestir. Başta, ortada, sonda olabilir. Sızıcılaşarak “ş” ye dönüştüğü de olur. (چ) şeklinde gösterilir.

چوخ (35) çoh “göçtü” (125) کۆچدی köçdi

d ünsüzü

Türkiye Türkçesindeki “d” ünsüzüyle aynıdır. Sedalı, patlamalı bir diş-damak ünsüzüdür. Başta, ortada ve sonda olabilir. t>d değişmesi ile yaygın olarak kullanılır. (د) ile gösterilir.

دوللو (159) donlu “elbise” ايجيد igid “yigit” (160) دیرناک dırnağ “tırnak” (159)

f ünsüzü

Sedasız, sürekli, patlamalı bir diş-dudak ünsüzüdür. Türkçede ses taklidi kelimelerin dışında kelime başında bulunmaz.⁷ v>f değişikliği görülür. (ف) harfi ile gösterilir.

هاف هاف haf haf “hav hav” (238) فيکره fikre (182), کافر kâfir (161)

g ünsüzü

Sedalı, patlamalı bir ön damak ünsüzüdür. İnce ünlülerle kullanılır. “k” ünsüzüyle biten

⁷ SARIKAYA, Mahmut, Güney Azerbaycan Türkçesi, (Basılmamış Doktora Tezi) Kayseri 1998, s.94.

kelimelere ince ünlüyle başlayan ekler getirildiğinde k>g ye dönüşür. Gerek korunan ünsüz olarak, gerekse k>g değişmesi ile ortaya çıkanların kullanılması açısından Güney Azerbaycan Türkçesi için belirleyici ve ayırt edici bir ünsüzdür.⁸ (ğ) harfi ile gösterilir.

گەتمەك gətmək (450), ایگید igid “yigit” (160)

ğ ünsüzü

Sedalı, patlamalı bir damak ünsüzüdür. Kalın ünlülü ve “k” sesiyle biten kelimelere kalın ünlüyle başlayan ekler getirildiğinde k’ların “ğ” olduğu görülmüştür. (غ) harfi ile gösterilir.

بَاغ bağ (30), قولاغین kulağın (32)

h ünsüzü

Sedasız, sızıcı bir gırtlak ünsüzüdür. (ه) harfi ile gösterilir.

هر her (47), اللههینی Allahını (58)

h ünsüzü

Sedasız,sızıcı bir gırtlak ünsüzüdür. (ح) ile gösterilir.

حق haqq (34), حصارین hişārın (774)

h ünsüzü

Sedasız,sızıcı bir gırtlak ünsüzüdür.Türkiye Türkçesinde kullanılmayan bir ünsüzdür. (خ) harfi ile gösterilir.

k>h değişikliğiyle yaygın olarak kullanılmaktadır.

چوخ çoḥ (35), یوخسا yoḥsa “yoksa”(33)

j ünsüzü

Sızıcı bir diş-damak ünsüzüdür. (ج) harfi ile gösterilir.

کەج keḵ “ters”(41), ژرمن Jermen “Alman”(397)

k ünsüzü

Sedasız,patlamalı bir ön damak ünsüzüdür.İnce ünlülerle kullanılır ve “k” ünsüzüyle biten sözcüğe ince ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde; k>g değişimi görülür. Kelime başındaki k>g

⁸ SARIKAYA, age., s.94.

değişimi ile de yaygın bir kullanıma sahip olmuştur. (ك) harfi ile gösterilir.

çekmesem (400), كچيك küçük “küçük”(400)

ķ ünsüzü

Sedasız, patlamalı art damak ünsüzüdür. Kalın ünlülerle kullanılır. Kelime sonunda ve içinde ķ>ğ değişikliğiyle “ğ” ünsüzüne dönüşebilmektedir. (ق) harfi ile gösterilir.

الچاق alçak (253), قارائليق karanlık (30)

l ünsüzü

Sedalı, akıcı, yan damak ünsüzüdür. Türkçe kelimelerde başta bulunmaz. Kelime içinde r>l değişimi ile de görülür. (ل) ile gösterilir.

گولهشرميش güleşermiş “güleşirmiş”(132), لئكلي leekli “yelekli”(158)

m ünsüzü

Sedalı, akıcı, çift dudak ünsüzüdür. b>m değişikliği ile kelime başında kullanımı artmıştır. (م) harfi ile gösterilir.

مينلر minler “binler”(33), من men “ben”(34), مينيب minib “binip”(55),

n ünsüzü

Sedalı, akıcı, geniz ünsüzüdür. (ن) harfi ile gösterilir.

قارائليق karanlık (31), سن sen (44)

p ünsüzü

Sedasız, patlayıcı, çift dudak ünsüzüdür. b>p değişmesi ile seyrek görülür. (پ) harfi ile gösterilir.

پوزولوبان pozuluban” bozularak”(313), پيچاغ piçağ “bıçak”(92)

r ünsüzü

Akıcı, bir diş-damak ünsüzüdür. (ر) harfi ile gösterilir.

چكر çeker (93), قارائليق karanlık (31), هر her (47),

s ünsüzü

Sedasız, sızıcı bir diş ünsüzüdür. (س) harfi ile gösterilir.

کۆرسی kürsi (93), سالسین salsın (94)

ş ünsüzü

Sedasız, sızıcı bir diş-damak ünsüzüdür. ç>ş değişmesi ile kullanımı az da olsa artmıştır. (ش) harfi ile gösterilir.

ياخشى yahşı(827), شاخدى şahdı “çak-”(103)

t ünsüzü

Sedasız, patlayıcı, diş ünsüzüdür. d>t değişikliği ile değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Türkçesinde sedasız kelimelerin çoğu sedalı olarak görülmektedir. (ت) harfi ile gösterilir

تیکدیررم tikdirerem “dikdirmek”(70), تۆکور tökür “döker”(46)

v ünsüzü

Sedalı, patlamalı bir diş-dudak ünsüzüdür. İncelediğimiz eserde daha çok yuvarlaklaştırıcı etkisiyle görülür. (و) harfi ile gösterilir.

دۆلەت dövlət “devlet”(575), دۆوران dövran “devran”(589), وطن veten “vatan” (806)

y ünsüzü

Sedalı, akıcı bir damak ünsüzüdür. Kelime başında bazı kelimelerde y ünsüzü düşmüştür. (ی) harfi ile gösterilir.

یئر yer (174) ایگید igid “yiğit”(600)

z ünsüzü

Sedalı, sızıcı bir diş ünsüzüdür. Türkçe kelimelerin başında bulunmaz. (ز) harfi ile gösterilir.

سۆزۆم sözüm (601)

1.2.1. Ünsüz Değişmeleri

1.2.1.1. Sedalılaşma

Sözcüğün değişik yerlerinde görülen sedasız ünsüzlerin kendi karşılıkları olan sedalılarına dönüşmesine sedalılaşma denir. Güney Azeri Türkçesinde çok yaygın görülen bir değişmedir.

İncelediğimiz eserde görülen sedalılaşıma örnekleri şunlardır:

ķ>ğ, k>g, ç>c, t>d

ķ>ğ değişmesi

Türkiye Türkçesinde k’lı olan kalın ünlü kelimelerin hemen hemen hepsi incelediğimiz eserde ķ’lıdır. Bu ķ’lı kelimelerin sonundaki “ķ” sesinden sonra kalın ünlü ile başlayan ekler getirildiğinde bu ķ’lar “ğ” sesine dönüşür. Bu sedalılaşıma örneği eserde çokça görülür. Bunun yanında kelime sonunda ķ>ğ değişmesine rastlanmıştır. Kelime başında, kalın ünlü sözcüklerde ķ’lar korunmuştur.

ķ>ğ değişmesi olduğu yere göre şu şekilde sıralanabilir:

ağ “ak”

Dolap - dolap **ağ** südüğü (64)

‘ Ağlı “aklı”

‘ Ağlı şaşımış babam vardır (124)

portağal “portakal”

Divārlar dibinde portağal satır (203)

Eklerde ķ>ğ değişmesi son ünsüzü ķ ile biten isimden isim ve fiilden isim yapım eklerinde ķ>ğ değişmesi çok yaygındır.

varlığıı“varlık”

Varlığıı ölmeyecek. (290)

oğlancığıı “oğlancık”

Şarı ana oğlancığıı (360)

Ovlağa “ovlak”

Varun ovlağa varak (215)

alışmağa “alışmak”

Verişmege, alışmağa (148)

k>g değişmesi

Kelime içinde yaygın olarak “k” ünsüzü korunmuştur. Fakat kelime ortasında iki ince ünlü arasında kalınca sedalılaşıma bakımından ünlülerin etkisi görölmüştür. Bunu daha açık bir şekilde ortaya koyarsak ince ünlü kelimelerin sonundaki “k” ünsüzünden sonra ince ünlü ile başlayan ekler getirildiğinde genel olarak sedalılaşıma görülür.

geldiginden “geldik” , geçdiginden “ geçdik”

Geldiginden, geçdiginden (40)

birliğine “birlik”

Birligine yoğdur güman
püsgürür “püskür”
Kar yamān elenir, yamān püsgürür (732)
esgiyim “eski”
Men bir kargadan da esgiyim meger (807)

ç>c değişmesi

Kelime sonunda bazı ç#’lerin “c” olduğu görülür. Türkiye Türkçesinde sedalı ve sedasız şekli bulunan –dlKCA ekinin, sedasız ünsüzlerinden sonra sedalı olarak kullanılması bu değişime bir örnek gösterilebilir.

Kelimenin sonunda ç#
kılinc “kılıç”
Katı yay çekilsin, kılinc çalınsın (504)
Kelimenin içinde:
genclik “genç”
Genclik rüyālarım, büyük arzular (495)
dolandıkça “dolandıkça”
Gözüm dolandıkça varāklarında (199)
dinledikce “dinledikçe”
Seni dinledikce ilhāmım coşur (459)

t>d değişmesi

Güney Azerbaycan ağızlarında Türkiye Türkçesinin aksine yaygın bir t>d değişmesi görülmektedir. Azeri Türkçesi t>d bakımından Türkiye Türkçesinde göre farklılıklar gösterir. Türkiye Türkçesinde d’li olan şekillerin pek çoğu Azeri Türkçesinde t’lidir. Buna karşılık bunun tersi de yaşanmaktadır. d’li şekiller t’li olanlara göre daha fazladır.

daş “taş”
Daş çınkıllı yatağında (41)
dınak “tınak”
Demir dınak aslanların (52)
duzlu “tuzlu”
Dadlı - duzlu, mezeli (214)

1.2.1.2. Sızıcılışma

Süreksiz ünsüzlerin sürekli hale gelmesine denir. Sızıcı ünsüzler, süreksiz ünsüzlerin oluşma noktasındaki kapanıklığın biraz açılmasıyla oluşurlar.

ķ>ĥ değişmesi

Azeri ağızlarında en çok görülen süreklileşme olayıdır. Kelime başında ve ortasında bu değişme gerçekleşir. Kelime içinde ķ>ĥ değişmesi daha yaygındır.

Kalın sıralı kelimelerin son ünsüzü olan ķ# sesinin “ĥ” sesine döndüğü görülür.

aĥan “akan”

Köpüklenip daşgın aĥan,(41)

ķorĥunc “korkunc”

Ķorĥunc koca şüretinde(50)

yıĥılmasın “yıkılmasın”

Alçaĥlanıp, yıĥılmasın(328)

çoĥ “çok”

Çoĥ maraĥlı efsâneler(330)

Kelime başında ķ>ĝ sedahlılaşmasının bir istisnası olarak; Eski Türkçedeki ģaęan kelimesi ile ģatun kelimesinin ilk ünsüzleri “ĥ” olmuştur.⁹

ķaęan>ĥaęan>ĥan / ķaęan>ķaan>ĥan

ķatun>ĥatun>ĥatın

ç>ş değişmesi

Kelime başında oluşan bir değişmedir.

şahdı “çaktı”

Gördüm ıldırım şahdı(232)

b>v değişmesi

Kelime içinde nadir görülen bir değişikliklidir.

ķaravaş “karabaş”

Aĥça, altun, ģul, ķaravaş (142)

⁹ SARIKAYA, age., s.115.

b~p>f değişmesi

Kelime başı ve kelime sonunda seyrek olarak görülen değişmelerden biridir.

ķaflan: “ķaplan”

Aslandan mı, ķaflandan mı?(111)

ķarřab “ķarřaf”

ķarřaba bürünür, ğırpır gözünü(451)

1.2.1.3. Sedasızlaşma

Sedalı ünsüzlerin kendi sedasız şekillerine dönüşmeleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Güney Azerbaycan Türkçesinde sedasızlaşma konusunda kelime sonunda ve eklerde sedasız nsz kullanımı okķa görülmektedir.

g>k değişmesi

Özellikle kelime başında grlr. İncelediğimiz eserde kelime başında k’li şekillerin korunduğu görülmüştür. İnce sıralı kelimelerin sonundaki k’lere ince ünlü ile başlayan ekler getirildiğinde sedalılaşmanın görülmesi kelime içindeki k’lerin korunamadığını, değişime uğradığını gösterir.

#k

kçmese “geçmese”

İnsn z cnından, kçmese demek (72)

kç “gç”

Kç tmişdi, anlaşılan (45)

#k korunmuştur.

klge “gölge”

Bu oğlana, klge salsın (94)

kks “göğsü”

Kks gzel ķaba dağa(100)

c>ç değişmesi

Hece başında görülen bir değişmedir. Eski şekillerin devamı olarak isimden isim yapım eki +I ve +A sedalılaşmadan ’li olarak kullanılması örnek olarak gösterilebilir.

İřęalilik “iřęalci”

şere şorluk, iřęalilik(402)

yalanı “yalancı”

Yalan oğlu Yalanık var(633)

d>t değişmesi

Bu değişim, örneklerine kelime başında ve sonunda tespit ettiğimiz bir sedasızlaşmadır. d>t değişiminde bazı sözcüklerde “t” korunmuştur.

tökür (ET) “döker”

Yanağına pır-pır tökür (46)

#d>#t örnekleri

tikdirerem “dik-”

‘İmāretler tikdirerem (70)

tikan”diken”

Lāleli düzlerde tikan göyerip (203)

Alıntı kelimelerde kelime başında sedasızlaşma gerçekleşmektedir.

Tükāncı “dükkan”

Ancağ o zavallı tükāncı kimi (802)

b>p değişmesi

b>p değişmesi kelime başında ve ortasında görölen, az rastlanan bir değişiklidir.

#b>#p olması

pozuluban “bozulunca”

Hududumuz pozuluban (313)

piağıyla “bıçağıyla”

Piağıyla başın kesir (92)

Kelime içinde b>p örneği

lampamıza “lamba”

Onluğ lampamıza anam yağardı (799)

1.2.1.4. Akıcılaşma

b>m değişmesi

Genellikle kelime başından görölen bir değişiklidir. “b” dudak ünsüzü, geniz yolunda çıkan “m” dudak ünsüzüne dönüşmektedir.

minler“binler”

Dalısında minler aslān (41)

mindî “bindi”

o igitler, mindi atın (81)

kimi “gibi”

İnci kimi dāstān düzdü (125)

k>y değişmesi

Kelime sonunda görölür.

göye “gök”

Ŗuş oluban, göye uçdu(55)

g>y değişmesi

Kelime içinde bu değişmeden bahsedilebilir.

beyenmezsen “beğenmezsen”

Beyenmezsen! bir yürüşde (52)

İncelediğimiz eserlerde, k ünsüzünün değişmesi durumunda “g” merhalesinde kalmayıp “y” merhalesine ulaştığını ve bunun kaideleşmiş olduğu görölür.

üreyine “yürek”

Üreyine dağ çekilmiş (53)

direyisen “direk”

Sütunusan, direyisen (61)

1.2.2. Ünsüz Düşmesi

Azeri ağızlarında ünsüz düşmesi hadisesi oldukça yaygındır. Ünsüz düşmesi beraberinde bazı ses hadiselerinin de oluşmasına neden oluyor. Ünsüz düşmesi kelimenin farklı farklı yerlerinde görülebiliyor.

r düşmesi (r>ø)

Yaygın görülen ünsüz düşmesidir. Kelimelerin ortasında ve sonunda görölür. Bu hadise eklerde de kendini göstermektedir.

arşlan>aşlan

Aşlan kızla goç igidin (187)

kirpik>kipik

Ŗipikların kaldırarak (104)

serp>serpeleşti

Sepeleşti, çiçek kimi (113)

Ekeylemin geniş zamanlı üçüncü tekil şahıs çekimlerinde ve geniş zaman eki “r” ünsüzünün bazen düştüğü görölmüşür.

tepedir>tepedi

Ėayâtın yolları dere, tepedi (194)

istersen>istesen

Baş uca yaşamak istesen eger (211)

y düşmesi (y>ø)

Başta, ortada ve sonda görülen bir hadisedir. Azeri sahasında yaygın ses hadiselerinden biridir. Kelime başındaki “y” düşmesi genellikle dar ünlülerin yanında gerçekleşir. Bu düşme neticesinde “ı” ünlüsü hece vurgusunu taşımayınca yerini “i” ünlüsüne bırakır.

#y düşmesi

yılan>>ılan

Ormanların ala ilan sökenmez (144)

yıldırım>>ıldırım

Gördüm ıldırım şahdı (232)

yıl>>il

Қırһ, elli il bundan evvel (389)

yüzü>üzünde

Yêr üzünde kırmuş idi (80)

yuvarlarmış> uvarlarmış

Boynuz vursa uvarlarmış (90)

y# düşmesi

buğday>buğda

Ne etmek dünyanı buğda tutsadı(806)

k düşmesi (k>ø)

Son seste görülen bir düşmedir. Sözcük türetilirken sözcüğün bünyesindeki “k” sesinin düştüğü görülmüştür.

k# düşmesi

küçük >küçücük

Küçücük donuz şölenli(473)

Köşden< köşk

Köşden bağar(159)

l düşmesi (l>ø)

İç ve son seste görülür.Bazı İki ünsüzle biten bazı kelimelerde, ünsüzleri –lt olanlarda düşme gerçekleşmiştir.

altmış>atmış

Atmış tutam kendirin (265)

kalhıç> қаһиң “başa kalkmak”

Mene қаһиң қаһақа (244)

yüceltti>ucatdı

Balını haşmetden arşe ucatdı (818)

t düşmesi (t>ø)

Kelime sonunda düşme gerçekleşir.

vaht “vakit”>vaḥ

Hānlar her vaḥ kēyik tutsa, (298)

h düşmesi (h>ø)

Ön seste bulunan #h sesinin düştüğü görülür.

hıçkır>ıçkır

İçkırarak, için çekir(46)

1.2.3. Yer Değiştirme

Kelime bünyesindeki komşu ve uzak seslerin yer değiştirmesi, birbirinin yerine geçmesi hadisesidir. İncelediğimiz metinde komşu seslerin yer değiştirdiği görülmüştür. Komşu olan sesler arasındaki yer değiştirmeye yakın yer değiştirme, uzak sesler arasındaki yer değiştirmeye ise uzak yer değiştirme denir. İncelediğimiz eserde genellikle yakın yer değiştirmenin meydana geldiği tespit edilmiştir.

Yakın Yer Değiştirme Örnekleri :

körpünün “ köprü”

Saldırılmış bir köprünün (45)

torpak “toprak”

Bu torpaḡda, bu diyārda (40)

bimlez “bilmez”

Bimlez ki sen ne göydesen (58)

yarpaḡın “yaprak”

Çürümüş yarpaḡın tökmese payız.30

dustak “tutsak”

Egreg’i de dustaḡ édip (407)

anlı “alnı”

Başı uca – anlı açık (126)

tüstü “tütsü”

Tüstülü bu sözün dar ışığında (199)

örgen “öğren”

Çekişdiḡin görüp örgen (518)

Uzak Yer Değiştirme Örnekleri:

İreli “ileri”

Bilik, ireliye addım atdıķca (453)

esgik “eksik”

Menden hansı esgikliği (37)

1.2.4. İkizleşme

İç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin tekrar söylenmesi hadisesidir. Türkiye Türkçesi yazı dilinde görülmeyen bir özelliktir. Azeri sahasına has bir özellik olarak karşımıza çıkar. Hemen hemen bütün ikizleşmeler iç seste meydana gelmektedir. Eserlerde en yaygın ikizleşme hadisesi “k” ünsüzünde görülür. Eklerin etkisi ile meydana gelen ikizleşmelere de rastlanmıştır.

Ay **sakķalı** ağca ķoca! (51)

Çünkü benim deli **ķavvat** (59)

Her **addımda** müdhiş bir uçurum var. (282)

Doğulandan **dokķuz** boğa (61)

Bir de nişān vērdi öz **ķuvvesini** (71)

Қoyunları, **ķannareye** vurgilen (88)

Yeddi gece, **yeddi** gündüz (146)

Şakķıldayıp tōkölürdü (171)

Biçer **ollam!** (180)

Her yēnişin ise, bir **yokķuşu** var (194)

Görünür bir **seggiz** bucaķlı bina (197)

1.2.5. Ünsüz Benzeşmesi

Yan yana kullanılan oluş yerleri farklı bazı ünsüzlerin söyleyiş güçlüğü gidermek için halk ağzında bu ünsüzlerden birinin diğerine benzetilerek, yakın veya aynı ünsüz durumuna getirilmesidir. Tam, yarı ve uzak benzeşme diye adlandırılan şekiller bulunmaktadır.

Benzeşmenin yönü bakımından ilerleyici ve gerileyici olmak üzere iki türü vardır.

1.2.5.1. İlerleyici Benzeşme

Benzeşen ünsüzlerden, önce gelenin sonra geleni kendisine benzetmesidir.

olaram>ollam(180),

minerem>minnem“binerim”(142),

bilirem> billem (531)

gelerem> gellem (633)

1.2.5.2. Gerileyici Benzeşme

Benzeşen ünsüzlerden, sonra gelenin önce geleni kendine benzetmesi hadisesidir.

Kentde> kendde (30)

kurtdan >kırdan (237)

1.2.6. Hece Yutumu

Kelimelerde yan yana bulunan eş ve benzer söyleyişli hecelerden birinin veya ikisinin çeşitli nedenlerden ötürü yutulması, söylenmemesi hadisesidir. Söyleyiş kolaylığı, tekrardan kaçma eğiliminin sonucu olarak görülür.

bilmeyirem> bilmirem(455), gördünüz>gördüz(520),

1.2.7. Aykırılma

Oluşma yerleri aynı veya birbirine yakın olan ünsüzlerden birinin oluşma yerini diğerine göre değiştirerek farklılaşmasıdır.Bu değişimde benzeşmenin tersi bir durum söz konusudur. Yan yana bulunan ünsüzlerde bu hadise gerçekleşirken; birbirinden uzakta bulunan ünsüzlerde de bu değişim gerçekleşebilir. Bu ses olayı daha çok eklemelerde görülmüştür.

geçti> keçdi(239), yağdıķça> yağdıķca(773), eksikliği > esgikliği(84), çekti> çekdi(102)

2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. YAPIM EKLERİ

2.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

+IL₄K₄

En yaygın isimden isim yapım ekidir. Bu ek, isim ve isim soylu kelimelerden yer, alet, topluluk isimleri, soyut isimler ve sıfat yapmaktadır. Azeri Türkçesinde bu ek sedalılaşarak g’li kullanılmaktadır.

şenlik (39), genclik (73), şişlik (94), insanlık (287), muştulukçu “müjdelikçi”(326), karanlıklık “karanlık”(359), günlük(233)

+IL₄K₄ ekleriyle biten sözcüklere ünlü ile başlayan ekler getirildiğinde ekin sonundaki “k”, g’a dönüşür; “k” ise g’ye dönüşür. Bu dönüşüm kelimelerdeki kalınlık ve inceliğe göre değişir, kalın ise g’a, ince ise g’ye dönüşür.

varlığım (290), sağlığı (290), birliğine (325)

+IL₄

Bu ekin başlıca görevi sıfat yapmaktır. İncelediğimiz eserde işlek olarak kullanılan isimden isim yapma ekidir. Bu ek, kalınlık incelik ve düzlük yuvarlaklık uyumuna uymaktadır.

Sakallı “sakallı” (327), duvaklı (327), korhulu “korkulu” (350), donlu “elbiseli” (352), sevgilisin (34), güçlü (47)

+çL₄

Bu ek sadece ç’lidir. Türkçede hem sedalı hem sedasız olan bu ekin tek şekli vardır. Bu ek ismin sonuna gelerek; meslek, nitelik bildiren sıfatlar ve isimler yapar. Sedasız ünsüzlerle biten kelimelerin sonuna sedasız; sedalı ünsüzlerle biten kelimelerin sonuna sedasız şekli gelir.

kapıcı (50), ovçısıdır “avcısıdır” (135), bostançı (193), ahınçılar “akıncı”(326), işgalçılık “işkalçılık(402), gözetçiler “gözetleyenler”(317), insançılık(402), yalançı(633), isyançı(689)

+cL₄K₄

Küçültme, sevgi, şefkat anlamı katan isim, sıfat zarf görevinde kullanılabilen kelimeler yapan bu ekin son sesinde – k>ğ ve k >g değişmesi olabilmektedir. Bu ekle biten sözcüklere, kalın ünlü ile başlayan ekler getirildiğinde “k” ünsüzü g’a ; ince ünlü ile başlayan ekler getirildiğinde “k” ünsüzü g’ye dönüşmektedir. Türkiye Türkçesinde ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak +CL₄K şekilleri görülürken incelediğimiz eserlerde ekin ilk ünsüzü daima sedalıdır.

igiticikler “yigiticikler” (377), pericikler (345), periciğe (346), karıcık (359), oğlancığın (360), kuzucuğum (530), boyuncuğun (538), karacık (225), küçücük(473)

+lak

İsimlere eklenerek onlardan yer isimleri, durum bildiren sıfatlar yapan bu ekin sonuna kalın ünlü ile başlayan ekler getirildiğinde “k” sedalaşarak ğ’a dönüşür.

ovlağa “avlık” (215), otlağı (236), yaylakların “yayla”(41), ovlakların (41)

+slz

Olumsuzluk yapan ektir. Ekin asıl işlevi sonuna geldiği isimleri sıfat yapmaktır. ll₄ ekinin olumsuzudur. İncelediğimiz eserde yaygın olarak kullanılır.

ğayğısız (447), imkânsız (451), silâhsız (454), imânsız (454), hedefsiz (455), onsuz (491), kuyruksuz (624), kulaksız (624), kültürsüz (741), öksüz “yetim” (407)

+daş

Ekin başlıca işlevi eşitlik ortaklık, bağlılık ifade etmektir. Türkiye Türkçesinde hem sedalı hem sedasız şekilleri varken eserde sadece sedalı ve kalın ünlülü şekilleri görülmüştür. Bu ekin tek şekli olduğundan ince ünlülü kelimelere getirildiğinde kalınlık incelik uyumunun bozulduğu görülmüştür.

kardaşım (802), yoldaşlık (808), sırdaşım (819), meslekdaş (832), vetendaş(832)

+ cıgaz ~ ciyez

Bu ek, küçültme ifade eden isimler yapar. Sadece sedalı şekli görülmüştür. ğ>y değişimi ile ekin ince, düz sıralı şekli mevcuttur.

mencıgazı (311), gözciğazı (318), daşcıgazın (463), kızcıgaza (465), gözciyezın(642)

+z

Metinlerimizde bir örneğine rastlanmıştır.

ekiz “ikiz” (127)

+An

Bu ek, Eski Türkçede kategori bildiren kalıplaşmış çokluk ekidir. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

oğlancığı(89), erenlerin(137)

+cll

İşlek olmayan bir yapım ekidir. Türkiye Türkçesinde sedalı ve dar ünlülü ekin incelediğimiz

eserde sadece sedalı ve düz ünlülü olan örnekleri tespit edilmiştir.

adam**cı**ldır (331), ardı**cı**l(340), ölüm**cı**li(336)

+ıd

İşlek olmayan bir ektir. Türkiye Türkçesinde sedasız şekilleri varken incelediğimiz eserde sadece bu şekline rastlanmıştır.

yaş**ı**dıyla(91)

+CA

İşlek bir ektir. Hem sedalı hem sedasız şekilleri görülmüştür. Bu ek eşitlik, benzerlik, karşılaştırma görevinde kullanılmıştır ve zamanla yapım ekine dönüşmüştür.

ağ**ca**(158), altı**ca**(173), al**ca**(174), ne**ce**(177), gâfil**ce**den(177), kitab**ça**sın (398), ha**kkı****ça**(432), tek**çe**(495), kölgeli**çe**(582), bir**ce**(461)

+tİ

Ses taklidi köklere getirilerek isimler türetir. Sadece sedasız, düz dar ünlülü şekilleri vardır. şırıltı**sı**nda(698), pıçılı**tı**sın(32), cırıltı**sı**(463), inilti**leri**(778)

+sul

İşlek olmayan bir ektir. Metnimizde sadece bu örnek mevcuttur. yo**h**sulu (803)

2.1.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri

+lA(n)-

+lA(n)- isim kök ve gövdelerine gelerek fiil yapar. Ekin aslı +lA- şeklindedir; ancak +lA(n)- şeklinde kalıplaşmış olup -n- dönüşlülük ekini bünyesine almıştır. İşlek bir ektir. Bu ek yapma ve olma ifade eder.

ov**la**yan“avlayan”(42),kuş**la**yan“kuş avlayan”(42),sız**lar** (45), dırnak**la**nır “tırnaklanır” (45), köpük**len**ip(41), yük**le**dip “yükleyip” (462), yük**le**t (94), pırladı(768), gür**le**di(271)

+Al-,

Eserde pek görülmeyen bir ektir. Kalınlık incelik uyumuna göre şekillenmektedir.

ço**ğ**alacak “çoğalacak”(96), boş**al**tdılar(119), az**al**masın(126), boş**al**dı(174), yön**el**di (220)

+1-

+ Al- ekine benzer özelliklerde kullanılmıştır.

ucalıban “yükselerek”(81)

+ a-

Fazla işlek olmayan bir ektir.

yaşayıp(363), oynadı.(144)

+Ar-

Daha çok renk isimlerinden fiil yapmakta kullanılan bir ektir.

suv~~aran~~(503), ağ~~art~~mak(492) yaş~~ard~~ı(501), göy~~er~~ip(203)

Bu ekin ünsüzü; –Al- ve –l- isimden fiil yapma eklerine r>l değişmesi geçirmiş olarak da kullanılır.¹⁰

sar~~ald~~ı: “sarardı”(221), kar~~ald~~ı: “karardı”(229)

+da-

Ses taklidi kelime ve isimlerden fiil yapan bir ektir.Türkiye Türkçesinde ekin sedalı ve sedasız şekilleri vardır. Güney Azerbaycan Türkçesi sedalılaşma eğiliminde olduğundan dolayı d’li şekilleriyle görülür.

pıçıl~~dad~~ı (309), şakşıld~~ayı~~p (171), gürül~~de~~yen (130), mırıld~~ama~~ (319)

+ kır

Ses taklidi kelimeler yapar.

ıçkırarak: “hıçkırarak”(46), fışkırıp(816)

+sA-

Pek işlek olmayan bir ektir. İstek ifade eden fiiller oluşturur.

susa-(682)

¹⁰ SARIKAYA, age., s.188.

2.1.3. Fiilden İsim Yapma Ekleri

2.1.3.1. Fiilimsi Ekleri

2.1.3.1.1. İsim-Fiil Ekleri

-mAK₄

Fiil kök ve gövdelerine gelerek fiillerin hareket ismi olur. Bu ek kalıplaşarak bir varlığın adı da olur. Yaygın kullanılan eklerden biridir. Son ünsüzünde sedalılaşıma görülür. Bu ekle biten sözcüklere kalın ünlü ile başlayan ekler getirildiğinde ekin sonundaki ünsüzlerde sedalılaşıma olur.

Kalıcı isim örnekleri:

yemek verin (82), çağmağ çalıp (145)

Hareket ismi örnekleri:

çekmek (72), demek (72), gezmekdense (97), tapmak (137), öldürmege (186), getmege (103), ağlamağa (46), danışmağa (51), almağa (65), koymağım (122), alışmağa (148), sığınmağa (150)

- mA

Sonuna geldiği sözcüklerde eylem isimleri yapar. Bu ekle yapılan isimler; isim, sıfat şeklinde kullanılır. Bu eki alan bazı sözcükler; eylem özelliklerini yitirip, kalıplaşarak bir varlığın adı da olur.

Hareket ismi örnekleri:

dogma (781), çatma kaşım (85), sürmeye (508)

Kalıcı isim örnekleri:

el yazmasıdır (198)

-Lış, -ş

Fiil isimleri yapan eklerden biridir. –mAK₄ ve –mA gibi bu ek, fiil isimleri yapar.

Bu eklere fiilimsiler denir. Bu ekler fonksiyon olarak aynı işleve sahiptir.

gedişde(453), bahışım(496), yapışıklı(525), kurtuluş(691), soruşun(698), kuruluş (784), gülüşünü (825)

2.1.3.1.2. Sıfat-Fiil Ekleri

Fiil kök ve gövdelerine gelerek fiilden isim yapan ek konumundadırlar. Bu ekleri alan sözcükler tek başlarına kullanılabildikleri gibi isim çekim eklerini de alabilirler. Bu sözcükler hareket anlamını yitirmiş ve varlıklara ad olan kelimeler değildir. Güney Azerbeycan Türkçesinde çok çeşitli ve zengin bir sıfat-fiil grubu mevcuttur.

-An

Geniş zaman ifade eden bu sıfat-fiil eki yaygın olarak kullanılmıştır. Eski Türkçedeki -gAn eki ünsüzünün düşmesiyle oluşmuştur. Örneklerde de görüldüğü gibi –An sıfat-fiili ünlüyle biten fiillere getirilirken -y- yardımcı sesini alır.

Bu ekin örneklerini şu şekilde görülmektedir:

Demişler: “Dünyāda **ahtaran** tapar.”(33) ,

Hayātda tecessüm tapıp **tapmayan**(36),

Dağlar üste çadır **kuran**(42),

Su **-suvaran**, tohum **sepen**(42),

Üzerinde **uçan** kuş kanad salmaz(144),

Hara gétđi dünyā benim **dēyenler**(188),

Sihri ahtaran geçeden **korhmaz**(194).

-ar, -ür

Geniş zaman ifade eder. Metnimizde bu ekin -ür şeklinde kullanımı da tespit edildi.

Gör**ür** gözü, görmez oldu(50),

Tut**ar** eli tutmaz oldu(50),

Қузғunları, uç**ar** gördü (108),

Dudağından tut**ar** olsam,(165),

Çap**ar** yétđi. İgidini,(173).

-mAz

Olumsuz geniş zaman sıfat-fiil ekidir.

O tüken**mez** hikmet hazinesidir(735),

Çalış tap, o sön**mez** çırağı yandır(736) ,

Şābir’den, o büyük öl**mez** insandan(283).

-dI₄K₄

Geçmiş zaman ifade eden sıfat fiil eklerdendir. Getirildiği kelimelerde sıfat ve isim görevinde kullanılır. İsim görevinde kullanılırken isme getirilen ekleri alır. Sedalılaştırmadan ötürü sedasız şekilleri yoktur. Bu eklere ünlüyle başlayan ekler getirildiğinde sedalılaştırma, sızıcılaştırma ve akıcılaştırma görülür.

Dè**digine** yoğdur gümān (65),

Atam – anam vèr**dig**i (104),

Könül vèrip sèv**digim** (105),

Resm **etdigi** kara kaşım (185),
Kayıdıban **gördük**lerin (317).

-mI₄ş

Geçmiş zaman sıfat-fiil ekidir.
Eri **ölmüş** yaşlı gelin(45),
Dırnaqlan**mış** yanaqları(53),
Gün görmemiş boğaların(90),
Eprimiş “Korqud’dan” size ne çıhar (210),
Çoğ kör ol**muş** göz vardır ki(95),
Dabbağ ol**muş** dana kimi(152).

-AcAk

Gelecek zaman ifade eden bir sıfat-fiil ekidir.
Begen**ecek** kız tapmadı(138),
Hele gör**ülecek** çoğ işler kalır(452),
Gele**cek** simāsın onlarda görür(565),
Gele**cek** yollarım daha daşlıdır(757),
Hêç vaht gele**cek**den pay umabilmez(292),
Bir daldan**acak** yoğ, bir sığınağ yoğ (446).

Güney Azeri Türkçesinde sıfat-fiil yapan ve yukarıda örnekleriyle sıralanan eklerin dışında, isimden sıfat yapan ve sıfat fiil olabileceği düşünülen aşağıdaki –mA₁ eki ve ilgili örnekleri; bu ekin sıfat-fiil eklerinden biri olarak incelenebileceğini düşündürmüştür.

-mA₁

Bu ek Azeri Türkçesinde sonradan ortaya çıkmış bir ektir. Güney Azerbaycan Türkçesi sonlarında teşekkül etmiştir.¹¹ Elza Samedova’nın “*Türkiye Türkçesi ile Azeri Türkçesinin Karşılaştırılmalı Morfolojisi*” çalışmasındaki “-mA fiilden isim yapma ekiyle, +I₁ isimden sıfat yapma ekinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır.” ifadesi ve örnekler bizi bu yönde düşünmeye sevk etmiştir. Bu ekle yapılan, sıfat-fiil fonksiyonunda kullanılan kelimelere iki örnekte rastlanmıştır. Bu örneklerde de gelecek zaman fonksiyonu dikkat çekmektedir.

Bir az kavur**malı** tendir aşım var.(733),
Daha çalın**malı** bir nağmem yoğdur(735).

¹¹ SAMEDOVA, Elza, Türkiye Türkçesi ile Azeri Türkçesinin Karşılaştırılmalı Morfolojisi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1999,s.52.

2.1.3.1.3. Zarf-Fiil Ekleri

Zarf fiiller fiil kök ya da gövdesine gelerek, eylemi durum, zaman, nedenlilik bakımından tamamlayan kelimelerdir. Bunlar fiil çekimlerindeki gibi şahsa ve zamana bağlanmazlar. İncelediğimiz eserde sıkça kullanılan zarf – fiil ekleri şunlardır:

-I₄p

Bu ek eserde sedalı olarak –I₄ şeklinde kullanılmıştır. Eski Türkçede –p şeklinde olan bu ek, Batı Türkçesine geçerken aldığı yardımcı ünlü ile birleşip kaynaşarak –I₄p şeklini almıştır. İncelediğimiz eserlerde sıkça kullanılan zarf – fiil ekidir.

Hansı dünyālardan baş al**ı**p gelir (39),
Köpüklen**ı**p daşgın ahan (41),
Deli Dumrul atın min**ı**p (55),
Atasını, gez**ı**p tapdı (60),
Yey**ı**p iç**ı**p dolanasan (136),
Yayın çek**ı**p, bir gözlünün (363),
Sınıh sınıh ol**u**p tüşdü (363),
Üzüm ağacların çor vur**u**p bütün (503),
Sür**ü**p geldi yağıların (532),
Derinden düşün**ü**p öğrenmek hoşdur (685).

-I₄bAn

Türkiye Türkçesinde kullanılmayan bir ektir. Metnimizde bu ekin yaygın bir kullanımı mevcuttur.

Söz anlayan tapdım, tökü**ü**ben saçdım (743),
Döyüş**ü**ben, savaş**ı**ban (48),
At ürkü**ü**ben göye kalhdı (55),
Oturub**an**, mırıldadı (56),
Bu koruğa doldurub**an** (405),
Ovlay**ı**ban, kuşlay**ı**ban (406),
Meleş**ı**ben burdan keçdi. (530),
Ben iç**ı**ben o şarapdan (57).

-I₄ncA

Eski Türkçede –GIncA, şeklinde olan ek, ek başlarındaki –ğ ve –g lerin düşmesi sonucunda bu hali almıştır. Metnimizde yaygın kullanılan zarf – fiil eklerinden biridir. Ünlüyle biten fiillere getirildiğinde bu ek, araya koruyucu “y” ünsüzünü alır.

Ağ etinden kan çıh**ınca** (116),
Yol al**ınca** kalasına (405),
Göz inanmaz görmey**ince** (42),
Size men söyley**ince** (231),
Kâfirlerden almay**ınca** (413),
Burla bunu duy**unca** (250),
Daha bir de, görüş**ünce** (145),
Oğlancığım büyüy**ünce** (598).

-mAdAn

Olumsuzluk ifade eden zarf – fiil ekidir. Bu ek sadece olumlu fiillere getirilir.

Sert kayalar oynam**adan** (117),
Merd kolların, kırkısından çatıl**madan** (173),
Daha bunu sına**madan** (371),
Kardaş dêye and iç**meden** (401),
Sam yelleri es**meden** (526),
Baş kesmeden, kan tök**meden** (599).

-AndA

-An, sıfat-fiil ekiyle +dA bulunma hâl ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir. -IncA fonksiyonunda kullanılmıştır.

Yadlar bize kej bağ**anda**(41),
Ağar sular kan ağ**anda**(41),
Yaz olanda, güz o**landa**(90),
Kardaşlar yoldaşlar seyre var**anda**(258),
Her ne ölçüsüne düz gelmey**ende**(279),
Ölülere aş vèr**ende**(143).

-dI₄K₄cA

Türkiye Türkçesinde ç’li şekilleri de görülen bu ekin son hecesindeki ünsüzün daima sedalı olduğu dikkatimizi çekmiştir.

Teller titred**ikce** titreyir ürek,(38),
Yël es**dikce** gizli gizli(171),
Kan iç**dikce** kan isteyir(340),
Ufuğa bağ**dıkca** men mebhût mebhût(32),

Dünyalar dur**du**ğ**ca** mutlağ diriyem(728),
Bağıram, bağ**du**ğ**ca** oluram mebhüt(760).

-(y)ArAK,

İçkırarak, için çekir (46),
Kılınıcı, seyirerek(54),
Anasını dinleyerek(112),
At ardına mindirerek(181),
Kahhar kuvvellerle çengeleşerek(457).

-Ar....-mAz

Gèder gètmez atın sürdü (63),
Mınaraya çatar çatmaz(345),
Görek dili tutar – tutmaz(112),
Kırğ gün başa çatar - çatmaz (115),
Yere çökdi, qarhar qalhmaz(155).

-ken

Bu şekil er-ken > iken zarf fiilinin ekleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Kalınlık - incelik uyumunu bozar şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Yèyip içip oturarken (50)

2.1.3.1.4. Fiilden İsim Yapan Diğer Ekler

- AK₄ -I₄K₄

Fiil kök ya da gövdelerinden ad ve sıfat türeten bir ektir. İsme kalın ünlü ile başlayan ek getirildiğinde ekin ünsüzü değişir. Bu ek, Türkiye Türkçesinde hem kalın hem de ince ünlüdür.

otrak “oturak” (64), yatağında (41), kıvrak (448), yapışıklı (525), buyruk (598), minik: “binek” (667), içik (67), bükük (164), katığı (225), sarığını (639)

-I₄m,

Çok işlek bir ektir. Bu ekin görevi fiille ilgili bir hal, iş, durum ifade edip o işle ilgili varlık isimleri yaparlar.

ölümünden(48), yığım(197), dilim(205), adımda(282), uçrum(30) Gelimli, gèdimli (547)

-K₃

Bu ek çok kullanılan eklerden biridir. Ünsüz değişimleri sonucu değişik şekilleri görülebilmektedir.

buda**k**dan (35), uza**k** (39), yayla**k**ların (41), parla**k** (72), buda**ğ**a (35), ışı**k**(459), tanı**k**(507),
ersek: “sarho**ş**”(359), otla**ğ**(236)

-ğu, -ği

Bu ekin dar şekilleri daha fazladır. Soyut varlıkları ifade eden isimleri oluştururlar.

duy**ğ**ulara (683), se**v**ğilisin (34), sor**ğ**usu(742), bil**ğ**ilen (226)

- GAn

Fiil kök ve gövdelerinden isim yaparlar. Türkiye Türkçesinde bu ek sedalı ve sedasız bulunurken incelediğimiz eserlerde hece başı ünsüzlerinin sedalılaşmasından dolayı sedasız şekli görülmez. Türettiği isimler sıfat ve zarf görevinde kullanılır.

alı**n**ğ**an**(163), dèy**i**ng**en**(742), er**g**enlik(627)

-K₂Lın

Türkiye Türkçesinde ünsüz uyumundan dolayı hem sedalı hem sedasız görülen bu ek, sadece sedalı olarak görülmektedir. Yaygın kullanılan isimden fiil yapım eklerinden biridir. Genellikle tek heceli fiil köklerine gelir ve sıfat görevli sözcükler türetir.

ba**ş**ğ**ın** (96), düş**ğ**ün (131), da**ş**ğ**ın** (106), kız**ğ**ın (156), az**ğ**ın (226), yor**ğ**un (204), dut**ğ**un (133), sür**ğ**ün(390), kes**ğ**in (205)

-ıcı, -ucu

Çok kullanılan bir yapım ekidir.İncelediğimiz eserde bu ek dar ünlülü şekilleriyle görülmüştür.

alı**c**ılar (219), sarsıdı**c**ı “sarsıtıcı”(285), ayrı**c**ında (416), yırtı**c**ı (681), o**ğ**u**c**um: “okuyucum” (284)

-L₄

Eski Türkçede –IG fiilden isim yapma ekinin ünsüzünün düşmesi ve yardımcı ünlünün

fiilden isim yapma eki durumuna gelmesi sonucunda ortaya çıkan bir ektir¹².

örtüsü (256), dolu (336), ayrı(372), dizi(378)

- ıntı

Genellikle dönüşlü fiil gövdelerine getirilerek oluşturulan bir yapım ekidir.

ağıntılı “akıntılı” (150), sıkıntıdan “sıkıntidan”(253)

Birçok dilci hem Türkiye Türkçesinde hem de Azeri Türkçesinde bu eki –ıntı şeklinde gösteriyor; fakat bu ekle yapılan isimlerin anlamı da kendilerinin fiil köküne değil fiil gövdesine dayandığını göstermektedir.¹³

göyerti(492)

-t

Eskiden beri örnekleri az görülen bir ektir.

yükletidir “yükletilen”(648), keçit: “geçit”(736)

-sak

Yaygın kullanımı olan bir ek değildir. Sözcüğün yapısındaki seslerin yer değiştirmesi ile göçüşme meydana gelmiştir.

dustağ: “tutsak” (769)

-baç

Birkaç kelimedede görülen bir ektir. Bu ekte b>p değişikliği olmuştur.

gizlenpaç “saklanbaç”(450)

-ce

Yaygın olmayan bir ektir.

düşünce (773)

¹² SAMEDOVA, Elza, Türkiye Türkçesi ile Azeri Türkçesinin Karşılaştırmalı Morfolojisi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1999,s.32.

¹³ SAMEDOVA, age. s.33.

2.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

2.1.4.1. Çatı Ekleri

2.1.4.1.1. Geçişli-Ettirgenlik Ekleri

-dI₄r-

Ettirgenlik eklerinden biridir. Geldiği fiillere yaptırma, aldırma anlamı katan bu ek sedasızdır. Ekin getirildiği fiillerde eylemin başkasına yaptırılması söz konusudur. Bu ekin geçişsiz fiilleri geçişli yapma; geçişli fiillerden ise hareketin başkasına yaptırıldığını ifade eden geçişli fiiller oluşturma gibi iki fonksiyonu vardır.

uyand**ı**rdı (463), sıkış**ı**rdı “sıkıştırır”(467), kal**ı**rdırıp (469), yı**ı**ldırıp “yıkıştırıp” (160), gez**ı**ldırmağa (473), sürüş**ı**ldırıp “sürdürüp” (535)

- I₄r-

Ettirgenlik eklerinden biridir.

piş**ı**r (200), doğ**ı**rdı (211), bit**ı**rme (257), iç**ı**r- (297)

-I₄z-

Eski Türkçede sayılı örnekleri olan bir ettirgenlik ekidir.

ut**ı**zmadan “yutmadan”(115), emiz**ı**ldım “emzirdiğim”(64), çap**ı**zdırıram “at koştururum”(314)

-t-

Ettirgenlik eklerinden biridir. Ettirgenlik eklerinin asıl fonksiyonunu üzerinde taşır.

ay**ı**lt (458), uc**ı**tdı “yücelt”(818), yüks**ı**ltdim(734), get**ı**rtmezdi(850),

2.1.4.1.2. Edilgenlik Ekleri

-I₂n-

-n- ekiyle yapılan fiillerin bazılarında eylemin yaparı belli değildir.

tikil**ı**nde “dikildiğinde”(235), keleklen**ı**miş “çıplak alan”(369), parçalan**ı**mış (46), ta**ı**ldım ol**ı**nar(550)

- I₄l -

Bu fiillerde hareketin kimin tarafından yapıldığı belirsizdir. Özne bilinmediğinden nesne onun yerini tutar ve pasif özne, sözde özne, olur. Ekin bünyesinde yardımcı sesin kalıplaşmasıyla ortaya çıkan -I₄l- ekleriyle de yapılabilir.

Kırıldılar(407), basılıp(447), seçilsin(458), koşuluram(37), öldürülse(514),

2.1.4.1.3. Dönüştürme Ekleri

-I_{4n}-

Kendi kendine yapma olma ifade eden dönüştürme ekidir. Bu ekle yapılan eylemlerin kişinin kendisini etkilediğini gösterir. Başka bir ifadeyle özne işlemi yapan ve bu işten etkilenen varlıktır.

dırınaklanır (45), , seviniben (138) görünmez (56), sevindiler(429)

-I_{2l}-

Geldiği kelimelerde fiillerden fiiller yapan ektir. Ekin bünyesinde yardımcı sesin kalıplaşmasıyla ortaya çıkan –I_{4l}- ekleriyle de yapılabilir. Bu ek dönüştürme ifade eder.

koşuluram(37), ayrıldılar(505)

2.1.4.1.4. İşteşlik Eki

-I_{4ş}-, -ş-

Bu ekle yapılan fiiller, ortaklaşa olma, karşılıklı yapılma ve oluş ifade eder.

Görüşdürse (33), değişerek (39), emiştiğim(68), döğüşerik (176), seviştiğim (300), anlaşılır “anlaşılmıyor” (347), öpüşmeden (402), pıcıldeşir “fısıldaşır” (171)

Bu ekin +I_{4A} -, isimden fiile yapan ekten sonra gelmesi durumunda onunla birleşerek kalıplaştığı şekiller de bulunmaktadır.

kılınçlaşdı (323), ağlaşdılar (350), hesablaşmak (360), kucaqlaşar (387), çengeleşerek “savaşarak” (457)

2.1.4.2. Fiilden Fiil Yapan Diğer Ekler

-mA-

Fiil kök ya da gövdesine getirilerek olumsuz fiiller oluşturulur. Ek orta hece durumunda kaldığı zaman y ünsüzünün etkisiyle çekim esnasında ekin ünlüsü daralabiliyor. Bu özellik daha çok şimdiki zaman çekiminde görülüyor.

sanmayın (31), doymamışam (57), koyma- (67), kıymadılar (69), yaşamayacak (73), eyleme (88), vermür (92), bilmirem (206), ölmeyecek (290), istemirem (80) tutdurmasam(55),çekmerem(55),burahmaram“bırakmam”(55),olmayır (73), gelmedi (114), ulamır “ulumuyor” (191), pıcıldeşmürsüz “fısıldaşmıyorsunuz” 193), bilmirem (206),

Şimdiki zamanla çekime girdiğinde y ünsüzünün etkisiyle ekin ünlüsü daralabilir.

almıram “al-ma-y-ır”(290), tanımırsan “tanı-ma-y-ır”(322), bilmirik : “bilme-y-ır”(365)

-AlA-

Yaygın bir kullanıma sahip değildir.

Kovalayıp(110), Sepeleşdi “serp-ele-ş”(113)

2.2. ÇEKİM EKLERİ

2.2.1. İsim Çekim Ekleri

2.2.1.1. Çokluk Eki

Varlığın sayısını, bir taneden çok olduğunu, ifade eden eklerdir. İsimlerin çokluk şekillerini yapar. Çokluk eki olarak –lAr kullanılır.

Düşmen**leri** töküp kırmış(41),

On**lard**andır bir yâdigâr(42),

Görelim kim**ler** yètdi(264),

İlim, sanat insan**ları** (396),

Yolumu soruşum men ulduz**lardan**(193).

Sayı sıfatlarında çokluk eki kullanılmadığı halde; incelediğimiz metinde sayı sıfatına çokluk eki getirilmiş şekiller de tespit edilmiştir.

minler“binler”

Dalısında minler aslân (41)

2.2.1.2. İyelik Ekleri

Varlığın kime, neye ait olduğunu gösteren eklerdir. I. tekil şahıs iyelik eki ünsüzle biten bir isme geldiğinde ünlü uyumuna bağlı olarak –I₄ yardımcı ünlülerinden birini alır.

Oğl**um**(473), boyn**uma**(534), kalb**imi**(38), yaş**ımdan**(39), öz**üm**(39), bal**am**(316) ses**im**(645)

II. tekil şahıs iyelik eki genellikle düz dar ünlülerde +v şeklinde olabilmektedir. Teklik ikinci şahıs iyelik ekinin $\eta > n$, $\eta > v$, şeklinde değiştiği görülür.¹⁴

derdiv**i** (827), eliv**i**(828), gönl**ündeyim**(839), sözler**ün**(458), ağrıv**ı** (401) oğl**uvı**(360)

III. tekil şahıs iyelik eki +(s)I₄ şeklindedir.

göz**üyle** (197), üzümün suyun (57), sesi (728)

I.çoğul şahıs iyelik eki hem düz hem de yuvarlak şekilleriyle görülmektedir.

cânı**mızı** (70), dünyâ**mızdan** (72), ses**imize** (88), ölen**imiz** (176), söz**ümüze** (226),

yurd**umuzun** (294)

II. çoğul şahıs iyelik eki ünlü uyumuna uygun olarak dört şekilde görülür.

baş**ınıza**(479), sohbet**inizi**(510), umud**unuz**(673), üst**ünüze**(479)

III. çoğul şahıs iyelik eki –lArI şeklinde kullanılmıştır.

torpa**ıkları** (41), telleri (32)

¹⁴ SARIKAYA, Mahmut, Güney Azerbaycan Türkçesi, Kayseri 1998,s.211.

Varlığın bir şahsa ya da bir başka varlığa ait olduğunu ifade eden ekler, incelediğimiz eserde şu şekillerde görülmektedir:

- I. Tekil Şahıs : -I₄m, -m
- II. Tekil Şahıs : -I₄n, - I₄v
- III. Tekil şahıs : -(s)I₄
- I. Çoğul Şahıs : -I₄mI₄z
- II. Çoğul Şahıs : -I₄nI₄z
- III. Çoğul Şahıs : -lArI

2.2.1.3. Hâl Ekleri

2.2.1.3.1. Yükleme Hâli (Akkuzatif Hâli)

Yükleme hâli -I₄, -(n)I₄ ve -n olmak üzere üç çeşittir. Eski Türkçede -(I)G olarak kullanılan ekin ünsüzünün düşmesi ve yardımcı ünlünün eklenmesiyle meydana gelen -I₄ yükleme hâline ait şu örnekler tespit edilmiştir.

Şişi ota burağdılar(365),

Yolu(233).

Üçüncü şahıs iyelikten sonra +n yükleme hâli örnekleri şu şekildedir:

Selcan Hatın oğlarının

Birin atdı.(185),

Kırh igidin atlandırır(83).

Azeri Türkçesinde Eski Türkçede zamirden sonra kullanılan +(n)I şeklindeki yükleme hâli eki standartlaşmıştır. Bu eke ait örnekler aşağıda sıralanmıştır:

derdimi(730), hëyrini(30), dünyanı(31), rûhunu(32), özünü(35)

2.2.1.3.2. Yönelme Hâli (Datif Hâli)

+A şeklindedir. Ünlü ile sonlanan kelimelere gelirken -n- ve -y- yardımcı ünsüzlerini alır.

ëve(85), deveye(167)

Ekin “v” sesiyle ortaya çıkan şekli görülmüştür.

üzerive (174), gözüve (291)

Bütün Azeri ağızlarından olduğu gibi şahıs zamirlerinin çekiminde birinci ve ikinci şahıs zamirlerinde kök ünlüsü değişmemektedir.¹⁵

mene (308), sene (318)

Bulunma hâl ekinin yönelme eki yerine kullanıldığı örneğe rastlanmıştır.

¹⁵ GECE, Mehmet, Serap Ağzı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay., Ankara, 1985, s.66.

Ëv**de** dorğu kayıdarken(55)

Yönelme ekinin belirtme yerine kullanıldığı örnekler görülmektedir.

lampamıza “lamba”

Onluğ lampamıza anam yağardı (799)

2.2.1.3.3. Bulunma Hâli (Lokatif Hâli)

Bulunma hâli +dA şeklindedir. Türkiye Türkçesinde hem sedalı hem sedasız şekilleri bulunan bu ekin sedasız ünsüzlerde başlayan şekilleri yoktur. Çünkü bulunma hâli ünsüz uyumuna girmemektedir.

bağlarda(57), hişârlarda(64), göyde(70), içinde(73)

2.2.1.3.4. Uzaklaşma Hâli (Ablatif Hâli)

Uzaklaşma hâli +dAn, şeklindedir. Ünsüz uyumuna girmediği için +tAn, şekli kullanılmaz. elden(73), menden(84), kılincımdan(84), tarafdan(102)

2.2.1.3.5. İlgi Hâli (Genetive Hâli)

Bir ismin başka bir isimle ilgisini gösteren hâldir. İlgi hâli +(n)ın şeklindedir. İlgi eki ünsüzle biten kelimelere -In şeklinde; ünlüyle biten kelimelerde ise iki ünlü arasına bir koruyucu ünsüz olarak kullanılır.

Koçaklıkla kardaş**ıvın**

Kanın aldın.(380), geçe**nin** koynunda(30), birliğ**inin** hakkı(48), On**un** sözü(49), üzüm**ün** suyun(57)

2.2.1.3.6. Eşitlik Hâli (Ekvatif Hâli)

Eşitlik eki +CA şeklindedir. Güney Azerbaycan Türkçesinde sedalılışma eğiliminden ötürü c’li şekiller daha çoktur.

Al**ca** kanın yere tökün(310),

Aydınl**ıca** göz ışıqın(310),

Ağ**ca** üzlü kız, gelinin(312),

Hayatımın kitap**çasın**(398)

2.2.1.3.7. Vasıta Hâli (İnstrumental Hâli)

Vasıta hâl eki “ile” edatı ve bunun ekleşmiş şekli +IA ile yapılır.

Kızıl kanad ‘Azrâyille(48),

‘Azrâyilin gözün **ile**(55),

Oğrulu**ğla** canlar alan(56)

En eski vasıta hâl eki “n” yi alarak “IlAn” şekline girmiş, ekleşmiş şekli ise ünlü ile biten kelimelerde (I) sesi “y” sesine dönüşerek ünlü uyumuna girmiştir.

Bağışı **ilen** odlar yağan(51),

Babaların torpağı**ylan**(41)

Hayāt**ılan**, vārīg**ılan**(76)

Merd igitler hōrmeti**yen**(43),

İtim **ilen** bir yalağdan(226)

2.2.1.3.8. Yön Gösterme Hâli (Direktif Hâli)

Fiilin yapılışının kendi yönünde olduğunu göstermek için girdiği durumdur. Eski Türkçede +GARU şeklinde idi. Ekin başındaki ünsüzün düşmesi ile +ARU şekline girmiştir. İncelediğimiz eserlerdeki kullanımı, Türkiye Türkçesi ile aynıdır. +AR₁, +ra eki ile yapılır.

ilgerü (ET) >> ireliye

Bilik, ireliye addım atdı**ca**(453)

i**çeriye**

İ**çeriye** soğuldular(478)

son**ra**

Senden son**ra** nēylirem men(68)

yu**h**arıya

Aşağıdan yu**h**arıya,(164)

or**ad**ır

İnsanın ma**q**şadı anca**q** or**ad**ır.(749)

2.2.1.4. Soru Ekleri

Ünlü uyumuna bağlı olarak –mI₄ şeklinde görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde yalnız düz şekilleri görülür. Soru eki sözcüklerden ayrı, kendisinden sonra gelen eklerle bitişik yazılır.

Bilirsen **mi** neler oldu?(60)

Görürsen **mi**, öz özüme,

Ne eyledim?(143)

Ne istesem vèrersen **mi**?(621)

Yatmak için yèr **mi** buldun, yurd **mu** buldun?(174)

Bèyrek adlı bir igidle görüşdün **mü**?(649)

Mene canın vèrer **misen**?(61)

2.2.2. Fiil Çekim Ekleri

2.2.2.1. Şahıs Ekleri

Tekil 1. şahıs : -(A)m “bilmem (35), gezirem (36), almışam (52)”

2. şahıs : -sAn (sI₂n) “alır**san** (52) düşünür**sen** (57)” dèmiş**sin** (705)

3. şahıs : - -

Çoğul 1. şahıs : -(I₄)K “yaşadık(208), eyledik(249),olmuşuk(778),gördük (690)”

2. şahıs : sIz (-sInIz) “olmayasız (126) dèyirs**iz** (222) bilirs**iniz** (617)”

3. şahıs : -lAr, “duyalar (693), bilmirler (687)”

Şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri öğrenilen geçmiş zaman, geçmiş zaman ve istek kipinin çekimlerinde kullanılan şekillerdir.

tanımamış**san**(753), olmuşuk(779), olub**san**(294), dönmerem(400), gellersiz(423), gelem (145), gelesen (146)

İyelik eki kökenli şahıs ekleri ise diğer kiplerin çekiminde görülen şekillerdir. Bunlar:

bilmirem(38), bildün(63), vère**cegem** (611), varayım(107), söylesin(44), baḡaḡ, görek(50) durun(119), pişirsinler (252)

2.2.2.2. Bildirme (Haber) Kipleri

2.2.2.2.1. Geniş Zaman Ekleri

Geniş zaman eki -(A)r ve -r'dir. Olumsuz geniş zaman teklik ve çokluk birinci şahıslarda ek -mA-r'dır. Burada -mA olumsuzluk eki, -r ise geniş zaman ekidir. İkinci ve üçüncü şahıslarda ise -mAz ekidir.

buraḡmaram(55), satmaram(263), dönmerem(400), gelmerem(508), durmaz(414), öyün**erdi**(47), kızınarık(447), gellersiz(423), öyünersen(182)

2.2.2.2.2. Şimdiki Zaman Eki

Şimdiki zaman eki -I₄r ve -r 'dir. Şimdiki zaman eki- r, ünlüyle biten fiillere geldiğinde geniş zamanla karıştırılabilir. Bu durumda şuna dikkat etmek gerekir, olumlu fiillerde ek genellikle

–I₄r’dür. Olumsuz fiillerde ise şimdiki zaman eki olarak –r kullanılır. Daha öncede belirttiğimiz gibi geniş zamanın olumsuzu birinci şahıslarda – r ile yapılırdı; şimdiki zamanın olumsuzu da -r ile yapılırdı; ancak şimdiki zamanın olumsuzunda; -mA, da daralma meydana gelir.

açır (34), solur(34), kalır(35), bilmirem(38), vèrmir(92)

Ünlüyle biten fiillere –y- yardımcı ünsüzü eklenir.

sesleyir(32), isteyirsen(136)

2.2.2.2.3. Görülen Geçmiş Zaman Eki

Görülen geçmiş zaman eki –dI₄’tür. Görülen geçmiş zaman ekinin sedasız ünsüzle başlayan şekilleri kullanılmaz.

atlandırdı(137), çııdı(138), kèçdi(141), söylediler(141)

Görülen geçmiş zaman ekinin ikinci şahıslarla çekiminde ekin ünlüsü daima yuvarlak dar bir ünlüdür.

oldunuz(627), koydun(631), bildün(63), mindün(105)

2.2.2.2.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki

Öğrenilen geçmiş zaman eki bütün şahıslarda genellikle – mI₄ş şeklindedir ; ancak birinci tekil ve çoğul şahısların dışında da –I₄b’ın kullanıldığı görülmüştür.

alıbsan (261), tutubsan (261), buzladıbsan (374), yığılıblar (653), tanınamışsan(753)

olmuşuk(779), sürmüş(43), olubsan(294), durubsan(360)

Azeri Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman ekinin ş’si bazen düşürülmektedir. Sebebi benzer iki sestən birinin düşürülmesidir.¹⁶

Yatmışan(174), Yaşlamışan(509), tapmışan(827)

2.2.2.2.5. Gelecek Zaman Eki

- AcAK₄ ekiyle yapılır. Bu ekte “k” ve “k” ünsüzleri “g” ve “g” ünsüzlerine dönüşerek karşımıza çıkar.

duracak (73), gètmeyecek (73), verecekler (143), söyleyecekler (244), asacaklar(143), boğulacağam (196), verecegem (611)

¹⁶ ALSANCAK, Filiz, Azeri Türkçesi İle Türkiye Türkçesi Arasındaki Morfolojik ve Fonetik Farklar (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1990, s.59.

2.2.2.3. Tasarlama Kipleri

2.2.2.3.1. Emir Kipi

Türkiye Türkçesinde emir çekiminin eki yoktur. Kelimenin sonuna şahıs eki getirilerek yapılır. İncelediğimiz eserde emir ekleri şöyledir:

Teklilik 1. şahıs : -AyI₂m “varayım(107), öldüreyim(182)”

2. şahıs : -gilen(gil) “söylegilen(313), tutgilen(422), açgil(424), gelgil(524)

3. şahıs : -sI₄n “söylesin(44), tanısın(43), bulsun(59), görsün(101)

Çokluk 1. şahıs : -A+K, (-All₂m) “vuralım(478), döğüşelim(482), baħaħ, görek(50)”

2. şahıs : -I₄n “ķapalayın(53), deyin(46), durun(119), öyün(166)

3. şahıs : -sI₄nI₄Ar “assınlar(251), pişirsinler (252)

2.2.2.3.2. İstek Kipi

İstek eki –A’dır

gelem (145), gelesen (146)

2.2.2.3.3. Şart Kipi

Şart eki – sA’dır.

gelse (810), olsa (60)

Şart ekinin istek anlamında kullanıldığı örnekler görölmüştür.

dutsak (805), etseler(806)

2.2.2.3.4. Gereklilik Kipi

Gereklilik, Eski Türkçede ekle değil, gerek kelimesiyle yapılırdı. Bugün yazı dilinde kullanılan –mAll, gereklilik eki Eski Anadolu Türkçesinin sonlarına doğru ortaya çıkmış bir ektir. Önceleri bir sıfat-fiil eki olarak kullanılmıştır. Sonradan fiil çekimleri içinde kullanılmış ve bugün yazı dilinde kullanılan gereklilik kipini meydana getirmiştir.¹⁷

Azeri ağızlarında da bu ekin fiil çekim eki olarak kullanımı Türkiye Türkçesinden sonradır.

¹⁷ GECE, Mehmet K., Güney Azerbaycan Ağızlarından Serap Ağzı, GÜ Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1985, s.78.

Bundan dolayı kip eki kullanımından önce “lazım” “gerek” kelimelerinden yararlanılmıştır. Türkiye Türkçesinin etkisiyle sınırlı sayıda da olsa Güney Azerbaycan Türkçesinde –mAll ekinin kullanımı görülmektedir. İncelediğimiz eserlerde hem gerek, hem de lazım gibi kullanımların yanında –mAll ekiyle meydana getirilmiş şekiller de vardır.

tutmal(691), ayrılmalıyam(810), itirmemeliyik(841), alam **gerek** (53), mene **lâzım**dır anan (263)

2.2.2.3.5. Birleşik Çekimler

1. Hikâye

Toz torpağ basmışdı, ğubarlanmışdı.(551),
Başlanardı(700),
Sürterdim kara yere(252),
Şābāhdan ne umup küsecekdi ne?(769),
Çeke, çeke getirdi(255),
Söz-söhbət açaydım ana vətəndən(833),
Yār menden el çekmezdi(394),
O, el üzmeseydi(450).

2. Rivayet

Mene nəçün dəmezmişsen?(476),
Bilmem ne həmirdən yoğrulubsan sen(674),
At minermiş, oğ atarmış(132).

3. Şart

Üç il gözle, gelenmezsem(415),
Bāzen ışıqlığa qarşı durursan(675).

TRANSKRİPSİYONLU METİN

DUHA KOCA OĞLU DELİ DUMRUL

Gecenin koyunda vaqarlı dağlar,
Sanki ebedi bir yuhuya batmış.
Dereler, tepeler, meşeler, bağlar,
Dünyanın heyirini şerrini atmış.

Karanlık gecenin, mermüz siması,
Hemi keder doğur, hem ürek sıhır.
Kara ibhâmların uçrum dünyası,
Kim seni büdredir, kim seni yıhır.

Gecenin bağrında, gözelliklerde.
Bir şebeğ görünür, insân gözüne
Karanlık çekmiştir, çışdıran perde,
Karı şeytânların, kârâ üzüne,

Şeytân yaranmışı tanıtılarak,
Ezelden karķımış geceni insân
Ocağlar, meş'aller yağmağla ancak,
Kaçmışdır gecedan, karankulukdan.

Hele de hele de, bizim yerlerde,
Sade insânların, andı çırağdır.

Halkın arasında, kendde, şherde,
Muğaddes yerlerin adı ocağdır.

Işığdan doğursa, istilik, istek,
Karanlıktan doğur, soyuk, aldanış.
Mehebbet ahtaran, insânlık demek,
Ona baş endirmiş, bunu kârğamış!

Koy bunu söyleyim el "Vurgun'undan"

“Sanmayın maḳṣadım boş yaraşıqdır.”

Dalıca söylemiş o ölmez insân:

“Dünyâda en büyük kuvvet ışıqdır.”

Ḳara kış dünyânı, berbad ederdi,

Dalıca yaz olup, yay olmasaydı.

Ḳaranlıkda insân, elden gederdi.

Güneş olmasaydı, ay olmasaydı.

Gecenin ḳoynunda veḳârlı dağlar,

Sanki ebedî bir yuḡuya batmış.

Dereleler, tepeler, meşeler, bağlar,

Dünyânın ḥeyrini şerrini atmış

32

Tâla bulutlukda süründükçe ay,

İşık dehreleri, geceni biçir.

Gecededen kırılmış şahneler lay lay

Sînîḳ ḳoşun kimi, ḳarşımdan geçir.

Çölleri bürüyen ma‘ nâlı sükût,

Ba‘ zen lâle dayanır, gâh dile gelir.

Ufuḳa baḡdıḳca men mebhût mebhût,

Ele bil ki sükût, meni sesleyir.

Bir çoḡ ‘azametli çağırışdır, baḡ.

Ḳulaḡın perdesi eşitmez sesin!

Üregin telleri his eder ancaḳ,

Çölün pıçılıtısın, daḡın nâlesin.

Bu lâle çağırışda, ḳarînelerin,

Ölmez nâlesi var, ölmez sesi var

Böyük esâîrin, efsânelerin,

Üregi seḥr eden zemzemesi var!

Her êlin, obanın, efsâneleri,

O  lin r hunu terenn m  dir.

33

Efs nevi eller   ret  ekeni,   ret

 llerin simasın teccess m  dir.

  ret ha  katden bir g r    rse,

Kim d yir   rete ha  katdi bu?

Anca  resm olunan her bir   rete,

  bhesiz, olmu dur sebep bir duy u.

G  enler demi ler: Her ha  katin;

Minler   reti var, minler  z  var.

Kimse ne ba   la ba  arsa ona,

 z ba     adar ha   a yol tapar.

Bu kimi s zlerde va   ayetin,

 zleri vard sa itginlik de var,

 tgin tapabilir yolunu l kin

D mi ler: “D ny da a taran tapar.”

Ha   at min  zli olsa da eger,

G denmez g nde min oyna a ere.

 z n ha    bilmeyen yo sa bir nefer,

Bir s z m ni v rmez va   de min y re.

34

Ha   at dedigin div nh nada,

Ha    d ye  oyulan bir  ara r d yil,

Yah d, “H ”  a  ıran “‘Ali mevc d”un,

Ser o  ba  ndaki h ly lar d yil.

Ha   at h d heman vak  ayetdir,

Eni var, boyu var, izi, tozu var.

Z mandan  ocam n, me andan h nd r,

Mek nla b y yer, z m nla durar.

Bir de akıķate tanış bir rek,
Tanır sevgilisin her şüretinde.
Men ķol ķoymayıram “‘ irfāna” dmek,
akıķat var insān ma‘ rifetinde.

akķın - akıķatin bağçası her vaķ,
İnsānla gl aır, insānla solur.
En büyük akıķat insāndır ancak,
İnsānsız akıķat olsa, kr olur.

Lākin nedendise bu güzel peri,
Ba‘ zen yovrusundan ķırır lfetin.

35

Deli, Mecnn kimi gezir lleri,
Sanki unudanmir, ilk meħebbetin.

Hele de sergerdān ķuř kimidir o,
Ne bir yurd tapmışdır, ne de bir yuva!
Gezir insānlığın başı üstünde,
ķonur bu budakdan bařķa budağā.

İnsān akıķatin itiren günden
Başı daşdan daşa deyir her zāmān!
Sa‘ det cyranı ķaır nnden,
Sıldırım yollarda ķalır sergerdān!

Azıp zlğnden itgin düşenden,
ķurd kimi znn ķanını içir!
zn aķtarır bilmem nereden?
alılar, tikanlar ayağın biir!

O, z şretini yāda saldıķdan,
Bir oķ efsāneler yaradmış ba‘ zen.

36

Ahtarıp, yorulup, yolda kaldıktan,
İndi özün gezir efsanelerden!

Efsâne, insânlık sin sin ahtaran,
İdeâl dünyânın tebessümüdür,
Hayâtda tecessüm tapıp tapmayan,
Böyük arzûların, terennümüdür.

Haqsızlık dünyânı çülkâyan zâmân,
O haqqa dayanmış, haq ahtarmıştır.
İsteksiz ilgârsız bir rüzgâr da,
O ‘aşqa uğramış, ilgâr varmışdır.

İnsânın kudretsiz za‘yî çağında,
Kudretli Tanrılar yonup yaratmış.
Ba‘zen de insâna kanad vèrerek
Alıcı kuş kimi, göye çıhartmış.
Bir ülgü olmuşdur gâhdân insâna,
‘Āşıklardan kalan efsâne rü’yâ.
Ohşayıp, teselli vèrmişdir ona,
Her zâmân darıhıp darda kalanda.

37

Odur ki insânlık bir peri kimi,
Dağların başından bizi sesleyir.
Ba‘zen de bürünür göyêrçin donu,
Sahilsiz göylerden ümid dileyir.

Çölleri bürüyen ma‘nâlı sükût,
Ba‘zen lâl dayanır, gâh dile gelir.
Yollara bağıdıca men mebhût mebhût,
Ele bil ki sükût meni sesleyir.

Şebehle doldurmuş gece her yanı,
Men de koşuluram bu şebehlere.

Gezirem sergerdân dağı, ormanı,
Cümûp baş çekirem bütün her yère.
Hardasa gècenin kıara eteği,
Od dutup şu‘ leli -şu‘ leli yanır.
Harda ışık olsa, tapar üreyi
Könül isteklisin her donda tanır.

38

Ėalbimi aparır ondaki cezbe,
Yüyürürem onun ardınca men de,
Zûlmete batandan men de, ürek de,
Sürünürük harda ışık görende.

Çatırık büyük bir düzengâhlığa,
Çemenler şenlenir, çeşmeler ağır.
Köçünü salmışdır ağır bir oba,
Meřaller gècenı yandırır, yağır.

Aralıkda büyük dövran kurulmuş,
Bilmirem toydursa, yoğsa konâklık.
Erenler, kadınlar, kıat- kıat oturmuş
Arada dolanır, kıocamân âşık.

‘ Aşık çömçesini inillederek,
Gezir perdelerde efsünkâr eli.
Teller titredikçe titreyir ürek,
Herkesin canlanır ‘ aşkı emeli.

Nağmeler terlân tek kıanadlandıkça,
Könül de ardınca kıol-kıanad açır.

39

Hâvâlar göylere hâvâlandıkça,
Ėaste könüllerden, derd Ėam kıaçır.

Bilmem ne sırdır ‘ aşığın sesin,
Ėřiden ürekde kıalmaz ihtiyar.

En kiçik yaşımdan ‘aşık nağmesin,
Eşiden zāmānlar tüküm biz durar.

Hele de bilmirem bu ses bu nağme,
Hansı dünyālardan baş alıp gelir,
Nesim yēlleri tek deyende albe,
Bedenim dincelir, r    m y  kselir.

    m de bilmirem harada haçan
R    m bu ‘alemlen a  n  lık atm    .
Ancia ilirem ki, uzak z  m  ndan,
K  nl  me doğmadır, albime tan    .
‘A  k, d  yi  erek s  zının sesin,
G  l  r g  zlerinde,   enlik, heyecan.
Ba       and  r  r,   lmez hevesin,
Sanki indi gelir, o d  ny  lardan.

40

Di  i asl  n, oç igitler,
ulluğuna s  yleyim men,
Bu   llerin, ob  ların,
Ataların, babaların,
Geldiginden, geçdiginden,
  a   desin i  diginden.

Bu torpa  da, bu diy  rda,
‘    klardan- ‘    klara,
Elsizleri talamayan
T  p  rd  y  n yalamayan,
Dillerine yalan gelmez,
  a yolundan   z   evirmez,
Z  l  mk  ra boyun eymez,
Dal  s  n   d    man g  rmez,
Di  i asl  n oç igitler,
afl  n kimi yuva salm    ,

Cıdasını yere çalmış.

41

Bu dağların yaylağların,
Cèyrān kaçır ovlağların
Torpakları karışıkdır.
Babaların torpağıylan.
Daş cınkıllı yatağında
Gözü kimi ğaltān -ğaltān
Köpüklenip daşgın ahan,
Bu çayların üzerinden,
Merd igitler bugün- dün
Bedov atın çapızdırmış,
Düşmenleri töküp kırmış.

Yadlar bize keş bağanda,
Ahar sular kan ahan,
Papağını eyri koyan,
Bu sıldırım kayaların,
Dalısında minler aslān,

Buskulara sinip yatıp,
Oğ sıçradıp, tūfeng atıp,
42

Dişi aslān bizim ana,
Emzik vèrmış ner oğlana,
Hemir yaymış, çörek yaymış,
Koyun sağmış, inek sağmış,
Arhalanmış öz eriyle,
O yārādan elleriyle,
Tohumuşdur rengli gebe,
Ahsen olsun bizim debe.

Gözelleri ince- ince,
Göz inanmaz görmeyince.

Üreklere düğün salan,
Könül vèrip, könül alan,
Derin istek, dönmez ilkār,
Onlardandır bir yādigār.

Güneşden tez, yèrden duran,
Dağlar üste çadır kıran,
Su -suvaran, tohum sepen,
Ekin- eken, biçün, biçen,
Ov- ovlayan, kuş - kuşlayan,
43

Merd igitler hõrmetiyle,
‘Ömür sürmüş, şöhretiyle
Yād èllere bāc vèrmemiş,
Zülqadire tāc vèrmemiş.

‘Aşıkları her zāmānda,
Nağme koşmuş, dāstān açmış.
Kağkıldayıp oğuyanda,
Üreklerden, keder kaçmış.
Min bir nağme, min bir dāstān,
Men söyleyim size hardan?

‘Aşık dayandırır, sözü şöhbeti,
Elinde şedefli sâzı danışır.
Kemāle yetende insān şan‘atı,
Çöllerin ördegi kazı danışır.
Bu dilin kelmesi, cümlesi yoğsa;
Vaşfa sığınmayan feşāhati var.
Hamılar-hamılar, aşnādır ona,
Bilmirem ne gücü ne kudreti var!
44

Orda ki dil, ağız sözden usanar,
Soruşun matlebi tēller söylesin!
Dudağ danışarsa, od tutar yanar,

Gerekdir zaḥmeler, eller söylesin!

Könül, meḥebbetden danışan anda,
‘Aḳıl ƣopuzunun simi ƣarışır.
‘Aşƣ eli tellere zaḥme vuranda,
Kimisi ƣırılır, kimi ƣarışır.

İnsanlık yükselen en uca yerin,
Bir adı sêvgidir, biri meḥebbet.
Her yanı aḥtârdım men derin - derin,
Arayabilmedim başƣa ḥaḳıƣat!

‘Āşık, sen de bize istekden danış!
Ƙoy meḥebbet doġsun şöḥbetün sözün!
Könülden, ƣalbden, ürekden danış!
Ƙoy sarsılan insân tanısın özün.

-Bêle dêmiş Ƙorƣud Dede,
O êllerin, iş bilenî.

45

Babaların, baş bilenî:

-Ƙuru bir ƣay üzerinde,
Saldırılmış bir körpünün,
Civarında yurd eylemiş,
Köçün salmış, bir obadan,
Ucalırdı şiven sesi.
Köç êtmişdi, anlaşılan
Genç bir igit, bu dünyâdan.

Eri ölmüş yaslı gelin,
Açıp atır al örpeyin.
Cevân ƣızlar,
Ağlar, sızlar,
Başlarına ƣara salır.

Ses tutulur, göz kızarır.
Dırnaqlanır al yanaqlar.
Kana batır ağ duvâklar.
Kan kuruyor ağca yüzde
Yaş kuruyor yorgun gözde.
Bir qarıcık, dilden düşüp,
46

İçkırarak, için çekir.
Kanlı yaşı parçalanmış.
Yanağına pır-pır tökür.
Kara lèche bu ananın,
Ürek yağan nâleleri,
Ağladırı,
Dağı- daşı.

-Neye şiven qorapıban
Ağlayırsız, ne haberdir,
Ne olupdur?
Dêye gelir Deli Dumrul
Qazlıq atın cilovını
Çekip durur.
-Görkemli bir igidimiz,
Ölüp bugün, ağlamağa,
Sebep odur.
-Deyin görüm o igidi,
Kim öldürdü? dêye Dumrul
Yêne sorur.

47
Delikanlı, qāflān kıynaq,
Bir igitdir Deli Dumrul.
Zāmāndır ki, quru bir çay,
Üzerinde körpü salmış.
Kervān kelek yoldan öten,
Kimse kêçse körpüsünden,

Tutup alar otuz üç pul,
Kêçmeyenden döye - döye,
Çala - çala kırhın alar!

O dèyir ki: -menden deli,
Menden güclü, iğit varsa,
Çıhıp menlen döyüş etsin.
Yene de o: gerek benim,
Koçaqlığım, iğitligim,
Cilāzın er olduğumun
Ta‘ rifi her yana gède,
Rūm’a gède, Şām’a gède,
Deye Dumrul öyünerdi!

48

Hüb igidin ölümünden,
Kederlenir Deli Dumrul.
-Mere erler, ne kişidir,
Dediğiniz ‘Azrāyil?
Ne üçün o ġāfil - ġāfil,
Èl içine kırkın sala,
Yaḥşı - yaḥşı igidlerin,
Yaḥalayıp canın ala!

Qādir Tanrı, varlığının,
Birliğinin ḥaqqı üçün;
Mene göster canlar alan,
Kızıl kanad ‘Azrāyille,
Döyüşüben, savaşıban,
Hılāş edim hüb igidin
Canını. Men
Ki, bir de o.
Yaḥşı - yaḥşı igidlerin,
Canlarını alanmasın.
Obalara, kömelere,

49

Ƙara şiven salanmasın,
Dèye Dumrul rica èdir.

Yohsa, Tanrı dergāhına,
Onun sözü hoş gelmeyir.
-Bağ, gör nèce deli kuvāt
Çekinmeden èdip cür'et,
Şükr ètmeden, birligime,
Menim ulu dergāhıma,
Yan bağırı! deye Tanrı
Hökm èyledi, 'Azrāyile:

-Hèy 'Azrāyil! Tez ol yürü,
O deliye yètir özün,
Yaramazın benizin satar,
Kes nefesin, canın hırlat!

Deli Dumrul kırğ igidlen,
50

Yèyip içip oturarken,
Ƙorğunc koca şüretinde,
'Azrāyil uçup geldi.
Ne kapıcı onu gördü,
Ne geldigin çovuş bildi.

'Azrāyilin hëybetinden,
Ƙorğu bilmez Dumrul'un,
Görür gözü, görmez oldu.
Tutar eli tutmaz oldu
Nażarında ışıķ dünyā,
Çèvirildi karanlıķa.
Çırpıntıya düşdü ürek,
'Azrāyile ne söylemiş,
Deli Dumrul, bağak, görek:

-Koca, sen ne h ybetlisen?

Koca sen ne deh etlisen?

Kapı ılar seni g rmez,

Karovullar seni duymaz!

Sen n k r unc  rek sı an,

51

O g rkemin benim g rer

G zlerimi, g rmez  tdi.

Koca, sen n deh et nden,

Danı ma a dutmaz dudak.

Y re d  d  h ybet nden,

Elimdeki kı ıl ayak.

 sti a zım buza d nd .

S m klerim duza d nd !

Ay sak kalı a ca koca!

G zcı azı   nge koca!

S yle bura n ce geldin?

S ylemesen mene eger,

K d m bel m sene deger

Dumrul'un s zlerinden,

  Azr yil acı landı.

-A hay deli! G zlerimin,

  ngeligin begenmezsen,

Kara g zl ,  umar ba an,

Ba ı ı ilan odlar ya an,

Gelinlerin ve kı ızların;

52

Canlarını  o  almı am.

Sak kalımın a lı ını,

Beyenmezsen! bir y r  de,

Demir dı nak asl nların

B lin b ken, kara k kil,

Kara sak kal igitlerin,

Canlarını çoğ almışam!

Deli Dumrul: -Mere kıoca!

Kızıl kıanad ‘Azrāyil

Senmişsen? Dēye sorur.

-Menem a ha!

-Yağşı-yağşı igitlerin,

Canlarını, sen alırsan?

Bu  llere, obalara,

Kara şiven, sen salırsan?

-Men alıram, men salıram!

53

-A hay dayan! Kıapıcılar,

Kıapıları kıapalayın!

İgit oğul  l m nde,

 rekleri, şan-şan olan,

Sinesine dağ çekilip,

G zleri kıan yaşa dolan,

Anaların kıış şını,

Cellad dinli, daş  rekli,

  nge g zl , bu kıocadan.

Bug n burda alam gerek!

 reyine dağ çekilmiş,

Al soyunup kara g ymiş,

Min bir arz , min bir istek,

Duyğusu ile dolu olan,

 rekleri alevlenen,

Dırnaqlanmış yanaqları,

Parçalanır al boyana

Gelinlerin kıızasını,

Korğunc y zl  bu kıocadan,

54

Bug n burda alan gerek!

-A hay qorhunc koca! Seni
G n y rlerde a tararken,
Dar bir y rde, ele d     n.
Haydi seni        ben,
Ya   i- ya   i igitlerin
Cev nların canını men,
  rtararam ellerinden,
Deye Dumrul,   ara p     d
  lincini, seyirerek,
     n kimi           berk.
Bir alıcı to   n kimi
     e g         Azr  yilin,
  zerine hucum      .

   Azr  yilse,
  anad   alı  ,
Bir g  y ercin          ,
Pencereden u   p g     .

55

Deli Dumrul   as-   as g     ,
   Azr  yilin              .
-Mere c  mer   igitlerim;
   Azr  yilin g     n ile
  or          ki g  n kapını
Bura     n dar bacadan,
Pencereden   oyup        .
Dumrul'  n   or           ,
      olub  n, g      u     !
Amm   bilin, bug   n onu,
Terlanı  a tutdurmasam,
El      merem, bura     maram!
D      Dumrul,
  erbe bi     .

Deli Dumrul atın minip,
Terlanını ele aldı.
Çoğ göyêrçin ovlayıban,
Ëvde dorğu kayıdarken
‘Azrāyil,
Kazlık ata nazar saldı.
At ürküben göye kalhdı.

56

Dumrul’u yere çaldı.
Kara başı bükülerek,
Yerler üste bükük kaldı.
‘Azrāyil,
Yubanmadan,
Ağ sinesi üzerine,
Oturuban, mırıldadı.
Dumrul’un nefesleri,
Saya düşüp, hırıldadı.

‘Azrāyil; mere amān!
O görünmez Hakk Tanrı’nın
Birliğine yoğdur gümān!
Seni bu cür bilmez idim.
Oğrulukla canlar alan!

Bizim yerde uca - uca,
İri döyme, dağlar olur.
O dağların eteginde,

57

Göy çadırılı bağlar olur,
O bağlarda gileleri,
Yakut kimi tutup yanan,
Kara salhım üzüm olur.
O üzümün suyun sıhsan,
Al kırmızı şarab olur.
O şarābdan kimse içse,

Esireyip serhoş olur.
Özün bilmez,
Sözün bilmez.
Men içiben o şarābdan,
Duymaz oldum esiredim.
Bilmez oldum ne söyledim.
‘Azrāyil, meded senden!
Gel canımı benim!
Doymamışam igitlikden!

-Mere deli, mere aslān,
Bu işlerden, ne kanırsan.
Düşünürsen mende ne var?

58

Mene niye yalvarırsan?
Allahını çağır, yalvar.
Odur cān vèrip cān alan!

-Mere ‘Azrāyil mere!
Māt kalmışam bu işlere.
Tanrı ise cānlar alan,
Söyle bes sen ne kıadasan?
Çekil geri aralıktan,
Haberleşim men Tanrıylan,
Dêye Dumrul tapdı ürek.
Ne söylemiş, baḥaḳ, görek:

-Ucalardan ucasan sen.
Kimse bilmez nêcesen sen.
Bā‘ zı cāhil adām seni,
Göyde arar yêrde arar,
Bimlez ki sen ne göydesen;
Ne yêrdesen,

59

Möminlerin kalbindesen.

Dāim duran cebbār Tanrı
Bāķi kalan settār Tanrı.
Cānımı da alar olsan,
‘Azrāyile qoymagilen!

Dumrul’un sözlerinden,
İlhāhinin hoşu geldi:
-Çünkü benim deli qovvat,
Birliğimi biler oldu.
Birliğime şükür kıldı.
Cān yèrine bulsun bir cān,
Onun cānın burahgilen,
Dèye Tanrı kızıl qanad,
‘Azrāyile vèrdi fermān!

‘Azrāyil, Tanrı emrin,
Dumrul’a ètdi ta‘yin.

60
-‘Azrāyil, mere amān!
Nèce tapım men sene cān?
Ancaq, var bir qoca atam,
Bir de bir qarıcık anam.
Gèdek görek,
Biri cānın,
Vèrer olsa, al gètgilin.
Menim canım qoy gètgilin.

Deli Dumrul, atın çapdı.
Atasını, gezip tapdı.

-Ağ saqqallı, gözüm baba.
Sene qūrbān özüm baba.
Bilirsən mi neler oldu?
Kūfür dèdim, İlāhinin

Dergāhına hoş gelmedi.
Göylerdeki kızıl kanad,
‘Azrāyile hükm eyledi.

61

Menim cānım almak için
Göy üzünden uçup geldi.
Kõndu benim sinem üste,
Şīrīn cānım alar oldu.
Baba senden can dilerem.
Mene canın vèrer misen?
Yõhsa deli oğul dèye,
Dumrul dèye ağlar mısın?

Ne dèyirsen göz bebegim,
Oğul - oğul aslān oğul!
Doğulandan dokkuz boğa,
Basmarlayıp boğan oğul!
Kızıl kũbbe çadırımın,
Sütunusan, direyisen.
Kaza benzer kız gelinim,
Bezeyisen
Karşı yatan kara dağım,
Oğul - oğul aslān oğul!
Söylegilen,

62

‘Azrāyile:
-Soyuk soyuk bulaklarım,
Cèyran kaçır ovlaklarım,
Gereği ise onun olsun.

Katār - katār develerim,
Ala hallı gebelerim,
Gereği ise onun olsun.

Ağ ayılda ağca koyun,

Kise - kise aḥça altun,
Gereği ise onun olsun.

Cān ‘‘azīzdir, dünyā şīrīn.
‘‘azīz cānı kıymam béle,
Menden ‘‘azīz, menden sevgi
Anadır, gét ondan dile.

63

Deli Dumrul, atasından,
Üz göreyip üz dönderdi.
Gèder gétmez atın sürdü.
Anasına karşı geldi.

-Ana bildün neler oldu?
Göy yüzünden al kanadlı,
‘Azrāyil uçup geldi.
Ağca sinem üzerine,
Kõndu benim! Şīrīn cānım,
Hırladıban alar oldu.
Babamdan cān diledim o,
Vérmez oldu. İndi senden
Cān dilerem, vèrer misen?
Yoḥsa deli oğul dèye
Dumrul- dèye meler misen?
Cān dilerem ana senden.
Oğul cānın alırsan mı?
Yoḥsa ana, ağca üze,
Acı dırnağ çalırsan mı?

64

-Ne dèyirsen göz ışıķım,
Oğul - oğul cānım oğul,
Doḡkuzca ay dar karnımda,
Saḥladığım kanım oğul!
Kundağını belediğim,

Boy atmağın dilediğim,
Dolap - dolap ağ südümü,
Emizdiğim, canım oğul!

Uca burclu hişārlarda,
Otrağ oluğ tutulaydun,
Azğın dinli kāfirlere
Dustağ olup tutulaydun
Kızıl gümüş sovruban,
Pul töküben kırtarardım.
İndi ise yamān yère,
Varmış iken, varabilmem.
Dünyā şîrîn cān ‘‘ azîzdir.
Oğul cānım vèrebilmem.

65

Anadan da me'yus olup,
Kayıdarken Deli Dumrul,
Hızırlandı cān almağa,
Yağınlaştı ‘ Azrāyil.

-‘ Azrāyil mere amān!
O görünmez İlāhinin,
Dèdigine yoğdur gümān.

-Söyle görüm gène ne var?
Mere deli ne dèyirsen?
Daha sözün gène menden,
Ne amānı dileyirsen?
Ağ sakçallı, koca baban,
Cān diledin cān vèrmedi.
Daha kim var senün üçün,
Cānın vère, gèçe cāndan?
-Hasretim var,
-Ne hasretün?

-Yād kıızı bir helālīm var.
 Ondan bir cüt emanetīm,
 İki küçük oğlanım var.
 Onlar ilan görüşelim,
 Dêye Dumrul aḡın - aḡın,
 Öz evine sürdü atın.

-Bilirsen mi neler oldu?
 Göz üzünden kızıl ḡanad,
 ‘Azrāyil uçup geldi.
 Ağca sinem üzerine,
 Ḳondu benim ṣīrīn cānım,
 Ḥırladıban alar oldu,
 Babamdan cān diledimse,
 Cān vèrmedi,
 Anamdan cān
 Diledimse, cān vèrmedi.
 Söylediler her ikisi,
 Cān ‘‘azizdir, dünyā ṣīrīn.
 Uca - uca daḡlarım var,

Senün üçün yaylaḡ olsun.
 Soyuḡ soyuḡ sularım var
 Senün üçün içik olsun.
 Ṭövle - ṭövle ṣāhbāz atım,
 Senün üçün minik olsun.

Ḳızıl ḡubbe çadırlarım,
 Kölgeliḡün olsun Senün.
 Ḳātār ḡātār develerim,
 Yükleliḡün olsun Senün.
 Ağ ayılda ağ ḡoyunum,
 Sürüsüyle Senün olsun,
 Könlün kimi tutar ise,

S    r ise er  n olsun.
Anca   iki o  lanc    ,
Ba  s  z   oyma,   vsiz   oyma.

-Ne s  ylersen, ne d  yirsen?
G  z  m g  ren, k  nl  m s  ven.

68

  rek dostum, g  z bebekim,
  o   igidim,     h igidim.
Dadlı dadlı dama   v  rip,
Sevi  di  im,
Bir yasd    a ba     oyuban
Emi  di  im.

-  ar  s   yatan   ara da    
Senden sonra ne  ylirem men.
  abrim olsun, ke  er olsam.

Soyu     oyu   bulak  ları,
Senden sonra ne  ylirem men.
  anım olsun, i  er olsam.

Kise kise   ızıl pulu
Senden sonra ne  ylirem men.
Kefen alım,   arclar olsam.

Senden sonra   i  i s  vsem,
K  n  l v  rsem onlan yatsam,
Bir od olsun ya  sın meni.

69

  lan olsun   a  sın meni.

Bir   uru bo   c  nda ne var?
  ıymad  lar sene onlar?
   Ar   bilsin, k  rs bilsin,

Y r g y buna tanık olsun,
D ny  bilsin,   alem bilsin,
Tanrı  z  tanık olsun.

Bu c nım k rb ndır sene,
D ny  buna tanık olsun,
D ye  atın y r yolunda,
Can v rmege razılaştı.
Bunu g ren   Azr yil,
C n alma a hazırlaşdı.

 gitlerin g rkemlisi,
Yoldaşına kıyamadı.
 a  Te  ala derg hına,
Yalvarıban sıyıttıadı:

70

-Ucalardan ucasan sen.
Kimse bilmez n cesen sen.
Ba  zı c hil ad m seni,
G yde arar y rde arar,
Bilmez ki sen ne g ydesen,
Ne y rdesen, m minlerin
 reyinde, kalbindesen
D yim duran cebbar Tanrı.
B ki  alan sett r Tanrı,
Uzun yollar  zerinde
   m retler tikdirerem,
Seni d ye.
Ac g rsem, y dirderem,
Doyuraram seni d ye.
 ıplak g rsem g yindirrem,
Donaldaram seni d ye.
C n alırsan bir y rde al,
 kimizin canımızı,
C n almırsan, ba ışlırsan,

Bir bağışla ikimizi.

71

‘Aşkın mehebbetin, ma‘ neviyyeti,
Bir de nişân vèrdi öz kuvvesini
Ürek birliğinin ölmez kudreti,
Diyişdi Tanrının irâdesini.

-İki istekliden el götür- dèdi.
Onlara yüz kırk il ‘ömür vèrmişem.
Al iki kocanın cânını indî,
Bële talep édir senden irâdem!

Demek, bir kadının ‘aşkı, vefâsı,
Tanrı ğazabına ğalebe çaldı.
Dumrul’un gül açdı, günü dünyâsı,
Yaşadı, yüz kırk il kaldı.

Koşdu Korkud Dede adına dastân;
Adını sanını saldı dillere,
Ebedi yaşasın vefâlı insân,
Şöhreti yayılsın bütün èllere.

Adın eşiderken obalar, èller,
Könüllerde dostluk duyğusu coşsun.

72

O adı oğşasın zaħmeler, tèller,
‘Aşıklar sâz çalsın, nağmeler қоşsun.

Kim dèyir ölümdür cāndan el çekmek?
Bu ölümden doğur başka bir hayât.
İnsân öz cânından, keçmese demek,
Ebedi hayâta çatar mı? Hèyhât!

Ferhād, dünyamızdan ölüp gêtse de,
Hele , külüngünün sesi gelir.
İstekde gizlenen tükenmez kuvve,
Hele de dağların bağrın deliri.

Akızlara düşmüş fenā sözünde,
Ne haqıqat vardır, ne de ki ma‘ nā.
Her bir fānilığın mermüz içinde.
Gizlenip yatmışdır, yüksek bir beğā.

Tekāmül adlanan o böyük kuvvet,
Ebedi yaşayır, bu beğālarda.
İnsānlık adlanan, parlaq haqıqat,
Gün be gün götürür yüzünden perde.

73

Tūfānlar içinde qalsa da genclik,
Ölüp gétmeyecek, qalıp duracaq.
Kökün berkitse de yerlerde çürük,
Dünyāda çoğ zāmān yaşamayacaq.

Ancaq danaların sepip göylerden,
Ağaclar, hēc zāmān fāni olmayır.
Özü çürüyürse, gèdirse elden,
Yeni şöykelerde durup yaşayır.

Qoy bunu anlasın hayāt bağında,
Haşılısız göyeren azgın vefāsız,
Çiçekler, cücermez bahar çağında,
Çürümüş yarpağın tökmese payız.

74

DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ

Movi göyler istileyip

Açan zāmān, yağasını
Aslayırı kayalardan
Seher zeri, hasını.

Kervān kalır, yuğusundan,
Yükün çatır, düşür yola.
Kim çatacak maşşadına,
Kim yorulup, yolda kala.

Kervānımın güneş ilen,
Kırılmayan ülfeti var.
O batarken, bu da yatar,
O çıharken, bu da çıhar.

Tozlu yolda yorğun -yorğun,
Yolun çekip, gèdir kervān,
Kimse bilmez hara gèdir,
Kimse bilmez, gelir hardan?

75

Derin - derin bir kuyudur,
İçindeki gizli esrār.
Baş çıharmaz bu kuyudan,
Kalenderler, şehirkārlar.

Açak hayāl kendirini,
Cūmāk, görek, orda ne var.
Bu zemzemin diplerine,
Könül ipi ancak çatar.

Kervān keçir uzaklardan,
Sesi gelir cereslerin.
Yol korhulu, maşşad uzak,
Söz kıssadır, ma' nā derin.

O yalların carçısıdır,

Sesindeki zingilter,
Dünyadaki hayât adlı,
Bir gedişden, verir haber.

76

Hayât, ulu tabi' atın,
En maraqlı efsânesi.
Hayât, ibhâmlara cûmân,
Haqîqatin nişânesi.

Beli hayât, en bedi' i
Çıhışdır vârlıkların.
Demek vârlık, bu çıhışla,
Nişân verir öz esrârın.

Tabia' t da, haqîkat da,
Şekil tapır, hayâtılan
Hayâtsiz, ne anlaşılar,
Bu dünyâdan, bu vârlıqdan?

Demek insân, bu dünyânın,
Tabia' tın, sırdaşdır?
Haqîqatin duyar könlü,
Görer gözü, yoldaşdır?

Yersiz dèyil vârlıklara,
Maqşad olmuş, eger insân.
Tabia' ti o dirildir,
Hayâtılan, vârlıgılan.

77

Tanrılar da, şeytânlar da,
Bu ülgüde donun biçir!
Musa'lar da, Fira' vun'lar da,
Bu kılıkda gelip kêçir!

O sönülmez bir şû'ledir,

Işık salır kâinâta.
Ebediyyet ahtarını,
Zulmetlere, bata, bata.

Bu bağın bir bağbânı var!
İnsân biter bahçasında.
Hayât gülü destelenir,
Üreyinin tağçasında.

Bu meş' ali o daşıyır,
O koruyor bu ocağı.
O yanırı, yanmağılan
Yandırır bu çırağı.

78

Hamılara, tanışdır o;
Hamırla dostluk salar,
Hamırların dudağında,
Öpüşünün izleri var.

Onun geniş sinesinde,
Güneş boyda bir şü' le var.
Alevlenip yandıkça o,
Ebediyyet ışıklanar!

O anadır, üreyinde,
Hayât ' aşkı lepelenir.
Onun ana mehebbeti,
Geleceye veşikadır.

Ezelden - ezelden bu el, bu oba,
Analığa derin hörmet beslemiş,
Ana karşısında Topal Timur da,
Ayağ dalı koymuş, bağış dilemiş.

79

Bu hakkı tanıyan, hakkı seven el,

Ma‘ rifetde, ince y rlere  atmış.
Ana ha  ı Tanrı ha  ıdır, d ye
Bele bir bedi‘ i mesel yaratmış.

Sen de analı a  aşr  d d st n n,
Sen ha  yol ususun, ha  ‘ aşı ıysan.
 stekden yo rulup ilig n,  anun,
Dostluk meclisinin yaraşı ısan.

‘ Aş    alır s zını,
A ır ‘ aş n yazını.
Na meleri oynadır,
 emenlerin  azını.

 emen g l r, g l g l r,
Da lar g l r,  l g l r,
G l şd kce  abia‘ t,
Na me g l r, t l g l r.

80

G l r  emen, g l r  ay,
G l r da ın lalası.
G l şlerden zev  alır,
 s nli ının anası.

Coşur ‘ aş n  albi,
Dolanır her diyarı.
D yir  or ud Dede‘den
S zının dudakları.

Serin - serin esen z m n,
Sal ım sal ım dan y lleri,
 a  ıldaşıp seyrinde
Boz irengli tura ayı.

-Oğlu olanı, ağ adır,
Kızı olanı al adır.
Oğlu, kıızı olmayanı
Kara eve ondurunuz!
Kara köşe üzerinde,
Eğlendirin!
Kara oyun yağnısından,
Yemek verin! yse ysin,
Yemez, gdsin!
Oğlu- kıızı olmayanı,

83

Tanrı Te' alā aramışdır,
Biz de dağı arđıyırız,
Hamı bunu belli bilsin!
Dye o gün Hn Bayındır,
Hkm tmişdi!

Kalın Oğuz llerinde,
Dirse Hn şöhreti olan,
Bir bey varmış, Lkin onun,
Ne oğlu var, ne de kıızı.

O da başa bler kimi,
Ala şabah yrden durur,
Kırđ igidin atlandırır.
Yola dşr.

Bayındırın igidleri,
Soyuklukla arşı ığır!
Dirse Hn'ı aparırlar
Kara eve!

84

adırına ara ke
Dşyirler!
Yemek vağti onun n,

Qara qoyun, boz başından
Getirirler!

Belençilik qarşılanmaq,
Dirse Hân'a ağır gelir.
-Menden hansı esgikliği,
Gördünüz ki, meni bu cür,
Haqirsanduz?
Menden esgik kişileri,
Ağ otağa - al otağa,
Qondardınız.
Qılıncımdan, ya sofremden?
Deye, Dirse suâl verdi.
-Görüklü Hân, Bayındır Hân,
Buyuruğu beledir ki:
Oğlu - kıızı olmayanı,
Tanrı Te' alâ qarqamışdır.
Biz de dağı qaręayırız!
Deye onlar ayıtdılar.

85

-Qalhın gedenk igitlerim.
Bu qara ayıp
Ya menden, ya hatındandır,
Deye Dirse yerden durdu,
Eve geldi.
Hatınını çağıraban, ne söyledi?

-Ber gel, hey! Başım bağtı,
Evim tağtı.
Evden çıhıp sallananda,
Sevrü boylum.
Topuğunu saçı dögen,
Qara saçlım.
Qara qaşı yaya benzer,
Çatma qaşlım.

Ꞑoſa bādām sağınmayan,
Dar aķızlım.
Yanaķları göz alması,
Al yanaķlım.
Ev direğim, el düleğim!
Bilirsen mi neler oldu?
86

Ꞑalķıbanı Hān Bayındır,
Yerden durmuſ.
Bir yerde ağ, bir yerde al,
Bir yerde de kara çadır
Ꞑurdurmuſdur.
Oğlu olanı ağ çadıra,
Ꞑızı olanı al çadıra,
Oğul, kızsız sonsuzları
Ꞑara eve ķondururu!
Ꞑara keçe üzerinde
Eglendirir!
Ꞑara ķoyun yağnısından,
Yemek verir!
Buyurmuſ ki:
-Oğlu, kıızı olmayanı,
Tanrı Te‘alā ķarķamıſdır,
Biz de dağı ķarķayırız!

Belelikle ķarſıladı
Onlar meni.

87
Söyle görüm bu kara ‘ayıp,
Sendendir mi, mendendir mi?
Sebep nedir Tanrı bize,
Bir iğitmen oğul vermez?
Sonra dēmiſ:

-Hān kıızı, men aşnalığı ataram.
Yağalayıp boğazından tutaram.
Bu sêvda da na-ħağ kana bataram.
Söyle mene sebep nedir bu işe?
Kara pūlād kılıncımı çekerem,
Al kanıvı yêr üzüne tökerem.
Ayrılığın şarabını içерem,
Söyle mene sebep nedir bu işe?

Acıklanmış aslan kimi,
Dudağların çeyneyerek,
Dirse Hān'ın cevābında,
Neler dēdi ħatın göreğ:

88

-Hêy Dirse Hān, mene ġazap èyleme,
İnciniben acı sözler söyleme.
Dur ayağā, çadırların ħurgilen.
Koyunları, ħannareye vurgilen.
Tepe kimi et yağkala bu düze,
Ac, yalovac ħalanlara yemek vêr.
Eğni yalın çıplağları gèyindir.
İç Oğuz'u, Dış Oğuz'u ħonağla.
Borcluların borclarını ħıl eda.
Sen èle bağ alkışlasın èl seni,
Hağ unudmaz, el gamını göreni.
Ĥācet dile, èl sene nefes vêrsin,
Belki tanrı, sesimize ses vêrsin.

Demek Dirse ħadınını dinledi,
Nezrèyleyip büyük bir toy èyledi.
Koyun - ħuzu kesdi, kırdı at - deve,
Oğuz ellerini, yığdı bir yêre.
Harda bir ac gördü, doyurdu onu,
89

Yalıncığ olana, gèydirdi donu.

Borclu olanların borcunu vèrdi,
Harcsızlık kalanın, ğamını gördü.
Her yèrde dağ kimi et – yağ kaladı.
Su kimi çaylara kıımız caladı,
Hansı atılan oğ hedefe deydi,
Bir ağzı göycegin sözü göyèrdi.
Hātın o günlerde hāmle oldu,
Çoğ zāmān keçmeden bir oğlan doğdu.

Oğlancığı tayalara,
Tapşırdılar, sahladılar.
At ayağı kölük olur,
Ozan dili yügrük olur.
Zāmān keçdi, il dolandı,
Oğlan boya başa çatdı,
Onbeş yaşlı, bir genc oldu.

Dèyirler ki Bayındır Hān,
Sarayında, iki esrek,
90

Boğa varmış.
O Kalar kara daşa,
Boynuz vursa uvarlarmış
Yaz olanda, güz olanda,
Toy tutallar, boğaları
Döğüştürüp, hānlar, begler,
Teferrüce yığlarmış
Yène bir yaz Bayındır'ın,
Ordusunda, toy başladı.
Ağ mëydanı süpürdüler,
Sulardılar.
Boğaların her birini,
Altı demir zencir ilen
Zencirleyip
Altı kişi,

Üçü sağdan, üçü soldan,
Zencirlerden yapışarak,
Çeke - çeke getirdiler.

Gün görmemiş boğaların,
Biri ancağ,
91
Zencirlerin çekip kırır,
Kişilerin ellerinden
Burağılır.

Meydan değir bir birine,
Dirse Hân'ın oğlanı da,
İki nefer yaşdıyla,
Bir tarafda âşık oynur.
Ağ ürekler kaçıp tēzir.
Oğlancığın terpenmeden
Öz yerinde durup kalır.

Bunu gören kızkın boğa,
Boynuzların şüşlederek,
Oğlancığa hücum edir.
Oğlan ise çekinmeden,

Yumuruğun düyünleyir.
Boğa ona çatan zāmān.
Endiriri kaşkasından.

Yumuruğun zarbesinden,
Esrek boğa gicellenir.

92
İgid oğlan sıçrayıp,
Yağısını boynuzlayır.

Ner oğlanla kızkın boğa,

abab - kabışır, dartışırlar.
Lakin gler,
Bir - birine, stn olmur
Her ikisi aralıkbda,
Durup kalır.
Oğlan biraz fikre dalır:
Dam dayanır direk ilen.
Bir sarayın direyini
eken olsan v yıhılar.
Men n bu heyvana
Direk olum? dye oğlan
Dşnerek nagehandan,
Ellerini, heyvancığın
Boynuzundan gtrben,
Sıçırarır, kızkın boğa,
Başı ste yre deyir.
Oğlan ise mecl vrmir,
Pıçağıyla başın kesir,
93

Bunu gren hnlar, begler
Yığılırlar
Kel oğlanın dvresine.

-Hani, gelsin Krkd Dede,
Bu oğlanın, adın kysun.
Elin dutup babasından,
Onun n taht istesin,
Beglik alsın, dye - dye,

ağırdılar. Dedem Krkd
Geler oldu.
Oğlancığın elin tutdu,
Babasına varıp gtdi.
-Hy Dirse Hn; oğlanıva,
Krsi vrgil, beglik vrgil,

Erdemlidir!
Boynu uzun bedöy at vèr,
Miner olsun, hünerlidir!

Ağ ayıldan, tümen tümen,
Ağ koyun vèr, bu oğlana,
94

Şişlik olsun,
Erdemlidir!

Çatar çatar deve vèrgil,
Çoy oğlana, yüklet olsun,
Hünerlidir!

Çızıl çubbe çadır vèrgil,
Bu oğlana, kölge salsın,
Erdemlidir!

Çigni kuşlu, cübbe vèrgil,
Çoy bu oğlan geyir olsun,
Hünerlidir!

Ağ mëydanda boğa basıp
Onun adı Boğaç olsun.
Adını men koydum, yaşın
Tanrı Te' alā, özü vèrsin.
95

Hünerlinin parlayanda,
Hünerinin güneşi,
Hamı gözler ışıqlanmaz,
Hamı ürek, şād olmaz!

Çoh kör olmuş göz vardır ki,
Işık görse kamaşar,
Çoh yaramaz baykuş kimi,

Ābādlığa kapılmaz!

Boğaç Hân'ın tahta çıtıp,
Beglik cübbesini geymesı,
Atasının kırh ıgıdın,
Hesādete kapatdı.

-Gerek bunu, atasına
Çuğullayağ.

Olabiler ki öldüre.

O ölerse, yene bizim,
‘İzzetımız, hürmetımız
Çoğalacağ! deye onlar,
96

Himleşdiler.

Sonra iki bölük olup

Bir bölüğü,

Dirse Hân'a yanaşıban,

Söylediler:

-Bilirsen mi neler olmuş?
Yaramasın senün oğlun!
Gençliğinden bar yemesin!

Kırh ıgıdın götürüben,

Kalın Oğuz ellerine

Basğın etmiş!

Harda bir gözel görse,

Çekip almış!

Ağ sakğallı kocaların,

Ağzın söymüş!

Ağ birçekli qarıların,

Südün dartmış!

Aydın ağan gür sulardan,

Haber kège.

Karşı yatan Ala Dağdan,

Aşıp kège.

97

H  nlar H  n   Bayındır'a,
H  ber   ata.
Dirse H  n'ın o  lu bu c  r,
Bid' at i  ler g  r  r, d  ye
S  yleyeler, gezmekdense,
  lmek sene, yah   i ola.
Bayındır H  n   a  ıraban,
  azap   de.
B  le o  lul sen  n     n,
Ne gerekdir?
Olma  ından, olmama  ı,
Yah   ıraqdır.   ld  rsenem!

-Getiriniz   ld  relim!
Deye Dirse buyurarken
Kır   igidin son igirmisi
  ı  a geldi.
-H  y Dirse H  n; sen  n o  lun,
Y  rden durdu,
K  yks   g  zel   aba da  a,
Ova   ı  dı.

98

Sen var iken,
Ov ovladı,   u     u  ladı!
Anasıyla meclis   urup,
    bet   dip, b  de i  di.
Atasına   a  d   yledi!
Yaramasın, sen  n o  lun!
  ar  ı yatan ala da  dan
H  ber k   e.
Aydın a  an g  r sulardan
A  ıp k   e.
H  nlar H  n   Bayındır'a
H  ber   ata.
Dirse H  n'ın o  lu bu c  r,

Bid' at işler görür, dèye
Söyleyèrler.
Çağırıban Bayındır Hān
Ġazabına tuş olasan.
Bèle oğul senün üçün,
Ne gerekdir? Öldürsenem!
Dèye onlar söylediler.

99

-Gèdin tutup getiriniz,
Öldürelim,
Bu cür oğul benim üçün,
Gerekmezdir! dèdi, Dirse.
-Biz oğlanı nèce tutaķ?
O bizleri sayan dègil.
Sözümüze baķan dègil.
Dur ayaĝa;
Kırķ igidin, boyuna al,
Oğlunu da götürüben,
Çıķ ovlaĝa!
Kuş uçurdup, ov - ovlayıp,
Oğlancıĝı oğlayıban
Gèri kayıt!
Onu bu cür, öldürmesen,
Başķa cüre öldürölmez!
Dèye onlar uydurdular!

Serın - serin esen zāmān,
Salķım - salķım dan yèlleri

100

Kaķıldışıp, seyirende
Boz rengli turaĝayı.

Uzun sakkal, uzun etek
Tat dam üste banladıkta,
Bedöy atlar yorçalayıp,
Yollar üste uğradıkta,

Köksü güzel kaba dağa,
Seher - seher gün degende.
Böyük Oğuz ellerinin
Kız, gelini bezenende,
Ala şabah aḥmāḥ Dirse,
Yerden durdu.
Kırh nāmerdin atlandırıp,
Boğac'ı da götürerek,
Ova çıhdı
Ov - ovladı, kuş - kuşladı.

Kırk nāmerdin bir nēçesi
 Boğaç bege yaḥınlaştı.

101

-Atan dedi: Kéyik kıovsın,
Getiriben mene kıanşır,
Vurup salsın.
At oynadıp, kıılını kıalıp,
Oı atmasın gözüm görsün,
Feraılanım! Söylediler.

İgîd oğlan, ayın - şayın
Sevinc ile, at oynadır.
Kèyik kıovir, mārāl kıovir,
Atasının kıarşıısında
Oğlayıban yère salır.
Öz yanında:
-Koy, Hân babam, at seyirdip,
Ferahlansın.

Mene baħıp gvenben,
Faħr eylesin,
Dye, yazık dşnrd.
Ol kırh nmerd:
102

-Hy Dirse Hn, grrsen mi
Oğlan nce kyikleri
Bzikdirir.
Her tarafdn kvur, senn
Kabağunda yre salır?
Olmaya ki, cyranlara
Oğ atarken seni vura!
Oğlan seni ldrmeden,
Tz ol onu ldr! dye,
Uydurdular!

Kyiklerin dalısınca
Oğlan kızzın at apdırıp,
Babasının, kanşırından,
ten zmn açmak Dirse, “Krkd Dede”,
Odunlamış katı yayı,
Ele aldı.
zenginin ste kalđdı,
Yayı ekdi ,
Oğlunu,
Krginin arasını,
Nişanladı!

103
Oğ, kemndan, sıçıradı,
ldirim tek uub şağdı,
“Boğ” Hn’ın krginden,
Deyip yağdı!
Alca kanı, şorulladı,
Bedy atın, zn boynun,

Kucaklayıp, yere düşdü.

Ol nāmerdler, Dirse Hān'ı,
Oğlanının, na' şı üste,
Getmege de, koymadılar!
Atlarını dönderiben,
Kayıtdılar.

Yazık hatın:

-Oğlancığın ilk ovidir,
Gerek Oğuz beglerini,
Toylıyalım, dēye kalhıp
Yomurlanıp, uru durdu.
At öldürdü, deve kesdi.

104

Boğur, ayğır, çoç kırdırdı.
Kırh ince kız dövresinde,
Dirse Hān'a karşı vardı.

Kıpiğların kaldırarak,
Dirse Hān'a nażar saldı.
Sol - sağına göz gezdirdi.
Oğlancığın görenmedi.
Kara bağırsarsılıban,
Yanar oldu.
Kara hūmār gözlerine,
Kan yaş doldu.
Çağırıban, Dirse Hān'ı,
Söy söyledi,
Görek hatın, ne söyledi:
- Beri gel hēy! Başım bahtı,
Évim tahtı!
Hān babamın köygesü,
Kadın anamın sevgisi,
Atam – anam vèrdigi,

Göz açıban, gördüğüm,
105
Könül verip sevdiğim,
Kalhtıbanı sen yeründen,
Uru durdun.
Kara yallı, bedöy atun,
Bütün mindün.
Köksü güzel, kaba dağa,
Ova çıhdun.
İki vardun, bir gelirsen,
Yovrum hani?
Bu dövrānda,min dilekle,
Yétirdigim oğul hani?
Çıhsın benim gözüm Dirse,
Yamān seyirir.
Kesilsin bu oğlan emen
Süd damarım, yamān sızlar.
Sarı ilan dişlemeden
Ağca tenim kalhtıp şişer.
Yalkuz oğul görünmeyir,
Bağrım yanar.
Kuru çaylar üzerine,
Süçi saldım.

106
Kara donlu dervişlere,
Nezîr verdim.
Ac qarınları doyurdum.
Yalıncaqları donaltdım.
Tepe kimi et kaladım,
Gölmeş kimi süt caladım,
Min dilge, bir oğlanı,
Güçle tapdım.
Yalkuz oğul, haberini,
Amān Dirse, degil mene.”

Karşı yatan, ala dağdan,
Uçutdunsa, degil mene,

Ġaltān ahan daşkın suya,
Ağızdinse degil mene.
Ala donlu, azgın dīnli,
Kāfirlere, aldırdınsa,
“Degil mene.”

107

“Hān babamın, ordusuna,
Men varayım.
Ağır leşger, pūl, hāzīne,
Men alayım.
Azgın dīnli, kāfirlere,
Od vurayım!
Yaralanıp: Qazlık atdan,
Düşmeyince,
İti kılinc şāh damarım,
Biçmeyince,
Yalkuz oğul yollarından
Dönmeyelim!
Yalkuz oğul haberini
Degil mene!
Qara başım qurbān olsun
Erim sene!”

Dirse bir söz söylemeden,
Gelip keçdi.
Hātınunun cevābından
Dinmez oldu!

108

Ol kırh nāmerd karşı gelip:
-“Oğlun sağıdır, ovlağdadır,
Gün arası harda olsa,
Gelip çıhar.

Beg ser-ħořdur, ona göre,
Covāb vërmez” söylediler!

Ĥatın buna, ĥatlařmayıp,
Gèri döndü.
Ĥırĥ ince kız, yoldaşların,
Atlandırdı,
Bedöy atın, seyirderek,
Oğul dèyiben, yola düşdü.
Ĥıřda – yazda, ĥarı - buzu,
Erimeyen, ĥaba dağa,
Atın sürdü.
Alçaqlardan, ucalara,
Çapıp çıĥdı.
Bir derenin, üzerinde,
Ĥuzgunları, uçar gördü.

109

Bedöy atın o țarafa,
Ĥamçıladı.

Oğlan atdan yıĥılarken,
Göy - boz atlı. Ĥızır eyleyemen,
Başı üste ĥāzır olup,
Bereketli elleriyle,
Yarasını sığayaraĥ:

-“Bu yaradan ĥorĥmagilen,
Sene ölüm yoĥdur ondan.
Dağ çiçegi, ana südü,
Merĥemündür, senün oğlan!”
Dèye dönüp ĥa’ib olmuşdu.

Ĥızır gedir. Oğlan iki
Tazısı ilen, ĥumlar üste
Düşüp ĥalır.

Qarga, qazgun, qan grben,

Yaralını qomarlayır.

Kelbicikler mırıldayıp,

110

Dvresine dolanırlar.

Qazgunları qovalayıp,

Qonmaqlıqa qoymayırlar.

Başı lovlı yazıq ana,

Al qanına batıp yatan,

Balasının leşi ste,

Çapar ytdi.

Oqlanını duymaz grd.

Çaqlırıban ne syledi:

-Yuhu almış qara hmr

Gzlerini bir ağ aqlı!

Gzlerini keder tutmuş,

Bu anaya bir baql aqlı!

Tanrı vren şirn cnun,

Syrandaymış indi aqlı.

111

Dil, aqlızdan, şirn cndan,

İki kelme habr mene,

Qara yazı qara başım,

Qrbn olsun oql sene.

Qarşı yatan uca daqlar,

Ucalarken alçaql olsun.

Qazlıql daqldan aqlan sular,

Aqlar iken aqlmaz olsun.

Bu dağlarda biten otlar,
Biten yerde bitmez olsun.

Kayalarda kaçan ceyran,
Kaçar iken, kaçmaz olsun.

Kaşa seni hardan tutdu,
Aslandan mı, kaflandan mı?
Bedenünde cânun varsa,
Dil - ağızdan, haber mene.

112

Kara yazı - kara başım,
Kûrbân olsun, oğul sene.
Anasını dinleyerek,
Gözlerini açdı oğlan.
Görek dili tutar - tutmaz,
Ne söylemiş anasına:

-İreli gel,sinesinden,
Kana - kana
Süd emdigim, ağ birçekli
Kadın ana!

Kazlık dağdan ahan sular,
Günahsızdır, qarğımagil!

Karşı yatan uca dağlar,
Günahsızdır, qarğımagil!

Cebelerdeki ceyranlar da,
Günahsızdır, qarqamagil!

Sıldırımdaki ceyranlarda,

Günahsızdır, kargımagil!

113

Kargısan, babamı kargı,
Bu iş mene babamdandır
Dêye- oğlan yêne dèdi.

-Ana ,ne korr, ne de ağla.
Göy - boz atlı Hızır İlyas,
Başım üste geldi benim.
Oh yarama çekdi elin,
Bu yaradan sene ölüm
Yohdur, dèdi.
-Dağ çiçeği, ana südü,
Dermânundur- demiş senün.

Yaralının sözlerini,
Dinledikde kırk gül beden,
Sepeleşdi, çiçek kimi,
Her tarafa, kırkı birden.

Sinelerde çırpınarken,
Analığın şaf üreyi,

114

Topladılar kucağ - kucağ,
Etek - etek dağ çiçeği.

Ağ birçekli yazık ana
Döşün sıhıdı.
Bir sıharken süt gelmedi.
İki sıhıdı, süt gelmedi.
Üç sıhanda, kan karışık
Süt fişkırıldı,
O süt ilen merhem edip,
Oğlancığın yarasını
Bağladılar, götürdüler.

At üstüne mindiriben
Ordusuna getirdiler.
Hekimlere, tabiplere
Tapışırıp, gözlediler.
Kimse ile danışmayıp
Dirse Hân'dan gizlediler.

115

At ayağı külük olur,
Ozan dili yügrük olur.
Kırh gün başa çatar - çatmaz,
Oğlancığın yaraları,
Üze geldi, sap - sağ oldu.
Yène de at mine bildi,
Yène kılinc çalabildi.
Yène de o, ov - ovlar,
Kuş da - kuşlar.
Dirse Hân'ın haberi yoğ,
Oğlancığın ölmüş bilir,

Kırh nāmerdler bunu duydu.

-Ne etməli?

Dêye, onlar dimdikleşdi:

Oğlanın sağ olduğun,

Biler olsa Dirse eger,

Yeğin bilin, el götürmez,

Hamımızı kırıp töker!

Gerek vahtı utuzmadan,

116

Onu tutak.

Ağ boynuna kara kızıl,

Sicim tağak!

Ağ ellerin daldan çatak,

Yād   llere, k  firlere

Koyup kaçak!

D  ye onlar, Dirse H  n  

Basmarlayıp,
Ağ ellerin daldan çatıp,
Ağ etinden kan çıkınca,
Dövüşleyip,
Ordusunu yığmalayıp,
Dustağ edip,
Kanlı kâfir ellerine,
Yönetdiler!

Dirse Hân'ın bu işinden
Hêç bir kesin haberi yoğ,
Ancağ kadın, bunu duyur.
Oğlanını çağıraban,

117

Ne söyleyir:
-Oğul - oğul, cânım oğul,
Görürmüşen, neler oldu?

Sert kayalar oynamadan,
Yêr ayrıldı! Êle yağı, soğulmadan,
Baban üste yağı geldi!
Ol kırğ nâmerd Dirse Hân'ı,
Yağalayıp ağ ellerin,
Arhasında bağladılar.
Ağ boynuna kara sicim
Kêçirttiler!
Baban yayan, onlar atlı,
Yürütdüler!
Götürüben kanlı kâfir
Ëllerine yöneldiler!
Yene demiş:
-Dur ayağa canım oğlan,
Kırğ igidin boyuva al,
Gêt babovı, kırğ nâmerdin
Ellerinden kurtargilen!

118

Baban sene kıydıysa da,
Sen babova, kıyma oğul!

İgid oğlan anasının,
Sözlerini kabul etdi.
Kara pūlad kılınıcına
Kurşanuban,
Ağ kutazlı katı yayın,
Ele aldı.
Bedöy atın tutduruban
Bütün mindi.
Kırh igidin atlandırıp,
Baba dēyūben,
Yortup gētdi.

Ol kırh nāmerd bir çemende
Ėdip otraq
Al şarābın itisinden
İçen zāmān,
İgid Boğaç yētdi, ancak
119

Kırh nāmerdler onu görüp,
Söylediler:
-Durun varak, oğlanı da,
Ėdek dustaq.
Her ikisin kāfirlere
Bir aparaq!
Dirse bunu eşiderek:
-Amān kırh yoldaşım, amān!ā
İlāhi'nin birliğine
Yohdur şübhe, yohdur gümān!
Açın benim ellerimi.
Kopuzumu mene vērın,
Kaytarım men bu geleni.

Gerek olsa öldürünüz,
Gerek olsa saḡlayınız
Sonra meni.

Dirse Ḥān'ın ellerini
Boşaltdılar,
Getirdiler ḡopuzunu.
120

O bilmirdi bu gelenin,
Oḡlancığı olduğunu.
Asta asta ḡarşı geldi,
Aldı ḡörek ne söyledi:
-Boynu uzun bedöy atlar,
Gedirse de benim gèdir.
Bu ılıḡda, Senün de ger,
Mindigin var, degil mene.
Savaşmadan, vuruşmadan,
Ḗaytaragım, dalı ḡayıt!

Aḡ ayıldan sürü ḡoyun,
Gedirse de benim gèdir.
Bu sürüde Senün de ger,
Şişliḡin var, degil mene.
Savaşmadan, vuruşmadan,
Ḗaytaragım, dalı ḡayıt!

Ḗatar ḡatar kızıl deve,
Gedirse de benim gèdir.
121

Senün de ger bu ḡatarda
Yükletün var, degil mene.
Savaşmadan, vuruşmadan,
Ḗaytaragım, dalı ḡayıt!

ızıl ubbe adırlarım,
G dirse de benim g dir.
Arasında Sen n de ger,
Odan vardır, d gil mene.
Savaşmadan, vuruşmadan,
aytaragım, dalı ayıt!

198

Ala g zl  ız, gelinler,
G dirse de benim g dir.
İ lerinde Sen n de ger,
Nişanlın var, d gil mene.
Savaşmadan, vuruşmadan,
aytaragım, dalı ayıt!

Ağ sakallı ocalarım,
G dirse de benim g dir.

122

İ lerinde sen n de ger,
Baban varsa, dekil mene.
Savaşmadan, vuruşmadan,
aytaragım, dalı ayıt!

Menim    n gelmişsense,
Oğlancığım  ld rm şem,
İğit sene yazıı yoğ,
Dalı ayıt!

İğit oğlan atasını,
Dinley rek,
Cov bında ne s ylemiş,
Bağağ g rek:

-Boynu uzun bed y atlar,
Sen ndirse,

Qırh nāmerde qoymağım yoğ!
İçlerinde minigim var!
Yığmalanan sürü koyun,
Senüdirse,

123

Qırh nāmerde qoymağım yoğ!
İçlerinde şışligim var!

Qatar qatar kıızıl deve,
Senüdirse,
Qırh nāmerde qoymağım yoğ!
İçlerinde yükletim var!

Qızıl qubbe çadır otak,
Senüdirse,
Qırh nāmerde qoymağım yoğ!
İçlerinde odam vardır!

Ala gözlü kıız, gelinler,
Senüdirse,
Qırh nāmerde qoymağım yoğ!
İçlerinde nişanlım var!

Esir gēden ağ saqqallar,
Senüdirse,
Qırh nāmerde vērmađım yoğ!

124

İçlerinde benim de bir
‘Ağlı şaşmış babam vardır!

Deye oğlan qırh yoldaşa
Dilbed vērđi;
Qırh genç igit, Bedöy ata
Qamçı vurdu.

Aslan Boğaç kılınıc çekdi,
Savaş etdi, kırh nāmerdin
Kimisinin boynun vurdu.
Kimisini dustağ dutdu.
Babasını hılās edip
Geri döndü.
Dirse Hān da oğlanının,
Sağ olduğun duyup bildi.

Hānlar Hān'ı haber tapıp,
Boğaç Hān'a beglik vèrdi,
Kürsü vèrdi.
Korğud Dede boy boyladı,
125

Soy soyladı.
İnci kimi dāstān düzdü,
Korşma korşdu.
Onlar dağı bu dünyāya,
Gelip geçdi.
Kervān kimi kōndu kōçdü,
Yer gizletdi, ecel aldı,
Koca dünyā yēne kōldi.
Geden gētdi, yağısı, pisen,
Gelenlere bir ad kōldi.

Görüm dostlar, gāfīl ölüm,
Gelen zāmān merd igide,
Keçid vèrsin!
Sağlık kimi dövlet olmaz,
Bu dövleti, Hāğğ artırsın!
O öydüğüm uca Tanrı,
Dost oluban meded vèrsin!

Yömün edelim:
-Yerli kara dağlarınız,

126

Yıhılmasın!
Kölge salan ağaclarız,
Kesilmesin!
Dāyim ahan aydın sular,
Azalmasın, kurumasın!
Uca uçan terlanların,
Kınadları kırılmasın!
At çapanda, atınızın,
Ayakları büdremesin!
Çarpışanda kara pülād,
Kılıncınız kütelmesin!
Dürtüşende, çekişende
Kendiriniz kırılmasın!
Ağ birçekli, anaların,
Ahir yeri behişt olsun!
Ağ, sakşallı babaların,
Son sarāyı cennet olsun!
Haqq yandıran çerāğınız,
Işıqlansın, yanar dursun!
Görüm muhtāc olmayasız,
Nāmerdlere dostlar sizi.

127

KANLI KOCA OĞLU KAN TURALI

Ezel günden kahramānlık,
Merdānelik, çoçaklık,
Veṭenimin, ellerimin,
Adı sanıylan yanaşıdır.

Doğrudan da, her insānlık
Faḥrī olan seciyyeler,
Bu ellerin - obaların
Ekiz - tay bir qardaşıdır.

Demir dırnağ aslan kimi,
Başı uca - anlı açık,
Ömür süren ellerimi,
Döne döne alkışlasam.

Aydın ahan sulardan da,
Zülāl olan leke bilmez,
Pas götürmez vicdânına
Ta‘rif yazsam, boy - boylasam.

128

Haklıyım men, bu boy değil,
Ayın, günün, ulduzların
Varlıkları hakdır eger,
Bu da ele hakikatdi.

Tarihlerin, kana batmış
Vêrâhların, vêrâhla bah!
Yoh! Görüken, bir kend üçün
Beledçilik hamâkatdı!

Atrupat’dan, Hâtâi’den
Yağları, düşmenleri,
Bézikdiren Babek kimi
Kahramândan danışmayak.

214

Vâkıf’lardan, Fuzûlî’den,
Nizâmi tek ma‘rifetde,
Dünyâmıza ışık salan
Bir insândan danışmayak!

Dağda daşda gün kovurmuş
Sîmâlarda şâflıkların,

129

Yaz şebnemi parıltılı.

İşıltısın bağıp görek.
Açık, aydın, yaraşıklı,
Alınlarda igidligin,
Egri kılmı şa' şa' alı,
Parıltısın bağıp görek.

Anaların laylasına,
'Aşıkların, ozanların
Könül açan dāstānına,
Nağmesine kulağ asağ.

Cura sazın perdesine,
Taşvirlenen duygulara,
Güröldeyen dōhüllerin,
Gür sesine kulağ asağ.

Obalarda dişi, erkek,
Başda papak, üzde, örpek,
Elde yaylık oynandığı,
Oyunlara bir say salağ.

130

Dilde dişde ezber olan,
Metel olan, meşel olan,
Ataların, babaların,
Sözlerini duyup kanağ.

Aydan aydın, günden duru,
Keder bilmez bu gözgüde,
Bu ellerin, obaların,
Ne olduğun görmek olar.

Bu görüşler çoçaklığın,
İgidligin, insānlığın,
En vākı' ā görükmeyeni,
Yaraşığın ya da salar.

Bah! ‘āşıklar ana - kadın,
Bu dünyāda haksız - haksız,
Bir kul kimi, matah kimi,
Al - vèr olup, satılmışdır.

Kişilerin ellerinde,
Deyersiz bir destmāl kimi,
131
El - el gezip lekelenip,
Bir tarafa atılmışdır.

O civānken, dilber iken,
Kaşı yaydı, üzü aydı.
Kırpigi oğ, vefāsı yoğ,
Şā‘ir yazar cemālinden!

Koca iken, düşgün iken,
“Reyhāne”di, “Mercāne” di.
“Acūze” di, “Mahtāle” di.
Bir ad yoğdur kemālinden!

Bir çoğ ‘irfān hezeyançısı,
“Haqq ‘āşığı”, iddi‘āl
Yalançılar; kadın ‘eşki,
“‘İrfānıma” uymaz demiş!

Maḥabbetin ger bu başı,
Ger o başı dèye dèye,
Muḥanneşi murād bilip,
132
Erkeklere gönül vèrmiş!

Kèçmişleri varaqla bah,
Hemān zāmān eyle o vah,

Bizim yérde, bizim éldé,
Kadınlığa hürmet varmış.

O da haqlı bir insānmış,
Kardaş imiş, öz eriyle
Güleşirmiş, vuruşarmış,
At minermiş, oğ atarmış.

“Boyu uzun Burla Hatın”,
“Saçı uzun Selcan Hatın”,
“Nigār Hanım”, “Arab zengi”,
133
“Hacer Hanım”, “Zeyneb Paşa”.

Uzaqlara nêçün gèdek,
Hemîn bugün yurdumuzda,
Külagëyisin yan bağlayan,
Merd analar, başdan başa.

Tarlalarda, zovodlarda,
Her hünerde, her yarışda,
Işıklı bir mayak kimi,
Dünyälara ışık salır.

Kadınlığın, analığın,
Yorğun gözü, dutğun bağı
Ona bahıp kurtuluşa
Yol ahtarır, ilhām alır.

Cānım ‘āşık, gözüm ‘āşık,
Çal kopuzun, aç dāstānın.
O şehirkār cōmerd elin,
Perdelerde hoş dolansın.

134
Üzü kara , bağı kara ,

Cehālete cumup batan,
Kadınlığa bühtān atan,
Şarlattanlar bir utansın!

‘Āşık çömçesini alır eline,
Alnın kırışdırır, kaldırır papak.
Kıyır gözlerini, nārīn gülüşler,
Derilir üzüne, lāl bir serhoşluk.

Ma‘ nālı bağışı neler andırır,
O doyğun gülüşden neler alınır?
Özünde halkımın rūḥ ‘ulviyyeti.
Vaḳārı, menliḡi, faḡri güvenir!

Ezelden meni de, coşduran odur.
Onu dinlemişem, fikre dalmışam,
O vurgun könlümün ilk yovrusudur,
Men ilk ilhamımı ondan almışam!

135

O cādū ellerin tılsımından,
Özünü kırtaran hansıdır, kimdi?
Könül ceyranının ovçısıdır o,
Bir müdhiş fitnedir, baḡ gör ki indi.

Özü de ġarḡ olur öz nağmesinde,
Tūfānlar kıparır her bir perdeden,
Açır ḡayālının aḡ yelkenini,
Yene de söyleyir, Ḳorḡud Dede’dan.

Ḳadīm Oḡuz ellerinde,
Ḳanlı Ḳoca adında bir
Adlı, sanlı kişi varmış
Bu görüklü iḡtiyārın,
Yetişmiş bir kıoç oḡlu var:

Qanturalı, çağırarlar.
Qanlı Qoca bir gün deyir:
-Dostlar benim atam öldü,
Yeri yurdu, mene qaldı.
Yarınki gün, men ölerken,
Yer yurdumda, oğlum qalar,
136
Ne yahşi ki, cânım sağken,
Oğlanımı evlendirim.

Qanturalı babasının,
Sözlerini dinleyerek:
-Baba meni evlendirmek
İsteyirsen, mene lâyıq
Qız ne kimi olduğunu,
Bilirsen mi? deye oğlan,
Artırır:

-Men yerimden qalhana tek,
Yerden dura.
Men qara qoç bedöy ata
Minine tek, atın mine.
Qanlı kâfir ellerine
Menden qabak hücum ede,
Qılinc çala, baş getire.
Qanlı Qoca: -Oğul; demek,
Sen ‘ıyāl yoğ, bir pehlivan
İsteyirsen, arhasında
Yeyip içip dolanasan,
Hoş olasan, deye gülür.
137

-Beli baba, men elençi
İsteyirem!
Yoğsa mı sen isteyirdin,
Varıp gèdip

Birci cıban kız alasan,
Nāgahāndan yıhılıban
Yere düşse, bağıracağı
Düğün düşe?! dēye oğlan,
Acıklanır.

-Gözüm oğul, acıklanma,
İstedigün, diledigün
O dilberi tapmağ senden,
Kızıl tökmek, rızık vèrmek,
Almağ menden, dēye Koca
Sine gerdi.
Erenlerin görkemlisi,
Kanturalı bèle görcek,
Atın mindi.
Kırh igidin, atlandırdı,
İç Oğuz'u girip gèzdi,
138
Begenecek kız tapmadı,
Kayıdıban ève geldi.

Koca sordu: -Kız tapdın mı?
Kanturalı:
-Yansın Oğuz ellerini,
Her ne gezdim, mene yār
Kız tapmadım baba, dèdi.

Kanlı Koca:
-Şabāh gèdip, ahşam üstü
Gelmek ilen kız tapılmaz.
Sen evde ƙal, mālā yètiş.
Men gèderem, gezişerem,
Senün üçün kız taparam,
Dēye ƙalhıp, seviniben,
Güveniben sine gerdi.

Ağ sakçallı bir kocanı

Yoldaş edip,

İç Oğuz'u gèzip çııdı,

139

Kız tapmadı.

Dış Oğuz'u gèzip çııdı,

Kız tapmadı.

Turabozan èllerine

Gelip çııdı.

Turabozan tekürünün,

Görükemli, güzel, göyçek,

Bir kıızı var, bir cüt yayı

Hem sağına, hem soluna

Koşa çeker.

Atdığı oh yere düşmez!

Bu kız üçün üç cenevār

Saılamışlar.

Hansı igit üç hayvānla,

Pençeleşse, gālīb gelse,

Hayvānların başın kesse,

Kız onundur, dèye tekür

Va' de vèrmiş.

Kimse ise mağlūb olsa,

Başın keser, burcdan asar!

140

Bèlelikle otuz iki

Kāfir dinli beg oğlunun,

Başı burcdan asılmıştı!

Üç hayvānın biri boğa,

Biri buğra, biri ise,

Aslan idi.

Başı burcdan aslanılan,
Otuz iki beg oğlunun,
Hèç birisi aslan ilen,
Ner deveni görmemişdi.
Ancāk onlar boğagilin,
Boynuzuna ilişirek
Basılmışdı.

Ƙanlı Ƙoca başlar ilen,
Ĥayvānları gören zāmān,
Başındaki ƙara bitler,
Ayağına süzüp geldi.

-Daha doğru, çıhağ gedek,
Oğlancığa ĥaber vèrek.

141

Hüneri var, gelip alsın.
Hüneri yoğ, obadaki
Ƙızcığaza rāzı ƙalsın.

At ayağı külük olur,
Ozan dili yüğrük olur.
Ƙanlı Ƙoca
Dağlar aşdı, çaylar kèçdi,
Öz èline gelip çığdı.
Oğlancığa ĥaber gèdip:

-“Baban geldi” söylediler.
Ƙanturalı kırğ igidin
Atlandırıp ƙarşı vardı.
Atasının elin öpdü:
-Canım baba, mene lāyık
Ƙız tapdın mı? dèye sordu.
-Tapdım oğul, ancāk işde
Hüner gerek, dèye Ƙoca,

Cevāb vèrdi.

-Altun, aḥça, afle, atar

142

İster baba?

-Dedim oğul, h ner ister,

H ner gerek.

-Canım baba, g z m baba,

ara yallı azlık atı,

Minnem indi

anlı k fir  llerine,

At salaram.

Baş keserem, an t kerem.

AzĖın dinli k firlere!

an usdurram!

Aḥça, altun, ul, aravaş

Getirerem.

H nerimi g stererem!

-Canım oğul, g z m oğul,

D diklerin h ner d gil.

Bu sevdadan başıka c re

H ner gerek.

O ız    n    cenev r

Sağlamışılar.

143

   h yv nı kimse bassa,

ızı ona v recekler.

Basanmasa, mağlub olsa,

Başın kesip burc  st nden

Asacaqlar!

-G z m baba, mene gerek,

Bu s z  sen d meyeydin.

G dem gerek,   nki d d n.

G tmez olsam, yarınki g n
Bu s z mene  ahınc olar,
Canım baba,  adın ana,
Esen  alun!

-G r rsen mi,  z  z me,
Ne eyledim?
O lancı ı  or hudsanam,
Belki  or hup g tmez ola.
D ye  oca d   nerek
S y s ylemi :

144

-Sen g den y rlerin sult nım o ul,
Dolamac, dolamac, cadası olur,
 zerinde u an  u   anad salmaz,
G ylere  ovu an  alası olur.

Pal ı ına atlı batsa  ı hanmaz,
Ormanların ala ilan s kenmez.
Boz aslanlar sularından i enmez,
G llerde ya ıl ba  sunası olur.

G r kl s  k n lleri aldadı,
Na meleri, da ı da ı oynadı.
Hay d meden, ba  getirir cell dı.
Papa ı mendilli babası olur.

C nım o ul, atgilen bu s vd nı,
Buzlatmagil a  sa  kallı babanı,
A lar  oyma bir  arıcık ananı,
Merd igid n i de vef sı olur.

-C nım baba, ne d yirsen sen mene,
Bu i lerden  ekinen igid olmaz,

145

Alp igide, qorhu v rmek ‘ayb olur,
Merd atalar, evl dını qor utmaz.

Q dir qoysa, o dolamac yolları
Bir  arpı da y r p, yortup k  erem.
Atlı batıp  ı maz pal ıqlarına,
Mevl m meded v rse,  umlar t kerem.

Ala ilan s kemez ormanlarına,
 ahmaq  alıp ıldırım tek  aharam,
G yle pehl  vuran  alalarını,
V ran  dip od v r ben ya aram.

Ya aslanın dırna ında didillem,
Ya ta ıllam boynuzuna bo anın,
Ya devenin k ks  altda ezillem,
Ya  perem g r kl n n bu a ın.

Ya g dem h y, g dmeyem h y
Ya gelem h y, ya gelmeyem h y,
Daha bir de, g r   nce,

146
G z m baba,  adın ana,
Esen  alun!

G rd ler ki, bu teklifden,
G ri d nmek,  o  o lanın
N m suna y nilmezdir.
U ur v rip s ylediler:
-U urların a ı  olsun,
Esen g dip, sa  gelesen
Aslan o ul.

 anturalı!

Atasının, anasının
Elin öpdü.
Kırh igidin atlandırdı,
Yola düşdü.
Yeddi gece, yeddi gündüz
Yol sürdüler.
Yortup kâfir serhaddine,
Yetişdiler.
Çadır tikip eglendiler.

147

Kanturalı,
Yügrük atın oynadıban,
Amudunu atır, tutur:
-Hây! Kırh eşim, kırh yoldaşım!
Yügrük olsam, yarıssam hây!
Güçlü olsam, güleşsem hây!
Kâdir mevlâm, meded vërse,
Üç hayvânla vuruşsam hey!
Gözellerin sergerdesi,
Sarı donlu kıızı alıp,
Atam, anam obasına,
Kayıdsam hây!
-Hây! Kırh eşim, kırh yoldaşım,
Kırhınıza qurbân olsun,
Menim başım!

Kanturalı, bu sözdeken,
Tekür Şâh'a haber gètdi:
-Kanlı Oğuz ellerinden,
Kanturalı diyirler bir

148

İgid varmış, kız dileyip
Gelir deye söylediler.

Şāh Tekürün atlıları,
Yedi ağaç karşı geldi:
-İğid; bura neye geldin?
Degil bize!
-Vərişmege, alışmağa,
Geldim deye Kânturalı,
Cevap vèrdi.

İzzet èdip, hürmet edip,
Ağ çadırlar tikdirdiler,
Ala halı döşediler,
Ağca koyun kırdırdılar.
Yedi illik ol şarābdan
İçirdiler.
Götürüben Tekür Şāh'ın,
Ordusuna getirdiler.

149

Böyük selam mèydanıda,
Tekür tahtın üzerinde
Oturmuşdu.
Üç yüz Kāfir silāhlanıp,
Alay kurup hidmetinde
Durmuşdular.
Tekür kıızı bu mèydanın,
Bir yanında uca bir köşk
Tikdirmişdi.
Bayrāmlarda, çıxışlarda,
Kırh ince kız devresinde,
Köşke çıxar teferrüce,
Meşgul olar.
Yene de o bir èlçinin
Geldiğinden haber alıp,
Kırh kızlara al gèydirip,
Özü ise sarı gèyip,
Köşke geldi.

Qanturalı gelip çıldı.

Qara şapqa Şah Tekür'e

150

Selâm vèrdi.

Kâfir Tekür selâm aldı.

Ala halı döşediler,

Yere otdu.

-İgid, bura hardan geldin?

Deye Tekür sual vèrdi.

Qanturalı yèrden durdu,

Edebilen başın açdı,

Ağ bileğin sıgalladı:

-Qarşı yatan qara dağın,

Aşmaq deye gelmişem men.

Ahıntılı sularından,

Kèçmek deye gelmişem men.

Eteğine, koltuğuna,

Sığınmağa gelmişem men.

Haq Tanrı'nın buyuruğu,

Peygamberin dèdiğiyle,

Qız almağa gelmişem men.

151

-Bu igid de hüner olsa,

Sözüm yoğdur, deye Tekür,

Qabul ètdi.

Yasovullar qoç oğlanı

Soyundurdu.

O bir taqa

Altun arqaç, keten bezin

Gövdesine sarıtdadı.

Méydan açdı.

anturalı,
Sahip cernal, sahip kemal,
Grsetme bir igid idi.
Ouzların durda igidi,
Niabılan dolanardı:
anturalı, Boz aygırlı
Beyrek Hn, Kara ekir,
Birisi de onun olu
Hn ır ını.

152

anturalı niabını,
Gtrrken ız baırdı.
Ay cemalli, aslan zl
Merd igide gz dşcek,
Daralıı boşa gtdi.
Dabbag olmuş dana kimi
Cuycusundan su tkld.
Başındaki ır yoldaşa,
Baıp ddi:

-Tanrı Te‘al, şh babamın
regine rahim salar,
Kebin kesip bu olana.
Vre meni.
Hyifdir ki, bu cr olan,
Hayvanların dırnaında
Helk ola!
Selcan Htın bu szdeken,
Yedi demir zencir ilen
Zencirlenmiş boagili,
Getirdiler.

Boa gelip dize kd,

153

Mydandaki mermer daşa,
Boynuz vurdu, peynir kimi,

Didip tökdü.

Hamı baħıp söyleşdiler:

-Anķarıpdı ki, igidi

Atar, yıħar.

Yaħılsın Oğuz  lleri,

Ɛırħ igidlen bir bek oğlu,

Bir kız     n  lmek nedir?

Ɛo  oğlanın Ɛırħ igidi,

Bunu duyup ağlaşdılar,

Ɛanturalı, sağa baħdı,

Sola baħdı, igidlerin

Ağlar g rd , bir hay v rdi,

Ne s yledi:

-H y Ɛırħ e im, Ɛırħ yolda ım,

Ne olupki, ağlayırsız?

Ɛopuzunu mene v rin,

Meni  y n!

154

Ɛanturalı, Ɛopuz  alır,

Ɛırħ igidi onu  y r,

G rek dostlar n     y r:

-H y sultanım, Ɛanturalı!

Ɛalħıbanı sen y rinden

Durmadın mı?

Ɛara yallı Ɛazlık ata

Minmedin mi?

K yks  g zel Ɛaba dağı,

Ovlayıban y nmedin mi?

Obadaki inek sa an,

Ɛarova ı g rmedin mi?

Boğa, boğa d dikleri,

O ineğin buzovası,

D yildi mi?

Alp erenler Ɛırımından

Qırar mı?
Qoç igitler bir buzovdan
Qorha mı?
Sarı donlu Selcan Hatin
Köşkten baħar!

155

Kime baħsa baħıřılan,
Oda yaħar!
Qanturalı, sarı donlu,
Qız aşqına bir “hu” dedi:
-Mere kâfir boğazını,
Bıraħınız gelsin! dedi.

Esrekgilin zencirlerin
Götürdüler.
Deli boğa boynuzların,
Almas uclu cıda kimi,
Şüşlederek ner oğlanın
Üzerine hücum etdi.
Qanturalı, adı gözel
Muħammed’i çağıraban,
Bir yurmuruq kızkıngilin
Qaşqasına ilışdirdi.
Esrek boğa dalı üste
Yere çökdi, qarħar qalħmaz
Dürtmesini kellesine,
Dayıyaraq zürün saldı.
Boğagili, basa basa,

156

Gen meýdanın o başına,
Gedip çııdı.
Qızgın boğa, ıgid oğlan
Bir çoħ zâmân çalışdılar.
Yovaş yovaş deli heyvân,
Yorğunladı. Qara ağız

Köpüklendi.
Kanturalı: -Alp erenler
Bu dünyānı ‘ağıl ilen,
Bilmişlerdir. Yaşşıdır ki,
Hëyvānçığın karşısından
Sıçırayıp, arhasından
Bir iş édim, dëye duyup
Adı gözel Muḥammed’e,
Tekbîr dëyip sıçradı.
Boğa tovon saḥlamadan,
Başı üste yère deydi.
İgid oğlan dilden düşmüş,
Harîfini kıyruqladı.
Dolandırıp yère çaldı.
Boğazladı, başın kesdi.

157

Derisini kazıp soydu.
Tekür Şāh’a karşı vardı:
-Kızı mene vërirsen mi?
Dëye durdu.

-Mere kıızı ona vërip,
Sürün gëdsin!
Dëye Tekür hüküm éderken
Kardaşının oğlu dëdi:
-Hëyvānların padişāhı,
Boz aslandır, onunla da
Oyun vërsin, sonra vërek.
Aslanı da getirdiler.

Aslan gelip kurulandı.
Mëydāndaki bütün atlar,
Kıan kışnedi.
Ner oğlanın igidleri,

Ağlayıban söylediler:
-Boğagilden kırtardısa,
Boz aslandan kırtarar mı?

158

Qanturalı igidlerin
Ağlar görüp:
-Mere dostlar, kıpuzumu
Ele alıp öyün meni.
Sarı donlu kız aşkında,
Bir aslandan kırtımaq olmaz!
Yoldaşları onu öyür,
Görek dostlar nece öyür:

-Hëy sulţanım, Qanturalı,
Daylar basan, erler kesen,
Qara pülâd öz kılıncdan
Qayıtmayan,
Alp erenler savaşı günü,
Qırımından kıayıdar mı?
Ağca tozlu kıatı yaydan
Dersinmeyen,
Ağ lelekli ötgün oğdan
Qayğımayan,
Merd igidin irâdesin,
Bir cenevâr sarsıdar mı?

159

Demir dırnaq kıaplanların
Boynun buran,
Cenevârlar sergerdesi
Aslan boğan,
Ala başlı, köpek ite,
Kendisini kıaptırır mı?
Sarı donlu Selcan Hâtın
Köşden bağıar!
Kime bağısa ‘ eşk oduna,

Salıp yağar!

Şanturalı, sarı donlu
Kız ‘eşkına bir hû dèdi:
-Mere kâfir, aslanıvı,
Bırağ gelsin!
Kara pûlâd öz kılincım
Elimde yoğ, kıvrışmadan
İki biçem.
Eteğini sığınmışam,
Cömerdlerin mededkârı,
Şanî Tanrı meded! dèdi.

160

Boz aslana, hây vèrdiler.
Süzdü geldi.
Şanturalı adı güzel,
Muhammed’e tekbîr dèyip
Köynegini bileğine
Sarıtdadı, aslancığın
Pencesine karşı vèrdi.
Çenesinden bir yumuruğ
İlişdirdi.
Yumuruğun zarbesinden,
Koğan aslan gicellendi.
İgid oğlan mecâl tapıp
Bileğini çekip üzdü,
Götürüben yere çaldı.
Aslancığın kaba lèşi,
Mèydân içre düşüp kaldı.

Şanturalı: -Mere Tekür,
Kızı mene vèrgil, dèdi!

-Bu oğlanı gözüm gördü,
161
Könlüm sevdı!
Gerek dursun, gerek kılsın!
Kızı ona vèrün gèdsin!
Dèye Tekür, hökm èderken.
Kardaşının oğlu dèdi:
-Hèyvânların sergerdesi
Buğra nerdir, onunla da
Oyun èdse, kıızı vèiririk.

Çün ‘ ināyet, Hakk’ dan idi.
Beg, paşalar, çoç oğlana
Hāmî durdu.
Tekür dèdi:
-Nerin ağzın yedi yèrden,
Bağlayınır.

Hasūd kāfir, bağlamadı!
Dehnelerin, yüvenlerin,
Açdı atdı! Kanturalı serhoş - serhoş,
Buğra’nın sağ - solundan,

162
Koltuğundan fırlar çıhar.
Lākin iki cenevārı,
Basıp salmağ merd igidi
Yorğunlatmış,
İşde biraz yavalanmış.
O töşünü almağ üçün
Dayanarken,
Altı cellād, yalın kılinc
Başı üste hāzır oldu.

Yoldaşları bunu görüp,
Söy söylemiş,

Görek dostlar, ne söylemiş:

-Çalhibanı öz yerinden,

Örü durdun.

Qara yallı qazlıq atı,

Bütün mindün.

Ala gözlü, igidlerün,

Atlandırdun.

İri düyme Qaba dağı,

Dünen aşdun.

163

Ahıntılı dAşkın suyu,

Dünen keçdün.

Qanlı Kāfir serhaddini

Basıp keçdün.

Kāfirlerin boğasını,

Hurd - hāş etdün.

Qovқан aslan geldiğinde

Bélin бүkdün.

Qara nere yetişende,

Ne gecikdün?

Qarşı yatan bu dağlardan

Haber keçe.

DAşkın ahan bu sulardan.

Ötüp keçe.

Böyük Oğuz ellerine,

Haber çata.

Qanturalı ne eylemiş,

Söyleyeler.

Qara boğa yügürdükde,

Başın kesmiş.

Qovқан aslan daşlandıqda,

164

Bélin бүkmüş,

Qara boğa geldiğinde dilden düşmüş,

Söyleyeler!

Böyük, kiçik bunu deyip,
Danışalar.
Karı, koca bunu deyip,
Danışalar.
Ağ saqqallı koca baban,
Bükük qala.
Ağ birçekli karı anan,
Başa çala.
Qalhibanı öz yerinden,
Durmaz olsan,
Altı cellād başün üste
Qılinc tutar!
Ğāfilceden o görüklü,
Başın keser!
Aşağıdan yuğarıya,
Bağmaz mısan?
Qanşerine, ala gözlü
Keşlik geldi, igid neden
165
Terlanını atmaz mısan?
Sarı donlu Selcan Hatin
Qaş göz eyler,
İgid neden işāretin
Görmez misen?
Söyler: Döve dudağından
Zebūn olar.
Neden yārin dēdigini,
Duymaz mısan?

Qanturalı örü durdu,
Sarı donlu kız ‘eşqına,
Bir “hū” dedi:
-Mere kāfir, bu buğranın
Dudağından tutar olsam,
Qız sözüyle qara neri

Zebûn etti, söyleyeler.
Yarınki gün, büyük Oğuz
166
Ëllerine haber çata.
Bir devenin karşısında
Kalmış idi, kız kurtardı,
Söyleyeler! Dêye duyup:
-Mere dostlar kopuz çalıp,
Öyün meni!
O kudretli yaradana
Sığınmışam!
Yâr yolunda bir buğradan
Kaçmak olmaz!
Haydi onun başını da
Kesem dedi.
Kırh igidi onu öyüp,
Söy söylemiş,
Görek dostlar, ne söylemiş:
-Kaf kayalar başında yuva salan,
Kâdir ulu Tanrı'ya yakın olan,
Arı gölden şığıyıp ördek alan,
167

Cümle kuşlar sultânı çal kara kuş,
Saḡsaḡana özünü şıkadar mı?
Döv gününde bek etmeyen yağıdan,
Hây verende alayları dağıdan,
Kızıl kandan daşgın seller ahıdan,
Alp igidler, cılasınlar, erenler,
Bir tölküye özünü daladar mı?
Sarı donlu Selcan Hâtın
Köşeden baḡar!
Kime baḡsa, baḡışıylan
Oda yaḡar!
Kanturalı, sarı donlu,
Kız 'eşkına bir hû dedi!

Adı gözel Muḥammed'i,
Çağıraban, deveye bir
Dürtme vurdu, darbesinden
Ner bağırdı!

Bir de vurdu, deve daḥı
Ayağ üste duranmayıp,
Şūmlamış bir kıala kimi,
168

Yère deydi!
İgid oğlan esrek neri,
Boğazladı, gövdesinden
İki zūlgün çıkarıaban,
Tekür Şāḥ'ın kanşerinde
Yère vurdu.
-Atlıların terkeş bağı,
Üzengisi kırılırsa,
Tikmek üçün kâra gelir!
Dèye güldü.

Tekür dèdi:
-Vāllāh bunu gözüm gördü,
Könlüm sevdı.
Kırḥ bir yerde kızıl ala,
Gerdek tikdi.
Kızı alıp kel oğlanın
Gerdeğine getirdiler.
Ozan geldi söy, söyledi.
Şādlık çaldı.
Kocaḳ Oğuz igidinin,
169

‘Ömrü, günü çiçek açdı.
El - günün yāda saldı.
Kılincını, çıkarıaban
Yère çaldı:
-Kara yèr tek kertileyim!

Torpağ kimi sürüleyim!
Kılıncıma doğranayım!
Peykânıma sanılayım!
Olğum – kızım, doğulmasın!
Doğularsa on gününe
Yetişmesin?!
Kadın ana, beg babamla
Görüşmeden bu gerdeye
Girer olsam!
Çadırların yatıtdırdı,
Develerin bozlatdırdı,
Kara koşun kişnetdirdi.
Köçün çatdı, yola düşdü.

170

Yeddi kêçe, yeddi gündüz,
Yol yolladı, yortup Oğuz
Serhaddine gelip çatdı.
Çadır tikdi:
-Hêy kırğ eşim, kırğ yoldaşım!
Kırğınıza qurbân olsun,
Menim başım!
Kâdir Tanrı, meded vèrdi,
Varıp gètdim, üç hêyvânın
Başın kesdim.
Sarı donlu dilber kıızı,
Alıp geldim.
Beg babama haber vèrin,
Koç oğluna qarşı gelsin!

İki sêvgi , bağıp gördü,
Kondukları bu dağ tepe,
Durnaların, sunaların,
Kehliklerin uçağıdır.
Cêyranların, âhûların,

171

Keyiklerin oynadıdır.
Her ıerefi çay, emendi,
Sular ağır ęaltān – ęaltān,
Şađđıldayıp tklr,
Şor şoralar ķaba dağdan.

Yaşıl Tebriz ĥalasından,
Dşenmişdir sanki her yan.
Ķudret eli ķaşlamışdır,
Çiçekleri birliyandan.

Yaşıl kller bu ķız kimi,
Elde tutup al pīyāle.
Yēl esdikce gizli gizli,
Pıcıldaşır dağda lāle.

adır vurup eglendiler,
Yēyip içip dinceldiler.
O zāmānlar her bir Oğuz
İgidine, her ne ķađā
Yētişerse, yuĥlamađdan
172

Yētişerdi.
Ķanturalı al şarābın,
Nēşesinden, mrgleyip,
Gözlerini yuĥu aldı,
Uyup ķaldı!

-Meni görüp sēven oĥdu,
Olmaya ki,
Nāgehāndan basğın ēdip,
İgidimi ldrben,
Ağca zl men gelini,
Atam, anam sarāyına,
Ķaytaralar,

Dêye Selcan düşünerek,
İgidinin
Atın tutdu, yeherledi.
Özü ise, silâhlandı,
Süngüsünü ele aldı.
Bir tepenin üste çıhıp,
Kêşik vèrdi.

173

Meger dostlar, kâfir Tekür,
Pêşimân oldu!
-Bu ne işdi, üç cenevâr,
Öldürmekle kızcıgazi
Alıp gètdi?
Altıca yüz, qara donlu,
Göy demirli kâfir sêçdi,
Yola saldı.
Kız, gedikde,gözetlerken,
Gördü birden toz ucaldı.
Bedöy atın, başın saldı,
İgidinin başı üste,
Çapar yètdi. İgidini,
Ayıldarken,
Söy söylemiş, görek hanım,
Ne söylemiş:

-Ala kıyma gözlerini bir açgilen,
Canım igid, gâfil – gâfil, ne yatmısan?
Merd kıolların, kıarkısından çatılmadan,
Aç gözüvi gâfil igid, ne yatmısan?

174

Kaba döşün, ohlanıban, sökölmeden,
Alca kanun, yer üzüne tökölmeden,
Ağca alnun kara yere, sürtölmeden,
Aç gözüvi gâfil igid ne yatmısan?

Boz buludlar kişnemededen sel atlandı.
Kaf kayalar oynamadan yer ayrıldı.
Ulu begler ölmedikden el boşaldı.
Aç gözüvi gâfil igid, ne yatmısan?

Ayıl igid, düşmen geldi, yağı yétđi,
Karşışiban, uğraşiban, gelip çatdı,
Asılanıban üzerive hücum etti,
Aç gözüvi gâfil igid, ne yatmısan?

Külek kimi bu dağları aşdun geldün.
Terlan kimi hâvâlardan uçdun geldün.
Yatmak için yer mi buldun, yurd mu buldun?
Aç gözüvi gâfil igid, ne yatmısan?

Qanturalı semirlendi,
Gözün açdı, örü durdu:

175

-Ne söylirsen, ne deyirsen.
Ay görüklüm? deye sordu.
Koç igidim üzrive,
Yağı gelmiş!
Qanturalı gözün açdı,
Görüklisin at üstünde,
Silâhlanmış, elde süngü
Hâzır gördü.
Yeri öpdü:
-Hèy “Amennâ ve şaddaḡnâ”!
Ulu Tanrı! Dergâhunda,
Dileklerim ḡâşıl oldu,
Dèye- igid, şükür kıldı.
Arı sudan , “âbdest” aldı,
Ağca alnın yere koydu,
İki rek‘ at nāmâz kıldı.

Atın mindi, adı güzel,
Muhammed'è tekbîr dèdi.
Cilov tükme, kara donlu
Kâfirlere karşı vardı.

Selcan Hâtın at oynatdı,
İgidinden kabağ keçdi.

176

Şanturalı:

-Koç görüklî, evi koyup
Hara bêle? Dêye sordu.
-Beg igidim, baş sağ olsa,
Gelen kâfir, çok kâfirdir,
Savaşırık dögüşerik.
Ölenimiz olsa, olsun,
Diri kalan êve gelsin!
Dêye hâtın atın saldı,
Kılinc çekdi, kırım basdı.
Kaçanları izlemedi,
Amân çekip yalvaranı
Öldürmedi.
Yağı kaçdı, igid gelin,
Êle sandı, düşmen sindi.
Üstü kanlı, kılinc kanlı,
Êve geldi.
İgidini görmez oldu.

Kız igidi ahtararken,
Kayın anası, kayın atası,

177

Çıha geldi!
Gördüler ki merd gelinin,
Üstü kanlı, oğlan yohdur.

Haber tutup soruşdular,
Görek nêce soruşdular:

-İğid kızım, igid anam,
Ala danda durup geldin.
Merd oğlanı tutdurdun mu?
Ġāfılceden o görüklı,
Merd başını kesdirdin mi?
Ana dēye, baba dēye,
Ağladıban bozlatdun mu?
Tek gelirsən, bir bebegim
Görünmezdir. Bağrım yanar,
Aķız dilden bir kaç kelme,
Haber mene.
Kara başım kurbān olsun,
Gelin sene.
Kız onların,
Kayın atası, kayın anası

178

Olduğunu duyup bildi.
Kamçısı ile, bir tepeni,
Nişān vèrip:
-Ora varın, hanki yèrde
Toz gördünüz,
Yoħsa karķa - kuzğun gördünüz,
Oradadır, dēye özü
Atın çapdı, ucalardan,
Alçaklara nazar saldı.
Baħıp gördü, bir derede
Tozanaķ var,
Gāh derilir, gāh dağılır.
Çapıp yètdi, igidinin,
Bedöy atın ölmüş gördü.
Özününse,

Gözü üstü yaralanmış,
Ahar kanın sile - sile,
Özü yayan, kâfir atlı
Kılinc çalır.
Yağları töküp salır.
İçi yandı acıklandı!

179

Qara kuşun bir bölük qaz
Sırasına düşdüyü tek,
Yağların bir ucundan,
Qıra - kıra o başına,
Kêdip çıhdı!
Qanturalı bağıp gördü,
Bir kimsene yağısını,
Qabağına qatıp qovur!
Bu igidin Selcan Hatın,
Olduğunu duyanmadı,
Çağırıban ne söyledi:
-Qalhibanı öz yerinden,
Duran igid, ne igidsen?
Ġāfīl - ġāfīl başlar kesen,
Destürsuzca yağı basan,
Söyle igid, ne igidsen?
Destürsuzca yağı basmaq,
Bizim êlde ‘ayıb olur,
Söyle igid, ne igidsen?
Yène dêmiş:

180

-Mere igid, terlan olup
Hāvālara uçasan da!
Ġovvāş olup ‘ummānlardan,
Deryālardan kêçesen de!
Saqqallayıp boğazıvi

Biçer ollam!
Alca anın y r  z ne,
T ker ollam,
Mere ada tutmuş igid,
Ne igidsen?
ayıdıban d n gel beri
 gid, d di.
Selcan atın dinleyerek,
Merd igidi,
G rek dostlar cev bında,
Neler d di?
-H y igidim, beg igidim!
ıltabanda ızıl deve,
K şşeginden d nerem g r?
ara oçlu azlık atlar,
ulanından d ner mi g r?

181

Ağ ayılđa, ağca oyun,
uzusunu basar mı g r!
Alp erenler - merd igidler,
S vgisine ıyar mı g r?
oç igidim, bek igidim,
Bu yağının bir ayağı
Menimkidir.
anturalı,
Yağı basan, d şmen kesen
Bu igidin,
G r kl s  olduğunu
Duyup bildi,
Bir yandan da  z  girdi.
Bir c t aslan,
ılını aldı, k fir kırdı.
Yağı açdı, d şmen sindi.
Selcan atın,

Atı ölmüş igindini,
At ardına mindirerek,
Yola düşdü.
Kanturalı, öz - özüne,

182

Düşünerek, fikre daldı:
-Kahıbanı Selcan Hatın
Durdugunda,
Kara yallı kazlık atın
Mindiginde,
Er terkinde beg babamın
Obasına girdiginde,
Bizim elin ala gözlü,
Kız, gelini bunu görüp
Bildiginde,
Merd igidler öyünende,
' Aceb sen de öyünersen?
Zebün oldun Kanturalı!
Söyleyirsen görüklimin,
At ardında gelip çıhdım?
Zebün oldun, Kanturalı!
Könlüm gètdi, özüm döndü,
Öldüreyim bunu dedi!

Selcan Hatın igidinin
Fikrin duyup, söy söylemiş,
Görek dostlar, ne söylemiş:

183

-Koç igidim, beg igidim!
Bozlamakla diş deve ner olmaz!
Öyünmekle 'ovrat dönüp er olmaz!
Öyünerse, er öyünsün aslandı!
Öyünmeklik 'ovratlara bühtandı!

Dûvâķ altdan ķaş eyleyip sêvişdim
Dadlı dadlı damaķ vèrip sürüşdüm.
Bir yasdığa baş goyuban emişdim.
Ėoç igidim, ne tez üzün dolandı?

Dağ başına arı yaķan ķara m men!
Dost bağında bir yêtişmiş baram men!
Ėâdir bilir, igid sene yâram men!
Beg igidin, neden könlün bulandı?

Ėovat oğlu ķovat, neden
Têz vuruldun, têz usandın?
Bir mûnisem yâram sene,
Ėoç igidim, kıyma mene!

184
-Yoh, Elbette öldüreyim,
Dêyip durdu Ėanturalı!
Selcan Ėatın alıp dèdi:
-Mere ķovat oğlu ķovat!
Men aşığı ķulpdan tutdum,
Sen yuħarı ķulpa vardun!
Ėovat oğlu! Gel vuruşak!
Oħuylan mı, kılnclan mı
Vuruşursan?
Atın çapdı, bir tepenin
Ûste çıħdı.
Sadağından doħsan oħun
Yère tökdü!
Tekçe iki oħ saħladı.
Peykânların ķazıp atdı.
Demirli oħ atmaķlığa
Ėıymayıban, at oħuvı,
İgid! dèdi!

anturalı: -adınların
Yolu başdır, sen at! dedi.

185

Selcan Hattın oğlarının
Birin atdı.
Darbesinden merd igidin,
Başındaki kara bitler,
Ayağına varıp yètdi!
Sonra kaçıp görüklüsün,
ucağladı!
Barışdılar, soruşdular!
anturalı söy söylemiş,
Söy söylemiş!
Görek dostlar ne söylemiş:
-Arılıkdan yalap yalap,
Yalaplanan ince donlum!
Yeni yağmış şar üzüne,
an damlamış al yanağlım!
alemçiler kalem çalıp,
Resm ètdigi kara şaşlım!
oşa bādām sığınmayan,
Puste dudak, dar ağızlım!
Yaraşıklı dal gerdende,
ırh tutamda uzun saçlım!

186

Bu sözlerle, bu işlerle,
Ay kız seni sınırdım men,
Bağ gör, sen tek görüklü mi
Öldürmege kıyardım men?

İgidinin cevābında,
Alıp hattın ne söyledi:
-alhibanı öz yerimden

Durar idim.
Kara yallı kazlık atım,
Miner idim.
Şah babamın obasından
Çıhar idim.
Ceyranları, keyikleri
Kovar idim.
Dartışsaydım bir oğulan,
Neyler idim?
Demirsizce bir oğulan,
İgid seni sınırdım men!
Bağ gör seni öldürmeğe,
Şah igidim kıyardım men?

187

İrağından küsü tutup,
Yağınından gülüşdüler!
Gizli gizli yağa tutup,
Aydın, aşkâr eyleşdiler!
Dadlı dadlı damağ vèrip,
Duzlu duzlu emişdiler!
Kara yallı ağ boz atı,
Kamçılıyıp yügürüşdüler,
Üz çevirip beg babanın
Obasına irişdiler.

Kanlı Koca oğlun gördü,
Şükür kıldı.
Gelini ile - oğlu ile,
Yurda geldi.
Gül çiçekli göy çemende,
Çadır kurdu.
At öldürdü, deve kesdi.
Boğur- aygır, koç kırdı.
Aslan kızla goç igidin,

188

Toyun tutdu.

Bütün Oğuz beglerini

Ağırladı.

Altunluca günlüğünü,

Uca tikdi.

Aslan kızla merd oğlana

Gerdek ètdi.

Onlar da hem murādına,

Mağşūduna çatar oldu.

Dedem Korkud şadlık çaldı.

Söy söyledi, boy boyladı.

İndi hani dedigim beg erenler?

Hara gètdi dünyā benim dèyenler?

SAZIMIN SÖZÜ II

189

Menim de elimden bu gelir ancağ,

Seni geçmişinle éleyim tanış.

Baş uca yaşama istesen eger,

Bah gör babaların nece yaşarmış.

Sehend

190

Çoban Hasan!

Sen ile yalnız bir görüş görüşebildim.Çağırdığım kahramanın tipik seciyelerini, canlı ve zāmānımıza uygun şekilde ancağ, Senün igid sīmānda, oturup duruşunda ve düşünüp danışıkında tapdığım üçün, bu poemanı sene taqdim edirem.

B.K.Sehend

Artık karanlıktan söz açsam,

Meni kınama demişler:

‘ Aşık gördüğün söyler.

Dişin şakıldadır, bereldir gözün,
Her kölün dibinden mene bir şeytân.

Güneşi salsa da gece kuyuya,
Yene de göylerde ulduz var, ay var.
Deyirler geceler yoldan azanlar,
Uduzlara bağıp yolunu tapar.

Çekilün, çekilün, çekilün amân!
‘Ömrümün göyünden çekilin bir an!

193

Koyun ışık salsın yollarıma ay,
Yolumu soruşum men ulduzlardan.

Ulduzlar, ulduzlar, amân ulduzlar,
Neden göz basmayıp parıldamırsınız?
Hardasız? Harada itip batırsınız?
Neye sâkit sâkit pıçıldamırsınız?

Yoğsa bataklığa batıpdı “Behram”?
Keyvân’ın güssadan bükülüp béli?
“Ölker’in” salhımı püsgünden düşüp,
“Zühre’nin” sazının kırılıp teli?

Sanki bülütler da yuğuya batıp,
Bahtımdan göyde bir şimşek şahmaz!
Bostânçı baba da baş atıp yatıp,
Çağımağını çalmaz, fenarın yağmaz!

Ulduzlar uzaktır, semâlar derin.
İnsâna yêrdendi varsa her haray.
Yüz bile bağırsam, sıtkasam da men,
Yolunu değışmez güneş, ulduz, ay.

194

Helelik bu benim, bu da karanlık,
Gözlerim berelir kara zûlmete.
Başın karanlığa döyür bahışım,
Belki bir yol açar nûrâniyete.

Ancak her gecenin dalı gündüzdür,
Her bir felâketin kurtuluşu var.
Hayâtın yolları dere, tepedi,
Her yemişin ise, bir yokluğu var.

Ürek çoğ derdlenir, göz çoğ yaşarır,
Lâkin hayât bütün derd - gam dèyil.
Bu acı günlerin şirini de var,
‘Ömür tek toy dèyil, tek mâtem dèyil.

Her derdin devâsın ahtarmak gerek,
Ne çıkar yıhılıp zarıldamağdan?
Telâssız kolların kuvveti olmaz,
Yol gètmese çatmaz maqşada insân.

Sihri ahtaran gecedan kormaz,
Alıram elime telâş ‘aşâsın,

195

Eger göyden yere kaṭrân yağsa da,
Üzûp kèçeliyim zûlmet deryâsın.

Ümîd, her ne kadar za‘îf olsa da,
Bütün düğünleri boşaldar, açar.
Ümîd bir kıgılcım, bir kor olsa da,
Tonkallar yandırır, alüvler saçar.

Yène bağırırım, haray sesimden,
Dereler dillenir, dağlar seslenir.

Y r - g y fery dımdan zinh ra gelir,
 ayalar disginir, daşlar terpenir.

Sanki bir iş retti g z vurur mene,
Uza da c nsın bir ışık parlayır.
 yle bil ge enin  d  yarılar,
Yad  aranlı ın ba rı  atlayır.

ışı dan uzanan  a   f ş    lar,
Ba lanır k nl me kıızıl bir sap tek,
Meni de  z yle  ekir aparır,
O bir yuma  kimi seritlenerek.

196
 apı penceresiz bir  bide de,
Hansı niyazlı el bir şam yandırmış.
Muhtac bir k n l n boş ilticası,
Bu s n k oca ı ışı landırmış.

Burda kim vra, mene yol nişan v re?
Bir berbad binadır, bir  urtarmış şam.
Bu şam  eker olsa son nefeslerin,
Mutlak  aranlı da bo ulaca am.

Hisli ta  alarda sa sı bu s zler,
 st ne  at be  at toz, torpa   onup.
Ya ılan şamların isti g z yaşı,
T k l p her yanda lay be lay d n p

Burda buz ba layıp d n pd r daşa,
H cetli g zlerin t kd    yaşlar,
Ba lı d   nleri a anmasa da,
Menim gec mi ki ışı landırır.

Tozlu p s zleri peyle doldurup,

Yandırırım şamın son şûlesiyle.

197

Bir anda âbide çerâğbân olur,
Söndüğü şamların güdâzesiyle.

Işık, karanlıkı kovur eşige,
Görünür bir seggiz bucaklı beyin.
Önümü vurudur mermûz bir cezbe,
Könül meftûn olur baĥdıķcan ona.

Taķçalarda yığım yığım ķar kākız.
Cilidli cilidsiz kōhne kitaplar,
Basılıp başına torpaķ eleyip,
Zāmānlardan esip gelen rüzgār.

Sevādsız, yazısız sāde èllerde
Ķadīmlerden ķalma bir ‘ādet de var.
O her cūr kitaba, her cūr baskıya,
Nedense muķaddes gözüyle baĥar.

Ona ĥörmetlidir her yazı, her ĥatt,
Ne yandırmak olar, ne atmak olar.
“Şübheli ellerden” iĥtirās dēye,
Aķırdar mescīde, ocaĥa ķoyar.

198

Ona göre de bu beyĥulelerde,
Ba‘ zen doğrudan da ābideler var.
İnsān duygusunun ĥazānelerin,
Bu vērānelerden aĥtarmak olar.

Gāĥdan da görürsen bir mücāvirin,
Fāci‘a ķoparar ziyānkār eli.
Anlamaz, anlayan, yēr ķazar ķuyılar,

Kār kākız arışık bu incileri!

İçimde derin bir atarış hissi,
“Kitābları atar”, dēye baırır!
Eyle bil görünmez bir ses, bir nidā,
Taanın içinden meni çağırır!

Kitapları bir bir açıp baıram,
Cür be cür ur‘an’dır ancak çousu.
Bir an nefesimi dalı aytarır,
alan toz- torpaın acı ousu.

Bu da mēşin cild, alın bir beyāz,
Dēyesen köhne bir el yazmasıdır.

199
Boz varālarına onan lekeler,
Tek toz - torpa dēyil, zāmān pasıdır.

Tüstölü bu sözün dar ışığında,
Açıram arşıma köhne beyāzı.
Burnumda keyfsemiş kākızın igi,
Gözümü osayır göze bir yazı.

Gözüm dolandıkca varālarında,
Beyāzdan bir apı açılır mene.
apıda sanki bir at balanıpdır,
Meni aparacak başka ‘āleme.

ayālīm sıçrayır atın bēline
Baışlarım cılov, gözlerim yönden.
Yorturam kēçmişin derinlerine,
Çaparak ııram zāmān ēydından.

Günler, aylar, illar, dalı ayıdır.

Җалһыр мезәриндән улу бәбәләр,
 Җарыкч аналар қолларын ачыр.
 Мени қаршыйыр ёллар - обалар.

200

Ādāmı tanıyan yêrde kurd yêsin,
 Hāmisi bir be bir öpür üzümnden,
 “Uruz” pıçıldayır “Deli Dündar’a”:
 -Bilmem nêce minci nefesiyem men.

Azerler yurdunun şen düzlerinde,
Alaca şeyvânlar yene qurulur.
Şerefime büyük qonaqlıq olur,
Develer kesilir, qoyun qırılır.

İti şarābların ağzı açılır.
Ocaklar yağılır, kabāblar pişir,
Her an yeni deste yetişir yoldan,
Erenler, hātınlar atlardan düşür.

Ellerde şürâhi ince gözeller,
Su sunası kimi süzür - sallanır.
Dolup boşaldıkça zer piyâleler,
Yanaqlar güllenir, tütür - allanır.

Ceyran sürüsü tek kızlar, gelinler,
Gülüştür, açışır çemenler üste.

201

Gāhdan da toplanıp dövre qururlar,
Elvān çiçek kimi deste – be - deste.

Erdemli igidler, kadın analar,
Kimi şöhbet açır, kimi saz çalır.
Kimi at oynadır, kimi oğ atır,

Élin ŗenlik sesi ‘arŗa ucalır.
Görek kimler gelir kónaqlıđıma?
‘Aŗrın adlı - sanlı ahramānları,
arıcık analar, oca babalar,
Oğuz soylarının ulu ĥānları.

“Bayındır Ĥān” gelir, “Beg Uruz” gelir,
“ara Göne” gelir, “Ĥān azan” gelir,
“ıyan Saluk” gelir, “Bēyrek” gelir,
“Deli Dumrul” gelir, “Boğaç Ĥān” gelir...

Mārifet yolunun aydın ırāđı,
ocalar ocası, ēller atası,
Bize misgīnlerin ūmīd dayađı,
Bütün mūŗgūllerin mūŗgūl-gūŗāsı,

202

“or()ud Dede” gelir elinde opuz,
Udumlu elini arĥama alır:
-Oğul ēllerive ĥoŗ geldin - dēyir,
Her arafdan alıŗ sesi ucalır.

Baĥıram ēlime, babalarıma,
Baĥdıķca faĥrimden baŗım ucalır.
Öz günüm, ālī‘im gelir önüme,
Gözüm ayağıma tikili alır!

Öpürem Dede’nin cōmerd elini:
-Ata, oğlun himmet dileyir senden.
Bil ki ēllerimin ĥālī yamāndır,
Esirgeme ĥēyır dū‘āvi menden.

Zāmāndır bizlere felek göz eyip,
Pūlād öz ılınclar ında paslanıp.

Şāhbāz aygırların pēyi kesilip,
Cidāllar egilip, kendīr ufanıp.

Odalar talanıp, ēvler yıhılıp,
Merd igidler ölüp, ürek dāğlanıp,
203

Hāşarlar alınıp, ordu basılıp,
Dudaqlar tikilip, kıollar bağlanıp.

Altunlı ban ēvler talana gēdip,
Ėviyesi gēce küçede yatır!
Buz baltası kimi cōmerd igidler,
Divārlar dibinde portağal satır!

Kölgeli ağaçlar kökden kıuruyup,
Bulaqlar körlenip, kehrizler batıp.
Alıcı kıuşların kıanatı sınıp,
Aslan yatağında tülküler yatıp.

Obalarda ne toy, ne bayrām olur,
Ne kıopuz çalınır, ne merde öyünür
Ne bir ozan gelir nağme oħuyur,
Ne bedoy atların içi döyünür.

Lāleli düzlerde tikan göyerip,
Ne kıuzu meleşir, ne cēyran kıaçır.
Kıuşlar da yurdumdan kıüsüp gēdipler,
Göyde ne bir durna, ne suna uçur.

204
Ma' işet igide ağır yük olup,
Kimi baş götürür, gēdir sergerdān.
Kimi balaların alır dişine,
Kıaçır diyārından, doğma yurdundan!

Döv düşüp dırnaqsız nāmerd eline,
Dişi batan yerin etin qopardır.
Dil açıp dilinde danışanların,
Çekir boğazından dilin çıhardır!

Birce dar günlerin dar aḥşamında,
Halkın aḥvāline şafaḳ ḳan aḡlar.
Ḳahramān ēlivi ne güne salmış,
Gör bu ḳara dövrān, gör bu rüzgār

Bir ürek aradan iki bölünüp,
Ayaḳ da ḳanlıdır, baş da ḳanlıdır.
Aḡ saçlı analar ḳara gēyinip,
Yanaḳ da ḳanlıdır, yaṣ da ḳanlıdır!

Utanıram sene “oḡlunam” dēyem,
Bilirem yanunda ḳara dı üzüm.

205

Derdin çekenı men, eşidenı sen,
Sen dōzenmeyende, men nēce dōzüm?

Veṭenimin şamaması,
Doḡranıp dilim dilim,
Tikilip dudaḡım,
Ḳadaḡlanıp dilim.

Her parçam, her tikem,
Bir ḳurd aḡzında!
Babamın kesgin ḳılıncı,
Paslanıp, çürüyüp ḳında.

.....
Nāmaḥrem ḳucaḡında!
Merd igidlerim darda,

Bu diyārda, o diyārda.

.....

“Azerliyem”- dèyin.

Papağı kıllı - kılçıklı,

Üz - gözü sengir palçıklı,

206

Dönmez cömerdlerim,

Bilmirem hardadı!...

Har... da...,

Qulağ as ata!

Bu derdli oğluva qulağ as!

Hansı derdimi dèyim?

Hansı nisgilimi dèyim?

Sizden sonra nāmerdler,

Doğraq - doğraq,

Doğradı diyārımı.

Doğradılar İrān'ımı

Bir vuruşda,

Özün, oğlun, nefesin,

Qurbān vèrdi “Şeri” babam.

.....

Alanmadım qanıımı,

Bizdeki nānkörler,

Bir quru dilimi de benim,

Elimden aldılar.

Bir qarış yerimden de,

Meni bayıra saldılar.

Haray qopartdım,

207

Cān atdım,

Olmadı, olmadı!

İndi...
Öruşde, bedöy at şeyhesinden,
Ner oğul na‘resinden,
Ses semir, yoħdu.
Ellerde alan anamın,
Hay... haray çekmekden
Çııdı cānı:
-Babekim, Kōroğlu’m,Şāh İsmāyil’im ha...ni?

Dede melūl melūl baħır üzüme,
Baħışında aydın bir inciklik var.
Evlādıñ perīşān, nātüvān görse,
Şübhesiz her ata mükkedder olar.

-Oğul niye menden himmet istersen?
Torpağ esirinin elinde ne var?
Her ‘aşığın beş gün dövrānı vardır,
Her ‘aşrın özünün bir “orud’u” var.

208
Kim öz şervetini abre aparmış?
Ya hansı atanı gördün dünyāda,
‘Ömründe alışıp azandığını,
Bıraħıp gētmeye aħır evlāda?

Men öz ħayātımda her ne azandım,
‘Āğıldan, kemāldan, ‘ilm ü zekādan,
Toħum eyleyiben bu yerde ekdim,
Sizlere tapşırdım öldüğüm zāmān.

Ancağ her oğulun özüne alır,
Ata şervetinden ne cūr barına.
Bir günde kül edip göye sovura,
Ya da ki at - at da, artıra ona.

Biz eger baş uca igit yaşadık,
Nāmerde eġmedik onu hēc zāmān.
Yād eli düşmene teslim olmadık,
Kānımız ahdısa damarımızdan.

Dörd elli tutmadık biz bu dünyānı,
Hayātı, şerefde, merdlikde bildik.
Yaşadık şerefli yaşamak için,
Savaştık, vuruşduk, öldürdük, öldük.

209

Göylerde yurd saldıq kara kuş kimi,
Karkā kuzgun olup lēşe konmadık.
Aslan tek ceplerde yatağ ēyledik,
Tülkü tek günde min kelek yunmadık.

Nāmerde merd olduk, Haqqā kıl olduk,
Yaşşıya, yaşşı olduk, yamāna yamān.
Elsizleri ezip ayaklamadık,
Amānsız düşmene vērmedik amān.

Oğula ne gerek dedenin mālı,
Eger oğul olsa, eger merd olsa!
Atanın şerveti hara çatacak,
Oğul dedesine yamān derd olsa!

Atanın adını batıran oğul,
Atanın yurdunda kalmasa yèydir!
İgitde igitlik, nāmus, ‘ār gerek,
Nāmussuz oğullar olmasa iydir!

Oğul niye menden himmet istersen?
Torpağ esirinin elinde ne var?

210

Her ‘āşığın beş gün dövrānı vardır,
Her ‘aşrın özünün bir “Korğud’u” var.

Men öz zāmānemi yaḥşı tanıdım.
Yaḥşı yol gösterdim, yaḥşı yol gétdim.
Élime üstād bir gemiçi oldum,
Tūfānlardan kèçdim, sāhile yétdim.

Sen de öz ‘aşrıvı derinden tanı,
Gez - dolan zāmānın “Korğud’un” aḥtar.
Rakét dövrānında, atom ‘aşrında,
Eprimiş “Korğud’dan” size ne çıḥar?

Her zāmān baş uca yaşamaḥ üçün,
O asrın hünerin öyrenmek gerek.
Ataya güvenmek hüner dèyildir,
Dünyāda hünere güvenmek gerek.

Gét, koca dededen himmet dileme,
Himmet vèreceksen, himmetin olsa:
Atovın çırāğın yanar saḥlarsan,
Şerefün, hünerin, ḡayretün olsa!

211

Menim de elimden bu gelir ancaḥ,
Seni kèçmişinle éleyim tanış.
Baş uca yaşamaḥ istesen eger,
Baḥ gör babalarün nèce yaşarmış.

Men bu dünyālarda gezişen zāmān,
Bilmirem ne sa‘āt yuḥum aparır.
Ya benim könlümü rü’yālar alır,
Ya da ki bu sözün yağı kırtarır.

Bir zāmān ayıldım açdım gözümü,

Işık karanlıkı basıp boğurdu.
Gecenin şelmesi kana batmışdı,
Seher açılırdı, güneş doğurdu.

Dedemin eprimiş tozlu kitabın,
Bir âbide kimi, kucaklamışdım.
Gecemi şehere çatdırmışdımsa,
Bir varâğdan artık oğumamışdım.

212

Üşüdüm ha üşüdüm,
Dağdan alma daşıdım.
Almacığım aldılar,
Mene zülüm kıldılar,
Men zülümden bēzārem

Hoş illerin birinde,
Günlerin bir gününde
“Tulu kuşun” sevgisi,
“Bayındır Hân” küyegüsü,
“Karaçoğ’un” kaplanı,
Mêşelerin aslanı,
Hân Uruz’un atası,
Kalmış igit arhası,
Elin - şānı şövketi,
Kalın Oğuz dövleti,
“Konur atın” iyesi,
Erenler sergerdesi,
“Ulaş oğlu Hân Kazan”
Yerinden durmuş idi.

213

Doğsan başlı ban évin,
Düşlerde kurmuş idi.

Her yanda ipek - ipek,
H alılar salınmışdı.
ş rahi d z lm şd ,
Badiya ğurulmuşdu.
N  e, n  e h b  z l ,
H b  z l , ala g z l ,
G zel, g y ek, g r kl ,
Sa ı dalda h r kl ,
Kaba  seher, ğaş ğe e,
D şler ğaba, b l ince,
K ks  kıztıl d ymeli,
K pığları s rmeli,
Seherin dan ulduzu,
Yana lar al ğırmızı,
Hallı, h ylu, dama lı,
Dili balı, ğayma lı,
Sinesi ğoşa narlı,
Kim g r p servi barlı?

214

 ecenin yağmış  arı,
Duru sulardan  arı,
Dağın yorğun maralı,
Deli c yr n ed lı,
ş r n dil, inci dişli,
G zel kehlik y rişli,
Dudağı p hre balı,
Dosta g l, y da  alı,
Eller h nadan elv n,
Ba ışı c nlar alan,
Sesi “Davut” nağmesi,
Nefesi g l nefesi,
Va  arlı, yaraşıklı,
Ba t ulduzu ışıklı,
Yaz  z l , g z ni‘ metli,

Gül igli, bar lezzetli,
Daldı - duzlu, mezeli,
Azerbaycan gözeli,
Mèy gezdirir ortada,
Dīn, īmān gedir bada.
Şānlı Oğuz begleri

215

Erenleri - erleri
Sıgrāk sorur - mèy içir,
Günler şadlıkla kèçir.

Ulaş oğlu Hān Kāzan,
Hān Kāzan, aslan Kāzan,
Al şarabı kantarır,
Alaca gözü kızarır,
Papağ yènir gāşına,
Nèşe vurur başına,
Dizin sövkeyir yère,
Üzün tutur beglere:
-önüm önleyün begler,
Sözüm dinleyün begler.
Yata - yata yanımız
Yançagımız qaradı.
Dura - dura bēlimiz,
Buğunumuz kurudu.
Varun ovlağa varağ,
Kèyik yıgağ, ov tutağ.
Elimiz yèsin - içsin,
Günlerimiz hoş kèçsin.

216

Ėlin kahramān oğlu
Selçuk oğlu, han oğlu,
Yenilmez adlīm serdar,

Ner güçlü “Deli Dünder”,
Râzılığın bildirir:
-Hân Kazan maşlahatdır!

Ulu beglerin başı,
Hânın igit yoldaşı,
Uzun kol, kaplan kıynağ,
Kara ner kara Budak,
Ses verir diger yandan:
-Yaşsıdır ağıam Kazan!

Hânlar bunu dèyince,
Başkalar ses verince,
“At ağızlı beg Oruz”
Ağı sakkal elde kópuz,
İki diz üste çökür,
Düşünür tedbir töke:

217

-Dayun boyuva kurbân,
El sağıla begim Kazan!
Sası dinli düşmenin,
Merzinde oturursan.
Ev, eşigin, obanın,
Üste kimi koyursan?

-Cılov yeher kaşında,
Üçyüz igit başında,
Oğlum “Uruz” atlansın,
Obam üste dayansın!

Dèye hân verdi fermân,
Kalhdı gèyindi hıftan.

Hazırlıklar başlandı,

İğitler silāhlandı.

Ğabağca onur atı,
Çekdiler Serdar mindi,

218

Tepel aşıa ayğırı,
Dalınca Dünder mindi.

Ğazan’ın merd ardaşı,
Arğası, silāhdaşı,
Böz aslan Ğaragöne,
Ğalğdı göy at üstüne.

Yamān günde, dar günde,
Çeken elin ayğısın,
Destursuzca öldüren,
Bayındın Ğān yağısın,
Şer oğlu “Şer Şems” aldın,
Mindi “ağca bedoyün”.

“Bayburd’ın” aşarından,
Parlayıp uçup açan,
Dov yünü atı yaydan,
Dolu kimi oğ saçan,
“Bovez ayğırlı Beyerrek”
Atlandı lay duvar tek.

219

Ğān Ğazan’ı mizāh ilen,
“Keşiş” deye ağırın,
Yeginek silāh tağdı,
“Duru ayğıra”ğalğdı.

Sana varsan tükenmez,

Hadd ve hesabe gelmez,
Bütün Oğuz begleri,
Alıcılar leşkeri,
Geyindi, yaraqlandı,
Düzüldü- yasaqlandı,
Çıhdılar Aladağa,
Aslan girdi ovulağa.

Deve kinli düşmenin,
Casusu casusladı.
Bu haberi Gürcistan
Melikine yolladı.

Yeddi min zātı kırık,
Donunun ardı yırık,

220

Başları yarı saçlı,
Sīnesi gümüş haçlı,
Silāhlandı- at mindi,
Yeher kaçına sındı.
Yöneldi hān evine,
Çatdı Qazan evine.

Çaldı, çapdı- taladı,
Oğlunu yağaladı.
Ağ ellerin bağlatdı,
Kız- gelinin ağlatdı.
Ağbān evler, kömeler,
Katar- katar develer,
Şāhbāz at töyle- töyle,
Hesabsız pul, hazine,
Talandı ğaret oldu,
‘ Aceb kıyāmet oldu!

Ağ saqqallar, kocalar,
Karıcığ olan analar,
Körpeler kuzu kimin,

221

Qaza benzer kız - gelin,
Seherin dan ulduzu,
Bayındır Hân'ın kızı,
Uca boy, Kara kaşlı
Bél nâzik, uzun saçlı,
İpek şedde kaşında,
Kırık ince kız başında,
Oğuz'un baş kadını,
Hân Qazan'ın hatını,
Düşmene yèsir oldu,
Benizi saraldı soldu.

Hânın karı anasın,
Evinden çıhardılar,
Kara deve boynuna,
Adsılar - apardılar.

Üç yüz igit kırıldı,
Daş üste qalmadı daş,
Oğlandı, şehid oldu,
Qocamân "Sarı Gulmaş".

222

Düşmen öyünür, şişir,
Boy – boylayır söyleşir:

-Mere begler, Qazan'dan
Ğaribe acı çıhdık.
Bir kere varın - yoğun,
Taladık evin yıhdık.

Bizlere esir oldu,
Helāl, oğlu, kıızı.
Kırh igid ile tutduk,
Oğlancığı “Uruz’u”.

Bir yağı yèrden durur,
Ağzın bozur, den salır:
-Ne dèyirsiz hele de,
Bir acığımız kalır.

“Şevklü Melik” tutulur,
Karağanı karalır:
-Mere eclāfdı görüm,
Ne acığımız kalır?

223
Çoğul yağı titreyir,
Bağır basır, baş egir:
-Begler begi Qazan’ın,
O barışmaz düşmanın,

Demir kapı Derbend’de
Qoyunu var minlerce.
Onları da alsaydık,
Ulu acık açardık.

“Şevklü Melik” eşidir,
Tamaqlanır, hökm edir:
-Altı yüz atlı gèdsin,
Qoyunu gāret etsin!

Altı yüz er atlandı,
Qoyun üste yollandı,

Qara oban, han oban,
Kaygılı aslan oban,

224

Qara dağlar kaplanı,
Hān Qazan'ın obanı,
Yatdı vaqı'ya gördü,
Semiredi uru durdu.
Qoyunları her yerden,
Ağıllara topladı.
Qapıların berkidip,
Dalısın torpaqladı.
Çağırdı cüt qardaşın,
Yıgıdı çöllerin daşın.

Üç yerde daş topladı.
Berkitdi dörd bir yanın,
Açdı eline aldı,
Ala kollu sopanın.

Toz qalhdı güneş batdı,
Atlılar geldi çatdı.

225

-Sürüye kurd girende,
Eli omaqlı oban.
Qaranquluk düşende,
Odlu - ağmaqlı oban.
Pendiri, atıgı bol,
Sütlü, aymaqlı oban.
Dartışıp arpışanda,
Demir ıynaqlı oban.
Mere aracık oban!
Bize ulaq asgilen,

azan'ın  v,  şigin,
Dağıtdı, yağmaladık.
T yle - t yle atların,

H nın ahdı ulduzu,
Tutdu oğlu “Uruz’u”
Çapdık  vin, k mesin,
Bol pulun, haz nesin,
atar, atar devesin.
arcık olan anasın,
B t n d vletin - malın

226

ız gelinin, hel lin,
Yesir ıldık apardık,
ıyametin opardık.

Mere  oban hardasan?
Ya ında, uzadasan?
S z m ze ula as!
Bize ba  eg, baır bas!
Bizden gizlenme or ma,
 reli gel hoyu ma.
Sene “ evkl  Melik’den”,
Beglik allık bilgilen.
ara  oban baırır,
Sergerdeni  aırır:

-Ala arı s ylemegil,
Yolsuz yaı, azın yaı.
 tim ilen bir yala dan,
Y ndum i en uzun yaı!

Altundaki   hb z atun,
Ne  y rsen mere yaı!

227

Ala başlı - kola boynuz
Kêçimce de gelmez mene.

Başundaki dabılkanı,
Ne öyürsen mene yağı?
Başımdaki bu kıllıca,
Börkümce de gelmez mene.

Atmış tutam kendirini,
Öyme mene mırdar yağı!
Bu kızılıcık yèddi karış,
Ağacımca gelmez mene.

Bêlindeki, kalhanını,
Öyme mene mere yağı!
Savaş günü iri başlı
Çov kıanımcı gelmez mene.

Bêlündeki doḡsan oḡun,
Ne öyürsen dinsiz yağı?
Kırış günü ala kollu,
Sopanımca gelmez mene.

228

Yaḡından - uzaḡından,
Beri gel hey yetim yağı!
İgitlerin zarbı şaştın,
Görüp gêt hey itim yağı!

Yaḡılar at tepdiler,
Her yandan oḡ septiler.
Erenlerin çoçağı,
Êl - obanın dayağı,
Menim kıara Çobanım,

Y n lmez  ahram n m.

El  ledi sopanga,

Y r - g y  g tdi tenge.

Yağının aş  p şdi,

K rk ne bire t şd .

 git  oban tekine,

Ner kimi gerdi sine.

 ızg n sopant tovladı,

Daşı - daşa dayadı,

Atıld ca her daşı,

229

Sınd     d şmen başı.

 ırd  yağının g z n,

Y re serdi    y z n.

L kin t kendi daşı,

O landı c t  ardaşı.

Aslan m ac kland ,

  i od tutdu yandı.

D ny  g z ne gelmez,

K  i bilmez,  o  bilmez,

 oyur sopana at r,

D şmen yan - yana yatır.

 arald  yer n  z ,

 or du d şmen n g z :

-Yarımas n bu  oban,

Yarcımas n bu  oban

Biraz da dursak eger,

Diri  oymaz bir nefer.

Ham n  t ker  ırar,

Anam z  z n c rar.

 z d nderip  aşd lar,

230

Dağ - tepeni aşd lar!

Düşmen ara açarken
Çobanım çatdı kaçın,
Hakqına tapışırđı,
İki şehid kardaşın.
Mat kaldı öz işinden,
Çağmaq çaldı, od yahdı.
Düşmanların lëshinden,
Böyük bir tepe yapdı.
Pülâd üreginde kin,
Yandırdı böz köynegin,
Bağladı yarasına,
Kimse gelmez yasına,
Dere halvet, er yalkız.
Elden ırâk kayğısız,
Bir daş üste çönbeldi,
Üregi derde geldi.
Yollara bağıdı - bağıdı,
Gözlerinden yaş ağıdı:

231

-Yolun yomulsun Qazan!
Qapun çırpılsın Qazan!
Ölübsen, ya dirisen?
Haberün yoğ haberden!

Size men söyleyince,
Meger dostlar o gece,
Hân Qazan ayın - sayın,
Tohtaq ağır - arhayın,
At oynadıp, oğ atıp,
Yorulup, düşüp, yatıp.
Yuğusunda ne gördü?
Qara vâq'a gördü.
Semiredi uru durdu,
Kardaşına hêy vurdu:

-Önüm önle kardaşım!
Sözüm dinle kardaşım.
Yuğumda gördüm neler?
Korhulu vaq'alar.

232

Qarlıca qara yağmur,
Gördüm üstüme yağır.
Gördüm Qara kırkılar,
Menim kuşumu şıgar.
Gördüm ıldırım şahdı,
Ev, eşigimi yağdı.
Qara kılçıq, boz, sarı,
Quduzlaşmış kurdı,
Evimi deler gördüm.
Bir daha neler gördüm:
-On barmaqım oğ gördüm,
Bilegimden yoğ gördüm.
Tüklerim qarğı kimin,
Tutdu gözümün önün.
Dağılıp 'ağlım, huşum,
Geldim senle konuşum.
Cânım kardaş hâlim sor,
Menim bu yuğumu yor!

-Qara bulud dedigün,
Senün varun dövlettün.

233

Qara yağmur ləşkerün.
Saç, aygılı ellerün.
Qalanın Tanrı yorsun,
İnşallah heyir olsun!

-Umudum arham kardaş!
Ləşkerime sen ol baş.
Otur yerli yeründe.

Ovumu pozma, men de
Minerem “konur ata”
K̇an tere bata - bata.
Konur atım, ċeyranım,
K̇ara k̇uşum terlanım,
Derelerden ẏel kimi,
Tepelerden ṡel kimi,
Şarşara döner eser,
Üç günlük yolu keser.
Öylen çatar obama,
Baş çekerem odama.
Sağlık - esenlik olsa,
Sağlamlık - şenlik olsa,
234

Ne durram, ne dincellem,
Ağşama dönüp gellem.
Gelmedim ağşam eger,
Bilün var yamān haber.

Konuru mamızladı,
Yürüdü yol yolladı,
Uca dağlardan aşdı.
Daşğın sulardan k̇eçdi,
Çapdı ẏetişdi yurda.
Ne ev gördü, ne oda.
Uçarda k̇uzk̇un uçar,
K̇açarda tazı kaç̇ar.
Bağrı alışdı - pişdi,
Yurduyla haberleşdi:

-Ay yurdum, amān yurdum!
K̇om k̇omlamayan yurdum!
Güllü dağların tüşü,
Sıgın keyike k̇onşu,
Yağlar hardan varmış,

235

Ne yêrden seni dalmış?
Yêne de söy söylemiş,
Görelim neler dêmiş:

-Ağbân êvim tikilende yurdu kalmış.
Karı anam olurunda yêri kalmış.
Oğlum Uruz oğ atarda budağ kalmış.
Kara mıtbağ tikilende ocağ kalmış.
Ulu begler çaparında mēydan kalmış.
Oba köçmüş yurd - yuva vèran kalmış.

Tutuldu Salur Kazan,
Gözlerine doldu kan,
Kara bağı darıldı,
Yomağ kimi sarıldı.
Könlü teşvişe düşdü,
Kan damarları şişdi.
Köçün izini tapdı,
Hēyledi atın çapdı.
Başı lövlu, bağı kan,
Gözlerin tutmuş duman,

236

Merd eli çıhıp boşa
Yalvarır dağa - daşa,
Karşına çıhdı bir su.
-Hağ didāri görüp bu.
Haberleşir su ilan,
Neler soruşur ondan:

-Çınkım - çınkım kayalardan çıhan su,
Şaqqıldayıp derelerden ahan su.
Ağır, ağır kayaları hırladan,
Denizlerde gemileri oynadan,
Şāhbāz atlar, boz aygırlar içen su.

Qızıl deve üzerinden keçen su,
Sahilleri ağca koyun yatağı,
Çemenleri boğaların otlağı.
‘Âyşe’nin, Faṭma’nın məkneti,
İmām Hesên, İmām Hüseyn hasreti,
Ël - obamdan ḥaberün var dê, mene,
Qarabaşım qurbân olsun, su sene!

Su nêce ḥaber vêrsin?

Ne söylesin, ne dêsın?

237

Suyu atladı keçdi,
Gözü bir qurda düşdü.
“Uğurludur kurd üzü”,
Uzağı görür gözü.
Ḥaberleşim onylan
Dêye - soruşur qurddan:

-Günü doğan qaranquluk aḥşamlar,
Uru duran yağanda kövşene qar.
Qızıl - kıızıl develeri bozladan,
Ağca koyun gördükde kıyrun qapan,
Erkecin, övecin simizin tutan,
Qanlı kıyruq üzüben çap - çap utan,
Arḥasıyla ağıllar böyri söken,
Şāhbāz - şāhbāz atların etin tōken,
Qaba sesli köpekleri hürdüren,
Çaḥmaḥlıca çobanları yügürden,
Ël - obamdan ḥaberün var dê mene!
Qara başım qurbân olsun, kurd sene!

Qurd nêce ḥaber vêrsin?

Ne söylesin - ne dêsın?

238

Qurdu da koydu keçdi,

Gözü bir ite düşdü:

-Karanıkuluğ ağşamlar haf - haf hüren,
Aęca ayran gördükde çap - çap ičen,
Oğruları, hırsızları kaçırđan,
Korhüduban, hürküdüben uçurđan,
El, obamđan haberün var, de mene!
İylikler ederem itim sene.

İt hardan haber versin?

Ne söylesin - ne desin?

Hān çobanın köpeği,

Tanıyır Kāzan Beg'i

Ayağlarına düşer,

Oynar sek- sek sekilder,

Kāzan'dan el götürmez,

Vursa da kaçıp gétmez

Dilsiz - ağızsız hēyvān,

Cān atır bu yol ilan,

Hānı dalıca çeke,

Çobana çata belke,

Hānı cinledir, çovur,

239

İt kaçır Kāzan kovur.

Hırsından yana - yana,

Gelir çatır çobana:

-Karanķu ağşam olanda kayęılı çoban,

Kāra yağmur yağanda sayęılı çoban,

Sopanlı, degnekli, çağmağlı çoban,

Sütü, pēndiri bol kaymağlı çoban.

Kāzan yēne söylemiş

Görelim neler dēmiş:

-Önüm önle çobanım,

Sözüm dinle çobanım!
Ëv, eşigim talanıp,
Bağrım od tutup yanıp,
Ne haberün var mene?
Kurbānam çoban sene.

-Harda ölmüşdün Kāzan?!
Harda itmişdün Kāzan?!

Dünen yoğ yarınki gün,
Buradan talan keçdi!
240
Kāra deve boynunda,
Karıcık anan keçdi.

Uca boylu helālün,
Bütün kıl - karavaşı,
Kāfre yēsir gētdi.
Yanında kırğ yoldaşı,

Kırğ igidi yanında,
Oğlun Uruz yalınçık,
Kıl oldu, esir gētdi,
Ayak yalın - baş açık!

Düşmanlar mindi gētdi,
Töyle, töyle atları,
Yüküyle geldi keçdi,
Develerin qatarı.

Hān bu sözden usandı
Üreyi od tutdu yandı:
-Ağzun qurusun çoban!
Dilün çürüsün çoban!

241

Ḳādīr ḳabrivī ḳazsın,
Anlıva ḳada yazsın.
Ne dèyip, ne söylersen?
Çekin bu pis ḥaberdən!

İgit çoban tutuldu,
Üregi derde doldu:
-Ne dèyirsen Ḥān Ḳazan
Sende yoḥ mudur imān?

Ḳarḳama meni besdi,
Sözün baḡrımı deldi.
Altı yüz yaḡı daḡı,
Menim üstüme geldi.

Daḡ tek dayandım durdum,
Üç yüzün tökdüm kırdım.
Üç yèrden yaralandım,
Yıhılmadım dayandım.
Gözüne saldım ḳada,
242

Vèrmedim bir toḡlu da.
Büküldü ḳarabaşım,
Öldü iki ḳardaşım.
Usandım ḳaldım yalḳız,
Tek ve تنها, ḳayḡısız.
Göye ucaldı āhım,
Dèmek budur günāhım?!

Çobanı ḳahhar tutdu,
Saḡlaşdı ḥırsın utdu.
Üzünde acı keder,
Daha söyledi neler:

-Altundaki konur atun vergil mene,
Atmış tutam kendirini vergil mene,
Ağ alaca kalhanını vergil mene,
Kara pülād kılincını vergil mene,
Sadağundan seksen oğun vergil mene,
Ağca tozlu katı yayun vergil mene.
Düşmenin üstüne yel olum esim,
Yeniden doğanın öldürüm, kesim.

243

Yenimle alnımın kanını silim,
Gerek olsa senün yolunda ölüm.
Kādir koysa alım evün - eşigün,
Gece - gündüz özüm çekim kēşigün!

Hān Kazan mat - mat bağıdı,
Ne dindi, ne söyledi.
Çobanın cevābında,
Bir söz dağı dēmedi.

Konuru kamçıladı,
Yolun tutdı yollandı.
Çoban ise Kazan'ın
Dalısınca tovlandı.

Hān döndü dalı bağıdı:
-Oğul çoban, sen hara?
-Sen evin için, men de
Kardaş kanı almağa!
Kazan dayandı kaldı,
Düşündü fikre daldı:

244

-Eger çobanla varsam,
Ev, eşigimi alsam,
Şābāh bu mene belke,
Tohunç olacaq yēke.

Bütün Oğuz begleri,
Erenleri - erleri,
Mene ahın ahacak,
Söyleyecekler ancak:

-Ger oban olmasaydı,
azan'la varmasaydı,
Düşmene varanmazdı,
Evini alanmazdı.

Cılovı ekdi durdu,
obanına “hêy” vurdu:
-Mere oban men acam,
Yemege var mı nese?
-Beli aam bir uzu
Pişirmişem dün gee.
Aşı tüş atundan,
Burda biraz dincelek.

245

Bu aacın dibinde,
Egleşek açım yêyek.

Dêye - uzunu oban,
ıhardı daarcıdan.
Sofresini açarken,
azan yügürdü birden,
obanı yaaladı,
Bir aaca baladı:

-ulak as mere oban!
arınıın acmadan
Gözlerün aralmadan,
Yuu seni almadan,
Bu aacı dart opar.

Çalış cānuvı kırtar,
Yoħsa geceye kıalsan,
Yuħun gelse, yuħlasan,
Kırdlar, seni dağıdar,
Kıru sümügün kıalar,
Dêye Kıazan atlandı,
246
Yolun çekdi yollandı.

Uzaqlaşdıķca Kıazan,
Ner çoban, aslan çoban,
Kürek vèrdi këyķacı,
Canlı kıaba ağacı,
Yèrli, dibli kıopartdı.
Aldı düzeldi yola,
Beg döndü baħdı dala,
Gördü gelir çobanı,
Kıaynadı coşdu kıanı:

-Mere hara gelirsən?
Bu ağacı neylersen?

-Sen vuruşup acarsan,
Men ise bu ağaçlan
Orda ocaķ yaħaram,
Sene yèmek yaparam.
Bu söz bege hoş geldi,
Atında yère endi.
247

Elin açdı çobanın,
Egildi öpdü alın:

-Kıādır kıoysa sağ kıalsam,
Èv, eşigimi alsam,
Sene - beglik vèrerem,

Mir a ur eyleyerem!
Atlandılar, yortdular,
A  y l kimi g tdiler.

 evkl  Melik bu taydan
K f  saz,  en,  adıman
B y k bir meclis  urup,
   n beklere tutur,
Erlenir  atı  usur:

-Bilersiz mi  azan'a
O barı maz d  mana,
Ne h yif etmek gerek?
 atınını getirmek,
248
Meclisde m y paylasın,
Sı ra  v rsin, oynasın.

Meligin bu fermanın
  itdi Burla  atın,
Merd nerin merd mayası,
K rpe aslan tayası,

Sert  ayalar c yranı,
O uzun  ızlar  anı,
G n g z ne  araldı,
 git ba rı daraldı.
A ıtdı  anlı ya ın,
 a ırdı  ır  yolda ın.
D   nd , fikir g rd ,
 yretti,    t v rdi:

-Hankinizi tutalar,
Tutuben soru alar:

“-Hatını kimdi begin?”

Meni nişân vèrmeyin,

249

Qırhınız qırh terefden,

Hamı birden dèyün: -Men!

Dayanıp durup hamı,

Geldi şāhın ādāmı.

Soruşcaq – “Hatın kimdi?”

Hüyü hūbān diskindi,

Qırh yèrden ses geldi... “ Men”?!

Avara qaldı gelen!

Bağdı - bağdı qèyitdi,

Şāhın yanına gètdi:

-Yapışdıq her birinden,

Cevāb geldi qırh yèrden.

Ne qeder ‘ acz eyledik,

Hangisidir bilmedik!

Şevklü Melik hırslendi,

Darıldı, gāzaplendi:

-Varun Uruz’u basun,

Boğun, çengele asun.

Doğrayyun kıyma - kıyma.

250

Düzeldün Qara kıyma,

Qırh beg kızına vèrün,

Göz qoyun bağun görün,

Hansı yèmese odur,

Getirün bedir - bedir

Sığraq sürsün oynasın,

Meclisde mèy paylasın!

“Burla” bunu duyunca,

Sözdü geldi yavaşca.

Oğlancığın sesledi,
Ne dedi, ne söyledi:

-Oğul - oğul vay oğul,
Emek oldu zay oğul!
Dünyāya getirdigim,
Bu yere yetirdigim,
Évimin yaraşığı,
Gözlerimin ışığı,
Yağının fê'lin duydum,
Kutum kurudu oydu.

251

“Şevklü Şāh” hökm eylemiş,
Yamān sözler söylemiş.
Buyurmuş seni bala,
Anan kurbānın ola.
Kennareye assınlar,
Kıyma - kıyma yazsınlar,
Pişirsınler çığırtma.
Vêrsınler men yazıķa,
Yémeyim tanısınlar.
İsteyiri o murdar-
Évin yıhsın anavın,
Başı lovlı atavın
Namusun lekelesin,
Başına kül elesin!
Dilim ağzımdan tüşe,
Ne deyirsen bu işe?

Uruz hırsından esir,
Dişi dudağın kesir:
-Ağzun kurusun ana,
Dilün çürüsün ana!
Eger analık haķķı,

252

Olmazdı h  lik ha  k  ,
  ndi sene n  ylerdim,
Tutardım bo  azundan,
O lal olmu   dilivi,
   hardardım a  zundan!

Al kanıvı a  ıdıp,
  zerdim bo  azuvı.
S  rterdim   ara y  re-
O yumulmu   a  zuvı!

Acı   l  m  n dadın,
Dadızdırardım sene.
Utan ana bu s  zler,
Nedir d  yirsen mene?!

Am  ndı   adın ana,
Bu i  den sa  ın ana,
Yolma   ara ba  ıvı,
A  ıtma g  z ya  ıvı.
253

  oy   engele aslanım,
  ıyma   ıyma do  ranım,
Etimi pi  irsinler,
Size y  y  n d  sinler.
  ır   beg   ızı bir y  se,
Y  gilen d  ne - d  ne.
  oy bu al  a   az  ınlar,
Seni tanımasınlar.

Am  ndı ana g  zle,
Am  ndı ana sa  ın,
Am  ndı   orugilen,
N  m  sun beg babamın!

Uruz üreklerek,
Yaşardı kara gözü.
Yanar od kimi pörtdü,
Sıhıntıdan gül üzü.
Nāmūsı igid oğlun,
Sêzdi nāmūsı ana.
Köksünde ana qalbi,
254
Alışıp yana - yana.

Doğransa da üreyi,
Ses çekip ağlamadı.
Kızıl kanı ahsa da,
Yarasın bağlamadı.
Yoldu boyun - qulağın,
Qarışdı kırq kızlara.
Dayandı tohtağ - tohtağ,
Ciyer kan, ürek yara.

Bahıp tohtağ gördükde,
Merd oğul merd ananı,
Ferahlendi, öyündü,
Duruldu kara qanı.

-Qadın ana, merd ana,
Sağ olsun Arab atlar,
Bir ılıdan bir qulan,
Olsa - olmasa nolar?
255

Sağ olsun qatar - qatar,
Kızıl - kızıl develer.
Qaltıbandan bir köşşek
Olsa - olmasa nêyler
Sen sağ ol qadın ana,
Esen olsun beg babam.

Menim kimi bir oğul,
Nolar olsam - olmasam?

* * *

Düşman “Uruz’u” aldı,
Ürekde karakine,
Çeke, çeke getirdi,
Kınnarenin dibine:
-Mere nāmerdler amān!
Mene mühlet veriniz,
Söyleşim bu ağaclan,
Deye darağacıylan,
Söyleşir igid oğlan:
-Ağac - ağac dinle kulağ as mene,

256

Nēce kelme söz gelibdi sineme.
Ancağ ağac - ağac söylesem sene,
Çoğ - çoğ öyünüp erlenme ağac.

Merd igidin merd olarsa yağısı,
Unutmaz inşāfı, ‘ārı, nāmūsu,
Doğmanın biridir, yādın hamısı,
Kā‘benin evinin kapısı ağaç.

Nāmerdin toyudur igidin yası,
Tökülüp üzünün şerm - hayāsı.
Silinmez könlümün ğübārı - pası,
Musa’yı kelimin ‘aşāsı ağac.

Bir deyil nāmerdle merdin ölçüsü,
Şervetdir dünyāda ‘eybin örtüsü.
Muħanneş ne bilir yağçını, pisi,
Köpüklü suların körpüsü ağac.

Ateşim eridir demiri, misi,
Min yāddan igidir qardaşın pisi.

257

Derilmemiş kaldı ‘ömrün zemisi,
Kara denizlerin gemisi ağac.

Karış - karış gezdim kendi, şeheri,
Merdi darda gördüm, nāmerdi ceri!
Alıcı kuşların kırılıp peri,
‘Ali düldülünün yeheri ağac.

Batıp ahıntılı suların sesi,
Göye kalhıp mazlûmların nālesi.
Zemāne eyildip nākese kesi,
‘Ali kılincının kabzesi ağac.

Merdin evi olup nāmerd eşigi,
Aslana yurd olup tülki dēşigi.
Haksıza verilip hakkın kēşigi,
Hesen’le, Hüseyin’in bēşigi ağac.

Torpağ olsan nāmerd denin bitirme,
Ziyānkārı boya - başa yetirme.
Bāri sen gel ağac, hakkı itirme,
Sene asılırsam götürme ağac!

258

Götürecek olsan nolasan ağac,
Görüm saralasan solasan ağac.
Doğranıp kol, budağ olasan ağac,
Gel etme anamı bağıran ağac.

Dalica yene dēmiş,
Görek neler söylemiş:

-Köhlen atlar ahar su tek aharanda,
Bedöy aygırırma, atıma yazık.
Merd atalar genc oğluna baahanda,

Élime, südüme, zātıma yazık.

Karadaşlar yoldaşlar sèyre varanda,
Éşime, tayıma, tuşuma yazık.
Şāhin kuşlar gözel kehlik alanda,
Terlanıma, şāhin kuşuma yazık.

İgitler atlanıp kèyik vuranda,
Beglikden doymadım özüme yazık.

259

‘ Āşıklar - ozanlar meslis kıuranda,
Boyuma, sazıma, sözüme yazık.

Dèyiben aslancığım,
Üreklenip ağladı.
Sıhıntısı, yangısı
Cigercigin dağladı.

Bu yèrde Salur Kıazan,
Çapar geldi yètişdi.
Dalıca çatdı çoban,
Düşmanın aşısı pişdi.

Çobanım yètişince
El èyledi sopenge.
Şevklü Kıara Melik’in
Nefesi tüşdü tenge.

Sopek - sopek, ne sopek,
Hān çobanın sopanı.
Mancanık olmayanda,
Daşı yıhar kıalanı!

260

Daş yèrisi ayası,
Bir balağın gönünden.

Êşme ala kolları,
Üç koyunun yününden!

Daş atar on bātmānda,
Atdığı boşa gétmez.
Göyde milçeği vurur,
Düşen yerde ot bitmez!

Gèce bayırda kalsa,
Koyunundan kocundan.
Kurd bële gelip yemez,
Sopanın korğusundan!

Çoban sopan çatlatdı,
Daşı atdı, ğaya atdı.
Düşmana gün karaldı,
Yer başına daraldı.

Söyleyir igit Qazan:
-Mer Qaracık çoban,
Gel anamı isteyek,
261
Vërseler alağ gëdek.

Qarıcıdır yıhılar,
Ayağ altında qalar.
Sonrada yana - yana,
Üzün tutur düşmana,

-Mere ay Şevklü Melik!
Börkünün ucu delik!
Altunlu ban évimi,
Çapıbsan senün olsun.
Pulumu, hāzīnemi,
Qapıbsan senün olsun.

Bütün ehlim - ‘ayālīm,
Yèsirün olup, olsun.
Uca boylu helālīm,
Esirün olup, olsun.
Tutubsan kılun olsun,
Oğlum kırğ ıgidiyle.
İlhı, ılhı atımı,
Alıbsan minit èyle.

262

Sürü - sürü koyunum,
Senün şülenün olsun.
Kātār - kātār devemin,
Hamısı senün olsun.
Bir hā~hişim var sene,
Anamı kaytar mene.
Savaşmadan kèyidim,
Yolumu çekim gèdim.

Èşidiben “Şevklü Şāh”,
Hırlayır, gülür kah - kah:

-Vèrmerem mere Kāzan,
Redd ol, sovuş buradan!
Altunlu ban èvivi,
Gètirmişik bizimdir.
Puluvi, hāzīnevi,
Gètirmişik bizimdir.
Helālün esirimdir,
‘Ayālün yèsirimdir.

263

Kulumdur oğlun Uruz,
Bil ki satmaram ucuz.
Ne heyāldasan Kāzan,
Mene lāzımdır anan?

Gör neyleyerem ona,
Vèrrem keşiş oğluna,
Bir oğlan doğar mene,
Kırım koyaram sene!

Şevklü Şāh bunu dècek
Êşidir çoban dèmek:

-Mere ‘āğsız yağ!
Uşu yoh dīnsiz yağ!
Karşı yatan bu dağlar,
Kuruyup otu bitmez.
Kanlı - kanlı bu çaylar,
Kuruyup suyu gelmez.
Kızıl,- kızıl develer.
Karıyıp köşşek vèrmez.
Ağca, ağca goyunlar,
Garıyıp kuzu vèrmez.
Köhlen atlar karıyıp
Day vèrmez, kulun vèrmez.

264

Kazan’ın anası da,
Karıyıp oğul vèrmez.
Dölünde gözün varsa,
Kara göz kızın varsa,
Getir Kazan Beg’e vèr,
Dölün tut, heyrini gör!

Çoban dècek bu sözü,
Tutuldu günün üzü.
Çatdı Oğuz begleri,
Geldi Hān’ın leşkeri.
Aslan yètdi, ner yètdi,
Görelim kimler yetèdi:

Arğalıǵı - ııftanı,
Üç boǵa derisinden.
Acıǵı tutan zāmān,
Qara daşı kemiren,
Elin ğamını gören,
Merd igitlerin başı,
Bıǵların dalda hören,
Qazan'ın merd qardaşı,
265

Qara ner qara Güne,
Geldi düşmen üstüne:
-Qılınıc çal aǵam Qazan
Geldi çatdı el, arğan!

Demir qapı derbendin,
Demir qapısın alan.
Atmış tutam kendirin,
Erler boynuna salan,

Elin qahramān oǵlu,
Yenilmez adlım Serdār,
Selcuq oǵlu, hān oǵlu
Deli ner "Deli Dünder,"
Geldi çapar yetişdi,
Vurdu qabaǵa kēçdi:
-Qılınıc çal aǵam Qazan
Geldi çatdı el - arğan!

266
Her yanda adlı - saylı,
Demir oǵ, demir yaylı,
Egninde pülād yaraq,
Başında demir papaq,
Düşmene qan qusduran,
"Mardin" Qalasın alan,

Ƙocalar taḥsin eden,
Şalvarı al meḥmerden,
Hoş şöḥbet, sözlü - sazlı,
Yeheri ağ ƙutazlı,
Ƙara saç, ƙara bıǵlı,
“Ƙara Güne”nin oǵlu,
Ƙazan’ın ƙızın alan,
Ƙara Budağ pehlevān:

-Ƙılınıc çal aǵam Ƙazan
Geldi çatdı el - arḥan!

Dağlar esdi titreşdi,
Dalınca kim yėtişdi?
267

Ƙaraƙaş, ƙara bıǵlı,
Erenler sergerdesi,
“Ġaflet ƙoca”nın oǵlu,
“Ağ – boz” atın yiyesi,
Bir leşkerin ƙarşısın,
Tek atlı kesip duran.
Ƙırḥ iki min ƙoşuna,
Tekine ƙan ƙusduran,

Yamān günde, dar günde,
Çeken elin ƙayǵısın,
Destursuz basıp boǵan,
Bayındır Hān yaǵısın,

Egri ƙılınıcı kesgin,
Şer oǵlu “şer Şemseddin”:
-Ƙılınıc çal aǵam Ƙazan
Geldi çatdı el - arḥan!

“Bayburd”un hîşârından,

Daşlanıp uçup kaçan,

268

Ël - obanın dayağı,

Qazan Hân’ın inağı,

Yèddi kızın ümidi,

Oğuz’un қоç igidi

Kim geldi, gelsin göreк?

“Boz aygırlı Bèyrek”:

-Kılınc çal ağam Qazan

Geldi çatdı Ël - arhan!

Saysan, saya salmalı,

Başı ipek çalmalı,

Sulţānlardan bac alan,

Begleri atdan salan,

Qulaqda altın sırқа,

Qazalık aygırı yorқа,

Boyu boylardan uca,

Atası “Qazlık Qoca”,

Kim geldi çatdı göreк?

Qoç oğlu, қоç “Yèginek”:

-Kılınc çal ağam Qazan

269

Geldi çatdı Ël - arhan!

Atmış érкеç derisin,

Qorasan kürkü olmaz!

Yèddi öveç derisin,

Düzesen börkü olmaz!

Qolları cîdā boyca,

Baldır ince, boy uca.

Hân Qazan’ın dayısı,

“At ağız Uruz Koca”,

Geldi çapar yetişdi,
Vurdu kabğa keçdi:
-Kılinc çal ağam Kazan
Geldi çatdı el - arhan!

Acığı tutan zāmān,
Bıqlarından kan dāmān,
270
Sesi aslan nağresi,
Peyğamber aşhābası,
Bu kimdi geldi güren?
“Bıqları kanlı Emen”:

-Kılinc çal ağam Kazan
Geldi çatdı el - arhan!

Elli yèddi kalanın
Basıp kilidin alan,
“Ağ Melik’in” görüklü,
Kızın erlige alan,

Otuz kal‘a beginin,
Kızının boynun öpen,
“Sunu Sandal Melik’in”
Meydanda kanın töken,

“Alın oğlu Alp Vuran”,
Çatdı sanki bir aslan:
-Kılinc çal ağam Kazan!
Geldi çatdı el - arhan!

271

Saya varsan tükenmez,
Hadd ve hesāba gelmez,
Hān Qazan'ın leşkeri,
Bütün Oğuz begleri.
Bedoy atlar yögürüşdü,
Hamı geldi yėtişdi.
Neşareler gurladı,
Altın boru borladı,
Qıyāmet savaş oldu,
Meydān dolu baş oldu.

Şāhbāz - şāhbāz atların
Leşledi nalı düşdü.
Egri pülād kılınçlar,
Çalındı suvdan düşdü.
Deli Dünder yeminden,
Qara Buda yasardan,
Ağız leşker başında,
Arada Salur Qazan.

Her yandan at saldılar,
272
Baş kesip cān aldılar.
“Hān Qazan” at oynatdı,
“Şevklü Melik'e” çatdı,
Böyürtdü atdan saldı,
Baş gètdi beden qaldı.

Sağ yanda “Deli Dünder”,
At teper, kılınç vurur.
“Qara Tekür'a” çatdı,
Vurdu sağ qolun atdı.

Sol yanda “Deli Budak”,
Gürz işledir taqa - tağ.

Çatdı “Boğacı” şāha,
Amān vèrmedi daha,
Endirdi kelesine,
Başa kın oldu sine.
“Hān Budak” gılinc çaldı,
Bayrağı biçdi saldı.
Lêş tøküldü kalandı,
Dağ - dere al boyandı.

273

Düşmen dağıldı, kaçdı,
Kuş kırıldı, börk tüşdü.
Merd igitler çuvmadı,
Kaçanları kovmadı.

Gur kazıp koyladılar,
Kırılıp ölenleri,
Kırıp öldürmediler,
Amān dileyenleri.

Kazan ğalebe çaldı,
Oğul - uşağın aldı.
Tikdirdi ban évlerin,
Yèylak hoş, suyu serin.
Çağırdı han çobanı,
O büyük qahramānı.
Taht vèrdi, beglik vèrdi,
Derd - ğam āhīr oldu,
Çoban mirağor oldu.

274

Başlandı yème - içme
Yèddi gün - yèddi ğece.

Hān, begleri ucaltı.
Şāl vèrdi, cübbe vèrdi,
At vèrdi, çuğa vèrdi,

Yurd vèrdi, ölke vèrdi.

Hazānesin payladı,
Èline, yoldaşına,
Kırh köle azad ètdi,
Oğlu Uruz başına.

Geldi èller atası,
Erenlerin ereni,
Kocaların kocası,
Oğuz'un baş bileni,

Kocamān Korkud Dede,
Söz hoşdu - boy boyladı,
275

Könül hoş, kópuz elde,
Saz çaldı, söy söyledi.

* * *

Hardadı indi hanı,
O öydüğüm erenler?
Hara gètdi, nèc oldu,
Dünyā benim dèyenler?

Ay dolandı, gün kèçdi,
Erleri ecel aldı.
Konan kervānlar köşdü,
Bu dünyā bize kaldı.

276

BEKİL OĞLU İMRAN

Başlanış

Yène şehper açıp heyāl terlanım,
Yeni ufukların sīnesin yarır.
Şe'rimle bağlayıp kanad - kanada,
Bilmem haralardan neler ahtarır.

Yerde ov başına қаһт oluban,
Gedir “Қаf” dağından “Simurğ” ahtara!
Yoh! Özün bilene dünyā kafesdir,
Belke de cān atır cānın kırtara.

Қafes ne қadar da gēniş olsa қуш,
Yēne miylelere gēder suvaşar.
Heyāl hēç ölçüye sığınan dēyil,
Her қaba tōkülse doldurar daşar.

Nēce calanmasın, nēce daşmasın?
Nēce özlüğünden çıķmasın insān?
277

Nēce bu dünyāya gelip - gēdim men,
Baş аға bilmeyim ne olduғumdan?

Қarşımda aķırı görünmez bir yol,
Baķıram, baķdıķca gözüm қаралır.
Duyup düşündükce, fikre daldıķca,
Felsefe mat қалır, mantıķ kuralır!

Ġaribe bir hāla қалıram bāzen,
Kāšķi o hāli vaşf ēdebile idim.
Evlāydı Senün de elinden tutup,
Bir an o ‘āleme gēdebile idim.

Vaşf ētmek o hāli мүmkün dēyil yoh!
Adını men, hēyret, қoyuram ancaķ.
Bir de ‘āğıl, mantıķ, hēkmet namına,
Olanmaz bir “vara” inānanmamaķ.

Varlıķ beli мүdhiş bir vaķ‘ ayet!
“-‘ Aceb doғrudan da var imişem men?
Budaki dünyādır - beli dünyādır”!
Gözlerim keleme çıķır hēyretten!

-Olanmaz, olanmaz, yoḥ bu olanmaz!
 Olanmaz söyleyirsen vara bir baḥ,
 Mümkün inānmıya hēc neye insān,
 Nèce “özlüğüne” inānmayacaq?

Olanmaz, olanmaz, yoḥ bu olanmaz!
 Nèce ki men varam!ne teher, hardan?...
 Dêye Hâkîkatden kaçsam da bir an,
 Varlığım el çekmir, tutur yaḥamdan.

Yène pendam olmuş, boḡulmuş su tek,
 Yıgılıram öz içime doluram.
 Öz yerinde qalır bütün sūâller,
 Özüm, öz - özüme sūâl oluram:

Bu ne kuruluşdur, men kimem, neyim?
 Bu “mümküne” sebep hansı “imkān”dı?
 Dêyirler: “‘âlemin yaradanı var”.
 Olsa, varlığına o da ḥeyrândı!

Bu söz “küfr” olsa da, “hezeyān” olsa da,
 Ancaḳ tefekkürün baş zirvesidir.

Her nedir dünyāca yükün altında,
 ‘Aḳıl arabasın nāle sesidir.

Ḥeyāl denizine çoḡlar cumublar,
 Çoḡlar teheyere qapılıp uyup.
 Ancaḳ bu dèdigim hāleti, anı,
 Bilmem kim düşünüp bilmem kim duyup.

Her şeyi zāmānda, mekānda görmek,
 Tabi‘i bir ‘ādet olup insāna.
 Artıp yükseldikce ‘ilmi, zekāası,

Cür be cür ölçüler tapılıp ona.

Èle de her zadın kanunun, özün,
O öz ölçüsüyle ölçüp hemîşe.
Hêyrete, ‘acebe, kapaldıp ünü,
Her ne ölçüsüne düz gelmeyende.

Halbuki insānın, hele lap özü,
Bütün ‘aceblerden ‘acebdir dinmez.
Çünkü “varlık” kimi esas mu‘amma,
Yakın hêç arşına düz gelebilmez.
280

Hêç açar bu sırrın hazînesinin,
Kapısın hele de açmayıp - açmaz!
Bu güneşden ışık va‘ayetin,
Işığı nedense insāna çatmaz!

Uşakken anamın dudaklarından,
Derin mā‘nālî bir söz eşitmişem:
“Könül bir atdır, her minikden yeyin”.
Def‘alar bu “atı” minip gêtmişem.

Gêtmişem, gêtmişem, gêtmişem... hara?
Bütün efsâneler gèride kalıp,
Heyāl kadar, heyāl atın sürmüşem,
Ayağı ahsayıp, nalını salıp!

Çatmamışam aydın bir haqîqate,
Ancağ bir söz desem kınama meni.
Bütün varlıkları görüp keçerken,
Her yerde görmüşem özümü, seni.

Fikirsiz - duygusuz çoğ şey görmüşem.
Bir yoğ, iki yoğ, bu dünyā ‘âlemcin.

281

Lākin h              “    ”, “      ”,
Ayrı g          “           ”.

         “    ”    ,            ,
B                  -       .
                        ?
   , “         ”    ,            .

              -                ,
       ,       ,               
                               ,
         ,                        .

                              ,
“     ”                          .
                                 ,
             ,                 !

“       ”   ,         ,       ,       ,
               ,              .
                        ,      ,
               ,            !

282

              ,                .
                               .
L                         ,
                  ,                .

                               ,
            ,                .
                “            ”,
            ,             .

              “       ”     ,

Hayâtı haķīkat gözünle görsek,
Ölüm hayât - dèye, yenilik - dèye,
Bir deyişiklige çevrilecek.

Bir deyişiklik ki neticesinde,
Çürük çevriliri cevân küdrete.
“Kāfile” yeni güc, yeni kuvvetlen,
Yolun çekip gèdir ebediyyete.

Demek, “Hayām”ların eseflenmesi,
Yersiz olmasa da ancak yalnızdır.
283

“Küzeçi” yeni bir kadeh düzeldir,
Dalıca köhneni “çalır sındırır”.

Çetinlikler bize başkın edirse,
Sılāhsız dèyildir hayātda insān.
Ṭabī‘ at tükenmez kuvvelerini.
Ona kul yaradıp yaradan zāmān.

‘Ömür bürķānına atılan insān,
Sanma el - kol çalıp āḫīr boğulur.
Bu vuruşmalardan, “zıddèyet”lerden
Yenilik cücerir, “Kemāl” doğulur.

Burda ölmez bir söz düşdü yādıma,
“Şābir”den, o büyük ölmez insāndan:
“Bu çaḫnaşmaları vèranlık sanma,
Çalḫanır ayrılır kerre ayrandan”

Yene de şe‘rimin denizi daşır,
Koy daşsın, dalgası daha yükselsin.
284

Dağıtsın şe‘ri hezyāna çeken,
Sarsaḫ itgitlerin qarḡı kömesin.

Oñucum, sen tanıķ ol,
Belke de “bële dëyl,
Almıram men özüme”

Dëyirler bu sözlerle,
Başın sağığı vërirem,
Men özüm, öz - özüme!

Günler ‘ ömür yolunda,
Sim ağacları kimi,
Gelip këçir bir be bir.

Hamılar görebilmir,
Bu yolun, bu gëdişin
Āhırı hara gëdir.
Bā‘ zen düşgün hayāllar,
285
Zehlesiz şebek kimi,
Mene de karşı durup.

Sarsıdıcı duygular,
Ölüm zınkıruvı tek,
Kulağımda zeng vurup.

Meger bu hayāt nedir?
Görünmez bir maqşadın,
Daşlı torpaķlı yolu?

Yaħud dünyā adlanan
Bu susuz beyābānda,
Bir yarımçık kûze su?

Her mā‘ nāsız bir heves,
Yandırır içimizi,

İçdirir onu bize?

Heveslerin sayı yoh,
‘Eteş sönülmez ‘eteş,
Boşalır her an kûze?

286

Mene bêle gelip ki,
Bir dutsak maḥkûm kimi,
Direye bağlanmışam.

Ecelin deler oḡu,
Bağrımı yarmak için,
Nöbete dayanmışam.

Düşünmüşem o anı,
Muntazır maḥkûmların
İztırâbın, dehşetin.

Görmüşem, boş ḡayâldir,
Özümde anmayıram,
Maḥkûmların ḡâletin.

Qoy tek bir ‘aded kimi,
Mücerredlige cuman,
Doğurçuluk maḥkûmlar.

Bêle düşünsün, ancak

287

Mence ‘ömrün, ḡayâtın,
Başka haḡîkati var.

Qoy hami itgin sefil,
Afyonun kölgesinde,
Baş atıp yatır, yatsın.

Öz aynasına başsın,
Muhtaızır elleriyle,
“Abistere” yaratsın.

Men gördüğüm dünyāda,
Her şey āşikār - aydındır,
Güneş-vār ışık salır.

İnsānlar maħkūm dēyil,
Çiçek açır, bār vērir,
Hayātından zövķ alır.

İnsanlık var, dostluk var,
Sevgi var, meħebbet var,
Men gördüğüm dünyāda.

288

Ṭumṭurāķlı bir destān,
Ṭaṇṭanalı bir ‘ālem,
‘Azametli bir mā‘nā.

İnsān tek özü dēyil,
Gēçmiři, gelecegi,
‘Ėři var, maķsadı var.

Kuru, boş “ḥayāl” dēyil,
Bu ‘ālem, bu kāyināt,
Bu kış, bu yay, bu bahar.

İtl ey düşgün ḥayāl,
Sefil rü’yālarunla,
Dünyāmdan çıķ tek dolan.

Gēt varlığı, ḥayātı,
‘Ėři, dostu, insānı,
Her ne ki sanırsan san!

Men tek özüm deyilem,

289

Halkımın, ellerimin,

Nabzı men ilen vurur.

Her kalbim çırpınarken,

Köksümde bir ürek yoğ,

Milyon ürek çırpınır.

Men o kepenegem ki,

Dünyâda hayât adlı

Şö' leye vurulmuşam.

Yansam da bâkim yoğdur,

Ezelden bu sévdâda,

Yanmağa doğulmuşam.

İçimde, üregimde,

İnsan ideâlinin,

Ufuksuz dünyâsı var.

‘Eşkimin, inamımın,

Dalgası dağlar boyda,

Sahilsiz deryâsı var.

290

Men tek özüm deyilem,

Gêçmişden doğulmuşam,

Menden doğur gelecek.

Men tek özüm deyilem,

Çürüsem de, ölsem de,

Varlığım ölmeyecek.

Koyun, sarsak sefiller,

Söylesin bele deyil.

“Almıram men özüme”

Désinler bu sözlerle,
Baş sağlığı vèirem,
Men özüm, öz özüme.

‘ Āşık çal sazıvı aç dāstānıvı,
Çaldıgun nağmeler hayāt marşıdır.
İnsānın hayātı, yoluv vuruşdur,
Vuruşu zülmete, zülme karşıdır.

291

Hayāt tek bu sâ at, tek bugün dèyil,
Düneni var imiş, şābāhı da var.
Kèçen gün bu günü doğduğu kimi,
Bu günde vaqtiyle şābāhı doğar.

Danış gözüm ‘ āşık, gözüve kırbān,
Kèçmişlerden danış, dünenden danış,
Özüve, sazuva, sözüve kırbān,
El, obadan danış, veţenden danış.

Èl, oba sözünde, veţen sözünde
Yakīn bir ‘ ulviyyet, bir haqīkat var.
Boş bèyin ādāmlar dèyilmiş şeksiz,
Bu yolda baş vèrip cānın kıoyanlar.

Veţendir hayātın, ‘ ömrün hamısı,
Veţensiz insānın günü hederdir.
Veţendir igidin ‘ ırzı, nāmūsu,
Veţene yan bağan bir derbederdir.

Ufuksuz göylerde kıanadlansa da,
Dönüp yuvasında daldalanar kıuş.

292

Veţensiz yaşıyan sehman tapanmaz,

Harābāda yatar uğursuz baykuş.

Danış dilim ‘āşık, dilin var olsun.
Ardı kesilmesin koy bu dāstānın,
Danış keçenlerin iziyle belke,
Elinden yapışak yol ahtaranın.

Danış şîrîn cānın elinde tutup,
Ölüp veytenini yaşadanlardan.
Danış çırağ kimi özünü yaşıp,
Dünyāmıza ışıq parladanlardan.

Élinde yaşayır él üçün ölen,
Odur ki él ‘azîz, veyten ‘azîzdir.
Ölmezdir élinin emegin bilen,
Nānkör, él ne bilir, veyten ne bilir.

Fağat özü üçün yaşayan zəlîl,
Beş günlük hayātdan göz yumabilmez,
Özün keçmişden ayıran sefîl,
Hec vaht gelecekden pay umabilmez.
293

Ancağ eli üçün yaşayanların,
Ölüp gétmek ilen ‘ömrü kurtulmaz.
Ölümle, hayātda bir bütünlük var,
Gül tohum olmasa, tohum gül olmaz.

Hānlar hānı Hān Bayındır,
Bir gün yerden durmuş idi.
Ağbān evin kara yerin
Üzerinde kurmuş idi.

Ala sayvan, göy üzüne
Ucalıban aşınmışdı.

Min bir yêrde ipek hâlça
Döşenmişdi, salınmışdı.
İç Oğuz’u, Dış Oğuz’u
Konaqlayıp oturarken,
Doğuz tümen Gürcistan’ın
Haracını getirdiler:
Bir gürz, bir at, bir de kılınc.

Bayındır Hân, berk pert oldu.
Çağırdılar “Dede Korkud”
294

Geler oldu:

Şadlık çaldı:

-Hānım neye pert olubsan?

Dèye sordu.

-Dede nêce pert olmayım?

Her il bollu kızıl, gümüş

Pul gelerdi.

Beglerime, ellerime,

Paylayardım, gönülleri

Hoş olardı.

İndi bunu kime vèrim,

Kimler kalsın?

Korkud Dede:

-Her üçün vər bir igide,

Pasdar olsun sınırlara

Yurdumuzun, ölkemizin,

Serhadlerin gözetlesin.

“Kime verim?” dèye yène,

Ḥānlar ḥanı soruşarken,

295

Korkud Dede,

Sağa, sola nazar saldı,

Hèç kimseden ses çılmadı.

Ancağ adlım igitlerden,
“Bekil” adlı bir beg ıalğdı,
Dede üzün ona tutdu:
-Sen ne dèyirsen?

İgid Bekil yeri öpdü,
Uru durdu, rāzı ıaldı.
Dedem ıorğud öz eliyle
Merd igide,
ıılinc asdı, ‘ amud asdı,
Şāhbāz ata mindiriben,
Himmet vèrdi, yola saldı.
İgit Bekil èller ilen ħelāllaşıp
Obasını ıalğızıban,
Köçün çatdı “Berd‘e, Gence”
Diyārına köçdü, gètdi.
Gürcistan’ın serğaddinde
Otrağ ètdi.

296

Serğad üste ayık sayık,
Kèşik çeker.
Her yandan yād baş ıovzasa,
Başın ezer.
İlde bir yol Bayındır Ĥān Divānı’na ıonak gelir.

Yène bir il Ĥānlar Ĥān’ı
Bekil begi çağırtdırdı.
Bekil geldi.
Peşkeş çekdi, Ulu Ĥān’ın
Elin öpdü.
Ĥān,
Bekil’i ağırladı.
Ĥil‘at vèrdi, ħerclik vèrdi,
Üç gün tamam ıonakladı.
Dördüncü gün:

-Üç gün dahı Bekil Hân'ı,
Ov etiylen konaqlayak
Begler, dèdi.
Hânlar hamı yaraqlandı,
297
Sılâhlandı,
Ov ovlandı, kuş kuşlandı.
Sıgın – içip oturarken
Her tarafdı şöhbet düşür,
Hânlar şişir.

Kimi özün, atın öyür,
Kimi oğun, yayın öyür.
Bir parası
Kendirinden, kılincından,
Ta' rîf dèyir, içir yèyir.
Begler begi Salur Qazan,
Ne özün, ne atın öydü.
Ne oğun, ne yayın öydü.
Alp erenler hünerinden
Ta' rîf dèdi.

Üç yüz atmış cömerd igit,
Ova varsa,
Sıgın kèyik üzerine
298
Ağın olsa,
Bekil Beg, ne yay götürer,
Ne oğ atar.
Ne hancer, ne kılinc tağar.
Kèyiklerin dalısıca
Atın salar.
Boğasının, sığırının,
Boğazına cırış atar,
Çeker tutar.

Arıǵ olsa, ulaǵını
Alıp deler, āzād ēler.
Ovda belli olsun dēye
Semiz olsa, boǵazlayıp
Başın keser.
Hānlar her vaḥ kēyik tutsa,
ulaǵında dēşik olsa,
“Bekil’indir bu ov” dēye,
Göndererler Bekil Beg’e.

Bekil Hān’ın bu işinden
Şöḥbet düşdü,
299

Hān soruşdu:
-Mere begler, iş bu hūner,
İǵitdendir, ya atdandır?
Begler hamı:
-İǵitdendir.
-Yoh!
Atalar dēmişler: “At-
İşlemese er öyünmez”
Böyük hūner atınkidir,
Dēye “azan” naḗar vērdi.

Söz Bekil’e ağır geldi:

-Alp erenler sırasında,
Yaḥşı meni uşunumdan
Ziǵa basdun, dēye - durdu.
Bayındır Hān baḥşayışın,
abaǵına tōküp atdı.
İǵitlerin götürüben,
Öz ēvine varıp gētdi.
Yurda yētdi.

300

Oğlanları karşı geldi,
Dindirmedi - konuşmadı.
Ağca üzlü hatınıylan
Kelme vèrip danışmadı.

Hatın bağıp söy - söyledi,
Yoldaşına neler dedi:
-Göz açıban görüşdüyüm,
Könül vèri sevişdigim,
Kızıl tahtım, beg igidim:

Kalhıbanı öz yeründen
Uru durdun.
Başı uca, köksü kıba,
Dağlar aşdun.
Ağıntılı gür sulardan,
Aşıp geçdün.
Ağ alınlı Bayındır Hân-
Görüşüne varıp gètdün.
Begler ile yèdün, içdün.
İsti kanlı el, kıovumla,

301

Sen görüşdün.
Başun neden kıalma kıaldır?

Hân yanından kıayıdırsan,
Yèdegünde şāhbāz aygır,
Atun hani?
Merd arđanda altun ışıķ
Cübbe hani?
Ala gözlü igitlerün,
Oğşamazsan bu ne hāldir?

Aslan igit,

Ĥatınına cevāb vèrdi,
Neler dèdi:

-Ķalĥıbanı öz yèrimden
Durar oldum.
Ķara yallı Ķazlık atı
Bütün mindim.
Egri Ķubba Ala Dağı
Dünen aşdım.

302

Aĥıntılı gür çaylardan,
Gece kèçdim.
Bayındır Ĥān dīvānına,
Çapar yetdim.
Ala gözlü igitlerle,
Yèdim - içdim.
İsti Ķanlı èl, Ķovumla,
Görüş - gördüm.
Ĥānımızın könlü bizden
Dönmüş gördüm.
Çatun köçü, sası dinli
Gürcistan'a köçek, dèdi.

Ĥatın aydır:

-Beg igidim,
Merd erenler üz èlinden
Üz döndermez.
Èllerine 'āsī olan,
Ĥayātından ĥeyır görmez,
Üzü gülmez.
Pak ürekde keder olsa,
Al, kırmızı şarāb açar.

303

Sen gèdenden Ķarşı yatan
Ķara dağlar ovlanmamış.
Ķayalardan cèyran Ķaçar,

Bir n ce g n ova var g t.
Koy a ılsın k nl n igit.

Bekil g rd   atınının
    lı eydir.
 gitlerin atlandırıp,
Ova g tdi.

Poz un igit ov - ovlarken,
Bir yaralı maral g rd .
Dalısıca atın saldı.
Yay  iri in bo acı ın
Bo azına sa ıp atdı.

Bo a k yik acımışdı,
C n derdinden sı ırayıp,
U urumdan  z n atdı.

304

At,
Tovnu alanmadan,
Da dan u du.
Yı ılıban  aba l  i,
  n Bekil'in aya ının
 ste d    .
Sa  aya ı sı  nar oldu,
Ala g z  ya a doldu:

-Ulu ol um -  arda ım yoh...
D ye - ba rın dert ov ardı.
Bileginden gez  ı arıp
Atının terkini tutdu
 aftan altdan aya ını

Sarıyara ,
Ov ılardan ayrı - ır   

Özün atın üste saldı,
Ordusuna dönüp vardı.

Oğlu “İmren” karşı geldi.
Atasını benzi kaçık,
305

Yâr - yoldaşı yanında yoĥ,
Bükük gördü.
Körpe aslan söy - söyledi,
Babasına neler dedi:

-Kalhıbanı öz yeründen,
Duran baba,
Kara yallı kazlık atın,
Minin baba.

Üç yüz çabık igidünle,
Bu daĥlara ova çıĥdun.
Azkın dinli,
Kara donlu kâfirlere-
Tuş oldun mu?
Ala gözlü igidlerün
Kırdırıban kavuldun mu?

Ağız - dilden birce kemle-
Haber mene,
Kara başım kurbân olsun
306
Ağam sene!

Düşgün igit, oĥlanının
Cevâbında, söy - söyledi,
Görek Bekil neler dedi:

-Oĥul - oĥul cânım oĥul:

alıbanı  z yerimden
Uru durdum.
Ala Dağlar  zerine
Ova vardım.
ara donlu k firlere,
Tuş olmadım.
Ala g zl  iğitlerim
ırdırmadım,
İğitlerim sağ esendir,
C nım oğul!

At  st nden g t r men ,
D şegime y tir men .
   g ne tek hoşlugum yoğ!
Aslancığın emligi de,
307

Aslan olur.
K rpe aslan atasın,
At  st nden kavuradı.
Bir an i re,
Yatağına y tiriben,
C bbesine b rgeleyip,
Otağının  apısını,
 apaladı.

O  ereften H n Bekil'in
Yoldaşları bağıp g rd ,
Ov pozulup
Dağılışıp,
 vlerine  ayıtdılar.

Bekil, beş g n d v nında g r nmedi.
Ayağının sındığını h   bir kese bildirmedi.

G celerin birisinde,

Derd igidi canıhdırdı.

308

Yatağında inildeyip,

Zarlık kıldı.

Ĥatın sordu:

-Beg igidim:

Ĥalabalık çağlarında,

Üzerive yağı gelse,

Ĥayıtmazdun.

Yancağıva demirlice

Oĥ toĥunsa, batıp delse,

Egilmezdün.

Bir yasdıķa baş koyduğı,

Ĥoynundaki helālina,

Meger kişi

Öz sırrını dèmez olur?

Söyle mene nedir hālün?

Düşgün Bekil:

-Ĥıçım sınımış merd görüklüm.

Ov ovlarken atdan tüşdüm.

Sırrım budur,

309

Dèye - aydır.

Dèyilen söz gizli kıalmaz.

Ĥatın dèdi – kıolluķçuda kıapıcıya

Otuz iki dişden çıĥan,

Doldu her yan!

-“Bilirsen mi neler olmuş?

Bekil Ĥān’ın kııçı sınımış...”

Dèye - hamı pıçıldadı.

Düşmenlerin casusları

Casusladı

Gürcüstan'a çoğul gètdi.
“Tekür Şāh'a” haber yètdi.

Tekür aydır:

-Hökmüm o dur:

Qalhibanı yèrden durun!

Hān Bekil'i yatar yèrde,

Basıp tutun:

Ağ ellerin dalda çatun,

Gāfıllice başın kesün.

310

Alca xanın yère tøkün,

Èlin - günün basıp soyun.

Ordusunu yağmalıyun,

Èv - uşağın esir kılun.

Meger tekür meclisinde,

Casusu var Bekil'in d.

Varıp geldi

-Ne yatıbsız mere durun?

Başuvıza çāre gılun,

İş bëledir:

Üstünüze yağı gelir,

Dèye Hān'a haber vèrdi.

Düşgün iğit,

Sağa bağıdı, sola bağıdı:

“Göyler kısnak, yerler çatı”.

Hèç terefden meded yoğdu.

Oğlancığın çağıraban,

Söy söyledi, neler dèdi:

-Oğul - oğul cānım oğul:

Sen bağı benim bir işime,

311

Neler geldi gör başıma!

Bayındır Hân meclisinden
Bura gelip
Kazlık atım bütün minip,
Kuş - kuşladım, ov ovladım.
Boynu sınısın ala aygır,
Sürüşüben büdüredi.
Mencığazı yere çaldı.
Sağ ayağım burçuluban
Sınar oldu.

Kara - kara bu dağlardan
Haber aşdı.
Kanlı - kanlı gür sulardan
Aşıp keçdi.
Azkın dinli düşmenlerim
Haber tapdı.
Ala atlı Şevklü Melik,
Katı kusmuş.
Men Bekil'i yatar yerde
312

Tapun demiş.
Kargısından ağ ellerin
Çatun demiş.
Ordusunu yağmalayıp
Çapun demiş.
Ağca üzü kız - gelinin,
Esir kılıp, tutun demiş.

Kalhibanı öz yeründen,
Durgil oğul.
Karayallı kazlık atun
Mingil oğul.
Cânım oğul, öpüm gözün!

Egri yatan bu dağlardan,

Daşgın ahan gür sulardan
Kèçip gèdip,
Ağ alınlı Bayındır Hān
Dīvānına yétir özün.
Ağız, dilden Ulu Hān'a
Selām vèrip,

313

Qırış günü önden tepen,
Begler Begi Hān Qazan'ın
Elin öpüp
Söylegilen:
Ağ saqqallı koca Bekil,
Bükülüben - bükük qalmış,
Söylemiş ki hele helbet,
Özün mene yétir elbet.
Hududumuz pozuluban,
Ölkemize yad soğulur.
Qız - gelinim düşmenlere
Esir olur,
Belli bilgil!
İğit oğlan babasını
Dinleyerek, söy - söyledi.
Bağak görek kuzu aslan,
Ne düşünüp, neler dèdi:

-Cānım baba, gözüm baba,
Ne söylersen, ne ağlarsan?
Üregimi ne dağlarsan?

314

Qalhtıbanı öz yerimden
Durmağım yoğ.
Qara yallı qazlık ata
Minmegim yoğ.
Egri qubbe Ala Dağı,

İlkayıban aşmağım yoħ.
Ağ alınlı Bayındır Hân
Dīvānına getmegim yoħ!
Kazan kimdir? Onun elin,
Öpmeğim yoħ!

Altundaki ala atun,
Vêrgil mene.
Mêydanlarda çapdıraram,
Senün üçün.
Egnündeki berk eginli,
Demir donun vêrgil mene.
Yêni yaħa sökdürerem,
Senün üçün.
Kara pûlād kılıncıvı,
Vêrgil mene.

315

Kafalıca baş keserem,
Senün üçün.

Ağ bëlki ötgün oħun,
Mene vêrgil.
Er bağrından keçirderem,
Senün üçün.

Üç yüz atlı ala gözlü-
İgitlerün, vêrgil mene.
Yoldaşlaşıp döyüşerem,
Vuruşaram, senün üçün.

Koca Bekil fereħlenip:
-Oğul, olum ağzun üçün!
Ula benim çırağımı
Yandırasan oğul meger.
Duvranımın kêçdigini,

Dost - düşmenler görmeyeler.

Getiriniz mere benim

316

Geyimimi, oğlum geysin.

Al aygırım çekün benim,

Oğlum minsin.

El hürkmeden méydan açsın,

Dêye - kalhıp destur vèrdi.

Ner oğlanı donatdılar.

Atasının, anasının,

Elin öpüp,

Üç yüz atlı arhasında,

Méyden déyip yola tüşdü.

Ala aygır yağı eygin

Alar ise, ayağını

Yère vurar.

Toz kıparar.

Düşmen aydır:

-Mere bu at Bekil'indir,

Biz kaçırık! Tekür aydır:

-Bir de yahşı baħun balam,

317

Bu gelen er Bekil olsa,

Sizden kabaķ men ğaçaram.

Gözetçiler göz koyuban

Gördüler at Bekil'indir,

Bekil dêyil ancaķ gelen.

Kayıdıban gördüklerin,

Tekür Şāh'a söylediler.

Tekür aydır.

-Oğlan ğalkı kuş ürekli,

Korħaķ olur.

Üç yüz igit seçiliben,
Şakşıldatma şakşıldatsın,
Korhsun kaçsın.
Üç yüz igit seçiliben
Şakşıldatma şakşıldatsın,
Korhsun kaçsın!
Üç yüz ādām şakşıldatma
Çatladarken,
Sarsak yağı söz - söyleyir,
Neler dèyir:
-Oğlan - oğlan, harāmzāda,
Altındaki al aygırı
Arıg oğlan.
318
Kara pūlād öz kılınıcı
Gödek oğlan.
Ağ tozluca katı yayı
Sınık oğlan.
Bélindeki dohsan oğu
Seyrek oğlan.
Yanındaki yoldaşları
Korhağ oğlan.
Karanşulu gözcığazi
Çöngè oğlan.
Şevklü Melik oğlan sene
Katı kusmuş.
Mèydandaki o oğlanı
Tutun dèmiş.
Ağ ellerin qarğısından
Çatun dèmiş.
Görüklüce kara başın
Kesün dèmiş.
Alca kanın yèr üzüne
Tökün dèmiş.
Ağ sakşallı baban varsa

319

Bozlatmagil.

Ağ birçekli anan varsa

Ağlatmagil.

“Yoşan dibi berk olmaz,

Yalkız igit alp olmaz”.

Ğada tutmuş ıavat oğı ıavat oğılan,

Ğayıt, geri dön burdan!

Körpe İmran

Yağıların cevābında

Söy söyledi, neler dedi:

-Herze herze mırıldama,

İtim yağı.

Altımdaki al aygırı

Begenmezsen,

Seni görcek oynar ıalğar.

Egnimdeki demir donum

Begenmezsen,

Seni görcek ıignim sığar.

Belimdeki ıılincımı

320

Begenmezsen,

Seni görcek ıının keser.

Elimdeki ıargı süngüm

Begenmezsen,

Seni görcek köksün deyip,

Göye pırlar.

Ağca tozlu ıatı yayım

Begenmezsen

Seni görüp zār - zār inler.

Sadagımda doḡsan oḡum
Begenmezsen,
Seni görüp ḡabın deler.

Yanımdaki igitleri
Begenmezsen,
Hül vèrersem seni denler.

Alp igide qorxu vèrmek-^câyıp olur.
 Beri gelgil direşelim
 321
 Mere yağı!

Yağı aydır:
Oğuzun ‘ârsız, Türkmen’in delisi,
Benze yır bir – birine
Sen buna bir bağ!
Tekür aydır:
“Varım görüm Bekil Beg’in
Neyidir bu”
-Mere oğlan, altundaki
Al aygırı tanıyırık,
Bekil’indir, Bekil hani?
Bekil olsa,
Ağşama tek vuruşardık.
Ağca tozlu kıatı yayla
Dartışardık.
Ağ yelekli ötgün oğlar
Atışardık.
Sen Bekil’in neyi misen?
Söyle bize!
Bekil oğlu:
-Mere yağı, meger meni

Bilmez misen?
Ağ alınlı Bayındır Hân
Sergerdesi,
Begler - begi Salur Kazan,
Karındaşı ara güne,
“Dönebilmez dölük vuran”,
“Dözen” oğlu Deli Rüstem,
Ağ - boz atlı Bèyrek Hân”,
Dün atama konağ geldi.
Bugün begler oturuban,
İçerlerdi casus geldi.
Atam Bekil,
Altındaki al aygırın
Mene vèrdi.
Kara pülād kılıncını
Mene vèrdi.
Kargı dallı süngüsünü
Mene vèrdi.
İgitlerin mene koşdu.
Tanımırsan tanı meni,
Adım İmran, Bekil oğlu!
323
Beri gelgil tutuşağım,
Aslan olur aslan oğlu!

Tekür aydır:
-Katlan mere kavat oğlu,
Sene herîf menem, dèye
Altı perli ‘ amudunu
Ele aldı.
Oğlan başa kalhan çekdi.
Tekür, ağır şêşperini,
Var güciyle endirerek,
Yuğarıdan aşağıya
Katı vurdu.

Ner oğlanın kalhanının, kubbaların, ezip kırdı.

Oğlancığı alanmadı.

İki igit al kılınca,

Kılınçlaştı.

Kılınçları doğranıban

Kargı dallı süngülere

El eyleyip

İki erkek boğa kimi

324

Bir - birine susadılar.

Süngüleri işden düşdü.

At üstünde – bir- birine

Kıvrışıban, dartışdılar.

Güçlü düşmen üstün gelir.

Azca kalır körpe İmran

Zebûn ola.

Kuzu aslan Tanrı'sına

Sığınıban:

-Ucaladan uca Tanrı,

Kimse bilmez nece Tanrı,

Ey Adem'e tac vèriben,

Şeytânı bir günâh ilen

La'net edip, dergâhından

Kovan Tanrı!

İbrahim'i ham deriye

Çulğayıban ot içine

Atan zāmān,

Odu gülşen eden Tanrı!

325

Birliğine sığınmışam,

‘Azîz Allah, hocam Tanrı,

Meded - dèdi.

Yağı aydır:

-Mere oğlan, senün bir tek
Tanrun olsa, minem ancak
Yètmiş iki Allah'ım var!

-Mel'un yağı, sen bütlere
Yalvarırsan.

Men göyleri, 'âlemleri,
Yoğdan vara getiren, bir
Allah'ıma sığınırım!

Tanrı Te'alâ, "Cebrayile"
Hökm eyledi:

-Hèy Cebrayil! O kulum,
Kırk kişinin gücün vèrdim.

İlâhi'nin meded ilen,
İgid oğlan yağısını

326

Başı üste kovzayıban,
Yère çaldı.

Alca kanı düdük kimi,
Damağından şorulladı.

Şâhin kimi
Sînesinin üste konup
Boğazını ele aldı.

Kâfir aydır:

-İgit amân!
Söyle Senün dinün nedir?
Men de ona imân tapdım.
Sen olduğun dine kirdim.

Çalan kâfir bunu görüp,
Hürküp kaçdı.

Ahınçılar, yağıların-
Elin - günün gâret edip,
Kız - gelinin esir kıldı.
Kocağ İmran, babasına
Muştulukçu gönderiben,
327
Kırım'ımı aldım dedi.

Ağ sakçallı Bekil Koca,
Oğlanına karşı geldi.
Boynun kucdu, alnın öpdü,
Gül - çiçekli Ala Dağdan,
Yeylağ vèrdi, ölke vèrdi.
Karakıçlı yügrek atdan,
İlhi vèrdi, tövle vèrdi.
Ağca üzlü merd oğlana,
Ağ duvaklı gelin aldı.
Ağ koyundan şolen vèrdi.
Ganimetden ulu hân'a
Penç yék çıhdı.
Oğlancığın götürüben
Hânlar hânı dīvânına
Gèder oldu.
Padşâhın elin öpdü.
Hânlar hânı ner oğlana
Kazan oğlu "Beg Uruz'un"
Sağ yanında yér gösterdi.
328
Cübbe vèrdi, hil' at vèrdi.

Çağırdılar "Dedem Korkud"
Geler oldu, şadlık çaldı.
Koç İmran'in merd adına,
Dâstân düzdü, koşma koşdu,
Himmet vèrdi:

-Yerli - yerli kara dağlar,
Alçaqlanıp, yıhılmasın.
Kölgelice ağacların,
Kol - budağı kırılmasın.
Daim ahan aydın sular,
Azalmasın, kurumasın.
Merd ocağı kor olmasın,
Dünyā varken yanar dursun.

329

TEPE GÖZ

Başlanış

Son illerde
Bir şarklı biliklinin
Soğbetine kulağ asdım:
-Sovadsız bir ‘āilede
Men doğulup boy atmışam.
Atam, bütün yazılardan,
Tekce kiçik ‘adedleri
Tanıyardı.
Bir de niye,
Ayrı - üyrü bir haat ilen,
Öz adını, cızmalardı.
Tayfāmızda ağ - karadan
Başı çıhan
Birce benim anam idi.
O da ancağ düz, ya galağ,
Fağat Qur’ān oğuyardı.

330

Bütün bizim kendimizin-
Bilgilerin toplanaydın,
Nêçe beyt şe‘r, nêçe nağıl,
Olduğumuz velāyetin ahvālatı.
Nêçe dāstān, nêçe me‘cez,
Nêçe - nêçe dayaz sözler,

Nêçe böyük şehir adından,
Artık bir şey toplanmazdı.

Bizim kentde hiç bir eve,
Kitâp - mitap dolanmazdı.

Ancak bâ‘ zen,
Yaşlıların danışdığı,
Nağıllardan, dâstânlardan,
Çoğ maraqlı efsâneler-
Yâdımdadır.
Biri budur:

“Yer altında bir ölke var”
“Bir gözlüler ölkesidir.

331

O diyarda şübḥ olanda,
Bizim yerde güneş batar.
Elece de demek bizim
Gündüzümüz,
Bir gözlünün gecesidir.

Âdâmcıdır bir gözlüler,
Su yerine kan içerler”!

Bizim elden
İlk mektebe geden uşak,
Men olmuşam.
Oğduğum kitâblarda,
Bizim aḥşam o diyârda,
Şehir olan bir torpağdan,
‘ Aceb sözler yazılmışdı.
O yerlerin çoğda bele
İhtirâmlı, ihtişâmlı,
“Temeddün”li bir ölkeler-

332

Olduğundan, söz çoğ idi.
Bir gözlüden, âdâmcıldan,
“Su yerine an içenden”
Ad yoğ idi.

Men mektebi bitirmeden
Muğārebe başlamışdı.
Ğāfleceden bir gün yadlar,
Gündüzleri,
Bizim yerde gēce olan
“Ādāmzādlar”,
Çağrılmamış onağ kimi,
Yurdumuza soğuldular.

Gördük iki gözleri var,
Bize bēle dēdiler ki:

-Lingi uzun, ersin boğaz,
Orutarken ayakların
Masa üste dırmaşdıran,
Bu dalağlar,

333

İnsānlığı, āzādlığı,
“orumağçün”(!)
Veeninden boş götürüp,
Diyār - diyār
Gezişirler, dolanırlar!

Sonra bize:
araları, köleleri,
“Āzāt” eden,
Mübārez bir “baltaı”dan
Danışdılar.

Biz ināndıķ.
Onları oľ ‘azīz sandıķ.
Ėvimizde y r - yurd v rdik.
Onlar   n ‘‘bar’’lar adıķ!

Savaş bitdi.
Radyolar, ęaziteler,
‘‘İnsānyet ęālib geldi’’,
334
D ye - b t n  lkelere,
 v saldılar.
‘‘ zādlıdan, h rriyetden,
‘‘Beşerriyet h k kundan’’,
Sacırlama - sıcırlama,
S z d diler.
Egri durup d z d diler.

Biz d ş nd k.

H b,
İnsānıķ.
Burnumuz var,
Ağzımız var,
Danışmağa dilimiz var.
İşlemege elimiz var,
Dolanmağa y rimiz var.
Yaşamağa yurdumuz var.
Heveslendik.
İstedik ki,
Ata- baba y rimizde,
İş - işleyek, ekin - ekek,

335

 z m ze yuva tikek.
Dağımızı, daşımızı,

Sökek, çapağ.
Su çıharağ, ma' den tapağ.
Körpelere mekteb açaç.
Yazağ, pozağ.

Lākin bizi anmadılar.
Elimizi,
Ağzımızı,
Dilimizi nīṣān vèrdik.
Bizi insān sanmadılar!
Acıķlandık,
Sīlāhlandık.
Deyirmanın suyun soduğ,
Ölkemizden yādı kovduğ.
Dünyā dèdi:
Hağ bizledir.
Öz evinin kıblesini,
Yağşı bilir herkes özü,
Hağķın özü, sözün düzü.

336

Göy gürlèdi,
Dolu yağdı.
Yèr terpendi,
Tūfān oldu.
Duman kıpdu,
Gün tutuldu.
Ölkemize, düşmen doldu.

Dünen evden kıvduğumuz,
Basıp, yıhıp, boğduğumuz
Kanı kaçık,
Baldır açık
Ölümçili, bağdığ gördük.
Tuman gèyip,

Hıftān gèyip,
Kara pūlād ata minip,
At oynadır,
Kılinc vurur,
Kılincından od yağdırır.
Dedem mene gör dèyiben,
337

Her geleni, vurur salır.
Şüşe - şüşe kanın alır!

Baḥdık - baḥdık ma‘ ʔal ḳaldık.
Her ʔerefe naḳar saldık:
-Bu ne sırdır?
Ne evḳā‘ dır?
Ne ‘ālemdir?
Ne dūnyādır?
Düşmen hardan tuman tapdı?
Kılinc tapdı, hıftan tapdı?
O yalıncık,
O ölümcil,
Hardan Pūlād ata miner,
Şüşe - şüşe kanı nèyler?!

Gezdik işin her ʔerefın,
Araşdırdık başın dibin.
Birden bire, baḥdık gördük,
O yöndemsiz bir gözlünü.
O yolsuzu, o tölünü
338

Ġarībe bir tūkān açıp,
Mataḥını tōküp saçıp,
Sīlāḥ vèrir cānlar alır,
Piçaḳ vèrir, ḳanlar alır,
Her ʔerefe atın çapır,
Aḥtarır bir ḳuduz tapır.

V r h ladır, yasa  v rir,
 ıftan v rir, yara  v rir.
 udurduban i e  ekir!
Milletleri  i e  ekir!
Elsizlerin,
Mazl mların,
Canı dırır c nın alır.
   e -    e  anın alır!

Men o g nden  n ndım ki,
 inelerden -  inelere,
Atalardan, babalardan
Bize  atan efs neler,
339
 o da b le y rsiz d yil.
Bu s zlerde dery lar var,
Dery larca ma  n lar var.

Radiyolar her ne d se,
Kim ne d se - ne s ylese
    blarım  her ne yazsa,
Bu s zlerden,
Kim yol tapsa,    im yol azsa ,

Bir daha men
Tanımı am - tanımı am!
  A rımızın
   ir g z s n .
   e G z  n 
Haralarda,
Harda - harda.

Her torpa da, her diy rda
Tanımı am o  addarı,
O  uduzu, o k    r .

340

Celladlara serdār olup
Server olup, salar olup
İnsānları boğur, asır,
Milletlere kesim - kesir.

Çaştasına min şüşe kan!
Nāhārına beş yüz insān,
Diş kıcırdır, kan - kan dèyir,
Kan içdikce kan isteyir!

Ne indiden, ne dünenden,
Beşeriyet doğan günden,
Kuduzlarla çengeleşmek,
‘Aşırlardan ‘aşırlara,
Yaşayışdan ayrılmayan
Ardıcıl bir vaķ‘ adır.
İlk - ezelden, iş bëledir.
Beşeriyet en kādīmden
Bu muķaddes telaşını,
341

Kuduzluğa, zülme karşı,
Dayanmayan savaşını,
Efsāneler biçiminde,
Kovraşdırmış.
Nīşān vèrmış.

Kan içenler, ādāmcılar,
“Bir gözlü”ler pençesinden-
Kurtarmağa cān atmasın.
Efsānevi kahramānlar
Sīmāsında,
Yaraşdırmış,
‘Aks ètdirmış.
“Korķud Dede” dāstānları-

Sırasında,
“Tepe Göz’ün” efsānesi,
Bu ardıcıl teşebbüse,
En güzel bir nümūnedir,
O bëledir:

Bir gün Oğuz oturarken,
Üzerine yağı geldi.
342
Ġāfīl Oğuz geçelige,
Hürkdü, kaçdı.
Yerin - yurdun, koydu köçdü.

“Uruz Koca” dërler bir ihtiyārın,
Oğlancığı düşdü kaldı.
Oğlanı bir aslan tapdı,
Emişdirdi.
Oğlan boya - başa çatdı.
Yaşa doldu.

İl dolandı, günler kèçdi,
Oğuz yène,
Öz yurduna, öz yèrine,
Geldi düşdü.
“Oğuz Hān’ın” ılıçıısı
Haber gètdi:
-Hānım her gün kāmıslıkdan
Ġaribe bir aslan çıhır.
Sır - şıfatı adām kimi,

343
‘ākıl - ‘ākıl
Bir at vurur, kanın sorur.

Uruz aydır:

-Belke benim kaçā - kaçda,
Düşüp kalan oğlum ola?

Begler mindi.
Boz aslanı kaldırdılar,
Oğlancığı pèyserleyip
Gétirdiler.

Uruz Koca oğlun alıp
Ève geldi, şadlık kurdı,
Èl,- obanı konakladı.
Hamı geldi yèdi - içdi.
Ancak oğlan,
Yèrde - yurdda, dayanmadı.
Ana aslan yatağına
Koydu kaçdı.
Gèdip tutup gètirdiler,
344

Yène kaçdı.
Bir daha da kaytardılar,
Dayanmadı.
Çağırdılar “Korkud Dede”
Geler oldu.
Oğlancığa öyüd vèrdi:
-Kaçma oğul!
İnsân üçün héyvānlara
Mūnis olmak yaramazdır.

Sen insānsan!
İnsānlarla kayna karış,
İgitlerle oturup dur.
Yağşı at min,
“Kıyan Selçuk” kardaşındır.
Senün adın “Busat” olsun.
Adıvı men vèrdim, yaşun

Uca Tanrı özü vèrsin.

Uruz'un bir çobanı var,
“Könur Koca- Sarı Çoban”
Çağırarlar.

345

Uzun illar uzağından
Oğuz eli köç eylerken
Sarı Çoban önde köçer.
Kimse ondan kabağ köçmez.

Yaylağına köçür bir gün.
Oğuz yène.
Sarı Çoban, gèdir önde.
Yol üstende “Uzun Mınar”
Dèyilen bir mınar vardır.
Mınareye çatır - çatmaz,
Nāgehāndan koyun hürkdü.
Sarı Çoban bağıdı gördü,
Mınareye “peri” konup.

Pericikler onu görcek,
Kānad çalıp pırladılar.
Sarı Çoban
Köynegini çıkarıban,
Perilerin üste atdı,
346
Birin tutdu.
Peri güzel, çoban kızkın!
Tamasında,
Pericige el uzattı.
Yène birden koyun hürkdü.
Könur Koca,
Koyunlara karşı vardı,
Peri kızı pırıldayıp:

-Mere çoban,
Yengi ilde mende senün,
Emanetün olacaqdır,
Gel algilen.
Amma bil ki öz elivin
Başına sen kıada gètirdün,
Dèye uçdu.

Peri gètidi, çoban kıaldı.
Ayrılıkıdan rengi soldu,
Kıara bağırı derde doldu.

Günler keçdi, aylar ötdü.
Oğuzların köçüş vahtı,
Yène yètidi.

347

Sarı Çoban köç eylerken,
Uzun mınar ayağına-
Geldi çatdı.
Gördü ki bir “yığın” şişdi
Çoban kıorhub kıoydu kıaçdı.

Meger o gün “Bayındır Hân”
Begler ilen sèyre varmış.
Uzun mınar ayağına,
Yetişdiler.
Gördüler bir “nesne” yatıp,

Başı, götü anlaşılmır!
Begler hamı,
Döre vurup dayandılar.
İndi bir beg, tipigiyle
Onu tepdi.
Vurdıkcan “nesne” şişdi!
Nèçe igit, daha endi.

H y tepdiler, h y b y d !
Uruz  oca atdan d ş d ,
348
O da tepdi.
Mehmiz deg di,  rt l n -
Delip yırt d .
 çinden bir o lan  ı d ,
Her bir zad   d m kimi,
Anca  fa a  bir g z  var!
H yr n  ald , begler -  anlar.

Oruz  oca
Onu  apıp Bayındır   n-
 ullu una getiriben:
-G r kl    n, bu o lan 
Mene v r n, aslan o lum
Busat ilen b y deyim.

Bayındır   n:
-Sen n olsun d ye, k  di.
Uruz  oca Tepe G z' -
G t r ben,  ve vardı.
Buyurdu bir taya geldi.
Tepe G z'e emcek v rdi.
349

Bir surdu da,
S d n aldı!
 ki surdu,  anın aldı!
    surdu da, c n n aldı!
Bir  o  taya g tirdiler,
Hamısını hel k  tdi.
G rd ler ki olmayaca :
-“At s d yle besleyelim”.
S ylediler.
Her  vnede bir  azan s t,

Doyurmadı.

Tepe Göz'ü beslediler,

Gezer oldu.

Uşaklarla, oynar oldu.

Uşakların kimisinin

Kulakların,

Kimisinin burnun yèdi!

Bütün Oğuz ellerinden-

Cāna gelip 'ācīzleyip,

Beg Uruz'a daħil düşüp,

350

Yalvardılar, ağlaşdılar!

Uruz Koca neylediyse,

Kār kesmedi.

Nāçār olup çıkarıban,

Evden kovdu.

Peri kızı uçup geldi,

Oğlanının barmağına,

Ġarībe bir üzük taħdı:

-Oğul sene oğ batmasın,

İti kılınç bedenive

Kār kesmesin! Dēye - gètdi.

Bir gözel gul varıp gèdip,

Sert bir dağda mesken èdip,

Yollar kesdi, ādām yèdi!

Korhulu bir kuldur olup,

Ad çıkardı.

Üzerine nēçe - nēçe,

Ādām gètdi,

351

Oḡ atdılar, oḡ batmadı.
Kılınç, kama kār ètmedi,
Her geleni tutdu yèdi.
Bütün çoban - çolukları,
Basıp yèyip Oḡuzları,
Yèmeklige al èyledi.

Bütün Oḡuz toplanıban,
Üzerine aḡın ètdi.
Bir aḡacı yèrli - dipli
Kopararak,
Yıḡınaḡın üste atdı.
Atmış ādām aḡaç altda
Helāk oldu.
Kazan Hān’a bir zarb vurdu,
Dünyā ‘ālem nazārında
Duman oldu!
Karındaşı “Kara Göne”,
Karşısında zebūn oldu.

“Dözen” oḡlu “Alp Rüstem”,
352
Şehīd oldu.
“Düşün Koca oḡlu” kimi
Bir pehlvan,
Maḡlub olup helāk oldu.
“Arıkcandan” iki kardaş,
Şehīd oldu.
Bıḡı kanlı “Bügdüz Emen”,
Karşısında zebūn oldu.
Demir donlu “Deli Mèymaḡ”,
Maḡlub olup helāk oldu.
Aḡ saḡḡallı “Uruz Koca”,
Kan kaytardı.
Uruz oḡlu “Kıyan Salçuḡ”

Ödün kusdu.

Bütün Oğuz Tepe Göz'e,
Batanmayıp hürkdü kaçdı.
Deli kuduz önün kesdi,
Kaytarıban öz yerinde
Oturtdurdu.

Qurtulanı Oğuz eli,
Yèddi kere hürkdü kaçdı.

353

Hamısında kaytarıldı.
Bütünlükle zebün oldu!

Çağırdılar Dedem Qorqud
Geler oldu.
Yalvardılar, sıtqadılar.

-Çare qalıp kesim kesek,
Dèye - Qorqud varıp gètdi.
Tepe Göz'e selam vèrdi.
-Hèy Tepe Göz,
Bütün Oğuz elleründe
Zebün olup
Bükülüben bükük qalıp.
Ayağuvın torpağına
Meni salıp,
Senin üçün kesim kesmek-
İsteyirler - dèye durdu.

-Her günüme atmış ādām
Vèrün, dèye deli kuduz
354

Cevāb vèrdi.

-Oğul, bedzat, bèlelikle,
Çoğ keçmeden ādāmları,

Tükedersen,
Yemeğive kimse ğalmaz,
Ancağ sene iki ādām,
Beş yüz koyun günde verek.

Deli kuduz:
- ‘Ayby yoğdur, êle olsun.
İki ādām daha vërün,
Menim üçün yemek yapsın.

Dedem Korkud döndü geldi.
-“Yapağlı” ile “Yüklü Koca”
Varsın gêtsin Tepe Göz’e
Aş pişirsin.
Bir de günde iki ādām,
Beş yüz koyun istemişdir.

Oğuz buna rāzı kaldı.
355
Dörd oğuldan birin vèrdi.
Çütü kaldı.
Çüt oğulun birin vèrdi,
Biri kaldı.

“Karığkan Beg” deyirler, bir
Kişi varmış.
Cüt oğlunun birin vèrmış,
Biri kalmış.
Gün dolandı,
Yene nöbet ona çatdı.
Oğlancığın anasına
Haber gètdi.
Kışkıriban zarlık kıldı,
Başın yoldu, üzün cırdı.

“Uruz oğlu aslan Busat”

Vuruşmaya gétmiş idi.

Bu mehelde, geldi çııdı.

Karı aydır:

-Busat geldi ahın gétđi.

356

Varıban bir esir alıp,

Oğlanımı kırtarsanam.

İğit Busat,

Altunluca günlüğünü,

Tikdiriben oturarken,

Hatın kişi vārid olup,

Göz gezdirdi, Busat Hān’a

Selām vèrdi.

Gözlerin kıan yaş tökdü:

-İç Oğuz’da, Dış Oğuz’da

Adı belli, kıatı yaylı,

Uruz oğlu aslan Busat,

Koltuğuva sığınıram,

Meded senden!

-Ne diler sen, ne söylersen?

Karı aydır:

-Zāmānenin anasında,

Oğursuz bir oğul kıopdu.

Oğuz élin kölgesinde

357

Kondurmadı.

Kara pūlād öz kıılınca,

Bir tükünde kesemmedi.

Karğı cıda oynadanlar,

Süngü saçdı delenmedi.

Katı yaylı oğ atalar,

Oğ atdılar, kār kesmedi.

Alp erenler sergerdesi
Kazan Hân'a zarbe vurdu.
Kara Göne pehlevânı,
Şehîd êtdi.

Bıgı kanlı Bügdüz Emen,
Karşısında zebûn oldu.
Ağ sakçallı han babava,
Kan kusdurdu.

Garındaşun Kıyan Selçuk
Kabağında ödün süzdü.
Bütün Oğuz beglerinin
Kimisini zebûn edip
Kimisini şehîd êtdi.

Oğuz eli yèddi kere

358

Hürkdü kaçdı,
Koymaz oldu.

Her gününe,
İki âdām, beş yüz koyun ,
Kesim dèdi, kesdi aldı.

Yapaqlı Beg, Yüklü Koca
Gètdi ona aşpaz oldu.

Dörd oğullu birin vèrdi,
Üçü kaldı.

Üç oğullu birin vèrdi,
Cütü galdı.

Cüt oğullu birin vèrdi,
Biri kaldı.

Cüt oğlumun birin yèmiş,
Biri galmış.

Onu daha isteyirler!

Yène növbet mene çatmış,
Cânım oğul meded senden!
Hân Busat'ın kara gözü,

Yaşa doldu.

Ƙardaş d ye,  ller d ye

S y - s ylemiş, neler d miş:

359

-D zlerde tikilen ota larıvı,

O z l m ya dırıp ya dırsın  ardaş!

ş hb z atlarıvı su t ylesinden,

O z l m s  dirip, s  dirsın  ardaş!

Esrek develeri  atarlarından,

O z l m ayırıp, ayırsın  ardaş!

S vip g tirdigin gelini senden,

O z l m ayırıp, ayırsın  ardaş!

A  sak  al babamı o ul vay - d ye,

O z l m bozladıp, bozladsın  ardaş!

A   zl   arıcık  atın anamı,

O z l m sızladıp, sızlatsın  ardaş!

Y ne d miş:

- arankuluk g zlerimin aydını,

A ıntılı sularımın daşğını,

 arşı yatan  ara Da 'ın yok uşu,

Sarsılmaz dizimin  akatı  ardaş!

 ardaşımı elden v rdim,

360

D ye Busat,

 o  a ladı, zarlık kıldı.

 atına bir esir v rdi:

-G t o luvı  urtar - d di.

 atın  a ıp,

  n Uruz'a  aber v rdi:

-Ne durubsan o lun geldi.

Uruz  oca  o  s vindi.

Begler ilen,

O lanına  arşı geldi.

Aslan Busat,
Atasının elin öpdü.
Üzleşdiler, ağlaşdılar,
Anasının çadırına,
Varıp gétđi.
Karı ana oğlancığın
Karşıladı,
Çoh ağladı.
Alnın öpdü, kucakladı.

361

Hân Busat'ın gelişiyile
Bir de êle ferağ geldi.
Yemek oldu, içmek oldu.

Busat aydır:

-Begler! Kardeş kanı - dèye
Tepe Göz'le hesablaşmak
İsteyirem, ne dèyirsiz?
“Kazan” burda söy - söylemiş,
Hân Busat'a neler dèmiş:

-Ne kara orenden doğdu Tepe Göz,
‘Arşı dolandırdım alabilmedim.
Kara kaplanlardan kopdu Tepe Göz,
Dağlar dolandırdım alabilmedim.
Koğan aslanlardan oldu Tepe Göz,
Ormanlarda kovdum salabilmedim.
Yène dèmiş:

-Yüz de igit olsan, yüz de merd olsan,
İnānma, çatasan Kazana Busat.

362

Ağ sakkal babavı, hatın anavı,
Sızladıp getirme amana Busat!

H  n   azan'ın cav  bında,
Aslan Busat:
-G  dem d  yir   etmen gerek!

Uruz   oca a  layıban:
-C  nım Busat kerem eyle,
Oca  ımı s  n  k etme!
O  ul g  tme!

  or  utmalar,
Ner aslanı   or  utmadı:
-A   sa   allı 'az  z baba,
G  dem gerek; d  ye -   al  ıp,
Y  leginden bir tutam o  -
  ıharıban b  le ta  dı.
  ıftan g  ydi,   ılinc asdı.
  atı yayın ele aldı.
Atasının, anasının,
Elin     p,   el  lla  dı!

363

-  o   ya  ayıp, esen   alın!
D  ye - vardı,
"Sala     ana   ayasına",
Gelip   ı  dı.
Tepe G  z'  
Ar  asına g  ne v  rip,
G  neverde, yatmı   g  rd  .
Yayın   ekip, bir g  zl  n  n
  reyine bir o   vurdu.
Demirli o   k  r kesmedi.
Paralandı y  re d     .
Bir de vurdu y  ne o  u,
Sını   - sını   olup d     .

Deli   uduz,   ocaları s  zip d  di:

-Bu y r meni         .
Busat y ne o  un atdı,
Y ne degip par alandı,
Perem - perem da ıılarak,
Bir par ası Tepe G z' n,
Kar ısında y re d    .
364

    z       n da lanarak,
Uru durdu.
Busat H  n'a g z  d     ,
El  alıban,  as -  as g    !

-Mere y ne g r    r ki,
O    lardan bizim     n
     gelmi  , d     - varıp
Merd aslanı  aba ına
 atıp tutdu.
Bo azından sallıyarak,
Yata ına getiriben,
      n n bir k    ne
Basıp d     .

-H  y  ocalar!
Bunu benim
      ne pi iriniz,
Y    m, d    p - y ne uydu.

Deli Busat  an  er ilen,
Ayak  abın yarıp  ı  dı:
365

-H  y  ocalar! Bunun c  n 
Neyindedir!-Biz bilmirik!
Anca  b    n bedeninde,
Eti birce g z      .

Deli aslan, Tepe Göz'ün
Başı üste gelip gördü.
Görür etdir:
-Hëy kocalar! demir şişi,
Ota koyun kızsın dèdi.
Şişi ota buraḥdılar,
Pullatdılar.
Busat şişi ele alıp,
Var gücüyle Tepe Göz'ün
Tek gözüne basıp soḥdu,
Göz töküldü.
Ḳuduz èle anḳırdı ki,
Daḡa - daṣa lerze düṣdü.

Busat Ḳaçıp maḳḳarede,
Ḳoyunların arasında
366
Daldalandı.

Deli şeyṭān bunu duydu,
Ḳapı aḡzın kesip durdu.
Paçaların aralayıp:
-Mere aḡır sürülerin
Başı érkeç, çek Ḳoyunu,
Hamı gelsin, bir - bir kèçsin.

Ḳoyun gelip paçasının-
Arasından sovuşarken,
Hamısının baş - gözüne
Elin çeker, bir - bir yoḥlar.
Yène haylar:
-Toḥlucıklar tutulacaḳ,
İḳbālim ḳoç, sen gel sovuş!
Semiz bir ḳoç yèrden ḳalḫıp,
Silkinerken deli Busat,

Basıp tutup boğazladı.
Derisini çekdi üzdü,
Baş, kıuyruğun ayırmadı,
367
Bürünüben,
Tepe Göz'e karşı vardı.

Kor Tepe Göz, elin çekdi,
Busat Hân'ın deri içre
Olduğunu duyup bildi:

-Hêy sığır "kıoç", benim helāk
Olacağım yeri söyle,
Nêce bildün?
Seni êle bu köhülün
Divârına güpeyim ki,
Bol kıuyruğun mekâreni
Yağlandırsın!
Busat,
Kıoçun kelesini,
Tepe Göz'ün ellerine-
Uzadarak, mecâl tapıp,
Kıçlarının arasından
Sıçrayıp, daşre çııdı.
368

Deli kıuduz, boş derini
Boynuzlayıp,
Tepesine kıaldırarak,
Yere kıırpdı:
-Mere oğlan, kıurtardun mı?
Deli Busat:
-Hâkı kıurtardı!
-Mere oğlan, al benim bu
Üzügümü elive taı,
Kama - kıılinc seni kesmez.

Busat, almak istedikde,
Yaralıca kuduz şeytân
Hucum edip,
Hancerini üzrine
Tulazladı.
İgid oğlan yan veriben
Bağdı gödü,
Üzük yerde Tepe Göz'ün,
Ayağının altındadır.
Kuduz aydır;

369

-Mere oğlan kırtardun mı?

Aslan Busat:

-Hak kırtardı.

-Mere oğlan,

O günbezi görürsen mi?

Orda benim hazānem var.

Ayık ol ki bu kocalar,

Aparmasın.

Gét möhürle!

Ġāfīl Busat,

Künbez içre gèdip girdi.

Bağdı, gördü,

Her terefde kızıl - gümüş,

Tepe kimi keleklenmiş.

Pulu görüp, çaşdı huşu,

Şerāyiği pāk unuttu.

Deli kuduz hazānenin

Kapusını alıp kesdi:

-Mere oğlan,

Yağşı yerde düşdün éle.

370

Güpeyerem indi éle,

Günbez ilen kat karışık,

Yapışdırram seni yère.

Busat, puldan,  az eneden
El  ekiben, g z  rt ben,
Ulu H    a  ıd ın saldı:
    r Tanrı, meded senden!

Da  duvarlar par alandı,
Yol a ıldı y ddi y rden,
O lan  ı dı.

Kor Tepe G z, g nbeze bir
Yumruk atdı, g nbez yatdı:
-Mere o lan  urtardun mı?
-H    urtardı!
-Alanmazmı    l m seni!
O k   l  g r rsen mi?
Orda iki  ılinc vardır.
Biri  ınlı, biri yalın.

371

 ınsız  ılinc meni keser,
D ny  mene oldu ‘abes,
G t g t rgil ba ımı kes!
Busat geldi asta - asta
Me areye, g rd  orda
Yalın tiye bir  ılinc var.
Anca  sakit durup  almaz,
 z -  z ne esip co ar:

-Daha bunu sınımadan
Yana maram, d ye Busat,
 ılincını  ar ı v rdi,
An i inde degdi b ld .
Dolandı bir a ac tapdı,
 ar ı tutdu, kesip  ırdı!
 atı yayın ele aldı,
“Co ar  ılinc” aslandı ı,

Zencirlere bir oğ vurdu,
Kılınc kopdu yere düşdü.
Cumı huban yerden kapdı,
372
Bélindeki kına soğdu.

-Mere şeytân ne haldasan?
-Ölmemisen?
-Tanrım kıoymaz!
-Mere ölüm yohmuş sene,
Dêye kuduz söy - söyledi,
Neler dedi:
-Gözüm - gözüm, yalqız gözüm,
Ala gözüm, ulduz gözüm.
Sen var iken men Oğuz'a
Dīvân tutdum, kıan utdurdum.
Ala gözden ayrı saldun
İğit meni,
Şîrîn cāndan ayrı salsın
Tanrı seni.
İğit, mene daddızdırdun
Göz büküyün,
Mene saldun yamān güne.
Kādîr görüm dadızmasın
373

Hêç igide,
Köz derdine tüş olmasın
Hêç kimse ne?
Yêne dêmiş:
-Kılarda, kıoparda, yerün ne yerdir?
Söyle igit, pirün, rehberün kimdir?
Başı üste ucu bayraq tutulan,
Sulţānun, serdārun, servērün kimdir?
Kırış günü kabağda kılınc vuran
Düşmeni dağıdıp - kıranun kimdir?

Çadırlardan uca, çadırın kıuran
Alplar başında duranın kimdir?
Söyle igit kimin oğlusn, kimsin?
Adıvı sanıvı gizletme menden,
Erenler yaşırılmaz adını erden,
Mere, söyle mene hansı öldensin.

Busat aydır:
-Kalarda, koparda, yerim bu diyâr,
Hocâm, pirim, rabbim, hak perverdigâr.
374
Sultânım, serverim, han “Bayındır Hân”,
Beglere serkerde, hanlara salar.

Çadırlardan uca, çadırın kıuran,
Kartal kıuşu kimi düşmen şığıyan,
Kırışda yağının önünde duran,
Alpımız erenler - ereni “Kazan”.

Atam Uruz Koca, kocalar başı.
Adım Busat, “Kıyan Selçuk” kardaşı.
Südünü emdigim anamdır aslan,
Anasını öymek mene yaraşı.

-Birce gözlüm, kıurbân sene,
Bes kardaşık kıyma mene!

Aslan Busat, söy - söyledi,
Acıklanıp, neler dedi:

-Mere zâlîm, mere kıavat!
Ağ sağkallı babamı buzladıbsan,
375
Ağ birçekli anamı ağladıpsan.
Karındaşım “Kıyan’ı” öldürüpsen,

Ağca üzlü gelinin dul edipsen.
Ala gözlü igitleri yeyipsen,
Koyaram mı sağ kalasan seni men?

Kara pülād öz kılıncım esmeyince,
Kafalıca bürklü başun kesmeyince,
Küregüve ölüm lerzi salmayınca
Kardaşımın kışaşını almayınca,
Sanırsan mı burağaram men seni?
Olar mı gör diri koyam men seni?

Düşgün kuduz, cānından el üzerek
Neler dēmiş, neler söylemiş görek:

-Kālhibanı bir gün duram, dēyirdim.
‘Ahd ü peymanımı kıram, dēyirdim.
İgidler kanını suram, dēyirdim.
Bir ādām etinden doyam, dēyirdim.

376

Kāş Oğuz’un basdıgını göre idim,
Salağ hana kayasına gire idim,
Ağır mancanıkdan daşlar yağanda,
Başıma bir daş düşeydi, olēydim.

İgit ala gözden ayırdun meni,
Tanrı şīrīn cāndan ayırsın seni.
Yaman güne saldun görüm hēç igit,
Görmesin belalı başım göreni.

Yēne de söy - söyledi,
Bir daha neler dēdi:

-Ağ sakçallı kocaları
Çoğ bozlatdım,
Ağ sakçallar qarqadılar

Gözüm seni.

Ağ birçekli qarıları
Çoh ağlatdım,
Ağ birçekler qarqadılar

377

Gözüm seni.

Ala gözden kanlı yaşlar
Çoh ağıtdım,
Ala gözler qarqadılar
Gözüm seni.

Al hınalı ağca eller
Çoh yemişdim,
Al hınalar qarqadılar
Gözüm seni.

Körpe - körpe igiticikler
Çoh yemişdim,
İgitcikler qarqadılar
Gözüm seni.

Bële ki men çeker oldum,
Göz büküyün,
Kādîr görüm hêç igide
Göstermesin.

378

Aslan Busat Buğra kimi
Tepe Göz'ü,
İki dizi
Üzerine çökdürüben,
Kor kuduzun öz kılincın
Ele aldı, boynun vurdu.

Kelesine yay çirişi
Kèçiriben,
Üreyi şen,
Sürütleye- sürütleye,
Meşkarenin kapısına
Çekdi saldı.
Kardaşının kanın aldı.
-Hèy...kocalar,
Èl, obaya muştuluğa
Gèdin - dèdi.

Ner kocalar, ağ boz atlar
Mindi çapdı.
379
Bütün Oğuz, dün içinde
Haber tapdı.

At ağızlı Uruz Koca,
Çapar geldi.
Hân Busad'ın anasına
Sèvinç vèrdi:
-Muştuluk vèr!
Aslan oğlun,
Tepe Göz'ü kesdi, dèdi.

Hânlar - begler, bütün èller,
Per açdılar,
Atlandılar, Salah hana
Kayasına dırmaşdılar.

Tepe Göz'ün kellesini,
Ortalığa getirdiler.
Derdi - gamı bitirdiler.

380

Dedem Korkud gelir oldu,
Sadlık çaldı.
Alp erenler, merd igitler
Geldiginden - getdiginden,
Söhbət açdı.

Üreklerden keder kaçdı.
Söy - söyledi, boy - boyladı.
Hān Busat'ın merd adına,
Dāstān koşdu.
Himmet vèrdi, alkış vèrdi:

-Kara dağlar,
Yètdiginde, aşd vèrsin.
Daşgın sular,
Gèçdiginde geçid vèrsin.

Koçaklıkla kardaşının
Kanın aldun.
Èl, obanı, zebūnlukdan
Sen kurtardın.

381

Ulu Tanrı dost oluban
Merd igide meded vèrsin.

382

Son söz 'ovazına:

İskender bedel "Bedel",
Bedel'i öldürdüler.
Ağabanı gèydirdiler,
Ağabanının saçakları,
Hān évinin pıçakları,

Vurdum sandık söküldü,

İnci - mercân töküldü.
İnci - mercân kılıfılı,
Gel oğu bizim dili!
Bizim dil, Ürmü dili,
Ürmü'dan gelen atlar,
Ağzında yüyen çatlar.
383

KARDAŞ ANDI

Ne ola görüşe bütün kardaşlar,
Huşušen bizim tek “kargınılmışlar”!
Partlayayıp dağılar dankaz kayalar
Yerle yeksân olan demir qalalar.
384

Bala Nergiz, bala Nergiz,
Kol boynuma dola Nergiz.
Dodaqların ham şekerdir,
Dilin batıp bala Nergiz.
(Halk terkmelerinden)

385

UŞUN KOCA OĞLU SEĞREK

Başlanış

Menim ana şehirimde,
Haraba bir hıyavan var.
Oyan-buyan nalband, allâf
Palan tiken, dellek. baqqal,
Çayhanalar, boyahana,
Qarın - qursağ tükânları,
Ketli - kutlu düşüp qalan,
Deve geçer, atlı öter,
Kârvânsâra qapıları,
Düzülmüş bu hıyavanda.
Deri - yapma, tezek - boyaq,

Ķanovlardan aĶıp geĶen,
Gendabların baş Ķatladan
ĶoĶusuna baĶmayarak
Nece nece ĶayĶanadan
Her vaĶ, her an saz, balaban
“Ali řāh”dan “KoroĶlu”dan,
386

“Dede Kerem”, “‘ Āřık Ķarīb”,
BařĶalardan řōĶbet aĶan,
‘ Āřıkların, ozanların,
ĶaĶkıltısı dinlenilir.

* * *

“Ķekip bezirĶān soyduĶum
Ķāfileler baş koyduĶum
Pařalar gōzū oyduĶum,
Nīgār, Ķenli Bēl budur bu..”¹⁸

* * *

Ordan geĶen bir an bēle,
Özlüğünü unudarak,
İstek, ılĶar, ĶoĶaklıĶlar,
ĶaĶ tanımaĶ, merd yařamaĶ,
Alışarken sōnmez olmaĶ,
Dost yolunda, yār yolunda,
Maldan geĶmek, cāndan geĶmek,
ĶaĶ elinden bāde iĶmek,
Alıřdıran, rūh cořduran,
387

Derin derin ru ’yalara,
Cumup dalar, suĶoř olar.

* * *

Sanki burdan “ĶorĶud Dede”,
Ķopuzunun sesi gelir.

¹⁸ KōroĶlu destanından bir alıntı.

Êşidenler ferehlener,
Könlü coşar, aşar, daşar,
Ma‘ nevî bir ‘ âlem ilen
Ülfet tapar, kucaqlaşar.

* * *

“‘ Āşık Hüseyn” her vāḥ, haçan,
Sazın çalıp oḥuduḳcan:
“Bala Nergiz, bala Nergiz,
K̄ol boynuma dola Nergiz.
Dodaḳların ḥam şekerdir,
Dilin batıp bala, Nergiz.”
Şaḥta, boran, aclık, hırman,
Soldurduḡu “Nergiz”lerin
Pataları ḡoncelener,
Üreyine ümid dolar,

388

Güneş parlar, nūr elener.

* * *

Uşak iken, körpe iken,
Men bu pozḡun, sarı, solḡun
“Nergiz”lerin birisinin,
Kucaḡında boy atmışam.
Bu naḡmeler, zemzemeler
İḥsasımın tayasıdır,
Şe‘ rimin de mayasıdır.
Üregimin tēllerini,
Ezel başdan sızıldadan,
İlhām vèren, bēşik olan,
K̄obarıdır, anasıdır.
Ḥatırıma, gelir - gelmez,
İlhāmımı bilir bilmez,
Éllerimin yaratdığı.
Yaradanı yād vèrilmez,
Hèç bir şā‘ ir, hèç san‘ atkār
Naḡiresin yaza bilmez,

Koşmalardan almışam men.

389

Könül sazin, zurnaların,
Döhüllerin gür sesinden,
‘ Āşıkların, ozanların
Könül açan nağmesinden
Öyreniben çalmışam men.
* * *

Şeherime son illerde
Ëylediğim bir seferde,
İrağmetlik ‘emim ilen,
Bu yerleri gezen zāmān,
Koca ‘emmim, bir noktada,
Dört bir yanın sıza sıza
İri, “tek gön” başmağın
Yere döyüp, mene dönüp:
-Bağ burada, düz burada
Sen doğuldun dêye, bêle
Şöğbetine devam êtdi:

-Kırğ, elli il bundan evvel,
Bu mahallede hıyavan yoğ,
390

Çoğlu palçık demkeçeler,
Dağmacıklar tikilmişdi.
Hānın, begin, tabi‘atın,
Ğazabına tuş olanlar,
Olurundan, yer yurdundan,
Sürgün olup kovulanlar,
Sehre kaçıp yük - yapıların,
Bu daraşlık, kap karanlık
Demkelerde açardılar.

Bizim de kādīm bahalığda,
“Üç tümenlik” illerinde,

Varı - yoğu elden vèrip,
Kendimizin terkin kıılıp,
Baş götürüp şehre kaçdık.
-Nèce dèyir, ğaribligin,
Petavasın burda açdık.
Yazık anam sen doğulan,
“Hasan dağı” adlanılan,
Bir göz damlı daħmacığı,
391

Her ayını beş kırana,
Yıyesinden kira tutdu.

Onda bizler uşak idik,
Atam, kağam ölmüşdüler.
Böyüğümüz irahmetlik
Atan idi, o da ancağ,
On dörd, on beş yaşında idi.
Kara günlü yazık anam,
Böyük oğlun nöker vèrip.
Özü ise varlıların
Évlerinde çörek yapıp,
Yétimlerin saħlayardı,
Günler ötüp dolanardı.

Sonra atan évlenerken,
Daħmamızı iki éyledik.
Seni anan burda doğdu,
Dèye ‘emim, üreyinin
Kitābını varağlayıp,
Ĥayātının, ĥayātımın,
392

Ĥırman dolu, keder dolu
Lövhelerin, şaħnelerin
Bir - bir mene göstererken
An içinde, ĥātırımın

Derin - derin diblerinde
İtip batan hâtıreler,
Dirçelirdi, cânlanırdı.
İlk günlerim, keçmişlerim,
‘Emim dêyen dar daħmacık,
Bir sinema perdesi tek
Kaşşerimden geldi kèçdi.
“‘İzzet” nenem, “Kışvêr” ‘emem
“Can Nene”mi hâtırladım.

Men hele çoħ kiçik iken,
“Ayaz”, ya da “Araz” adlı,
Hırdaca bir qardaşım da
Varım imiş. Sır - sıfatı,
Mene yuħu kimi gelir.
Söyleyirler, o, bir gözêl
Etli - canlı, isti kanlı,
Kara telli, şîrîn dilli
393

Demir kimi uşak imiş.
Bir gün menle oynayarken
Sürütmesin dalı - dalı,
Çeke - çeke, birden - bire,
Heyetîn bir bucağında,
Koyuplarmış kaynar suyun
Kazanına düşüp ölmüş.

Yādımdadır, yazık anam,
Herden - herden ğamlanırken
Gözlerinin yaşı pır - pır
Yanağına aħa - aħa,
Dövür - birin unudaraķ.
Göz vurmadañ baħışların
Bir noķtêye izliyerek,
Yana - yana ağlayardı,

Ḥazīn - ḥazīn sızlayardı:
Araz, Araz, Ḥān Araz,
Denize aḥan Araz.
Sèvdigim gemidedir,
Gel èyleme ḵan Araz.

394

“Arazı ayırdılar,
Ḵumıynan doyurdılar,
Men senden ayrılmazdım,
Zūlm ilen ayırdılar.”

“Araz senden kini keçdi,
Kim ġarḵ oldu, kim keçdi,
Yār menden el çekmezdi,
Bilmem kimden him keçdi”¹⁹.

Men ḵardaşsız, tek büyüdüm.
Tek gezende, dolananda,
Uşaq iken uşaklarla,
Oynaşanda, savaşanda,
Ḥayātımın her bir - her bir
Yènişinde, yokḵuşunda,
Çetinlige tuş gelende,
Ḵardaşsızlık, kömeksizlik,
Derdi meni sarsıdardı.

395

Ḵardaş, arḥa, el, ürekdir.
Ḵardaşsızlık yamān derddir.

Son illerde “Ḵorḵud Dede”
Dāstānları sırasında,
Segrek'in nağılını
Oḥuyarken, şe‘r, ederken
Bizim ḵādīm ‘ādetlere

¹⁹ Bu üç bend halk bayatılarından.

“Kardaş Andı” dèye - borcun,
Her igidin zemmesinde,
Olduğunu anlayarak,
Bir de, derdim tazelendi.
Ancağ bu ğam tekçe mene,
Ata, ana birliğinden
Doğuluban doğrulan bir
Kardaşlıktan mehrum olmak,
Dayaksızlık, arhasızlık,
Derdi dèyil, ğamı dèyil.
Ara, ahtar üregimin
Nisgilini derdinden bil.
396

Medeniyet yükselse de,
Uzak yollar kısalsa da,
‘İlim, şan‘ at insānları
Bir - birine bağlasa da,
İnsanlığa çoğ yarasan
Umanizma, insāncılık,
Müteraki, enter neşenal,
Fikirleri, hıssaları
Haqqı sèver, insānperver,
Ürekleri kapsasa da,
Yüz efsūs ki, “Kardaş Andı”
Kimi, beşer hayātının
Nābālîğlık ‘ādetleri;
Hele - hele zorluların
Milletçilik duyguları
Karşısında lāzımı bir
Sılāh kimi sahlânılır.
Bu yaramaz çağnaşmanın
Ağacını kimler yèyir?
Varı - yoğ u oğurlanmış,
Dalı kalmış, doğranılmış
397

Kiçik eller, "biz" kimiler.

İngilistan, Amèrika,
Fransa, ya İtalya,
İsrayiller, Arab, Jermen,
Her zāmānda, bugün, dün
"Milletçilik" andlarına
Dayanarak bèle ancak,
Hövkürürler, güvenirler.

Kimse bunu açık - aydın
Ört - basdırsız dèmese de,
Berberiyet döresinin
Kānunları hele - hele,
Şiddet ilen hökm sürür.
El - arhasız milliyetler,
Hele güçlü çöhlüklerin,
Kudretsizler zorluların
Ta' mesidir, kölesidir . . .

398

Men: İnsanlar bir birinin
Kardaşdır, sırdaşdır,
Deye bir gün, iki gün yoh,
"Ömür boyu haray çekip,
Kalem çalıp,boğaz yırtıp,
Şe'r yazıp, yaratmışam.
Hayātımın kitābçasın
Varekle bah, gör ki ancak,
Heç derdimi, heç ağrımı,
Maḥkūm insān derdlerinden
Ayırıban bölmemişem.
Men özümü, öz elimi,
Yaḥın, uzak insānlıqdan
Heç de artık sevmemişem.
Men yağlımı, yavanımı,

Her yêrdense, her eldense,
Olur olsun, her gün her an,
Ac yalavac insânlarla
Bölmekliğe hazır olup,
399

Bu sözümde şâdıķ durup,
Tam varlıkla dayanmışam.
Lâkin, hele, yazıķ dünyâ
Milliyetçilik hûlyâsında
‘Înâdına devam édir.
Umanizmi sayan kimdir,
İnsanlığı anan kimdir?

Men kudretli ķolu zorba,
Bir milletin şâ‘ iri tek,
Hayâsızca öyünüben,
Éllerime “üstün nejâd”
Hûlyâsıyla hâkim olmak,
İnsanları çalıp çapmak
Derslerini vèrmemişem.

Men ezilmiş, hâķķı itmiş,
Varı - yoķu elden gètmiş,
Ağır - ağır sitemlere,
Me‘ rûż kıalmış, esir düşmüş
400

Milletin, milletlerin,
‘Ömrü maħkûm insânların,
İnsanlığın şâ‘ iriyem,
Oğucum, men, “Kardaş Andı”
Dêye - bugün söz açsam da,
Hâķla meni, Hâķ vèr mene,
Öz derdimi çekmesem men,
Bu “vansefa” zemânede,
Derdlerimi kim çekecek?

Veçendaşım, yol yoldaşım,
Kardaş Andı farklılanır
Milletçilik Andı ile.
Sözlerimi artık düşün,
Derin - derin fikir eyle.
Bütün insân kütleleri
Bir - birine kardaş - deye
Kaygı çeke, gamın göre.
Bilen yola uğramadan,
Doğru deyim, hele men de
Dönmerem öz andımdan.
Hele küçük milletlere,
401
Kardaş Andı muqaddesdir.

Bütün insân, hırda, kelân,
Bir bağı tek kovuşmadan,
Kardaş deye and içmeden,
Öz andına öz yolundan men
Dönenmerem hergiz, bir an,
Hele - hele, “ırk birliği”,
Kan birliği zırnasını
Çalanlar var dünyamızda

Kan kardaşım, veçendaşım,
Maḥkûm insân derdi - deye,
Her ağrısı, her derdivi,
Çekirem öz derdim kimi.
Şenliğinde, gamında da,
Seninlenem, seninlenem.
Tam insânlar beşeriyet,
Ağ, kırmızı, sarı, ara ,
Kardaş - deye, sırdaş deye,
402
Kucaklaşıp öpüşmeden,

Doğmalıklar, kardaşıllıklar
Devam edip yaşayacak!
Maḥkūm insān bu ilḳara
Sıgınarak, dayanarak
Vuruşmasa, çarpışmasa,
Şere şorluk, işgalçilik
Resmin töküp dağıtmasa,
Ġāret olmuş taptalanmış
Ḥaḳḳın, meger uduzlanmış
Ac ḳurdların çengesinden
Yalvarmakla, sıtkamakla
Dilenmekle mi alacak?

Maḥkūm olmuş milletler,
Bizim kimi fenā eller,
Ḳardaş dēye - bir - birine
Dayanmasa, hövkürmeşe,
Baş koyuban cān vèrmese,
İnsāncılık güneşi bes,
403

Hardan - haçan baş ḳaldırıp
Nūr saçacak, parlayacak?!

Oğuzların zāmānında
Uşun Ḳoca dēyirler bir
Er yaşarmış, bu ḳişinin
Ancak iki oğlu varmış.
Böyük oğlan Egrek adlı,
Deli ḳanlı, adlı - sanlı
Bāḥādır bir igit idi.
Bayındır Ḥān dīvānına
Könlü haçan isteyirse
Varabilir,
Gèder, gelir.
Ḥān Ḳazan'ın meclisinde

Oturarken kararlanmaz,
H   kimseni anıp sanmaz.
Y  ne bir g  n o begleri,
  gidleri, erenleri
Basıp k   ip H  n K  zan'ın
404

Karşısında oturarken,
O  uzlarda Ters Uzamış
Adlanan bir er var imiş:
-Mere, Uşun K  ca o  lu!
Bu oturan begler b  t  n
Oturdu   y  rlerini,
Kılın   ile, emek ile,
  gitlikle alıpdırlar.
Mere, E  rek! S  yle g  rek,
Sen nemisen, n  ylemisen?
Baş mı kesdin, kan mı t  kd  n?
Ac doyurup yalın  ık mı
Donaldıpsan?d  ye aydır.
Ters Uzamış, mere g  rm  ş,
Baş kesmek mi, kan t  kmek mi
  gitlik, ya h  ner midir?
D  ye E  rek cev  b v  rmiş?
-Beli b  y  k h  nerdir bu
D  ye d  n  p Terz Uzamış
S  zlerini te'kid   dir.
Ters Uzamış'ın d  dikleri
405

Egrege a  ır geldi.
Uru durdu K  zan Beg'den
A  ın d  ye izin istedi.
Salur K  zan a  ın v  rdi.
An i  inde say cıdalı,
    y  z   gid ayrıldılar.
Alay kurup E  reg'in

Dövrësine yığıldılar.
Miyhanada toy tutuldu,
Bêş gün yeme - içme oldu.
Sonra Şurûr dâhilinden,
Göyce deniz sahiline
Çatana dek el at çapdı,
Galbit doyum oldu.
Yol alınca kalasına
Ugramışdı Kara Tekür
Orada bir qoruq yapmış.
Qaz ve toprak uçarlardan,
Yürürlerden kèyik, dovşan
Bu qorğa dolduruban.
Bunu Oğuz beglerine,
406

Tele qurmuş kâfir, dème!
Egrek'in bu qoruğa
Yolu düşdü,
Aşı pişdi.
Qapısını avatdılar.
Sığın kèyik, qaz ve toyuq
Ovlayıban, quşlayıban
Yèyip - içip atlarının
Yeherlerini aldılar.
Gèyimlerin çıhardılar.
Kara Tekür casusları,
Bunu görüp casusladı:
-Oğuzlardan ağır - ağır
Atlı geldi, qoruğunun
Qapısını avatdılar.
Ne durupsuz sığın kèyik,
Qaz ve toyuq ovlayıban,
Yèyip içip - atlarının
Yeherlerini aldılar,
Gèyimlerin çıhardılar.

Ne durmusuz? Altıca yüz

407

Azkın dinli, kara donlu

Kāfir kalhdı, atlanıban

İgitlerin üste kondu.

Üç yüz igid kırıldılar.

Egreg'i de dustak edip

Apardılar, Alıncanın

Kalasına burahdılar.

Kara - kara uca dağdan haber aşdı,

Kanlı - kanlı gür sulardan haber keçdi,

Kalın Oğuz ellerine haber çatdı.

Uşun Koca ağban evi

Karşısında şiven kopdu.

Kaza benzer kız gelini

Ağ çıkarıp kara geydi,

Acı dırnak üze vurdu.

Başı lovlı Uşun Koca,

Ağca üzlü hatını ile,

Oğul - oğul deye - durup,

Üzün cırıp, başa vurup,

Ağlaşdılar, bozlaşdılar.

408

Kabırkalı ulayarmış,

Yeyeli de böyüymiş.

Meger hanım, Koca Beg'in

Kiçik oğlu Segrek,

Bāhādır alp igit oldu.

Bir gün yolu begler ilen,

Bir dernege uğraşarak,

Yeyip - içip mest oldular.

Egrek kalhip abdest için

Dışere çıhdı gördü iki

Öksüz oğlan, çekişirler.

Ne oldunuz, oğlan! dèye
Bir şapalağ birisine,
Birini de o birisine
Yapışdırdı.

Eski donun biti,
Öksüzün dili acı olur.
Oğlan aydır: Mere bizim
Yetimligimiz yètmez mi,
Hele bizi sen vurursan?
409

Hünerin var, gayretin var,
Gèt Alınca K̇alası'ndan
Esir düşmüş kardaşını
Alıp kırtar.
Şegrek aydır: -Mere söyle görüm,
Kardaşımın adı nedir?
Oğlan aydır: -Egrek'dir.
Segrek aydır: Düz dèyirsen,
Egrek'e Segrek yaraşır.
Kardaşım sağmış ise,
Onsuz Oğuz'da durmaram.
Karanlıulu gözlerimin
Aydını dèye ağladı.
İçri şöhbete girdi, izden istedi.
Beglere: -Hoş kalın, dèdi.
Atını çekdiler, mindi,
Atasının obasına
Çapıp geldi.
Atdan düşdü,
Anasının dilin aramak istedi.
Segrek görek ne söyledi:
410
-K̇alhibanı toparlanıp uru durdum,
K̇ara yallı k̇azılık ata bütün mindim.

Egri yatan Ala Dağ'a at çapırdım.
Kalın Oğuz ellerinde dernek varmış,
Ora vardım. Yemek - içmek arasında
Boz atlı bir çapar geldi, bèle dedi:

-Çoğ zāmānmış Egrek adlı bir igit,
Yād ellerde dustak imiş.
Kādīr Tanrı yol vèriben çıhip gelmiş.
Bunu çapar dèyèr dèmez, o igide karşı
Gètdi.
Ana men de varayım mı? Ne dèyirsen?

Anası burada söylemiş,
Kulağ asağ ne söylemiş!
-Ağzın üçün ölüm oğul!
Dilin üçün ölüm oğul!
Karşı yatan kara dağ'ın
Yıhılmışdı, ucaldı ahır.
Ahıntılı gür suların
Sovrulmuşdu, çağladı ahır.
411

Kaba ağacda dal budağın
Kurumuşdu, yaşardı ahır.
Kalın Oğuz begleri
O igide karşı gètse,
Sen de vargil o igide.
O igide yètişince,
Ağ boz atdan yère yèngil.
El bağlayıp edeb ilen,
O igide selām vèrgil.
Elin öpüp boynun kuçgil.
Kara dağım yüksegi kıardaş dègil,
Ne durursan oğul, yortgil.

Oğlan burada anasına söylemiş:

Ağzın kurusun ana
Dilin çürüsün ana
Benim büyük karıdaşım.
Var imiş dönsem olmaz
Karadaşsız Oğuzda men
Dursam olmaz. Ana haqqı
Tanrı haqqı olmasaydı
412

Kara pülâd öz kılıncım
Tutardım, gafillice
Kara başın kesdim.
Alca kanın yer üzüne
Tökerdim ana ay zālīm ana
Uşun Koca gelip aydır:
Bu haber yalnızdır, inān
O çağ kaçıp buradan gēden
Senün ağan dēgil oğul!
Ağ sakḳallı men babanı
Bozlatmagil ağ birçekli
Ananı sen aḡlatmagil

Oğlan burada söylemiş:
Üç yüz altmış alp erenler
Ova minse, kanlı kēyik üzerine
Kovğa kopsa, karındaşlı
Merd igitler ḳalḫar ḳopar.
Karındaşsız miskin igit,
Ensesine yumruḳ deyse,
Aḡlayıban dōrd yanına
413

Baḫar olur, ala gözden
Acı yaşın töker olur.
Ala gözlü oḡlunuzu
Görenecen, a beg baba!
Ḥatın ana esen ḳalın!

Ata-ana söylediler:

-Bu haber yalnızdır oğul,

Gétme kayıt!

Oğlan aydır gelin meni

Öz yolumdan ayırmayın.

Yalkız ağam tutulduğı

Qalaya men varmayınca,

Qardaşımın ölüsünü,

Dirisini bilmeyince

Ölmüşse de, onun qanın

Kāfirlerden almayınca,

Qalın Oğuz ellerine

Qayıdıban geldigim yoh!

Ata-ana ağladılar,

Qazana ādām saldılar:

-Oğlan qardaşını anmış,

414

Durmaz, gèder bize

Ne öyüd vèirsen?

Salur Qazan: Ayağına

At tuşağın vurun, dèdi!

İgit oğlan nişanlı idi.

Ter telesik toy èyleyip,

Deve kesip at öldürüp,

Qoç kırdırıp oğlancığa

Gerdek qurup gelin ile,

Bir gerdege burağdılar.

Oğlan kılincın çığardı,

Qız ile öz arasına burağdı.

Qız aydır: Kılincın keser, igit

Murad vèr, murad al. Yohsa men saralaram.

Oğlan aydır: Mere qavat qızı

Bilgil, kılincım doğranayım,

Oğuma sancılayım, oğulum doğmasın,

Doğa ise, on yaşına varmasın.
Ağam üzün görmeyince,
Ölmüş ise kanına kan etmeyince,
Bu gerdege girdiğim yoğ!

415

Uru durdu, geyim geydi,
Şāhbāz atın yeherledi.
Sīlāhlandı dönüp aydır:
-Kız sen bir il gözleyersen,
Men bir ilde gelenmesem,
Sen iki il gözleyersen.
Üç il gözle, gelenmezsem,
Onda benim öldüğümü
Duyup bilgi, aygırımı
Boğazlayıp yasımı tut,
Aşımı vèr, gözün her kimi
Tutarsa, könlün her kimi
Sèverse, ona vargil!

Kız burada söylemiş,
Görek hanım ne söylemiş:
-Merd igidim, men seni bir il
Gözlerem, gelmesen iki il
Gözlerem, Gelmesen üç, belke de dörd,
Bêş, altı il gözlerem.
Altı ilde gelmez olsan,

416

Altı yolun ayırcından,
Çadır kurup év tikerem.
Gelip - gèdenden soraram,
Hèyir haber getirene
At vèrerem, don vèrerem.
Yamān haber getirenin
Başın kesip öldürerem.
Erkek sinik üzerime kondurmaram,

Bu dünyāda yār tutmaram.
Mūrād vèrip mūrāda, gèt.
Oğlan aydır: -Kavat kıızı,
Kardaşımın başına men
And içmişem, dönmegim yoh!
Kız aydır: Kadem şom ad alınca,
Üreksik gelin dèsinler.
Men gèdlim kayın atama,
Kayın anama söyleyim:
-Anamdan iyi kaynana,
Atamdan iyi kaynata.
Kaytılanın buğrası ürküdü gèder,
417

Savranlar önünü ala bilmez.
Kara çoç aygırın ürküdü gèder,
İlhiçılar önünü ala bilmez.
Ağ ağılın çoçları ürküdü gèder,
Çobanların önünü ala bilmez.
Ala gözlü oğlun böyük kardaşı andı gèder,
Ağca üzlü gelinin önünü ala bilmez,
Size mā' lüm olsun dèdi.

Ata, ana ah ètdiler.
Yèrlerinden kalhdılar,
Oğul, gètme söylediler.
Gördüler çāre olmadı.
Oğlan dèdi elbette o
Ağam tutulan kalaya
Varmayınca ola bilmez.
Ata-ana: Var gèt oğul,
Uğurların açık olsun.
Geleceğin olsa eger,
Esen varıp sağ gelesen!
İgit oğlan atasının, anasının

418

Elin öpdü, kara қоç ata sıçradı
Geceni gündüze katdı.
Üç gün gece gündüz yorutdu.
Dereşam ucundan keçdi,
Kardeşinin tutulduğı,
O қоруға geldi çııdı.
Nêçe kâfir ılııçısı
Gördü, yabı gözleyirler.
Kılınç çekip altı kâfiri tepeledi.
Dovul çalıp yuntları hörkütdü,
Getirip қорuya saldı.

Geceni gündüze katıp
Üç gece - gündüz at çapmış,
Karanқulu gözlerini yuğu aldı.
Kazlık atın cilovunu
Bileğine keçirerek,
Çemenlikde yatdı, uyudu.
Meger kâfirin casusu
Gelip bêle ҳaber vêrdi:
-Oğuzdan bir deli igit

419

Çılıp geldi, ılııçıları öldürdü.
Yuntları hörküdüben
Gétirip қорuya saldı.
Tekür aydır: Altmış nefer
Hızır yaraқ âdâm seçin,
Gêdip tutup gêtirsinler.
Altmış yaraқlı seçdiler,
Sêçilenler oğlancığın
Üzerine yöneldiler.
Geyimin cingiltisinden,
Bedö atlar şeyhesinden
İgit meger ayılar mı?

At kulağı sayık olur.
İgidin mindigi aygır,
Çekdi oğlanı uyatdı.
Bağdı gördü kim bir alay
Atlı gelir, sıçradı,
Atın mindi, adı gözel
'Muhammed'i yāda saldı.
Kara donlu kāfirlere
Kılinc koydu, basdı
420
Kalaya kaytardı.
İgit yuğudan doymayıp
Yatağına dönüp geldi.
Yene atın cılovunu
Bileğine geçirerek
Başın koyup düşdü yatdı.
Kāfirlerin sağ kalanı
Kaçıp Tekūra geldiler.
Tekür aydır: Tü özüze,
Altmış kişi bir oğlanı
Basmarlayıp tutanmadız!
Bu kere yüz kāfir minip
Oğlana hücum êtdiler.
Aygır yene çekdi oğlanı uyatdı.
Oğlan durdu bağdı, gördü
Kāfir alaylanıp gelir ata mindi,
Adı gözel 'Muhammed'i yāda saldı.
Kāfirlere kılinc koydu,
Getirip kalaya tıhıdı.
Döndü geldi, yuğusundan
El çekmeyip atdan yendi,
421
Cılov kolda düşdü yatdı.
Bu kere at cılovunu,
Oğlancığın bileginden

Boşaldarak koydu kaçdı.
Kāfirin cān kırtaranı
Kaçıp Teküre geldiler.
Tekür aydır: -Bu defa
Üç yüz atlanın.
Kāfir aydır: Varanmarık,
Hamımızı kırar töker.
Tekür aydır: Bes ne etmek ?
Varın gedin dustak olan
O igidi alıp gelin.
Tepik vuranın elinden
Boynuz vuran gele bilir.
Oğlana siz don geydirip
Ayğır verin, bu delinin
Karşısına gönderin.
Geldiler Egrek'e söylediler:
-Mere igit, Tekür sene
Himmet kıldı, burada bir
422
Deli igit tapılıpdır.
Bütün yolcu, yolağcının,
Çobanların, çoluğların
Emeklerin tutup alır.
O delini tutup öldür,
Seni burağak koy çığ gêt!
Egrek hoş ola, dedi.
Egrek'i çığardılar.
Saçın, sağkalın yoldular.
Bir at, bir kılınc verdiler,
Üç yüz kāfir de gende durup
Çoğ ırāğdan o delini gösterdiler.
Egrek aydır Tekürdan buyuruk
Sene oldu, sen tutgilen.
Egrek aydır o yuğuda
Siz kırmayın, gelin tutak.

-Harda yatıp? oltuu
Altından baar alar bize,
G n d ny n  dar g sterer.
 z n var - g t s ylediler.
-Men vararam, el ayaın

423

Balayaram, ondan sonra
Siz gelersiz, d di Egrek.
O sırayıp k firlerden
Aralandı, atın s r p
o igiden  zerine
Geldi - ıdı, atdan y ndi.
C lovunu bir budaa ilidirdi.
Badı g rd  ayın ond rd ne
Benzer, ala g zl , mab b  zl ,
Genc bir igit m ncık - m ncık,
Ter damlası g l  z nde
M ncık anmı, geleninden
G deninden aberi yok.
Dolandı baı  ste geldi,
Arasında opuz g rd .
ıarıp eline aldı,
Dillendirip s y s ylemi,
G rek anım ne s ylemi:
-alıbanı y rinden duran igit,
Ala Dadan g ce iken aan,
Aıntılı g r suları delip k  en,
 ariblige gelen yatar mı olur?

424

Menim kimi a ellerin dalısından baladıban
Donuz damında yatır mı olur?
A saallı babasını, a bir ekli anasını
Aladıban sızladır mı olur?
Ne yatırsan, g f l olma, g zel baın
aldır igit,

Gözün açgil igit.
Kādîr vèren dadlı cānın yuğu almış,
Arhasından kollarını bağlatmadan,
Ağ sakkalı beg babanı, karı ananı
Ağlatmadan,
Kalın Oğuz ellerinden gelen igit, ne igitsen?
Yaradanın haqqı için durup gelgil,
Dörd yanını kâfir aldı, belli bilgil.
İgit oğlan semiredi,
Uru durdu, kılıncının
Kabzasına el atdı kim,
Onu çırpın, gördü elinde
Kopuz var, bêle dèyir:
-Mere kâfir, Dedem Korkud
Hömeti için çırpmadım.

425

Eger kopuz olmasaydı,
Dutsak ağam başı için
Seni iki böler idim.
Çekdi kopuzunu aldı,
Sonra dönüp bêle aydır:
-Ala şābāh dan yèleri esende,
Yerimden durduğum kardaş üçündür.
Ağ - boz atlarımı kamçılایban
Terledip yordüğüm kardaş üçündür.
Kalanızda dustak vardır, dègil mene,
Kara başım kurbān olsun kâfir sene.
Burada Egrek söylemiş,
Bağak görek ne söylemiş:
-Ağzın için ölüm kardaş,
Dilin için ölüm kardaş,
Kalarından, koparından
Sorar olsan ne yèrdensen?
Kara gerdün içresinde,
Yolun azsan umarın ne?

Qaba ‘alem g t ren serd rız kimdir?

İgit, Sen n baban kimdir?

426

Alp er erden ad yaşırmak ‘ y b olur,

S yle igit adın nedir?

Bir dağı burada s ylemiş:

-Qaytibanımı g dende sarvanım mısan?

Qara  o um g dende  l i im mısan?

Ağ ağılım g dende  obanım mısan?

Qulağımda şolayan n yibim misen?

B şikde  oyup g tdiğim  ırdaca

 ardaşım mısan?

İgit kimsen, d gil mene,

Qara başım  urb n olsun bu g n sene.

Segrek burada ağasına b le demiş:

-Qara gerd n i risinde yol azarsam,

Umudum Allah.

Qaba ‘alem g t renim    n Bayındır.

 ırış g n   amle  ılan alpım,  azan.

Babam adın sorar olsan, Uşun  oca

Menim adım sorar olsan, Segrek.

 ardaşım var imiş, Egrek.

Bir dağı aydır:

427

-Qaytibanın g dende sarvanınam

Qara  o un g dende  l i inam

B şikde  oyup g tdiğın  ardaşınam!

Ulu  ardaş Egrek burada s ylemiş:

-Ağzın    n  l m  ardaş!

Dilin    n  l m  ardaş!

Er mi oldun, igit mi oldun?

 ariblige  ardaşını a tarı geldin?

İki kardaş bir - birini
Koca koca görüşdüler.
Ulu kardaş Segrek'in
Boynun öpdü, Segrek dağı
Egrek'in elin öpdü.
Üç yüz kâfir ırâklardan
Bağırdılar, ayıtdılar:
-Görüşdüler, kâş bizimki
Onu yıha, gâlib çıha.
Gördüler ki görüşdüler,
Kuçuşdular, kazlık atlar
Minişdiler, kara donlu
428
Kâfirlere at saldılar.
Kırılanlar kırıldılar,
Kaçanları kova kova,
O kalaya tıhadılar.
Dönüp gelip yuntları otlağından
Çıhardılar, dövul vurup
Önlerine buraşdılar.
Yola girip Dereşam
Suyundan keçip,
Gece - gündüz yol geldiler,
Oğuzlara yetişdiler.
Kanlı kâfir ellerinde
Kardaşını alıp gelen
Beg Segrek, ağ saqqallı
Babasına muştulukçu
Gönderiben, babam mene
Karşı gelsin, dedi, durdu.
Uşun Koca obasına
Çapar geldi, haber vèrdi:
-Muştuluk vèr, gözün aydın!
Oğlanların her ikisi,

429

Sağ selâmet çıhıp geldi.
Koca eşidip şad oldu.
Gümbür gümbür nağaralar döyüldü,
Tunc borular çalındı,
Ala bargāh tikildi.
Atdan aydır, deveden buğra,
Koyun dan қоç kırdırıldı.
Uşun Koca iki oğluna
Karşı geldi atdan yendi,
Oğlanları ile görüşdü.
Kucaklaşdı aḥvāl sordu:
-Siz hoş mısız, esen misiz,
Oğlanlarım şükür kıldı.

Altunluca günlüğüne
Karıtdılar, yemek-içmek
Şadlık oldu, iki qardaş
Analarına geldiler,
Elin öpüp sevindiler.
Uşun Koca, ulu oğluna
Daḥı, güzel gelin aldı.
Toy tutuldu, iki qardaş
430

Bir - birine sağdış durdu.
Her ikisi gerdeklere
Varip girip maṭlep alıp,
Hoş oldular.
Çağırdılar, Dedem Korkud
Geler oldu, şadlık çaldı.
Soy soyladı, boy boyladı,
Bēle dedi:
-Qardaşına arḥa duran,
Merd igide Haḫ yār olsun!
Ayrı düşen cüt qardaşlar,

Bir - birini tapar olsun.
Uzun yaşıñ sonu ölüm,
Ulu Tanrı merd igidi,
Ölen zāmān pāk imāndan
Ayırmāsın, günahızı
Muḥammed Muṣṭafa'nın
Abırına bağışlasın!
Āmīn dēyen dīdār görsün!

431

ĠURTARIŞ

Bēledir qardaşlık, bēledir ılkar,
“Qardaşlık” sözünde derin ma‘nā var.
Ne ola görüşe bütün qardaşlar,
Huşuŝen bizim tek qarğınmıŝlar.
Partlayıp dağıla danqaz qayalar,
Sözlükden pozula “ayrılık” sözü,
Unudula birlik - ayrılık sözü,
Qardaş dēye qalğıp qavuŝa insān.
Qanı yumayalar daha qan ilan.
Ne qalmaqal ola, ne de gileylik,
Tarihden siline doğma, ögēylik.
Qardaş talamaya qardaş emegin,
Bir biri ile böle ḥelāl ekmegin,
‘İlmi, kemāline ḥıdmet ēleye,
İnsan, insānlığa yaraŝa bile.
Qanlar aḥıtmaya başlı-başına,
Vebāla dönmeŝe ‘ilmi başına.
Bomba avazına derman qayıra,

432

Herkesin haqqıça pāyın ayıra.
Ne top, ne tank ola, ne de ki yaraq,
Tek ceraḥ eline vērile pıçaq.
Kese üreklerden kin - kedüreti,
Yērine yamaya eşkı, ülfeti.
Dünyānı bürüye dostluq, meḥebbet,

Qardaşlıq, yoldaşlıq, şadâkat, hürmet.
Ellerde saz ola, dilde söz ola,
Açık ürek ola, güler üz ola.
Men hîmmet dileyim, siz dèyin âmin,
446

ULAŞ OĞLU HAN KAZAN
Yène karanlıktır, yène karanlık,
Yèr üzü borandır, kıardır, dumanlık.
Qanları damarda dondurup soyuq,
Bir daldanacaq yoh, bir sığınak yoh.

Güneşin kervanı kölgeye düşüp,
Ayağlar kéhelip, göyerip, şişip.
Yaradan elleri soyuq kurudup,
Kurd gelip “şengili”, “mengili” udup.

Yollar qorhuludur, “kırh harāmiler”
Pusqulara yatıp kervanı gözler.
Yorğunlar yıhıldı, qaldı, töküldü,
Yatma yol yoldaşım, yatanlar öldü.

Düzdür, meş’elleri söndürüp tūfān,
Göz seçe bilmeyir ağı qaradan.
Hele köksümüzde ürek var, ürek,
Gel, ürek meş’elin yandıraq görek.
447

Qasırğalar qopsa esse de sazaq,
Söndürebilmez bu meş’eli ancaq.
Onun istisi ile hem kızınarık,
Hem de ışığında yolu tapanık.

Bu sönmez alovı, gel haqır sanma,
Fānī ışıklara bağıp aldanma.
İnsān hılkatinden, tapılışından,
Dönen yoh, bu gün yoh, hemişe, her an.

Qahhār qıvelere mā' rüz qalanda,
Sarsılıp, basılıp āciz olanda,
Derd - ğam odunda, bağı pişende,
Darlığa düşende, dara düşende,
Felâket içinde el kol - çalanda,
Çāresez, qayğısız, yazık olanda,
Hamı qapıları bağı göreende,
Bütün ümidlerden elin üzende,
Hansı sığınakdan muradın almış?
Ancak, bu kudrete şiddetini salmış.

448

Hayât bürkânına atılan insân
Çohdan el - kol çalır, çohdandır, çohdan.
Maqsadı ne kadar olsa da 'ulvî,
Tâlê' i günü çoh ğamlıdır, ğamlı.
Hec vaht dolanmamış dünyâ kemice,
Hayât, nece deyir, bal ve tikendir,
Azı şerbet, çohu irindir, qandır.
Yenişler tüz keçir, yokkuşlar uzak,
Ğam günü uzundur, şen günler kıvrak.
Hoşluqlarda zāmān yel tek fırlanır,
Darlığa varanda durur, dayanır.
Bir yerde de bunu söylemişem men,
Bilmem eşidip ya eşitmemişsen.

Bir yemiş yetişip düşene kadar,
Yüz gonça guruyur, yüz çiçek solur.
Bir ğarın müzvère pişene kadar,
Hestenin el, kolu alışıp olur.

449

Gerek bele olsun, yoldadır insân,
Kêçmelidir "kemâl-i hiffet hevânından"
Beli, kêçmelidir, lâkin ne kadar?

Yèddi'nin ma' nāsı milyondur meger?

Odur ki, çoğları yolda qalırlar.

Atlarını yorup nalın salırlar.

Bununla her hālda yaşayır insān,

İsteyir kām ala yaşayışından.

Çoğ ideāllar ki, işde “mağşad”dır,

Hamısın bu sa' āt, bu an isteyir.

Yohluğ dehqetli sandığı için

Ölümde de hayāt ahtarır sin - sin.

Varlığın lezzetin tamsınan insān,

Gerek de dehqete düşe yohluğdan.

‘eşki, ideāli cāvīdānlıqdır,

Serencāmı ise, kabristānlıqdır.

O kabristānlığı mağşad sananmır,

Varlıqdan yohluğa rūca' t varanmır.

Hayātı o meger sadece tapıp?

Ezelden indēye bir baş at çapıp.

Bu uzun seferin ahiri “adem”?

450

Dēyir bu dehqete inānanmaram.

Bu inanılmazlığa insān haqlıdır,

Yazığın hele ne ölmek vahtıdır.

Beli, “ölüm” acı bir vāqā' yet,

Her neden el üzüp gētmek, felāket.

Ordaki her neden ümidin üzür,

Ahtarır, arayır, teselli gezir.

Söküp açanmayır çün tapmacanı,

Haqīkatden artıq séver rü'yānı.

Şirīn efsāneler yogurur yapır,

Dönür efsāneden öz özün tapır.

Hayāllara dalır, fikirler çekir,

Bā' zen de işi lap evhāma kēçir.

Derin rü'yālara cumur, hoşlanır.

Gāh özün göyde, gāh “cennet”de sanır.

Kāş vāqā' yetden, o, el üzmeseydi,

Her şeyi birden – bu ola bilmez
Her şeyi birden - bire doğrulabilmez
Efsânelerde de hâkîkat durur,
“Süzmen’i” bizlerle gizlen-paç oynur.

451

“Gözel gizlenenmez” dèye, bir söz var:
“Kıapını bağlasan bacadan bağar”
Açıp gösterenmir çünkü özünü,
Çerşaba bürünür, kırpır gözünü.
“Me‘ād” serlevheli şe‘rimde de men,
İnsan tâlê‘ini araşdırarken,
Çoğdandır açmışam bu mu‘ammânı,
Helelik sen onu efsâne tanı.
Hèç bir efsâneye hór bağmak olmaz,
İmkânsız arzılar fikre yol salmaz.

Efsâne, insânlık sin- sin ahtaran,
İdeâl dünyânın tebessümüdür.
Hayâtda tecessüm tapıp tapmayan,
Böyük ârzûların terennümüdür.

Uçmak arzısıyla hoşlanan insân,
Aya, ulduzlara konur bu zāmân.
Hayâl uzaklıkda, hayâldan uzak,

452

Kehkeşânlar ilen pıçıldeşarak.
Piğam vèrir, dönür cevâbın alır,
Hele görülecek çoğ işler kalır.
İndi bu bârede düşünürken men,
Bir söz hatırladım ‘Āşık Ğarib’den:

“Üç aylık yolları üç günde geldim,
Mövlâm meded vèrdi, uçdum da geldim”

İndi insān üç ay, üç illik nedir,
Yüz illik yolları bir günde gèdir.
İşde, “Mevlā”dan da meded dileyir,
Özü yarattığı minige minir.
Bunla hele de, hele de hele,
Ümîd bağlayırı “ḥariḳelere”.
Olsun, çoḡ günülcdür “ḥariḳe” sözü,
Ḥariḳe dèyil mi bu bayat, varlık?
Biz boş kelmelerden ne aḡtarırık?
Sırrına el taba bimleyen zādın,
453

“Ḥariḳe” kuyuruḡ sadece adın.
Aancaḡ yükseldikce ‘ ilim, tecrübe
Ḥariḳelaşiri ḥariḳelerde.
Bilik, ireliye addım atdıḡca,
Ṭāmāhın artırır ideāllarda.
İnsān yürüdükce, yollar aşdıḡca,
İnāncı maḡşede yaḡınlaşdıḡca.
Karşısında duran yène min divār,
Yolunu bağlayan demir ḳapılar,
Onu darıḡdırır, onu incidir,
Rūhunu sarsıdır, ezir, kiridir.
Dincelip tapınca yènice yollar,
Ḳarar tuta bilmir yène de nāçar.
İdeāl atını ḳabaḡa çapır,
Mermūz ḳuvelere ilticā tapır.

Boş ilticādan o, ne mi aḡtarır,
Teselli vèriben özün aldadır?
Yoḡ, psikolojik bir sır var işde,
Bu sırrı aramak gerek gèdişde.
Sıḡınmaḡda mermūz ḳuveler yatır,

454

Yerinde insānın dādına çatır.
Nêce yorulanda bütün yolçular,

Daldanacaq tapar, dincini alar.
İnsān da sığınıp tohtaqlaşarak,
Yatmış kuvelerin işe salarak,
İşin her terefin açır, arayır,
Tapdığı yoluna “inām”la varır.
Yeni bir sīlāha kullanabilir.
Bütün kudretiyle meydana girir,
Bu kesgin sīlāhın adı ‘imān’dır,
Imān her şekilde dāda çatandır.
Sīlāhsız askerdir- insān imānsız,
Çāresi - imānsız insān qorhaqdır
Her bir çetinlikde dalı qaçaqdır.
Inām maqşadına, inām yoluna,
Imān, isteginin haqq olduğuna,
İlāhī bir kudret vardır imānda,
İnsan Allah’laşır imān tapanda.
Dönmezlik, sönmezlik, şecā‘at, ilqar,
Ināmıla tapılar, imānıla parlar.
Bütün alışanlar, bütün yananlar,

455

Yanıp dünyāmıza ışıq salanlar,
İlk qorun bu sönmez alovdan almış,
Dönüp Qaranlığa galebe çalmış.
Gerek bu çırağı yanar sahlamak,
Inām işāretisin torpaqlamamak.
Düzdür, mühüm inām yolu kesendir,
ināmsız insān da bir ehrimendir.
Kimsede inānmaq, imān olmasa,
İnsanlık ne hāla qalar, ne hala?
Bir yığın maqşadsız, hedefsiz kısrak,
İşi dal-qabağın, qarnın otarmak.
Ne veyen, ne meslek, ne yol, ne āyin,

Ne istek, ne ilkar, ne dostluk, ne kin.
Ne kaygi, ne kmek, ne zamet, ne iş,
Ne grş, ne glş, ne geliş-gediş...
ayt, varlığa direkdir imn,
Bilmirem, her neye innsan, inn.

Bir byk kuve de vardır aytda,
İşde aķır sanmak olmaz onu da.
456

Toplanmak, birlişmek gcdr o da,
İlhı gc olur birlik klunda
Bu sz sylemiş peygamberler de:
-“Yedallahu me‘alcema‘a” dye
Birle bir cem‘leşme, iki olacaķ,
Lkin, ne ikidir bu iki, baķaķ.
Her tek-tek birlerden stn durar, o
Bir tek’ milyon olsa da, fyık durar o bledir,
İki, ç olsa da, işte bledir,
Dibin tut, gr oķluk nce kuvedir.
oķluk, beli oķluk, lkin ne oķluk!
Bir oķ oķluklardan iyidir yoķluk.
Sayda oķluk, hem de rekde birlik,
oķluk ddikde biz bunu gezirik.
Bu oķlukda insn baķtiyr olar,
Her bir etinlige Ėalebe alar.
Bu oķluk yani ki, dostluk, meğebbet,
Bu oķlukdan doğur yalnız aķıķat.
oķluk, ne ki, vurup-vuruşmak çn,
İnsn bir-birine kvuşmak çn.
ayt mydanına birlikde varmak,
457

Dumanlı dağların bağrını yarmak.
Khhr kuvelerle engeleşerek,
İnsn dşmeninin bağrın dşerek,
İnsna dinc ayt krup yaratmak,

Kemāl zirvesine dırmaşıp çatmak.
Birlikde çalışmak, birlikde yemek,
Hamını bir, biri, hamıda bilmek.

‘Āşık, cānım ‘āşık, dırnağ vur saza,
Gönül terlanların getir āvaza.
Baykuş tek oturup mürgülemesin,
Sahilsiz göylere gersin sīnesin.
Terlanlar çoğdandır dönüp kızguna,
Bağmır keçmişine, kim olduğuna.
İtirmiş menligin, şerefın, adın,
Cemdeklerden gezir rızkın, mūrādın.
Azgınlık insānı yamān çulkaşmış,
Dönüp rezālete teref uğramış.
Fazilet tanımır, yağışı-pis - bilmir,
Dal-kabağın, bir de karnını güdür.

458

Şeytān tele kurup insān tutmağa,
Tö‘ mesin batırıp bala-kaymağa.

Cānım ‘āşık, koyma, koyma tovlansın,
Çaldır döğülleri, belke oyansın.
Çaldır döğülleri, elin kurbānı,
Ğaflet uykusundan ayılt insānı.
Sende “Korkud Dede” kerāmeti var,
Odur ki, sözlerün ürege konar.
Himmet al ilāhī kerāmetinden,
Koy inām parlasın söz-şöhetinden.
Bizi bu Karanlık dünyādan çıkar,
O kızıl güneşli ‘āleme apar.
Apar, koy seçilsin karalar-ağdan,
Ölmez insānları kıldır mezārdan.
Ağ alnında imān ışığı şağın,
Kara zulmetlere od vurup yağan,
Özünden el üzer, sözünden dönmez

Egri yol tanımaz, yalan söz bilmez,
Cömerd igidlerden şöhet aç, danış,
459

Sarsılan insânın elinden yapış.
Çoşgun nağmeleri kemende dönder,
Könül ceyranının ovuna gönder.

‘ Āşık, cānım āşık, kökle sazıvı
Koy bir de dinleyim hoş avazıvı.
Seni dinledikce ilhāmım coşur,
Sözler üregimde kaynayır - daşır.
Sesin ağ suların zembemesidir,
Rūhumu oğşayan el nağmesidir.
Oğu, koy silinsin könlümün hissi,
Al, yaşıl keyinsin hayāl perisi.
Koy nağmelerinle men kol - kanad açım,
Bir de mavi donlu göylere uçum.
Zülmet dünyāsından cānımı kurtar,
Apar, apar meni, nereye apar...
Apar mehebbetin gen dünyāsına,
Işık dünyāsına, şen dünyāsına.

460

Meger hanım,
Turabuzan pādīşāhı,
Begler begi Hān Qazan’a
Bir al kuşu göndermişdi.
Gecelerin birisinde
Yeyip-içip oturarken
Salur Qazan kuşçu başın
Çağırban: -Mere, şābāh
Kuşları al, halvetceden
Ova minek, deye aydır.

Erken minip ov yerine

Varan zāmān, bir sürü qaz
Oturar görüp, al qışunu
Buraqdılar. Şāhin ovdan
Alanmayıp qanadlandı.
Uçdu gètdi gözlediler,
Qayıtmadı, qala üste
Qonup qaldı. Salur Qazan
Saht şāhinin
Ardına düşdü. Dere - depe
461
Aşdı, geldi kāfirlerin
Merzin keçdi. Yüyüyürken
Qaranqu gözlerini yuğu aldı.

Begler dèyir: -Qayıdalım.
Salur Qazan: -Bir az daha
İreliye varaq, dèdi.
Başıban bir qala gördü,
Begler gelin yataq dèdi.
Qazan Hān'ı kiçik ölüm
Yağaladı, düşdü, uyudu.
Meger, dostlar, Oguzları
Yuğu tutsa, yèddi gèce
Yèddi gündüz yatardılar.
Ona göre bu yuğuya,
Kiçim ölüm dèyirdiler.
Meger qalanın tekürü
O gün ova minmiş idi.
Casus geldi haber vèrdi:
-Birce bölük atlı gelmiş
İçinde begleri uyumuş.
462

Tekür derhal ādām saldı:
-Varın, gèdin kim olduğun
Bilin! dedi.

Haberçiler bildiler ki,
Bunlar Oğuz begleridir.
Dönüp haber getirdiler.
Tekür dağı koşunların
Cergeleyip ahın vèrdi.
Kazan Hân'ın igitleri,
Bağdı gördü yağı gelir.
Ayıtdılar: -Biz Kazanı
Tek burayıp gèder olsağ,
Evinden bizi kıvarlar.
Yaşısı budur, vuruşak .
Kâfiri karşıladılar,
Cenk ètdiler, Kazan Hân'ın
Beglerinden yirmi beşin
Şehid èdip üzerine
Töküldüler, yağalayıp
El, ayağın bağladılar.
Bir arabaya yükledip
463
Örkenle berk sarıdılar,
Çeke - çeke yorutdular.
Arabanın cırıltısı
Kazan Hân'ı uyandırdı.
Çekdi bütün ürgenleri
Kırdı, tökdü. Durdu, oturdu.
Elini - eline çalıp,
Kas kas güldü.

Kâfir aydır: -Ne gülürsen?
-Mere kâfir, arabanı
Bêşik sanıp, sizi ise
Girde - yumru tayam sandım.

Kazan Hân'ı getirdiler,
Tomanın Kalası içre

Bir kuyuya buraḥdılar.
O kuyunun aḡzına da
Derman daşı çevirdiler.
Yemeğini, içmeğini,
Daşcıḡazın deliginden
Vèirdiler.

464

Günler ötdü, zāmān kèçdi.
Bir gün tekürün ‘avreti,
Fikre düşdü: Gèdim, görüm
Bu Qazan nèce kişidir,
Ādāmlara qan qusdurur.
Ḥatun gelir, zindanın aḡzında
Durur ve çağırır: -Hèy Qazan Beg
Nedir halin, diriligin,
Yèr altı da mı hoşdur,
Yoḡsa yèr üste mi?
Söyle görek ne yèyirsen,
Ne içirsen, ne minirsen?
Qazan aydır: -Hèy, pis dèyil.
Ölülerin tenbelini
Yèdekleyip, yorqalarına minerem.

Tekürün ‘arvadı aydır:
-Qazan, dinin ḡatırına,
Yèddi yaşlı kiçik bir

Qızım ölmüş, kerem èle
Ona minme!

465

Qazan aydır: -Ölülerin
Arasında ondan yorga
Kimse yoḡdur, hemişe ona minirem.
‘Avrat aydır: -Vay olsun!
Senün elinden ne yèr üzünde

Dirimiz, ne y r altında
 l m z kurtulurmu .
Gelip tek re s yleyir:
-Kerem  le, o tat eri
Gel kuyudan  ı argilen.
Kızca ızın b lin  zer,
Y r altında kızcı aza
Miner imi ,  alanları
Cem   dermi    l lere
V rdi imiz a ı hele,
Ellerinden  ekip alıp
Y y r imi . Bu  adadan
Ne  l m z, ne dirimiz
 urtarmaz imi . Dinin    n,
Gel, o eri bu kuyudan  ı ar!

466

Tek r beglerin cem   dip
B le aydır: -Gelin g din,
 azan Beg'i kuyusundan
 ı arınız, getiriniz.
Bizi  ys n, O uzlardan
 z   virsin, ondan sonra
 ar   lesin, bizim  le
Ya ılı a da gelmesin!

Varıp g dip  azan H n'ı
 uyusundan  ı ardılar.
Getirdiler, ayıtdılar:
-And i  bizim  elimize
Ya ılı a gelmeyesin.
Hem bizi  y, O uzlardan
 z d ndergil, ondan seni
Bura arık,  oy g tgilen!
 azan aydır: -Vallah billah
Do ru yolu g rer iken,

Egri yola gètdigim yoḥ!
Ayıtdılar: -Vallah Ƙazan
İyi and içdi. İndi
467
Ƙazan, gel bizi öy.
Ƙazan aydır: Men yèr üste
Ādām öymem. Siz mene bir
Ādām vèrin, onu minim,
Sonra dönüm sizi öyüm!

Bir kâfir getirdiler.
O kâfirin arḥasına
Yeher koyup, aḡzına üyen
Vurdular. Salur Ƙazar
Sıçradı kâfire mindi,
Ƙabırḡasın sıḥışdırı,
Küregine kovuşdurdu.
Üyeni çekdi, aḡzın kırdı.
Kâfir öldü, yère düşdü,
Ƙazan üzerine çökdü:
-Mere kâfir ƙopuz vèrin,
Sizi öyüm. gèdip ƙopuz
Gètirdiler ele aldı,
Görelim, Hân, ne söylemiş:
-Min min erden yaḡı gördüm,
468

Gördümse de öyünmedim.
İgirmi min er yaḡı gördüm,
Gördümse de iyilmedim.
Otuz min er yaḡı gördüm,
Gördümse de ona saydım.
Ƙırḡ min er yaḡı gördüm,
Gördümse de kıya baḡdım.
Elli min er yaḡı gördüm,
Gördümse de el yaḡı gördüm.

Gördümse de atışmadım.
Seksen min er yağı gördüm.
Gördümse de seksenmedim.
Doğsan min er yağı gördüm,
Gördümse de donanmadım.
Yüz min er yağı gördüm,
Gördümse üz döndermedim.
Ağzı dönmez kılıncımı ele aldım,
'Muhammed'in dini eşşine
Yorulmadan kılınc vurdum.
Ağ méydanda yumru başlar
Kesip saldı. Ondan bële
469

Erem dëye, begem dëye övünmedim.
Men öyünen erenleri
Hoş görmedim, er bilmedim.
Mere kâfir, elinde iken
Amān vërme, öldür meni.
Kılıncını sal boynuma,
Kes başımı, kılıncından
Korhum yoḥ, öz aşıımı
Öz kökümü sımağım yoḥ!

Bir daḥı söylemiş:
-Yüksek - yüksek kıra daḡdan
Daş yuvarlansa,
Kaba ökçem oyluğum
Karşı tutan Kızan menem.
Fır' avun şişler baş kaldırıp
Yerden çıḡsa, kaba ökçemle
Perçin kılan Kızan menem..
Uca daḡlar duman alsa,
Kıra duman deli kıpsa,
Kıra kıçumun kılağı görünmese,

470

Ėarīb eren ulağuzsuz
Yol yanılsa ulağuzsuz
Yol başaran azan menem.
Yèddi başlı ajdahaya
Gelip atdım. Hèybetinden
Soldaki Ėözüm aşardı.
Hèy Ėözüm, nāmerd Ėözüm,
Bir ilanda ne var imiş,
orĖdun! dèdim.
Ondan bèle erem dèye, begem dèye
Öyünmedim. Men öyünen
Erenleri Ėoř Ėörmedim, er bilmedim.
Mere kāfir elinde iken amān vèrme,
Öldür meni, itir meni,
Sal ılincın, kes başımı.
ılincından orĖum yoğ,
Öz aşlımı, öz kökümü sımağım yoğ!

azan bir dağı söylemiş:
-ArĖıç ırda, yayĖalanır
‘Ummanların denizinde

471

Sarp yerlerde yayılmış
Kāfirlerin şehri.
Sağa - sola ırpınırdı üzgecleri,
Su dibinde döner bağrileri.
Tanrı menem!dèyye su dibinden
ığraşır ‘āřileri.
Önün oyup tersin oğur,
ızı, gelini. Altun āřıķ oynar,
Sancıdının begleri. Altı atla
OĞuz vardı, alınmadı o al‘anı.
Altı erle bir men azan,
Altı Ėüne oymayıban

Basdım, aldım ol al' anı.
Kilisasının y rine mesc d yaptım,
Ban banlatdım, g zel ız - gelinlerini
Ağ k ks m  ste oynatdım.
Beglerini ul eyledim,
Onda daı erem d yip  y nmedim.
Men  p nen erenleri o g rmedim.
Elinde ken mere k fir,  ld r meni,
472

 tir meni, ılıncından saparım yo,
 z alımı,  z k k m  sımaım yo!

azan bir daı s ylemi:
-Arıc ırda d nderdigim, mere k fir, sen n baban.
aaına imrendigim sen n g zel ız, gelinin.
Ağca ala S rmeli'de at oynatdım,

Atla arun  llerine apın  tdim,
Ağca H s r alası'nın burcun yıhdım.
Ağ aa getirdiler, puldur d dım,
ızıl - altun getirdiler, aldanmadım
Ala g zl  ız gelinin getirdeler aldanmadım
Kilisasını yıhdırıp mesc d yaptım,
Altun, g m  yamalatdım.
Onda daı erem, d yip  y nmedim,
Men  y nen erenleri o g rmedim.
Elinde iken mere k fir  ld r meni,
 tir meni,  z alımı,  z k k m 
Sımaım yo, k fir seni  ymegim yo!

azan Beg bir daı s ylemi:
-Ağ ayanın aplanının erkeginde bir k k m var,
473
Ortac ırda sizin sığın k yikleriz durdurmaa.
Ağ M enin aslanında bir k k m var,

az alac y ndleri durdurmaa.
Azvay urd enigi erkeginde bir k k m var,
Aca y nl  t men - t men oyunu gezdirmege.
A anadlı sunur uu erkeginde bir k k m var,
Ala  rdek, ara azın uurmaya.
alın Ouz  llerinde bir olum var,
Uruz adlı, ardaım var ara G ne,
Y niden doanını diri oymayalar.
Eline girmi iken mere k f r,  ld r meni,
 tir meni, ılıncından sıparım yo!

azan bir daı s ylemi:
- t kimi hafıldayan erkez ırslı,
K  c k donuz  lenli,
Bir torba sam n d ekli,
Yarım kerpic yasdılı,
Yonma aac Tanrılı k pegim k f r!
anlı Ouz  llerini g rer iken,
Bil ki, seni  ymegim yo!

474

 ndi daı  ld r rsen,  ld r meni.
 ld rmesen, Tanrı oysa,
 ld rerem k f r seni.

K f r aydır: Bu bizi  ymek istemez,
Gelin onu  ld relim.
K f r begleri geldiler, toplandılar.
Biri aydır: -Bunun olu, ardaı var,
Bunu  ld rsek i ıardar.
B le olsa getirdiler, donuz damına saldılar.

At ayaı k lek olur,
Ozan dili  vik olur.
azan H n'ın  l s nden, dirisinden,
H c kimsen n aberi yo.

Meger hanım Qazan Hân'ın
Bir kiçik oğlu varmış.
Boy atıban igit olmuş.
Bir gün qalhıp ata minip,
Bayındır Hân dîvânına gelen zâmân,
Bir kişiyê qarşı geldi.

475

Kişi aydır: -İgit sen
Qazan han'ın oğlu Uruz
Dâyilsen mi? Uruz aydır:
-Mere qavat, benim atam
Bayındır Hân dâyl mi?
Kişi aydır: -Yoh igitim,
O ananın babasıdır.
Uruz aydır: -Mere söyle,
Menim babam ölümüdür, dirimidir?
-Yoh diridir. O, Toman'ın
Qalasında dustaqdır.
Oğlan bunu eşidine
Melül oldu, aqlar gözle
Geri döndü, anasına vardı, geldi.
Burda görekle anasına ne söylemiş:

-Mere ana, görünen men,
Bayındır Hân'ın oğlu yoh,
Hân Qazan'ın oğluymuşam.
Mere qavat kıızı, bunu
Mene nêçün dâmezmişsen?
Ana haqqı, Tanrı haqqı

476

Dâyilmişse, qara pülâd
Öz qılincım,
Ğafletinden men başını
Keser idim, alaca qanın
Yêr üzüne töker idim.

Ana, bu sözden ağladı,
Oğlancığın kuçup dedi:
-Oğul baban selāmetdir.
Ancağ sene söylemege,
Korhardım men, kāfirlere
Gêdesin sen, öz özünü
Ota vurup, suya vurup
Helāk olup basılasan.
Onunçün sene dēmezdim.
İndi ‘emmine ādām Sal,
Gelsin görek o ne dēyir.

Ādām saldı ‘emmisini
Çağırttı. ‘Emmi geldi,
Uruz aydır: Men babam
Dustağ olduğu qalaya gētmelim.

477

İttifaqla danışdılar,
Bütün Oğuz beglerine haber oldu.
Uruz babasını andı gēder,
Yaraqlayula düşün.
Koşun geldi alayandı,
Alp Uruz çadırlarını açdırdı,
Cebe hanasın yükletti,
Kara Göne sergerde oldu.
Boru çalıp yollandılar.
Yol üstünde kāfirlerin
Ayaşofiyası var idi.
Keşişler orda oturardı,
Olduğa sarp kilisa idi.
Atdan yēnip təcir donu gēyindiler.
Bezīrgānlar şüretinde,
Katır, deve çekdiler.
Kāfir gördü bu gelenler
Tācirelere benzemezler kaçıp gēdip

ala ire gizlendiler.
apılarını apadılar,
Burca ııp, kim oldukların sordular.
478

Bunlar aydır: -Bezrgānı.
-Yalan sözdür, dēye
Dönüp āfīleni daşladılar.
Uruz atdan yēndi aydır:
-Hēy atamın adehinden
Şarāb ien, meni sēven,
Atdan yēnsin, bu alanın
apısına birlikde
‘Amūd vuralım.

On altı er sırayıp
Atdan yēndi alhanlara
Yapındılar ‘amūdların
Omuzlarına oydular.
Yaınlaşıp ‘amūd ile,
apıları avatdılar.
İeriye souldular,
Tapdıkları āfirleri
Öldürdüler mallarını
Yağmalayıp oşun ire
ayıtdılar.

479
āfirlerin sığirtmaısı var idi.
Badı gördü, ala alındı.
açıp geldi Ayaşofya alındığın
Teküre aber getirdi: -Ne durmusuz,
Üstünüze yağı geldi,
Başınıza āre ılın.
Tekür beglerin ağırıp
Bunlarla ne ētmeli,
Dēye, sordu

-Çare buna kalıpdır ki,
Siz Kazan'ı çılgırsız,
Onlara karşı koyasız.
Bunu hamı şalāh görüp
Kazan Hān'ı donuzluğdan
Çılgırdılar, getirdiler.
Tekür aydır: Hēy Kazan Beg,
Üstümüze yağı geldi
Bu yağını üstümüzden
Ayırsan, onda seni
Burağırık, kaydırsan.
Hem harāca muṭī^c ollam,

480

Sen de, dağı and iç
Bizim elimize yağılığa
Gelmeyesen. Kazan aydır:
-Vallah, billah doğru yolu
Görür iken, egri yola
Varmağım yoğ.
Kāfir hamı sevindiler:
-Kazan iyi bir and içdi, söylediler.
Tekür koşun toplayıp
Şaf bağladı, çadır tikdi.
Bütün koşun Kazan Hān'ın
Dövresine yığışdılar.
Kazan Hān'a geyim, kılinc,
Süngü, çomak, ayrı - ayrı
Cenk aleti geydirdiler.
Bu mehelde bütün Oğuz
Erenleri alay - alay,
Gelip çıldı gümbür - gümbür
Tavullar döyüldü,
Naqareler çalındı.
Kazan gördü ağır Oğuz

481

Leşkerinin kabağında
Ağ boz atlı, demir donlu,
Ağ ‘alemlî önce geldi,
Çadır kurup şaf bağladı.
Dalısınca Kâra Göne
Çatıp, şaf bağladı, durdu.
Ele burda Kazan,
At meydana sürdü, er diledi.
Boz atlı Beyrek at saldı,
Kazan’a karşı durdu.
Kazan burada söylemiş,
Görek, hanım, ne söylemiş:
-Kalhibanı öz yerinden
Duran igit, ne igitsen?
Değil mene!
Beyrek burada söylemiş:
-Mere kâfir meger meni bilmez misen?
Parasar’ın hışârından
Kalhıp uçan, âdâhlısın
Ayrıları alır iken
Tutup alan, Bay Böre’nin

482

Oğlu Bamsı Beyrek menem.
Beri gelgil mere kâfir,
Vuruşalım, dögüşelim.
Kazan burada bir dağı söylemiş aydır:
-Mere igit, bu koşunun
Kabağında ağ sancaklı
Alay geldi, çadırını
Hamılardan önde tikdi.
Ağ boz atlı o igidin
Adı nedir, kimlerdendir?
Başın üçün igit bunu
Değil mene! Beyrek aydır:

-Mere kâfir, kimin nesi
Olsa gerek? Begimiz
Kazan'ın oğludur.
Salur Kazan üreginde
Hamd oğuyup, benim oğlum
Böyüyüben igit olup.
Bunu dedi şükür kıldı.

Beyrek aydır: -Mere kâfir
Nêce olup onu - bunu
483
Sorarsen sen?
Altı perli 'amūdunu ele aldı,
Kazanın üste at saldı,
'Amūdla Kazan'ı çaldı.
Kazan özün bildirmedi.
O Beyregın bileğinden
Tutdu, dartdı, çomağın
Elinden aldı, Begrek'in
Ensesine tutup çaldı.
Beyrek atın boynun kuçup
Geri döndü, Kazan aydır:
-Hêy Beyrek, gêt begine
Söyle gelsin!
Bunu gören Koca oğlu
Döne bilmez Dölek Evren,
Atın saldı, mēydan açdı.
Kazan burada söylemiş:
-Ala danla öz yerinden
Duran igit, sen ne igitsen?
Bedöy atın oynadıban
Gelen igit, ne igitsen?
484
Er erden adın yaşırmağ
'Ëyib olur, igit senün

Adın nedir, dègil mene!
Dölek Evren bèle aydır:
-Mere kâfir, benim adım bilmez misen?
Öz adı ile güvenen,
Elden çıtıp elli yèddi
Sart kalanın kilidini
Çekip alan, Koca oğlu
Döne Bilmez Dölek Evren
Men özümem! Süngüsünü
Ele aldı, Kazan Hânı
Sancanmadı, boşa gètdi.
Salur Kazan at oynatdı,
Süngüsünü çekip aldı,
Durmadan başına çaldı.
Süngü perem perem oldu.
Döndü aydır: -Mere kavat!
Kayıt, söyle begin gelsin.
O da, dağı kayıdıban
Geri döndü. Kazan yène
485
Er diledi.
Düzen oğlu Alp Rüstem
Atın saldı karşı geldi.
Kazan burada söylemiş:
-Kahıbanı durup gelen,
Kazlık atın bütün minen,
Ne igitsen, adın nedir?
Dègil mene! Rüstem aydır:
-Kahıbanı durup gelen,
İki kardaşın öldürüp
Zelil gezen, Düzen oğlu
Alp Rüstem, men özümem!
O da, dağı Kazan Hân'a
At salıban alım dèdi,
Alanmadı. Salur Kazan

Ona da bir zarbe vurdu,
Sonra dedi: -Mere kavat,
Gèt, begine söyle gelsin.
O da döndü. Kazan yène er diledi.
Hân Uruz'un cılovını
Beg 'emisi Kara Göne
486

Tutmuş idi, bir an içre
Çekip aldı, kılınç dartdı.
Babasının üzerine at saldı,
Dayanmayıp çignine bir
Kılınç urdu, geyimini
Kesdi biçdi, dörd barmağ
Omuzuna zahm saldı,
Alaca kanı şorladı.
Uruz yène döndü ki
Bir dağı çala. Kazan
Çağırıp söylemiş,
Görek hanım ne söylemiş:
-Kara dağımın yükseği oğul!
Karanğu gözümün aydını oğul!
Alpım Uruz, aslanım Uruz!
Ağ sakçallı babana, kıyma oğul!
Hân Uruz'un damarında
Şefkat kanı kaynayarak,
Kara kıyma gözlerine
Kan yaş doldu. Özün atdan
Yère saldı, atasının
487

Elin öpdü. Kazan dağı
İhtiyârın elden vèrip
Er oğlunun boyunun öpdü.
Begler hamı Kazan ilen
Beg Uruz'un üzerine
At saldılar, dövrenip

Hamısı atdan yëndiler.
Qazan Hân'ın elin öpüp
Buyuruban kâfirlere,
At saldılar kılinc çalıp.
Dereelerde, tepelerde
Yağıları kırp töküp
Qalalarını aldılar.
Kilisasın vîrân edip
Yêrine mescîd yaptılar.
Uruz ise babasını
Qanlı kâfir elinden
Dartıp alıp Qalın Oğuz
Ëllerine yollanaraq,
Ağca üzlü anasına
Muştuluqçular gönderdi.

488

Qaza benzer kız - gelini
Qazan Hân'a qarşı gelip
Elin öpüp ayağına düşdiler.
Salur Qazan göy çemende
Çadır - otak tikdirdi,
Yèddi gündüz, yèddi gece
Toy tutuldu, düğün oldu,
Yemek oldu, içmek oldu.
“Dede Qorkud” vardı geldi,
Qopuz çaldı, merd erenlerin
Başına ne geldigini söyledi:
-Hani öydüğüm igitler,
Hamısını ecel aldı,
Yêr gizletdi, fâni dünyâ kime qaldı?
Geleylimli, gèdeymeli dünyâ,
Son ucu ölümlü dünyâ!
Qādîr seni ölüm vahtı,
Pāk îmândan ayırmasın!
Dünyâ varken merd igidi,

Nāmerde muhtāc  tmesin!

B   ce kelme du  kıldık

489

 abul olsun,  amin d yen

D d r g rs n, g nahızı

Adı g zel Mu ammed Mu tafa'ya

Ba ı lasın!

490

 AZAN BEG' N O LU URUZ'UN DUSTA  OLMASI

Bizim  lkemizde, bizim  llerde,

Mara lı resimler, an' aneler var.

Bu g zel ' detler, bu g zel debler,

Uzak g  mi lerden  almı  y dig r.

 ara  ışın sonun, yazın ilk g n n,

Eskiden bizlerde bayr m dutmu lar.

Adın, " l bayr m ", "bahar bayr m ",

Y ri gelince de, Nevr z koymu lar.

Bu bayr m  a  ında dillerde - di de,

 ar be na ıllar, efs neler var.

B zılar s ylerler bu deb, bu ' det,

"Cem id"den, "Zerd  "den  alıp y dg r.

Ancak h   bir ' det, h   bir an' ane,

Muayyen bir  a  a ' yid olamaz.

491

' det de, dil kimi  llerinkidir,

Onsuz tapılanmaz, onsuz  alanmaz.

 nsanın toplantı kurulu ları,

Bir de ki,  abi' i  u    yetler,

Yaradır her debi, her an' aneni.

Te  d  i i ler deyil ' detler.

Bayrāmla başlanan aya şarkda
“Araz”, “Ferverdin”, ya “Hemel” demişler.
Lākin bizim yerde sadecesine,
“Bayrām Ayı” deyir sâde kütleler.

Bu sâdelikte çoğ derinlik yatır,
Bayrām “hās” ma‘ nâda işlenir baḥsaḥ.
Görünür yegâne halk bayrāmı imiş,
Bütün bayrāmlardan, toylardan ḳabaḳ.

Bu gözel bayrāmın tapılan yeri,
‘İlm baḥımından araşdırsaḳ biz,
Dört fasıl manzum olan yerlerde,
Aḥtarışıp tapmaḳ gerek şübhesiz.

492

O yerlerde nücūm ḥesābları yoḥ,
Ṭabī‘ at ayırır ḳışı bahardan.
Baḥanda coğrafi bölgelerine,
Bu bölgede durur “Azerbaycan”

Çoḥ ḳadīmden ḳalır bahar bayrāmı,
Kimse dēyebilmez hele haḳandan,
Ḳahhar ḳuvelere baş egip insān,
Ṭabī‘ ata baḒlı olan zāmāndan.

‘El ‘ādetleridir bayrām debleri,
Çoḥ ince, kütleli, aḥar - baḥardır.
Her küçük bir resmi problemlerdir,
İçinde geçmişin izleri vardır.

Çille çıḥar - çıḥmaz işe başlamaḳ,
Yorḳan, döşek yumaḳ, év tuzu tökmek,
Göyerti göyertmek, semeni ḳoymaḳ,

Ëv - eşigi silmek, bağcanı ekmek,
Taze paltar tikmek, mis kap ağartmak,
493

Yumurta boyamak, kovurğa kovurmak,
Âhîr çerşenbede bâzâra gêtmek,
Onun gècesi de, tarakğa atmak.
Taze küze almak, çep - çerez almak,
Kelecüş pişirip, dolma doldurmak,
Damdan şal sallayıp kulak yatırmak,
Girdegân oynamak, oddan atılmak,
Ağşam damlar üste tonkallar yahmak,
Seher seher çeşme başına çıkmak,
Ağırlığı ahar suya buramak,
Bayrām hamamına gêtmek, arınmak,
Saça, el, ayağa hına bağlamak,
Âhîr cum' e ağşamı kabır üste varmak,
Nişanlı kızlara hunça yollamak,
Her yerde toplanıp âbidelere,
Kineni, küsünü atıp unutmak,
Sulara al - alvan balık buramak.
İlin tahvilinde du' â oğumak:
-Ey gönül, gönülleri yaradan,
Ey gören gözlere ışıklar saçan,
Geceleri, gündüzleri fırladan,
494

Ey dünyânı hâlden hâla çeviren.
İl değişen kimi kol - boyun olmak,
El sıhmak, bayrāmın mübarek, demek
Ëv be ev dolanmak, görüşe gêtmek,
Bayrāmlık aparmak, şirînlilik etmek.

Bu hamı maraklı an' anelerden
Ma' nâlı remizler ahtarmak olar.
Her biri açılıp araşdırılsa,
Bir çoğ açılmamış düğünler açar.

Bu ‘âdetlerin en gözeli mence
Ölüp gedenleri h atırlama dır.
Herkes ‘az zini, h rmetlisini
Ziy ret  leyip y da salma dır.

Bayr m a  samıdır, tut un, kederli,
Elimde bir deste reng be-reng    ek,
Durmu am mez rın aya ı altda,
 le bil k ks mde vurmayır  rek.

495

Bura tek e ata mez r  d yil,
 len g nlerimin yatan y ridir.
  mr m n g nlerin diderek z m n,
 ara topraklara  atan y ridir.

B t n   r nl kler, a zımın dadı,
Burda basdırılıp, burda, bu y rde
Atamdan bir ovuc torpa   alıpsa,
Onlardan da  alıp yalnız h  t ra.

Hardasız - hardasız k  en g nlerim?
Genclik r  y larım, b y k  r  lar,
Bir la  za, bir la  za, fa  t birce an,
D n p o g nlere  ayıtm   olar?

G  mi i arayıp a tarıp tapma ,
Bir daha ma  ldır, meger h y l da.
 oy olsun, h y ldan meded dilerem,
Va   ayetden bir izdir h y l da.

H y l, meded senden gel kerem  yle,
Bir de meni  aytar o z m nlara.

496

 ttirdiklerimi bir daha g r m,
Yu u kimi gelip k  en anlara.

Könül laçınına kèçmiş yoĸ - hâl yoĸ,
Bâ' zen gelecegi de basıp kèçer.
Göz açıp yummadan açar Şehper'in
Işıĸdan da yéyin yèllere döner.

Hayâlin aĸ yèli esir üstüme,
Hayât varaĸlanır, varaĸ be-varaĸ.
Bir ' ömrü tıĸadır nèçe lahızaya,
Bütün kèçmişimi hatıralardan.

Qara daşdan başqa görmürse gözüm,
Baĸışım işleyir yèrin altına.
Qarşımda canlanır burada yatan,
Rūhuma, cānıma en tanış sīmā.

Yārlı yaraşıklı, igit vaĸārlı,
Metānetle mene baĸan gözleri.
Dünyālarca qayĸı, ma' nā, meĸebbet,
Şelesin daşıyan ata sözleri.
497

Qabar elleri ile elimden tutup,
Meni dolandırıp, gezdiren günler...
Neler his éderdim, neler duyardım,
Söz ile vasf étmek olar mı meger?

Tam güvenmegimle, tam ināmımla,
Muṭlaq meĸebbete inānmaq hissi.
Tūfānlar qopsa da, sèller aĸsa da,
Sarsılmaz bir daĸa dayanmaq hissi.
O ışıĸlı çıraĸ sönene qadar,
Ne qara qorĸu, ne dehşet qanardım.
Onu her müşküle, her çetinlige
Fā' iĸ olan sınımaz qudret sanardım.

Adı gelen zāmān bütün gözlerde,
Hörmet ulduzları parıldıyardı.
Andığım yegāne, sade hayāt ki,
Muṭlaḳ igitlige bitdi, kırtardı.

Sade, şile - pile bilmez bir insān,
O kıadar düşünen, o kıadar derin.
498

Mene ideāldır, mene ārzūdur,
Bir gün olabilem kāş onun tekin.

Onu görmese idim, tanımasaydım,
Yakın ḥaḳıḳate inānmaz idim.
İnsanlığı onda tanıdım, onsuz
Ġaflet yuḥusundan uyanmaz idim.

İndi o ‘ izzet, hörmət Tanrısı,
Hardadır, hardadır, hardadır, harda?
Ne olup o canlı şeref heykeli,
Bu üstün toz basmış soyuḳ mezārda.

Su töküp yuyarak mezār daşını,
Çiçekle bezeyip, gül eke - eke.
Neler ḥātırımından kēçir? Kıoy kıalsın...
Kıayıdıram lākin yaş töke, töke.

Te‘ eṣṣüre garḳ olup
Baḥmadan saġa sola,
Atamdan ayrılıban,
Dönüp düşünem yola.

499
Mezārılıḳda dolaşan
Pırtlaşıḳ bir kıalender,

Öz ‘ âlemine cumup
Başında kêçir neler?

Birden bire kayıdıp
Menim üzüme baılır.
Derin baılışlarından,
Sanki ıldırım şaılır.

Sonra da gülümseyir,
Ağlayır kimi gülür,
Ancağ sir şifatından
Hörmet, inâm tökülür.

-“Sındıysa da üregim,
Kurbân o hümâr göze.
Köpün başı sağ olsun,
Sınar olsa bir küze”.²⁰

Başka söz danışmadan,
Yolunu çekip gèdir.
500
Yène dünyâdan çılıp
Öz ‘ âlemin sèyr èdir.

Velâkin sözlerinden
İçimin odu sönür.
Èle bil üregimden,
Ağır daş götürülür.

Güneş kimi bir ışıq,
Üregimi çulKalayır.
Meni de, o sèyr èden
Dünyâlara aparır.

²⁰ Beşekest eger dele men, ben fedaye
Çeşme mestet, sere Xom mey Selamet Şekend eger seni

Gözümde deyişir her şeyin rengi,
Bağırarım, garibe âlem görürüm.
Ne gam güşsem kalır, ne de matemim,
Ne yoğluk, ne de ki, ‘adem görürüm.

Küzeler sınısa da, küpler dolu idi,
Şürahiler meyden boş kalmayırdı.

501

Her bir gül solduğda min gül gülürdü.
Hayât bağı solup saralmayırdı.

Kayıtdım atamın kabrine bağıdım,
Daha ne mezârlık, ne mezâr gördüm.
Kara daş altında, yêr altında yoğ,
Atamı özümde yaşayar gördüm.

Yene gözlerimle yaşardı gözü,
Yene doluhsundu, yene ağladı.
O, ağlamağ dèyil, çağlamağ idi,
Boğulmuşdu, meni gördü, çağladı.

Dünyâdan ne büyük gâye hayâtdır,
Evvel özün ölü sandı, ağladı.
Meni görcek, kor görmedi ocağın,
Özünü yaşayar gördü çağladı.

Çağla, ata, qorğma, hele men varam,
Koymaram, koymaram sönsün ocağın
502

Hèyifdir o merdlik, o şeref öle,
Hele yüz min çiçek açacak bağın.

Men de ölüp gêtsem, yurd - yuvanda,
Kölgeli, kölgeli budahların var.

Dişi aslanların yerli - yerinde,
Kaplân tabi‘atlı uşakların var.

Bu ačan güllerin her pitasında,
Sen yaşayacaķsan, sen kalacaķsan.
Helâl emegive and içirem, and,
Ebedeyete dek varsam ki, varsan.

Hak, merd igitlerin mededkârıdır.
“Vurgun”suz bu güzel ma‘nâ doğrulmaz,
“Elinde kurduğun barlı bağçalar,
Tûfânlar kıpsa da saralıp solmaz”.

Lâkin zemânemiz pis zemânedir,
Korhulu yolların kervânıyık biz.
Târihin uçurum keçidlerinden,
Keçip getmelidir maħkûm neslimiz.
503

Odur ki, yorğunlar yorulup kalıp,
Efsâneye dönüp merdlik - igitlik.
Küp sinip, peymâne yere calanıp
Boşluklardan ümid, kaygı gezirik.

Üzüm ağacların çor vurup bütün
Bağı çayır basıp, her yer tikendir.
Sular başsız aķır, su suvaran yoķ,
Koca bağvânın da üregi kıandır.

Hak bāde vërmege bāde tapmayır,
Baydalar boşalıp üzü kıoyludur.
Hûmârlık öldürür mey vuranları,
El - ayak çekilip yol kıorhuludur.

‘Āşıķ, canım ‘āşıķ, çal kıopuzunu,
Şöķbet merdlikdendir, saza zaķme vur.

Sarı sim hardadı kolun kurbānı,
Koyma kökden düşsün, kulağını bur.

Ğüşşeden sümükler sürmeye dönüp,
Şirîn nağmelerden kıyāmet kopar.

504

Yügüren ayaklar hamlayıp kalıp,
Yolun yorgunluğun cānlardan çıhar.

Danış, şirîn cādan elini çekip,
Hağ üçün nā-hağla vuruşanlardan.
Danış geceleri gündüze katıp,
Şeref - hayāt üçün vuruşanlardan.

Danış, koy, bağbān hevese gelsin,
Çubuğun, buğçusun bêline taşsin.
Yol çeken gözlerin otdan, çayırdan,
Çevirsin suları bağa buraşsin.

Hāşılsız ağaçlar kol - budağ atsin,
Kurallar yetişsin, şireye dolsun.
Sıraya düzölsün küpler, küpeler
Kaynasın, durulsun, al şarāb olsun.

Merd igitler içsin, gözler kızarsın,
Bir de Bedöyi atlar cövlana gelsin.
Katı yay çekilsin, kılinc çalınsın,
Erenler mëydana merdāne gelsin.

505

Meş'eller yanmasa, ışık salmasa,
Haçan ışıklanır bu kara zūlmat?
Dirilikle ölüm yağa tutmasa,
Haçan değışilir bu yorgun hayāt?!

Günlerin bir gününde

Ulaş oğlu Salur Kazan
Öz yerinden durmuş idi.
Kar yerinden durmuş idi
Kar yerin üzerinde
Otaqların kurmuş idi.
Min bir yerde ipek - ipek
Halıçası döneşmişdi.
Ala seyyvan göy üzüne
Aşıtmışdı.
Doşsan tümen genc Oğuz,
şöhbetine derilmişdi.
Ağzı büyük hamralar,
Ortalığa salınmışdı.
Doğkuz yerde bādyalar kurulmuşdu.

506

Altun ayağ şürahiler düzülmüşdü.
Doğkuz güzel kara gözlü, hörme saçlı,
Ağ elleri bileginden hınalı,
Barmaqları nigārlı,
Koç boğazlı, ‘işveli, nāzlı,
Yanaqları al kırmızı kāfir kıızı,
Ellerinde altun ayağ,
Al řarābı kalın Oğuz
Beglerine gezdirirdi.

Her birinden Ulaş oğlu
Salur Kazan içmiş idi.
Çarhab - çarhab çadır, otağ
Bağışlardı.
Katar katar kıızıl deve bağışlardı.
Karşısında oğlu Uruz,
Yay söykenip dayanmışdı.
Sağ yanında karındaşı,
Kara Göne oturmuşdu.
Soy yanında han dayısı,

Uruz oca oturmuşdu.

507

Salur azan sağına bağdı.

as - as gld, soluna bağdı,

Çok sevindi, arşısına bağdı,

Oğlancığı Uruzu grd.

Elin alıp ağlar oldu.

Babasının bu işinden

Beg igit hoşlanmadı.

Yağın geldi dize çkd,

Babasını ağırırban beıe ddi:

-nm anla, szm dinle, ağam azan!

Sağına bağdın as as gldn,

Soluna bağdın çoğ sevindin,

arşına bağdın meni grdn,

Ağlar oldun, sebeb nedir?

Dgil mene, ara başım

urbn olsun babam sene!

Dmez olsan alđıbanı

Men yerimden duraram,

ara gzl igitlerim

Boyuma alaram, alın Abđaz

llerine men vararam,

508

Altun ھاça el basaram,

Pilon giyen keşışin

Elini perem, kfır ızın

Men alaram, dağı Senin

zerine men gelmerem.

Ağlamağının sebebini

Dgil mene, ara başım

urbn olsun ağam sene!

Salur azan ızardı,

Oğlanın zne bağdı,

Çağırılan söylemiş.
Görek Kazan ne söylemiş:
-Beri gelgil kulum oğul,
Sağım ala bağıdım,
Karındaşım Kara Göne'ni
Durar gördüm baş kesibdir,
Kan tökübdür, çöndü alıp,
Ad kazanıp. Solum ele
Bağıdım Uruz'u gördüm.
Baş kesibdir, kan tökübdür,
509

Çöndü alıp - ad kazanıp.
Karşım ele bağıdım,
Seni gördüm on altı yaş
Yaşlamışan bir gün ola
Düşem ölem, sen kalasın
Yay çekmedin, oğ atmadın,
Baş kesmedin, kan tökmedin,
Kanlı Oğuz ellerinde
Çöndü almadın yarınki gün
Zaman dönüp sen kalasan,
Tacım tahtım, ola sene
Vermeyeler, bunu andım,
Ağlar oldum oğul! dedi.
Uruz burada söylemiş,
-A beg baba, deve boyda
Böyümüşsen, köşek kadar
'Ağlın yoğdur; tepe kadar
Böyümüşsen, darı kadar
Beynin yoğdur söyle görüm.
Bir hüneri oğul atadan öğrenir,
Yoğsa atalar oğuldan?
510
Söyle haçan meni alıp
Kâfirlerin serhaddine çıhardın,

ılını alıp başlar kesdin?
Söyle senden ne gördüm ki,
Ne yrenem?
azan elin ele alıp
as as gld, ble ddi:
-A erenler, oğlum Uruz
Hb söyledi, çeker ydi,
Sizler yyin, iin.
şhbetinizi dağıtmayın.
Men bu oğlanı gtrm,
Ova gdim, yddi günlük
Azuka ile yola ışım.
Oğ atdığım, ılını alıp
Baş kesdiğim yrleri ona
Göstereyim. Anlı kfir
Serhaddine, cızıklara,
Ağılana, Gyce dağa
Alıp ışım, sonra oğlana
Gerek olar begler! ddi.

511

onur atını ekdirdi,
Bütün mindi,  yüz
Muraşsa donlu er boyuna aldı.
Uruz ise, ala gözlü
ırđ igidin yanına salıp.
azan oğlunu götürdü,
ara dağlar zerine
Ova ışdı, ov ovladı,
uş kuşladı, sığın kiyik
Vurup yığdı, elvn güllü
Gy emene çadır tikdi.
Bir ne gün begler ile
Ydi, idi.

Sen dème ki başı açık
Tatya'nın alasından,
Ağıska alası'ndan
Kāfirin casusları
Onu görüp Teküre geldi.
Bële dedi: -Ne durmusan
İtini ovlattmayan, pişigini muvlatmayan?
512

Alplar başı azan
Oğlu ile serhoş olup
Yatır, dedi.
On altı min kara donlu
Kāfir mindi azan Hān'ın
Üzerine ilgar yètdi.
Baħıp büyük toz gördüler.
Kimi baħdı yağı sandı.
azan baħdı: -Kèyik olsa
Bir ya, iki bölük olur.
Bu gelenler yağdırlar, bilin - dedi.
Toz yarıldı, güneş kimi
Işıldadı, deniz kimi
Yayħalandı, mèche kimi
araldı, on altı min
İp rekāblı, keçe börklü,
Azgın dinli, kuzgun dilli
Kāfir birden çıħa geldi.
Salur azan onur atın
Çekdiriben bütün mindi.
Oğlu Uruz cılovını yığışdırıp
513

Bedöyi atını oynatdı.
arşı geldi bële aydır:
-Beri gelgil ağam azan
Deniz kimi o aralıp gelen nedir?
Alev kimi ışıldayan,

Ulduz kimi parıldayan
Nedir, ağam? Ağız dilden
Bêşce kelme haber mene,
Kara başım kurbân olsun
Babam sene!
Kazan aydır: -Berî gelgil
Aslanım oğul, deniz tek
Yayhâlanan, kâfirin leşkeridir.
Güneş tek ışıldayan, kâfirlerin
Işığıdır Ulduz tek parıldayan,
Kâfirlerin cîdâsıdır yürüş eden
Azgın dinli kâfirlerdir.

Oğlan aydır: -Baba,
Yağı ne demekdir?
Kazan aydır: -Oğul,
514
Yağı o demekdir,
Biz onlara çatan zâmân
Bize çatsa öldürürler.
Uruz aydır: -Baba eger içlerinde
Beg igitler öldürülse,
Kanın almak istemezler?
Kazan aydır: -Oğul,
Minlerce kâfir öldürsen,
Kimse senden kan istemez.
Ancağ, azgın dinli kâfir,
Yağşı yêrde tuşa geldi.
Veli, sen ise, yamân yêrde
Tuşak oldun.
Uruz burada söylemiş,
Görek hanım ne söylemiş:
- Berî gelgil ağam Kazan.
Kalhıbanı yêrimden men,
Bedöy atımı sahlardım,

O gün için, günü geldi.

Ağ meydanda segirderem

515

Senün için, ala üzün

Sur cīdāmı saḥlayardım

Bu gün için, günü geldi.

Qaba qarın, gen köksüde

Oynadaram senün için.

Qara pūlād öz kılıncım

Saḥlayardım bu gün için,

Günü geldi. Sası dinli

Kāfir başın keser ollam

Senün için, egnimdeki

Demir donum saḥlayardım

Dügün için, günü geldi.

Yan yaḥalar tikdirerdim

Senün için, başımdaki

Dabılkanı saḥlayardım

Bu gün için, günü geldi.

Qaba çomak altında yoğradardım

Senün için, kırıl ıgıdim

Saḥlayardım bu gün için,

Günü geldi. Kāfir başın

Kesdireyim senün için.

516

Aslan adım saḥlayardım

Senün için, yaḥa tutup

Kāfirlerle uğraşalım,

Senün için. Ağız dilden

Birkaç kelme ḥaber mene,

Qara başım qurbān olsun,

Ağam sene.

Qazan burada söylemiş,

Görek ḥanım, ne söylemiş:

-Oğul, oğul, önüm anla
Sözüm dinle ol kâfirin
Üçün atıp birin yarmaz
Ohçusu olur hêy dèmeden
Başlar kesen celladı olur.
Âdām etin yaḥnı kılan
Aşbazı olur, sen varası
Kâfir dègil. ƣalḫıbanı
Yèrimden men duraram,
Ƣonur atımın bèline
Minerem, gelen kâfir benimdir,
517
Men vararam,
Ƣara pūlād öz ƣılıncım ƣalaram
Azğın dinli kâfirlerin
Başlarını keserem.
Döne - döne savaşaram,
Döne - döne ƣekişerem,
Ƣılınc ƣalıp baş kesdiğim
Görgile, ögrengile.
Ƣara başına gelende gerekli olur.
Uruz burada söylemiş,
Görek, ḫanım, ne söylemiş:
-A beg baba eşidirem,
‘Arafatda erkek ƣuzu,
Ƣurbān üçün ata, oğul
Ƣazanırı şöhret üçün.
Oğul da ƣılınc ƣuşanır
Ata üçün, ğayret üçün.
Menim ise tek başım, cānım
Ƣurbān olsun senün üçün.
Ƣazan burada söylemiş,
Görek ḫanım ne söylemiş:
518
-Oğul, oğul, cān oğul,

Sen yağıya hücum edip
Baş kesmedin, düşman kırıp
Kan tökmedin, ala gözlü
Kırık igrinin boyuna al,
Köksü güzel kaba dağlar
Başına çık, beg babanın
Savaştığın, döğüşdüğün,
Çekişdigin görüp örgen.
Hem de bize gözetçi ol!
İgit Uruz babasının
Sözlerini sındırmadı,
Kayıdıban geri döndü,
Yerden uca dağlar üste,
Yoldaşların alıp çıkıdı.
O zāmānlar hēc bir oğul
Ata sözün sındırmazdı,
Sındırsaydı kimse onu,
Oğulluğa tanımazdı.
Uruz ise gēn yaḥadan
Süngüsünü sançıp durdu.

519

Salur Qazan baḥdı gördü,
Gelen kāfir alaylandı.
Atdan indi arı sudan
Abdest aldı, aḡ alnını
Yêrê koydı, iki rekʿ at
Namāz kıldı, adı güzel
Muḥammedʼi yāda saldı.
Qara donlu kāfirlere
Göz Qaratdı, hay vurarak
At oynatdı, qarşı vardı.
Qılinc vurdu, gümbür -gümbür
Neḡāreler döyüldü, borusu altun
Tunc borular çalındı.
Cııarsınlar, beg erenler

Döne - döne savaşı.
Kara pülād öz kılınclar
Çalındı, kargı dilli
Kayım oğlar atıldı.
Sur cīdālar sovruldu,
Nāmerdler, muḥannesler dalalandı.
O gün Kazan oğlu Uruz,
520

Baḥa baḥa ‘eşke geldi, bēle dēdi:
-Beri gelin, kırḫ yoldaşım,
Size qurbān olsun başım,
Gördüz nece aḡam Kazan
Başlar kesdi, qanlar tökdü?
Oḡlan - uşaq yemek üçün
Gelmeyipler, atam bizden
Kāfirleri esirgedi.
Meni sēven igitlerim,
Ne durursuz, kāfirlerin
Bir uçuna tepilelim.
Kara qoçun oynadıban
Kāfirlerin saḡ ucuna
At salıban saḡdan, soldan
Düşmanları ḥūb dağıtdı.
Sanardın ki birden- bire,
Yēr üzüne dolu düşdü.
Ya bir sürü qaz içine,
Şāhin girdi. Kāfirlerin
Saḡ ucunu qaçar kıldı,
Qovalanlar berk qaçaqda.
521

Ḥān Uruz’un Kara qoçun
Oḡladılar. At yıhıldı,
Qaçan kāfir geri dönüp
Oḡlancığın üzerine
Cumuhdular. Beg Uruz’un

Qırğ igidi atdan yendi
Qalhanların ele alıp,
Qılıncların, süngülerin
İşe salıp savaşıdılar.
Ucadaki, alçaqdakin
Basıp alar, piyâdenin
Ümidi olmaz. Hân Uruz'un
Sağın - solun çevirdiler,
Qırğ igidin şehid edip
Üzerine koyuldular.
Yağalayıp ağ ellerin,
Dalısından bağladılar.
Boğazına Qara kıldan
Ürgen salıp ürür üste

Sürüdüler, ağ étinden
Qan çıhınca vurup döyüp,
522

Baba dêye ağlatdılar.
Ana dêye bozlatdılar.
Eli bağı, boynu bağı
Sürüyüben yürütdüler.
İgit Uruz dustağ oldu,
Hân Qazan'ın haberi yoğ,
Sandı kim yağı basıldı.
Qonur atın cılovını
Döndürüben geri döndü
Oğlancığı kıoyan yere
Gelip çığıdı, tapanmadı.
Aydır: -Begler, oğlan hara
Gètmış ola? Begler aydır:
-Oğlan kıuş ürekli olur,
Yağın kaçıp anasına gèdibdir o!
Salur Qazan pozuluban
Dönüp aydır: -Mere begler,

Tanrı bize bir kür oğul
Vèrmiş, varıp onu
Anasından alağ, dönüp
Kılınçlayıp altı yolun
523

Ayrıcına burağalım.
Hamı görsün ‘ibret alsın,
Bir de hêç kim yamān yêrde,
Yoldaş koyup kaçmasın.

Boyu uzun Burla Hâtın,
Kazan Hân’ın geldigini
Êşidine, atdan ayğır,
Deveden buğra, koyun da çoç
Kırdırarak oğlancığın
İlk ovadır, Qalın Oguz
Beglerini toplayalım
Elbet, dèdi.
Hân kıızı gördü eri gelir,
Yumurlanıp uru durdu.
Kara samur cübbesini
Çignine saldı,
Karşı geldi, kapak kaldırdı.
Kazan’ın üzüne bağıdı,
Sağ - soluna göz gezdirdi,
Oğlancığını görmedi.

524
Ana bağı sarsıldı,
Düm üreyi oynadı.
Kıyma gözleri kan yaş doldu,
Çağırıp Kazana söyler:
-Beri gelgil Salur gücü,
Başım bağıtı, évim tağıtı.
Hân babamın kürekeni,

Qadın anamın sevgisi,
Atam, anam verdiğı,
Göz açıban gördüğüm,
Könül verıp sevdigim,
Beg igidim Hân Kazan.
Qalhibanı uru durdun,
Oğlun ile kazlık atın
Bütün mindin, köksü güzel
Qaba dağa ova çıhdın.
Boynu uzun semiz keyik
Alıp yıgdın, Bedöy atını
Yükletdin geri döndün.
İki vardın, bir gelirsın,
Yovrum hani? Qara gece
525

İçrisinde Kazandığım
Oğul hani? Birce begim
Görünmezdir, bağrım yanar.
Yapışıklı kayalardan
Kazan oğul uçurdunsa,
Dalı sazın aslanına
Yèdirdinse, sası dinli
Kāfirlere tutdurdunsa,
Ağ ellerin dalısından
Bağlatdınsa, kāfirlerin
Qabağında yürütdünse,
Dil - dudağı kuruyuban
Dört yanına bağırdınsa,
Qara gözden acı yaşın
Ağırdınsa, ana deye,
Baba deye bozlatdınsa,
Dègil mene.

Hatın bir daha söylemiş:
-Oğul, oğul, ortacım oğul,

526

Karşı yatan kara dağım
Yüksegi oğul, karanıuca
Gözlerimin aydını oğul,
Sam yelleri esmeden
Kulağım gelir.
Sarımsak otu yemeden,
İçim göyner,
Sarı ilan şaşmadan
Ağca benim kılhip şişer.
Kurumuşca göksümde,
Südüm oynar.
Yalkızca oğlum görünmez,
Bağım yanar.
Yalkız oğul haberini
Dègil mene, dèmez olsan
Yana yana, men kargaram
Kazan sene!

Anası bir dağı söylemiş:

-Kargı cîdā oynadanlar

527

Vardı geldi, altun cîdā
Oynadanlar, Yarab noldu?
Kara yallı at minenler
Vardı geldi, Bedöy atlı
Yalkız oğul haberini,
Mere Kazan, dègil mene!
Dèmez olsan, yana yana
Kargaram men, Kazan sene!
Hatın bir dağı söylemiş:
Kuru - kuru çaylar içre
Su saldırdım, Kara donlu
Dervişlere nezîr vèrdim.
Yanıma el bağıdığımda

onşuma  v badım.
Umanına, k senini
Aş y dirdim.
Aç g rsem, doyuzdurdum,
Dilek ile birce oul
G  le tapdım. Yalkız oul
aberini, ay  azan,
528
D gil mene, demez olsan
Yana yana  argaram men
 azan sene

atın bir daı s ylemiş:
 arşı yatan  ara dadan
Birce olan u urdunsa
D gil mene k l ng ile
Yı dıraram. Dayım a an
Y gr k sudan birce oul
U urdunsa, d gil mene,
Damarların doradaram.
Azın dinli k firlere
Birce oul tutdurdunsa,
D gil mene,  an babamın
Sarayına vararam,
A ır leşker, bol  azine
Alaram, paralanıp
 azlık atdan y nmeyince
Eteğimle alca  anım silmeyince
529
 ol - bud olup
Y r  z ne d şmeyince,
Yalkız oul  aberini almayınca,
K firlerin yolundan d nmerem.
Yohsa  azan aya ımdan
Serm zeni atım mı?

Qara dırnaq ağ üzüme
Çalım mı ağır şiven
Ordun içre salım mı
Oğul - oğul dèye, dèye
Bozlayım mı?

Develikden kızıl deve
Burdan kèçdi, köşekleri
Bozlayıban bèle kèçdi.
Köşegimi aldırımışam,
Bozlayım mı?
Qara қоçda қазлық атлар
Burdan kèçdi, құлunları
Kışneyiben bèle kèçdi.

530

Құлuncуғum aldırımışam,
Kışneyim mi?
Ağ ayıldan ağça қойun
Burdan kèçdi, қузuları
Meleşiben burdan kèçdi.
Қузucуғum
Aldırımışam, meleyim mi?
Oğul dèye bozlayım mı?

Ҳатин бир дага сөйлеміш:
-Қалһıbanı yèrimden duram dèyerdim.
Qara yallı қазлық atıma minem, dèyerdim.
Қалın Оғuzun içine girem dèyerdim.
Ала gözlü bir gelin alım, dèyerdim.
Qara yèrde ağ otaқлар tikem, dèyerdim.
Yürüyüben oğlumu gerdege salam, dèyerdim.
Mürādımla, maţlebimle yétirmedin Қазан meni,
Qara başım қарқışları görüm tutsun,
Қазан seni birce begimi nèyledin?

Demez olsan yanar - göyner kargaram seni.

531

Burla Hâtın böyle decek,
Kazan Hân'ın 'ağlı, hûşu
Başından gètdi, kara bağı sarsılıban
Üreyi yerinden oynadı, karanķu gözleri
Kān, yaş doldu, hātınına bēle dēdi:
-Ay görklīm! Oğul gelse idi,
Meger senden soruşardım?
Korhmagilen ovda kālıp,
Ovda kалан oğul üçün
Ġuşşalanma, yēddice gün
Men Kāzan'a mūhlet vērgil.
Yerde olsa çıhararam,
Göyde olsa indirerem.
Tapabilsem tapmışam,
Tapanmazsam Tanrı vērdi,
Tanrı aldı, ne ēdelim?
Kāra şiven senle bēle ēyliyelim.

Hâtın aydır: -Mere Kāzan,
Oğlancığın ovda kalmış olduğunu
Ondan billim ki sen yorğun atın

532

İle, işden düşmüş cīdān ile,
Önüden ardına düşesen, ahtarasan.
Salur Kāzan geri döndü,
Kayıtdığı yollar ilen,
Gēceni gündüze kātıp,
Ha yürüdü. Hātınından
Gizlederek el altından
Buyruķ vērdi:- Doḡsan min
Genc Oğuz silāhlansın,
Daldan gelsin, oğlancığım
Dustaķ olmuş, begler bilsin.

Sürüp geldi yağların
Basıldığı yere çıxdı.
Bağdı gördü oğlancığın
Kırh igidi kırılmış,
Atı ise oğlanuban
Lêş içinde yıhılmışdır.
Ölülerin için gezdi,
Oğlancığın tapanmadı.
Altun kamçısını tapdı,
Oğlunun dustak olduğun

533

Yakın êtdi, ağlayarak bêle dèdi:

-Kara dağım ucası oğul,
Kanlı suyum daşğını oğul,
Kuçaqlıkda itirdigim yalnız oğul,
Dèyip kâfirin izin izledi.

Kanlı Kara Derbend'e
Kâfir dahı konmuş idi.
Oğlancığa Kara kepenek gèydirip
Kala kapı kèçirinde,
Üzü koylu salmışdılar.
Giren çıhan ayaklayıp
Kèçirdiler: -Tatar oğlu,
Karı düşmân, elimize girmişken
Cezâ ilen öldürelim dèye
Kala kapı êşiginde,
Kuru yêrde koymuşdular.
Bu mağalda Salur Kazan
Çapar yètdi, at oynatdı.
Kâfir Kazan'ın geldigin
Gören kimi qorhdu, hörkdü.

534

Kimi kaçıp atın miner,

Kimi telesik cüşen gèyer.
Oğlan başını kaldırıp
Sordu: -Kāfir, bu ne hāldır?
Kāfir aydır: -Atan geldi,
Varıp tutmak isteyirik.
Oğlan aydır: -Amān, mere kāfir amān,
Haq Tanrının birliğine yoğdur gümān.
Kuduz kāfir oğlancığa amān vèrip
Elin açdı, gözün açdı, babasına
Karşı koydu.

Uruz burada söylemiş
Görek hanım ne söylemiş:
-Beri gelgil a beg baba!
Menim dustak olduğumu
Hardan bildin, ağ ellerim
Bir birine bağlandığın?
Ağ kıl sicimin boynuma
Tağıldığın? Kara gözlü
535
İgitlerim kırıldığın
Sen gelmemiş, baba, kāfirler
Danışdı, Konur atlı Hān Kazan'ı
Esir edin, ağ ellerin
Dalısından bağlayın,
Ġafilden başını kesin,
Alca kanın yere tøkün.
Oğlu ile ikisini,
Bir öldürün, od ocağını söndürün!
Hānım baba! Korhum budur:
Konur atın segirderken sürüşdürüp,
Savaşarken öz özünü tutdurasan,
Ġafilden görklü başını kesdiresen,
Ağ birçekli anamı sen oğul dèyip
Ağlayarken, başım bahtı Kazan dèye

Ağladasan. kayıdıban, cānım baba
Geri döngil, altunluca ban evine
Sürüp vargil, ala gözlü kız kardaşım
Ağlatmagil, karşılaşmış anamı sen
Sızlatmagil, oğul için ata ölmek
‘Eyb olur. Yaradanın haqqı için,
536

Baba, döngil, evine vargil.
Karıcık anam karşı gelse
Meni sorsa, babam doğru haber vergil.
Söyle: Gördüm Senün oğlun dustak deyil,
Dalısından ağ elleri bağlı deyil,
Kara donkuz ağılında yatır deyil,
Ağır buhov topuğunu döger deyil,
Yanmış arpa çöregi ile acı soğan övünü deyil,
Menim anam benim için ağlamasın,
Bir ay bahsın, bir aya tek varanmasam,
İki ay bahsın, iki aya varanmasam,
Üç ay bahsın, üç aya tek varanmasam,
Öldüğümü onda bilsin.
Ayğır atım boğazlayıp, aşım versin,
Yād elli kız helālıma destür versin,
Mene kurulan gerdeke ırāk girsin.
Anam benim göy sarınıp kara gèysin,
Kalın Oğuz ellerinde yasım tutsun.
Menim başım senün için qurbān olsun,
Geri döngil!

537
Oğlan bir dağı söylemiş,
Görek hanım, ne söylemiş:
-Karşı yatan Kara Dağlar,
Esen olsa, el yaylaqlar.
Kanlı kanlı ahar sular
Esen olsa, aşıp daşar.

Madiyan atlar
Esen olsa, k ulun doğar.
Develikte kıızıl deve
Esen olsa, k uzu v erer.
Beg erenler esen olsa,
Oğulu doğar, sen esen ol,
K adın anam esen olsun,
K ad r size menden iyi oğul v erer.
Ağ s d n  anam mene  el l  etsin,
Savaşmadan, vuruşmadan baba, d ngil!

   n K azan burada s ylemiş,
G orelim,   an, ne s ylemiş:
-Oğul, oğul, c nım oğul,

538

Karşı yatan k ara dağım başı oğul.
G cl  b limin  uvveti oğul,
K aran u g zlerimin aydını oğul
Ala danla uyandığım, sen n    n,
K onur atım y r td ğ m, senin    n,
Ağ donuma kir eğlendi, sen n    n,
Menim başım k  rb n olsun c nım oğul sen n    n.
Sen g deli ağlamağım g yde iken y re d şd ,
G mb r g mb r tavullarım d y lmedi,
Ağır, ulu d v nımsa s r lmedi.
Seni bilen beg oğullar ağ  ı hardı, k ara g ydi,
K aza benzer kıız, gelinim ağ  ı hardı, k ara g ydi.
K arıcık anan   an, yaş t kd ,
Ağ sa allı  oca baban b k l   aldı.
K aydıban buradan men  ve varsam,
Ağca  zl  anan mene karşı gelip oğul d se,
Ağ elleri ar hasında bağlı d yim?
K ıl  rekni ağ boynunda ta ılı d yim?
K afirlerin yanıca o ayak yalın y r r d yim?
Onda benim n m sum bes harda  alar?

ıl kepenek boyuncuğın sürter dèyim?

539

Ağır buğov topucuğın döger dèyim?

Arpa etmegi acı soğan yèyimi dèyim?

azan yène aydır:

-arşı yatan ara dağlar, arısalar, otu

Bitmez, èl yaylamaz.

Ahıntılı daşğın sular arısalar, alıp daşmaz.

aytabanda kızıl deve arıyarsa, köşk vèrmez.

ara oçlar arısalar, ulun vèrmez.

Er igitler arısalar, oğlu doğmaz.

Baban arı, anan arı,

Senden yègrek Tanrı bize oğul vèrmez.

Vèrerse de senin yèrin tutabilmez.

Āsīmānda, mavi göyde ara bulud oluban men,āfirlerin

Üzerine gürleyerem,

Ağ ıldırım oluban men şağar ollam,

Od oluban kāfirleri amış kimi yandıraram,

Doğuzunu bir birine saydıraram,

Vuruşmadan, dögüşmeden yèr üzünü dolduraram,

Yaradan Allah’dan meded!

540

onur atdan yère yèndi,

Aıp geden arı suda

Abdest aldı, ağ alnını

Yère oyup namaz ıldı.

Ağlayarak ulu Tanrı

Dergāhından hācet sordu,

Diz söykeyip adı gözel

Muhammed Muştafā’nı yāda saldı.

Deve kimi na‘ra vurdu

Tek başına kāfirlere

At yurutdü, ılını vurdu.

Döne döne uzun zāmān

Savaş etti, kâfirleri alım dedi.
Alanmadı bir sâ'âtde
Kâfirlere neçe kere hücüm etti,
Birden gözü kabağına
Kılınç degdi, kara kanı
Şoruldadı, gözün ötdü.
Özün sert yerlere saldı.
Görek indi ulu Tanrı
Neler etti.

541

Meger dostlar, boyu uzun
Burla Hatın oğlancığın
Yâda salıp, sabr ü kararı
Kalmadı. Kırk ince bel
Kız oğlana kara aygırın
Çekdirdi, bütün mindi.
Kara kılının kuşanıp
Başım tacı Salur Kazan
Neden gelmez hayâliyle,
İz izledi, gele gele
Hân Kazan'a yakınlaştı.
Kazan bağıp helâlini tanımadı.
Üzerine gelip aydır:
-Kara aygırın cılovını
Mene dartgil, baş kaldırıp
Mene sarı bağgil, igit!
Altındaki kara aygır
Mene vèrgil, elindeki
Sür cidanı, yanındaki
Göy pülâd ı mene vèrgil.
Bu günümde mene ümîd

542

Ogil igit!
Kıalaba ölke men vèrerem
Sene igit!

Hatın aydır:
-Mene karşı gelen igit,
Ne inlersen, benim keçmiş
Günlerimi andırarsan?
Kalhıbanı öz yerinden
Duran Kazan, kara gözlü
At beline minen Kazan,
İlgayıban kara dağım
Yıhan Kazan, kölgelice
Kaba ağacım kesen Kazan,
Bıçak alıp kanadlarım
Kıran Kazan, yalkızlıca
Bir oğluma kıyan Kazan.
At üstünde eglenmeyip
Yortan Kazan, yohsa senin
Belin ölmüş,
Üzengiye duranmayan
Dizin ölmüş?
Hân kıızı helâlini
543
Tanımayan gözün ölmüş?
Bükülmüşsen sene olmuş?
Çal kılıncın, yêtdim Kazan!

Bu mahalde kalın Oğuz
Erenleri bir bir yêtdi.
Görek dostlar, kimler yêtdi:
Kara Derbend ağzında kâdîr vèren,
Kara boğa derisinden beşiginin derisi olan,
Acığı tutanda kara daşı kül eleyen
Kara bıgın yêddi yerde burup tüken
Hân Kazanın karındaşı Kara Göne çapar yêtdi:

-Çal kılıncın kardeş Kazan, yêtdim dèdi.

Dalısınca görek dostlar, kimler yètdi:
Demir apı Derbend'de Demir apını apıp alan,
Altmış tutam gönderinin ucunda erler böyürden,
azan kimi pehlevānı bir savaşda
Üç kere atından salan,
Selçuk oğlu Deli Dünder apar yètdi:
-al kılının ağam azan, yètdim, dèdi:
Onun ardınca görelim kimler yètdi:
Derstursuzca Bayındır Hān yağısına an usduran,
544

Gaflet oca oğlu olan řir şemseddin apar yètdi:
-al kılının ağam azan, yètdim dèdi.
Dalısınca dostlar, görek kim yètdi:
Parasarin Hařārından uçup ağan,
Ağ alaca gerdegine arşı gelen,
azan Begin inağı, Uruzun imrencisi,
Boz ayđırlı Hān Beyrek apar yètdi:
-al kılının ağam azan, yètdim dèdi.
Onun ardınca görelim kimler yètdi:
İgirmi dört kāfir kıızı boy-boğununa
Oğşayan Dünder yètdi.
Ondan sonra min om başı Döger yètdi.
Ondan sonra min bugduz başı Emen yètdi.
Ondan sonra doğkuz oca sergerdesi Uruz yètdi.
Sayar olsağ alın Oğuz erenleri saya gelmez,
azan Hānın igitleri bütün yètdi.
Dövresine yığıldılar,
Arı sudan abdest alıp,
İki rekāt nāmāz kıılıp,
Adı güzel Muđammed'i yād èyleyip,
Bī-tekellūf kāfirlere at saldılar,
545

ılını alıp an tökdüler.
O günkü gün cigeri olan igitler belendiler.
Nāmertler daldalanacağ gözetdiler.

Qıyamet bir savaş oldu, meydan dolu baş oldu.
Beg nokerden, noker begden ayrıldı.
Kalın Oğuz begleriyle Deli Dünder sağdan tepdi,
El cılasın igitlerle Kara Budak soldan tepdi.
Salur Kazan önden tepdi,kâfir şâhıyla Teküre karşı durdu.
Böyüdüben atdan saldı, alaca kanın yere tökdü.
Sağ teremde Deli Dünder,Kara Tüken Melik ilen karşı geldi,
Kılıncladı yere saldı.
Sol teremde Kara Budak Boğacıkla tuş oluban
Süngü sancıp yere saldı, terpenmeden başın kesdi.
Boyu Uzun Burla Hatın,
Kara Koğan pehlevânı kılıncladı,
Yere saldı, tekür sındı.
Kâfir kaçdı, derelere kırgın
Düşdü. On beş min nefer
Kâfirden kimi öldü,
Ölmeyeni esir oldu.
Kazan oğlu üzerine
546
Geldi, yêtdi, elin çözdü.
Ata oğul kucaqlaşp
Görüşdüler. Üç yüz igit
Oğuzlardan şehid oldu.
Salur Kazan oğlancığın
Kurtarıban geri döndü.
Vuruş, döyüş hoş kurtardı,
Kalın Oğuz beglerine düyün oldu.

Ağca Kala Sürmeli'ye
Gelip Kazan kırk otak
Tikdiriben yêddi gece,
Yêddi gündüz yemek oldu,
İçmek oldu, kırk kul ile
Kırk cāriye oğlu Uruz'un
Başına dolandırıp azād êtdi.

Ꞑoçaqlarda, erenlere
Para vèrdi, ùlke vèrdi.
Cübbe vèrdi,çuha vèrdi
Dedem ꞐorꞐud gelir oldu,
SadlıꞐ çaldı, dāstān Ꞑoşdu,
Bèle dèdi: -İndi hani

547

O dèdigim beg erenler?
Hara gètdi dünyā benim söyleyenler?
Ecel aldı, yèr gizletdi.
Fānī dünyā kime Ꞑaldı?
Gelimli, gèdimli dünyā,
Son ucu ölümlü dünyā.
Yöm vèrelim yèrli Ꞑara
Dağlarınız yıhılmasın,
Kölgelice Ꞑaba ağacın
Kesilmesin, Ꞑamın ahan
Gür suların Ꞑurumasın.
Ꞑanadların kırılmasın,
Ꞑādīr seni nāmerde muhtāc ètmesin.
Çapar iken ağ boz atın büdremesin,
Çalışanda Ꞑara pūlād öz kılıncın kötelmesin.
Allah vèren ümīdiniz üzölmesin.
Ağ alnında bèş kelme duā Ꞑıldık,
Ꞑabūl olsun, yığışdırsın
Dürüşdürsün, günāhınızı
Adı gözel Muḥammed’e bağışlasın.

548

ꞐAZLIꞐ ꞐOCA OĞLU YÈGENEK

Güneşe çevirilip ilhāmım yène,
Her yana, her yana ışığın saçır.
Bütün kāyinātı gösterir mene,
Zulmet dünyāsına çığırlar açır.

Üregim “Ṭūr” olup, men ise, “Mūsa”.

Menim Tūr'um ancağ göz kamaşdırır.
Çırağa çevrilir mene tecelli,
Yalnız ışıq salır, yağıp yandırır.

Başımda görünmez dilber havası,
Baş alıp gédirem ürek gülüne.
Karşımda, gözümde gizli sımāsi,
Yalvarıram: “Göster üzünü” mene.

‘Gör sen’ diledikde gözgüye dönür,
Durur kaçışarımda, deyir: Yağşı bağı!
549
Gözlerim hayretde çanağı çönür:
‘Vay, o menem’ deyir, dil ile dudak.

Bir an bele hūşum çıxır başımdan,
Deye bilmirem, ne hāla kalıram.
Vaşf ede bilmirem yoğ, yoğ, yoğ amān
Sarsılıram her vaht yāda salıram.

Dehşetdir, dehşetdir meni qorğudup,
Kāşkī o hāli vaşf ede bilēydim.
Olaydı senün de elinden tutup,
Bir an o ‘āleme gēde bileydim.

Hayāl “Burağ”ını minip çapıram,
Gèride koyaraq kehkeşānları.
Göz yumup açmadan “Arşa” çatıram,
Bu kadar yağınmış haqqın serāyı!

Meclis “yārdan” dolu, boşdur “ağyārdan”,
Arada ne “hīcāb”, ne de “perde” var.
550

Vişāl iyi gelir damdan, duvardan,

Hem “özüm”, hem de sevgili “dildār”.

Yār yāre çatanda söz de mi söyler?
Dil, ağız bağlanar, danışmak olmaz.
Ne dese, gülüşler, bahışlar dēyer,
Dudağ tanışmağa kelme tapanmaz.

Her bahış bir kitab, sözdür, nisgildir,
Ancağ bir an içre bütün oğunar.
Her gülüş bir ‘ âlem, çiçekdir, güldür,
Açılar, deriler, taqdim olunar.

Sonra yavaş yavaş açılar diller,
Başlanar ğamzeler, ‘ işveler, nāzlar.
Edālar, çemhemler, ‘ arz gelēyler,
Öpüşler, қоçuşlar, rāz ü niyāzlar.

Hicrān günlerinden dēyip danışmaq,
Ürek sofrasını döşemek, sermek,
551

Tutulmaq, açılmaq, küsüp barışmaq,
Derdleri, ğamları açıp göstermek.

Men de dilberimle kucaqlaşanda,
Sēvincim, ferhīm kaynadı, daşdı.
Emişip, derdleşip pıçıldeşanda,
Nāzlı yārim ürek defterin açdı.

Oğudu, oğudu, üzüme bağıdı,
Vurgun üregimi şan şan ēledi.
Derdinden ğamından alovlar qalğıdı,
Könül cēyranımı büryān ēledi.

Mermer ayakların gösterdi mene,

Ayaqlarım kimi qabarlanmışdı.
Say saldım saçına, kirpiklerine,
Toz torpaq basmışdı, gubārlanmışdı.

Üregimi keder, ğam parçaladı,
Sordum: -Bu ne tozdur, bu ne qabardır?
552

Ma' nālī, ma' nālī başın tovladı,
Dēdi: -Yol gubārı, yol qabarıdır.

Sarmma tek gelmişen bu uzun yolu,
Men de dağlar aşp gelmişem senlen.
Senlen tanımışam men sağı, solu,
Her yanı men ilen gezmişsen, menlen.

Senle yoqlamışam men yatan zāmān,
Sen ile açmışam seher gözümü.
Tek seni yaqmamış ayrılık, hicrān,
Sensiz yandırmışam men de özümü.

Bātında bir yēde, zāhirde ırāq,
Men de senün kimi yollar kervānı.
Üzüme, gözüme qonan toz torpaq,
Senün üzündeki torpaqdır, tanı!

Her qadalar gelip senün başuva,
Menim de üstümden gelip savuşup.
553

Seni boğmalayan her qaba dalga,
Mene de kükreyip, mene de coşup.

Her bir şadlığında, her bir ğamında,
Senle ağlamışam, senle gülmüşem.
Senle alışmışam, yanmışam men de.
Sende öz özümü tapa bilmişem.

Menim t̤ālē‘im çoḥ, ğamlıdır senden.
Çünkü sen, menden tek birce z̤erresen.
Ne boydadır ğamın bilmek istesen,
“Zerre”ni “‘ālem”len kıyās ētgilen.

Men de duymaz idim, sen duymaz iken,
Keder ne bilirdim, ğam ne bilirdim.
Men de ağrıdım, sen ağrıyan künden,
Sensiz ne inciyp, ne güvenirdim.

Tā üregim ile sensiz dünyāda,
Ne sêvgi tanırdım, ne de meḥabbet,
554
Sen ile dönmüşem men de Ferhād'a,
“Şīrīn”imi senle tanıdım elbet.

Ne hicrân, ne vîşâl kıanardım sensiz,
Sen meni kıumrı tek getdin feryâda.
Ne alışıp, ne de yanardım sensiz,
Sen meni salıpsan bu yanar oda.

‘Sen’ dedikde, ancak tek sen dēyilsen,
Dünyāda milyonlar, milyonlar ‘sen’ var.
‘Sen’ler hamı kalḥıp birleşmeyince,
Gör nece kēcecek mene rūzgār.

‘Sen’ler şâd olanda, ‘sen’ler gülende.
Men de şâd oluram, men de gülürem.
‘Sen’ler güllelenip, ‘sen’ler ölende,
Men de güllülenip, men de ölürem.

‘Sen’ şeytân olarken men de şeytânam,
Fitneler koparıp od yağıdırıram.

555

Felâketdir, gerek yananla yanam,
Yandıranla ki, men yandırırım.

Her şeytân ölerken men de ölürem,
Ancak ölümüne tüz katlaşıram.
Çün bu ölmeklerle temizleşirem,
Nâhâk ölümlerden rahâtlasıram.

Özümü bilenden hâlim yamandır,
Vah, ne çetinlikle keçir günlerim.
Çekdigim belâlar kime ‘ayandır,
Özümü sarsıdır öz nisgillerim.

Bir çoğ enbiyâlar meni aldatdı,
Dêdiler işlerim sehmân tapacağ.
Her yerinden duran öz yükün çatdı,
Menim hesâbıma yazdırdı, ancak.

Öz özümü yahşı tanımamışam,
Ne edim, çoğluğum kıanmazdır hele!
556

Câhiller elinde esîr kalmışam,
Yetim uşak kimi bahıram ele.

Az maz âdamlar da ansalar meni,
Tam gücüm kuvvetim çoğluqlardadır.
Çoğluk basır, boğur düz düşüneni,
Helelik işlerim bu medârdadır.

Qurulmuş beledir, işde ne etmek,
Ezel günden gücü ele vermişem.
Meni anlayanlar güc tapsın gerek,
Yohsa yoh, ver yanı sêle vermişem.

Sen de çoğ öyünme, tanıdın meni,

G t alış,  z ve g c, udret azan.
oluksuz men tuta bilmerem seni,
udretin olmasa mal b olarsan.

Senden abada da olar tapıldı,
Anladı, d ş nd , tanıdı meni.

557

 hir enseleri saca yapıldı,
Saın, b le ada tutmasın seni!

Bildin hara çekdi “Manş r”un işi?
Yazık Na‘im ’ni daşa basdılar.
atır uyruunda s r nd  leşi,
Nesim  soyuldu dırnadan başa.

Mene avuşanlar, meni tapanlar,
Biri siyah alda, birisi darda.
Ayrılık derdinden sızıldayanlar,
oluklar mene y d, men oluklarda.
Meni s venlerin t l ‘i budur,
Yazık y r men ilen, men ay r ilen.
Bu derd ‘ şıkları yaır, sarsıdır,
Birlikde ayrılık, viş lde hicr n.

N yde sızıldayan b t n n leler,
Bu derdden, bu amdan, bu elemgendir.

558

Sazlarda seslenen haz n nağmeler,
Bu ayrılıdandır, bu m temgendir.

Budur mecn nları  llere salan,
‘Mevlev ’ bu amdan coşur, alayır.
Budur Ferhadların canını alan,

Hâfız da, bu derdi dèyir, ağlayır:

“Dimdiğinde gözel bir gül yarpağı,
Bülbülü ağlayıp zarıldar gördüm.
Sordum ne mâtemdir bu sival çağı,
Dèdi: Yâr cemâlin parıldar gördüm”.

Yârin sözlerinden, yârin işinden,
Derde, ğama doldum, feryâda geldim.
Amânsız zâmânın şom gerdişinden,
Ėayıdıp insâna imdâda geldim.

Güvenip, ahtarıp tapdığım yâri,
Min kere özümden nâtüvân gördüm.
559

Hağğâ sığınarağ nâhağdan sarı,
Hağğı da özüm tek bağıı kan gördüm.

Hayyam’ın bir sözü düşdü yâdıma,
Gördüm yène derde, derd döngünlüdür:
‘Kara günün çarha havâle kılma,
Felek senden min yol Kara günlüdür’.

Sene sığınırım, yène de sene,
Sene, ay varlığın sırdaşı insân!
Meded dileyirem, meded kıl mene,
Ağıla gel, el çek kudurkanlıktan.

Allahlığı ile, tam kudretiyle,
Tanrı da elinde, esirdir esir.
Düz yoluva kayıt, gel, kerem èyle,
Hağğ da, işde senden yardım dileyir.

Sen Hağğın elisen, görer gözüsen,
Koyma, koyma sönsün yanar ocağın.

560

Danışan dilisen, Hakkın özüsen,
Çal çağmağı, yandır hikmet çırağın.

Yandır, koy zulmetin bağı dēilsin,
Ğaçsın, dağılışsın deli şeytanlar.
Koy uçurumlardan yollar seçilsin,
Öz yolunu tapsın azgın insānlar.

Tanının özüvi gel, kerem eyle,
Hakk ilen gēdelim Hakkın yoluna.
Bir özüne bağı, utan, şerm eile,
Gücün güc olmasın şeytan koluna.

Silkinek nehovetden, kin, küdüretden
Öpüşek, görüşek, bir bağır olağı.
Yaşamız kurtarsın, bu felāketden,
Damlalığdan çıhağı denize dolağı.

‘El gücü, sēl gücü’ demiş atalar,
İnsanlar birleşse dünyā cennettir.

561

Ne açlığı, ne ölüm, ne dehşet kalar,
Bu ne gır ha kırdır, bu ne vahşettir?

Hayıfdır bu geniş, bu güzel dünyā,
Darala insāna cehennem ola.
Derile, ayrıla gül konça konça
Açmamış sarala, açmamış sola.

Hayıfdır kurşunlar şan şan eyliye,
Nāzlı cevanların, gül bedenlerin.
Ārzū dünyāların virān eyliye,
Yağılıp yığıılan binālar tekin.

Hayıfdir ocamān ana gzleri,
Hamı yollara baa, anlı ya tke.
Bombalar, raketler ābideleri,
Yandıra, uura, daıda, ske.

Cevan gelinlerin dudaqlarında,
Analık gl uruya, dona.

562

Krpelerin ana ucaqlarında,
Parla gzlerine torpak, toz ona.

Gel, insān evlādı, vrek el ele,
Sııram elvi arda eli tek.
reklerimizle, ellerimizle,
nsanlık adına ābide tikek.

Birlikde insānlık boyasın ala,
Vallah, Hāın da gz bizdedir.
ardaım Vurgun’dan sz de bor ala,
‘Saadet ıraı elimizdedir’.

Hāıgātın sırrın aradım ancak,
‘Panteizm’ dyil, derin dnek.
Yni bir incidir, silek parlada,
Bu ide oucum gel mddedleek.

‘Āı, dedem ‘āı, kkle sazıvı,
Alıdı barımız, boy boyla bize.

563

u tek anadlandır ho ovazıvı,
Serin yeller esdir regimize.

‘Nefes Hādan gelir’ dmi atalar,
Nefeslen, nefesin Hāa ykselsin.

meḥebbet lâcının yuvadan çıḡar,
Uçsun hovâlarda pervaza gelsin.

Sen Ḥaḡ ‘ âşıkısen, Ḥaḡdır kömegin,
Zaḡme vur tēllere, tir tir titresin.
Sazınla çırpındır ḡaḡkın üregin,
Ḳoy ġāfıl olanlar ḡaḡkı dinlesin.

İnsan hünelerlin boylayan boylar,
Sanma boş sözlerdir, yalan, palandır.
Bu hamâselerden igitlik ḡopar,
Odu ürekleri ışıkladandır.

İşġın, meḥebbetin terennümünde,
Ürekler perisi perestiş olur.

564

Sirin maġmelerin her bir tēminde,
Ḥaḡkın gözelligi terennüm olur.

Hamâselerdeki her nazlı dilber,
Ḥaḡkın, insānlığın cilvegāhıdır.
Fitne baḡışlarla gel ha, gel ēyler.
Vurgun üreklerin kıblegāhıdır.

Ḳalḡıp ḡurşanarak her çetin işe,
Dumanlı daġları basıp kēçenler,
Adı, sanı düşüp dillere, dişe,
Ḥaḡ elinden alıp bāde içenler.

Doġru yoldan kıraḡ ḡadem ḡoymayan,
Ḥaḡḡ iken, na-ḡaḡḡa teslim olmayan,
Cömerdlikden, igitlikden doymayan,
Ḳorḡud Dede gelip boyun boylayan.

Dönmez ahramānlar demir dayağ tek,
Daşkın dalgalara sīne gerirler.

565

Tufanlar opsa da sönmez mayak tek,
Hayāt gemisine yol gösterirler.

Kemāl ārzusuyla vurnuan insān,
Gelecek simāsın onlarda görür.
Odur maraqlanır oaklıqlardan,
Odur merd igidi hamılar öyür.

Ne adar didergin, azgın olsa da,
İnsanlar ak sēvēr yaranıp zāten.
Ürekler aranıp aşardırılsa,
Hamılar igrenir yaramaz işden.

Bu bir hoş haberdır, hoş alāmetdir,
İnsan hayre teref yovuşmak üçün.
Meşakkad meşakkaddir, hem riyāzetdir,
Gēdip haıate ovuşmak üçün.

Dostluğ olmayanda düşmānlık olur,
Sular bulanırlar, durulmak üçün.

566

anaşma törenür viranlık olur,
Yēni ovadanlık urulmak üçün.

İşde ummaklıdan doğur her kūsü,
Mehebbet olmasa, kūdūret olmaz.
Silinir, durulur kōnül gözgüsü,
Ayrılık olmasa vuslat doğrulmaz.

Yāranlar heey...

ān oğlu ān Bayındır,
Bir gün yēden durmuş idi.

Ağ evlerin K̄ara yérin
Üzerinde kırmuş idi.
Ala sayvan göy üzüne
Aşınmışdı,
Min bir yérde ipek halça
Döşenmişdi.
İç Oguzun erenleri
Şöhetine yığılmışdı,
Yème, içme başlanmışdı.

567

Kazlık Koca dèyerler
Bir kişi vardır. H̄anlar H̄anı
Bayındır'ın veziri idi.
Al şarabın itisinden

Kantarıban başı kızdı,
Gaba dizi üste çökdü.
H̄anlar H̄anı Bayındır'dan
Ahın üçün izin istedi.
Bayındır H̄an destür vèrdi:
-Her bir yana istesen, var!
Kazlık Koca her bir işe
Girip çıkmış, işde pişmiş,
Bacarıklı, tecrübeli,
İşe yarar ādām idi.
Bütün yarar kocaların
Yanına salıp,
Yadağ ile, yarağ ile,
Yola girdi.
Dağlar aşdı, çaylar kèçdi.
Dere, tepe yollar yorutdu.
Tā günlerin bir gününde,
568

K̄ara Deniz sahilinde,
Dözmürd adlı bir K̄alaya

Geldi çatdı, ora kondu.
Sen d meki o  alanın

Ar ın o lu Direk adlı
Tek r  var, o tek r n
Altmı  ar ın  ametidir.
Altmı  batman g r z salar,
 atı, muhkem yay  ekerdi.
 azlık  oca  atar  atmaz,
Tabılları  aldırarak
Cenge girdi.
Direk Tek r  alasından
Di ere  ı ıp m ydan a dı,
Er diledi.
 azlık  oca onu g rcek
Y l tek y tdi.
Yilem kimi yapı arak
O k firin ensesine
 ılı   aldı, zerre  adar
Kesenmedi.

569

Direk Tek r n vbet tapıp
Altmı  batman g r z  ile,
 azlık  oca tepesinden a a ıya
Tutup  aldı. D ny  ba ına

Dar geldi, Alca  anı
D d k kimi  oruldadı.
 oca begi  armalayıp
 ala i re apardılar.
Bunu g ren i itleri
 z   virip  a dılar.
 azlık  oca on altı il,
Direk Tek r  alasında
Dusta  oldu. Sonra

Emen dêyerlerdi, altı kere
O hisara hücüm êdip alanmadı.
Meger dostlar, Qazlık Qoca
Tutulanda Yêgenek adlı
Bir yaşında oğlu vardı.
Zâmân kêçdi, on bêş yaşa
Gelip çatdı. Cılasın bir
İgit oldu. Babasın
570

Öldü bilirdi, yasaq êdip
Tutulduğun oğlandan
Gizledirdiler.
Meger günlerin birinde,

Begler ilen konuşurken
Qara Göne oğlu ile,
Uyuşmayıp sözleşdiler.
Budağ aydır: -Burda neden
Yalan yere öyünürsen,
Hünerin var, er dilersen,
Gêt, babanı kırtargilen.
On altı ildir dustağdır.

Yêgenek bunu eşidince,
Üregi yerinden oynadı,
Qara ca bağı sarsıldı.
Bayındır Hân huzuruna
Varıp geldi. Ağ üzünü
Yere koyup bêle dèdi:
-Alan Şâbâh safa yerde,
Tikilende ağ ban évli.
Atlas ile yapılanda,
571

Göy sayvanlı, tovla-tovla
Çekilende Şâhbâz atlı.

Çağıraban dād vèrende,
Bol çovuşlu, yayhovanda
Yağ tökülen bol ni'metli.
Galmış igit arhası,
Bèze miskin umudu,
Türkistan'ın diregi,
Tülü kuşun yovrusu,
Kara çuğun kaplanı,
Amıt suyunun aslanı,
Devletli hân, meded senden.
Mene leşker vèrip
Babamın dustağ olduğı,
O çalaya gönder meni!

Bayındır Hân destur vèrdi,
İgirmi dörd sancağ begi
Atlansınlar.
Evvel evvel Demir Kapı Derbend'de
Beglik éden, ıargı süngüsü
572

Ucunda er böyürden,
Kırımına yetişende,
Kim olduğunu sormayan,

Kıyan oğlu Deli Dundar,
Senün ile bèle varsın.
Ayğır Gözler sularında
At üzdüren, elli yèddi
Sırt Kılanın kilidin alan,
Eylik oğlu Deli Evren,
Senün ile bèle varsın!
Koşa burcdan kayın oğlu
Eğlenmeyen, Yağrınçı oğlu
İlalmış bèle varsın!
Üç kere yağı görmese

an ağlayan, Dursun oğlu
Deli Rstem ble varsın.
Ejdehlar ağzından dm alan,
Deli Evren ble varsın.
Yr znn bir ucundan,
Bir ucuna ytem dyen,
Soğan Sarı ble varsın.

573

alın Oğuz erenleri,
Saymağla saya gelmez.
Bayındır Hn igirmi drt

Sancağ begin er oğlana
Yoldağ şoşdu.
Hamı begler cem olup
Yarağların gtrdler.
Ygenek o gece yatırken
Yuğu grd, yuğusunu
Yoldaşlarına syledi:
-Dnen gece başı, gzm
Ėfillice yatır iken,
Yuğu grdm, ala gzlerim
Açıban dny grdm.
Ağ boz atlar apızdıran
Erler grdm, ağ ışıklı
Alpları yanıma saldım.
Ağ sađđallı Ėorkt'dan men
gt aldım. Ala yatan
ara ara dağlar aşdım.
İreli yatan ara Deniz
İre girdim, gemi tapıp

574

Kynegimi ylken tdım.
İreli yatan denizi de,
Deldim kdim, teki ara

Dağ yanında alnı parlağ
Bir er gördüm. kalharak
Yerimden durdum.
Korgı dilli öz süngümü
Ele aldım, karşılayıp
O igide doğru vardım.
Karşısından onu sançdım.
Gözetledim göz ucıyla,
Ona bağdım, o er dayım
Emen imiş. Bunu bilcek,
Döndüm ona selâm vèrdim.
Kalın Oğuz ellerinde
Kimsen, dedim, kapaklarını
Kaldırıp mene bağıdı:
-Oğul, Yègenek, hara bèle?
Men ayıddım: -Dayı, Düzmürd
Kalasına, babam orada
Dustağ imiş.

575

Burda dayım mene dèdi:
-Yètdiğimde yèl yètmezdi yèddi neslim,
Yèddi çölün kırdların benzer idi igitlerim.
Yèddi kişi ile kurulurdu benim yayım,
Kayın dalı yeleginden som altunlu benim yayım.
Yèl esdi, yağmur yağdı, borkü kopdu.
Yèddi kere vardım o kalanı alanmadım, geri döndüm.
Menden dağı er kıpmazsan, Yègenegim, dön geri.
Yègenek yuğusunda dayısına söylemiş:
-Kalışbanı yerinden durduğunda,
Ala gözlü beg yigitleri yanına almadın.
Adı belli begler ile sen yortmadın,
Bèş ağçalı ulufeçiler ile yoldaş ètdin,
Onun için o kalanı alanmadın.

Yègenek yène aydır:

-Kāse kāse yemek için yaḥnı yaḥşı,
Keser günde serçeşmeden yüğrük yaḥşı,
Geldiğinde dursa kalsa dövlet yaḥşı,
Bildigimi unutmasa ‘ağıl yaḥşı,
Kırımından dönmeſe, kayıtmasa erlik yaḥşı.
Yuḥusunu igit Yêgenek
Yoldaşlarına nağl éledi.
576

Ancaḳ burada ḳoç dayısı
Yapın idi. Cümle begler
Yoldaşlaşıp yollandılar.
Gelip Düzmürd Ḳalası’na
Yetişdiler, dayandılar.
Kāfirler bunları görecek,
Arşın oğlu Direk’e ḥaber vèrdiler.
O melūn da ḳalasından
Dişere çıḥıp, mèydan açıp
Er diledi. Selçuḳ oğlu
Deli Dundar at yorutdu.
Altmış tutam sur cıdasın
Ḳoltuḳ ḳısıp o kāfiri,
Ḳarşısından süsem dèdi,
Süsemedi. Kāfir Tekür
Bir zarbada ḳarmalayıp

Süngüsünü çekdi aldı.
Altmış batman gürzü ile,
Başından Dundarı çaldı.
Dünyā başına dar oldu,
Atını ḳaytarıp döndü.

577
Döne Bilmez Dölek Evren
Altı perli çomağı ile,
Çapıp geldi, yuḥarıdan aşığıya
O kāfiri ḳatı vurdu.

Direk Tekür kıarmalayıp
Çomağın elinden aldı,
Ona dağı gürz çaldı,
O da, atını dönderip geri döndü.
Bêleliğe iğirmi dört
Sancağ begi zebün oldu.
Burda Yêgenek, tâze iğit
Ulu Tanrıya sığındı,
O zevâlsız haqqı öydü:
-Ucalardan ucasan,
Kimse bilmez nêcesen,
‘azîz Tanrı!
Sen atadan olmadın,
Sen anadan doğmadın,
Kimse rızgın yemedin,
Kimseye güç êtmedin,
Hamı yêrde ahedsen,
578
Allah ü samedsen.
Âdeme sen tâç vêrdin,
Şeytana lânet gıldın,
Bir suçdan ötürü,
Dergahından kıovdun.
Nemrûd göye oğ atdı,
Karnı yarık balığı,
Oğuna karşı tutdun.
Ululuğda haddin yoğ,
Senün boyun, gaddin yoğ,
Ya cism ile ceddin yoğ.
Vurduğunu ulatmayan ulu Tanrı,
Basdığını belirtmeyen, belli Tanrı,
Götürdüğün göylere yêtişdiren Tanrı,
Kagıdığına gahr eden kahhar Tanrı,
Meded senden!
Kara donlu kâfirlere at teperem,

İşimi sen onar! dedi.
Dayanmayıp at saldı,
Yeller kimi yetişdi,
Yapışkan tek yapışdı.

579

Kâfir tekürün çığnine
Kılınç vurdu, geyimini, keçimini
Doğrayıp altı barmağ
Derinlikde yêr èyledi.
Kara kanı şoruldadı,
Kara aygır derisinden
Çekmeleri kanla doldu.
Kara başı büküldü,
Bükülü kaldı.
Durmayıp Kalaya kaçdı.
Yegenek ardından yetişdi,
Hisar kapısı önünde,
Kara pülâd kılınca ile,
Ensesine tutup çaldı.
Kara başın bir top kimi
Yere saldı, dönüp leşkere kayıtdı.
Zebûn kâfir, atasını
Salı vèrdi, çıhıp geldi.
Bêle dedi: -Beg igitler,
Bu kâfiri kim öldürdü?
Kaytabanın mayasını

580

Yüklü koydum, ner doğmuş,
Maya doğmuş, onu bilsem.
Ağılımın koyun unu
Yüklü koydum, koç doğdu,
Koyun doğdu, onu bilsem.
Ala gözlü ağca üzlü,
Halâlîmî yüklü koydum,
Oğul doğdu, ya kız doğdu,

Onu bilsem, mere begler,
Yaradanın ‘eşkına, haber mene!
Yègenek burada söylemiş,
Görek hanım, ne söylemiş:
Kaytabanın mayasını
Yüklü koydun, ner oldu.
Ağ ağılda koyununu yüklü koydun,
Koç oldu: Ala gözlü, ağca üzlü
Halālını yüklü koydun, aslan oldu.

Ata, oğul görüşdüler,
Ondan kalan begler hamı
Görüşdüler, bir ağızdan
Hisara yoruş étdiler.
Her ne var yağmaladılar.

581

Yègenek ile beg babası,
Gizli gizli yağa tutup
Sarmaşdılar, iki hasret
Bir biriyle buluşdular.
Issız yerin kurdu kimi,
Uvlaşdılar, Hâk Tanrı’ya
Şükür kılip Kala çanın,
Kilisesin virân édip,
Yèrine mescîd yaptılar.
‘azîz Tanrı’nın adına
Hutbe oğudup
Kuşun ala kanlısını,
Gumaşın en yahşısını,
Kız, gelinin göyçegini,
Doğguzlama çargap, çuğa
Hânlar Hânı Bayındır’a
Bêşden bir çıhıp,
Kalanını döyüşçüler,
Arasında bölüşdüler.

Geri dönüp evlerine kayıtdılar.

Dedem Korkud çıhıp geldi,

582

Boy boyladı, söy söyledi.

Bu dāstān, Oğuz nāme

Beg Yēgeneğin olsun dēdi.

Yöm vēreyin: Yērli Kāra dağlarınız

Yıhılmasın, kölgeliçe ağaclarız

Kesilmesin, ağ sakğallı baban yēri

Uçmağ olsun, ağ birçekli anan yēri

Behişt olsun, son nefesde Tanrı sizi

Pāk imāndan ayırmasın,

Ağ alnında bēşçe kelme

Du'ā kıldık, qabul olsun.

Günahızı adı gözel Muḥammed Mustafa'ya

Başılasın.

583

BAY BÖRE'NİN OĞLU BAMSİ BĖYREK

‘āşık, canım ‘āşık, çal qopuzunu

Amāndır, amāndır, yār elden gēdir.

Alışdır içimi nağmelerinde,

İstek, ilğar, varlık, var elden gēdir.

Ayaz gēcelerde mene göz vuran,

Parlağ ulduzlarım Bes hayandadır?

Amān,Boğdu meni bu darlığ, bu çen,

Genclik rüyālarım bes hayandadır?

Zümrüd dalgaların zirvesinden ay,

Neye ğaş ğaldırır, ışıqın saçmır?

Firūze göylerin altın gemisi,

Neye semālarda yēlkenin açmır?

Neye ulduzların çengisi Zühre,

Ölker boyun bağın boynuna salmır?

584

İpek tellerini şûh meme üste,
Çekip tirlendirmir, saz edip çalmır.

Neden pıçıldaşmır uca kovağlar,
Neye gece kuşu virdin oğumur?
Neye uşak ları başına yığıp,
Neye nağıl demir, çorap tohumur?

Hoş günler hayâl tek geldi de keçdi,
Hatırlarda bir iz kala, kılmaya.
Her şeyini öteri dir, gelir savuşur,
Hayât hâtıradır, bir de bir rû 'yâ.

Hani düşlerinde çadır kurdugum,
Keyikli, cuyurlu, ceyranlı dağlar?
Ekip becerdiğim, aşıladığım
Kölkeli ağaclar, meyveli bağlar?

Her hoş daқиқalar, hoş manzaralar,
Tekrar olunmaz bir sahneye benzer.
İnsan hem aktördür, hem tamaşacı,
Hayât ise, başsız dipsiz bir eser.

585

Hani karı nene iş uzadanda'
Yağmurlu, güneşli temiz havalar?
Gelin tek çiçekden çadıra örten,
Uca boy ağaclar, güllü patalar?

Hani seher seher göz açan zāmān,
Utana utana kızarıp pürten.
Üzünde şerminden ter mıncıqlanan,
Bākire etekli kanlı nesteren?

Hani merd igitler ova minende,
Kükreyen aygırlar, uçar tarlanlar?
Hani ğoruğuna tülkü koymayan,
Kıynaqlı kaplanlar, kıokan aslanlar?

Hamı ne göz vurmağ, ne yaşmağ bilen,
Gölüne ovçılar varmaz sunalar.
Ne gizlenmek bilen, ne kaçmağ bilen,
Arslanlar doğan hatın analar?

Kèçen günlerini hatırlayarak,
Yazık anam bâzen sızıldayardı.
586

Üregi tutulup kederlenen vâht,
Gözleri yaşarıp mızıldayardı:

‘Oturmuşdum otağda,
Kızıl gül açan vahtda,
Bir vâdesiz yel esdi,
Gül koymadı budağda’.

O zāmān kıanmazdım anamın sözün,
Kederi bağrımı sıhardı ancak.
Kèçmiş, ya gelecek nedir bilmezdim,
Uşak idim, uşak ne anlayacak?

Ne bilim, bekle de kōnül sazımı
İlk, ezel inleden bu zağmelerdir.
Meni şair eden, şair yetiren,
Bu sızıltılardır, bu nağmelerdir.

Böyüdüm, boy atdım, hüş, baş Kazandım.
Çoğ şeyler düşündüm, çoğ şeyler kıandım.
Veeten ‘âşıkı, el ‘âşıkı oldum,
Günü, günden derde, gama boyandım.

587

Yurdu pozgun gördüm, eli didergin,
Acıdım, göynedim, alışdım, yandım.
Derdime bir çara arayım dèye,
Her diyârı ğarış ğarış dolandım.

Ne bir an yoruldu, ne de dinceldim.
Her gelip gèdenden sorağ soruşdum.
Derelerden kèçdim, dağlardan aşdım,
Güneş kervânına gèdip kavuşdum.

Men de üz koydum o ulvî maşşada,
Yollandım derdime derman aştaram.
Dönen pozğunluğdan, karankuluğdan,
Elimin, yurdumun canın kurtaram.

Ğafilemiz tuş geldi haramilere,
Çaldılar, çapdılar var, yoğumuzu.
İçimize yamân zelzele düşdü,
Asdılar, kesdiler bir çoğumuzu.

Ğaçıban ulu bir dağa dayandım,
Dèdim arham dağdır, yolum da ışıq.

588

Güvendiğim dağa kar yağdı birden,
Düşündüm ğayıdım, ya dözüm artık.

Gördüm boş kayıtmak igide ârdır,
Dönmezlikle insân yolunu tapar.
Dèdim: Kalam, yolum kıardır ki kıardır,
Yolçu öler, ya da maşşada çatar.

Gün çııdı, dağların kıarı eridi,
Her terefden daşgın sèller atlandı.
Meni çöl palazı, damı duvarı,

Alıp denizlere sarı yollandı.

Bir ğaba ağaca suvaşarak men,
Neler çekdimse de, ölmedim ğaldım.
Demişler düz gelir, iş düz gelende,
Ançağ ki, özüme denize saldım.

Boş bir gayığ gördüm, atıldım, mindim.
Sandım ki deryalar, dey benim oldu.
Tûfan kıpdu, dalgalarla duruşdum,
Ağııda köyneğim yelkenim oldu.
589

Mayağları yıhıp salmışdı tufan,
Yol tapıp sahile çıha bilmedim.
Yağmurlar ıslatdı köynegimi de,
Kuruda bilmedim, sıha bilmedim.

Ağııda kayığım daşa toğundu,
Kolumda kuvetim var iken üzdüm.
Min bir deve boynu aşdı başımdan,
Yoruldum, canımdan elimi üzdüm.

Deyirler denizler ölü sahlamaz,
Meyit sandı meni, atdı kırağ.
Bir balıkçı geldi başım üstüne,
Oyatdı, semirdim, durdum ayağ.

Üz kıydum kendlere, şehre sarı,
Ağ düşmüşdü gördüm Kara saçlara.
Zamâne dekişip devran dönmüşdü,
Kara lar ağ olmuş, ağlar da kara .

İstedim dönderem çarhı dövranı,
Her addım başı bir ipe ilişdim.
590

Çèğnedim, ufatdım, kırdım ipleri,
Yèr ayrıldı, kıoydum duzağa düştüm.

Üzüme bağlandı hamı kapılar,
Sındıra bilmedim, aç bilmedim.
Yolundu, töküldü kıartal kıanadım,
Havalananmadım, uça bilmedim.

Bir neslin yığdığı deni, kıarmanı,
Yağıdılar, emekler bütün zay oldu.
Ter töküp ekdiğim kıasılın yalnız
Tütsüsü, kıurumu gözüme doldu.

Sönmezler şam kimi yandı, kıurtardı,
Yurda ocağı söndü, soyuğ kül kıaldı.
Müşeler kıırıldı, sular sovuıldı,
Ağıaçlar kıurudu, bağlar çöl kıaldı.

Kıaçan kaçdı gètdi, canın kıurtardı.
Mer igitler hamı öldü, kıocaldı.
'Dönmerem' deyenler döndü yolundan,
Ne ilğar, ne pèyman, ne kıarar kıaldı.

591

Güllü bağçaların şahta apardı,
Susdu bülbüllerin şirîn nağmesi.
Dondu, buz bağladı çağlayan çaylar,
Kesildi suların kıoş teranesi.

Vādesiz ğar yağdı, nece de yağdı,
Çeşmeli, çemenli ulu dağlara.
Buludlar kıışnedi, dolu töküldü,
Alması, armudu sulu dağlara.

İndi tarlalarım vèrāne ğalıp,
Günde şuhumlanır, ot da bitirmir.

Gözden yayılıp bir buta göyerse,
Solup, kıncalanıp gül vère bilmir.

Deli boğa kimi fişhırır tufan,
Kaba ağaçları kökden kıparır.
Çalır çağnaşdırır baş kıldıranı,
Derelere tökür, sèller aparır.

Sözlükden sildiler igitlik adın,
Ābideler yèrine su burahdılar.

592

Düz yol gèdenlerin nāşını bèle,
Mezārdan çıharıp oda yahdılar.

Bir sığınacağ yoh, daldanacağ yoh,
Ne bir köme, ne bir alaçığ ğalıp.
Bir yanacağ yoh, kıznacağ yoh,
Tendirler şeh çekip, közler kıralıp.

Yèr göye kıvuşup, göz gözü görmür,
Gècede ki yamān kesip amānı.
Götürmek olmayır addım, adımdan,
Kimçe seçe bilmir yolu, yarkanı.

Haçan dağılacağ kıra buludlar,
Haçan kızaracağ ufukda şafağ,
Bu müdhiş gèceden, müdhiş tufandan
“Ovaz ovaz ber-al-fala”

‘āşık, canım ‘āşık çal kıpuzunu,
Amāndır, amāndır yār elden gèdir.

593

Alışdır içimi nağmelerinle,
İstek, ilğar, varlık, var elden gèdir.

Bir lahza var ürek görer ârzusun,
Meni o lahzaya aparıp çıhar.
Baħarımdan süpür bütün her zādı,
Görünsün gözüme bekle nāzlı yār.

İnsan bēzikmese yol arayanmaz,
İnlet ğam sazını usandır meni.
Üregi yanmayan su aħtaranmaz,
Od vurup alışdır, yaħ, yandır meni.

İnsan candan gēce biler bir an var,
Meni o āleme, o ana apar.
Ya ölüm zaķķumun dādızdır mene,
Ya yārıma yetir canımı kırtar.

O an ayrılığın son gıřķancıdır,
O ağırya dözen kırtuluş tapar.
Yēni bir doğuluş doğacağıdır,
Dalıca yēni bir ħayāt başlanar.

594

Kim dēyir ölümdür candan el çekmek,
Candan el üzmeyen yāra çatanmaz.
Canıħdır, canıħdır, canıħdır meni,
Derdden canıħmayan çāre tapanmaz.

Ĥān oğlu Ĥān Bayındır Ĥān
Bir gün yēden durmuş idi.
Kara yērin üzerine
Ağban ēvin kurmuş idi.
Ala sayvan göy üzüne
Aşınmışdı, min bir yēde
İpek ħalça döşenmişdi.
İç Oğuz'un, Dış Oğuz'un
Erenleri, Ĥānları Ĥānı Bayındır'ın
Şöħbetine düzülmüşdü.

Bay Bre Beg dyerler bir
Beg de, dağı Bayındır'ın
Şĥbetine gelmiş idi.

Bayındır Hn karşısında
Kara Gne oğlu igit,

595

Kara Budağ dayanmışdı.
Sağ yanına Kazan oğlu
Uruz durmuş,
Sol yanında Kazlık Koca
Oğlu Ygenek dayanmışdı.
Bay Bre Beg bunu grp
Derinden bir h yledi,
Gafasından ğılı gdip

Destmalını ele aldı,

Byre byre ağladı.

Ble tcek kalın Oğuz'un arđası,

Bayındır Hn'ın krekeni Salur Kazan,

Kaba dizi ste kp

Gzlerini Ėıya tikip,

Bay Bre Beg'in zne

Bağıp, dyir:

-Bay Bre Beg, ne ağlayıp,

Ne bozlarsan?

Bay Bre Beg cevap vrir:

-Begim Kazan, syle nce

Ağlamayım? Syle nce

596

Bozlamayım? Oğulda bir
Ortacım yoğ. Tanrı meni
Karđamıřdır. Geleceğim,
Tc, tağtım n ble ağlayıram.
Bir gn ola dşem lem,
Yr, yurdum kimsesiz kla.
Kazan aydır: -Mağsud bu mu?

-Beli budur, benim dağı
Oğlum olsa, Hânlar Hânı
Bayındır'ın karşısını
Alıp dursa, kulluk etsen.
Men de dağı bağıp görsem,
Bir sevinsem, bir gövsem.
Bêle decek kalın Oğuz Begleri,
Üz göye tutup, el kaldırıp
Duâ, senâ edediler:

-Uca Tanrı sene de bir
Oğul vèrsin!

O zāmānlar erenlerin
Alkışları alkış idi,
Karışları karış idi,
597

Duâları icâbete yetiştirdi.
Buradaca Bay Bicen,
Öz yerinden uru durup
Bêle aydır: -Begler, gelin
Menimçin de duâ edin,
Tanrı Teâli kerem gılıp
Bir kız dağı mene vèrsin.
Begler yène el kaldırıp
Duâ gıldı: -Ulu Tanrı
Sene dağı bir kız vèrsin.
Bay Bicen Beg yène aydır:
-Begler! Tanrı kerem kılsa,
Mene bir kız vèrer olsa,
Menim kızım Bay Böre Beg'in
Oğluna bēşik kesme
Yovuğlu olsun,
Hamı buna tanık olun.

Bir çoğ zāmān kēçmemişdi,
Hağ Teâli kerem etti.

Bay Böre'nin oğlu oldu,
598
Bay Bicen'in kızı oldu.
Kalın Oğuz erenleri
Sêvindiler, eşiderek şād oldular.
Bay Böre Beg təcirleri
Çağıraban buyruk êtdi:
-Mere қоçum bezirgānlar,
Hāq Teāli kerem êdip
Menim üçün bir oğul vêrdi.
Rum êline varın, oradan
Oğlum üçün yahşı yahşı
Armağanlar tapıp alın.
Oğlancığım büyüyünce,
Dönüp gelin.
Bezirgānlar gece gündüz
Yol gêtdiler. İstanbul'a
Gelip çatıp Bay Böre'nin
Oğlu üçün dan danışık,
İle yahşı armağanlar
Topladılar. Deniz atı
Ėulunu bir ağ boz ayĖır,
Bir ağca tozlu Ėatı yay,
599

Bir de dağı altı perli
Gürz aldılar. Yol yarağın
Hazırlayıp yollandılar.

Bay Böre'nin oğlancığı
Boy atıban bês yaşına,
Bês yaşından on yaşına,
On yaşdan on bês yaşına
Gelip çatdı. Çaya bağa
Çalımlı, alıcı kuş
Erdemli, gözel, göyçek

İgit oldu.

O zāmānlar hêç oğlana

Baş kesmeden, kan tökmeden

Sayıban ad kıymazdılar.

Bay börenin oğlu bir gün,

Atlanıban ova varıp

Kuş kuşlarken babasının

İlhısına gelip vardı.

Emir ahur karşı gelip

Hörmetle konaqladı,

Yèyip içip oturdular.

600

Bu terefđan bezirgānlar

Gelip çatıp, Kara Derbend

ağzında konmuşdular.

Yarımāsın yarçımāsın

O Kālanın kāfirleri,

Gelenleri casusladı.

Bezirgānlar yatar iken

Gāfilceden bēş yüz kāfir,

Basgın edip gāfileni

Taladılar. Tācirlerin

Ulusunu dustaķ edip

Kiçiği can kırtarıp

Baħıp gördü Oğuzların

Ucunda bir ala sayvan

Tikdirmiş bir imirze

İgit oğlan, kırh igidi

Sağ solunda oturmuşlar.

-Oğuz'un bir igididir.

Yürüyeyin ondan meded

Dileyelim dēye tācir,

601

Gelip aydır:

-İgit igit, ünüm ünle.

Sözüm dinle. On altı il
Bundan evvel Oğuzlardan
Gétmiş idik. Dan danışık
Kāfir malın, Qalın Oğuz
Beglerine getirirdik.
Parasrın Qara Derbend
ağzına düşmüş idik.
O Qaladan bēş yüz kāfir,
Üstümüze başğın edip
Qardaşımı dustağ etdi.
Malımızı, rızğımızı
Yağmalayıp kayıtdılar.
Qara başım götürüben
Sene geldim, Qara başın
Sadağası amān igit,
Meded mene!

İgit oğlan al şarabı
İçer iken içmez oldu.
Elindeki kıızıl camı
602
Yere çaldı, bēle aydır:
-Dediğimi yetirin!
Geyimimle benim Şāhbāz
Atımı getirin!
Meni sēven igit minsin!
Bezirgān da onlar üçün,
Beledçi olup at saldılar.
Kāfir ise mahalda,
Otrağ edip altun, ağca
Bölüşürken erenlerin
Mēydandarı, mēydanların
Boz aslanı, pehlevānlar
Pehlevānı igit oğlan,
Çapar yētdi. Bir söylemez,

İki dèmez, kâfirlere
Kılınc koydu, baş kıldıran
Kâfirlerin boynun vurdu,
Tâcirlerin malın aldı.
Bezirgânlar gelip aydır:
-Beg igit sen bize büyük
Erlik ètdin, val gel indi,
603

Beyendigin malı götür.
Boz oğlanın gözü ancak
Deniz atı dölü olan
Boz aygır, ağca tozlu,
Ėatı yayı, altı perli
Gürzü tutdu.
-Bezirgânlar!
Mere, men bu
Aygır ile gürzü, bir de
Ėatı yayı hoşlayıram.
Bunu dècek bezirgânlar,
Saht oldular.
İgit aydı:
-Bezirgânlar, mere meger

Çoğ istedim?
Bezirgânlar ayıtdılar:
-Yoh, çoğ dèyil, ancak bizim
Begimizin bir oğlu var.
Bu üçünü onun üçün
Aparmağımız gerekdir.
Oğlan aydır:
604
-Beginizin oğlu kimdir?
-Bay Böre'nin Bamsı adlı
Oğlu vardır.
Bu igidin Bay Böre'nin

Oğlu özü olduğunu bilmediler.

Oğlan barmağın ısırdı:

-Burada men minnet ilen

Almağımdan, beg babamdan

Minnetsizce almak iyidir.

Dönüp atın kamçılıayıp

Yola düşdü. Bezirgānlar

Dalısınca bağar ıaldı:

-Vallah, aceb yağşı igit,

Muruvvetli igit imiş,

Söylediler.

İgit oğlan babasının

Ordusuna geldi çığdı,

Bezirgānlar geldi, dedı.

Bay Böre Beg seviniben

Çadır, otağ, ala sayvan

Tikdirdi, ipek haçla

605

Döşetdirdi. Oturuban

Oğlunu da sağ yanında

Eğleşdirdi. İgit oğlan

Bezirgānlar ĥusūsunda,

Mutlağ ĥeç ne söylemedi,

Kāfırleri kırdığından

Söz dēmedi.

Çoğ geçmeden bezirgānlar

Yetişdiler, baş endirip

Bege selām söylediler.

Gördüler kim o igit ki,

Baş kesipdir, kan töküpdür,

Mal saldırıp, Bay Böre'nin

Sağ yanında oturmuşdur.

Bezirgānlar yügüşdüler.

İgidin elin öpdüler.

Bële étcek Bay Böye Beg,

Acığlandı, təcirlere

Bahıp aydır:

-Mere kavat uşak ları,

Meger ata duran yêrde,

606

Oğlanın elin öperler?

Bezirgânlar ayıtdılar:

-Hân!

Yohsa Senün oğlun mudur?

-Beli, benim oğlumdur o.

-Onun elin öpdüğümüze

Hân, bizlerden incimeyesin.

Senün oğlun olmasaydı,

Var, yohumuz Gürcistan'da

Gétmiş idi, özümüzse

Dustağ olup tutulmuşduk,

Bay Böre Beg, burada aydır:

-Mere, benim oğlum meger

Baş mı kesdi, kan mı tökdü?

-Be sağ olsun, Senün oğlun

Baş da kesdi, kan da tökdü.

Mal saldırdı, söylediler.

-Mere, dèyin bu oğlanın

Ad koymağa lāyığı var?

-Sultanım Beg, beli, ondan

Artıglaşa lāyığı var?

607

Söylediler.

Böy Böre Beg, gâlin Oğuz

Beglerini çağırban

Konağladı, Korkud Dede,

Varıp geldi boz oğlana

Ad koyuban bële dèdi:

-Sözüm dinle, Bay Böre Beg,

Tanrı sene bir igitmen
Oğul vèrmiş, tuta vèrsin.
Ağır bayrağ götürende,
Müselmana arħa dursun.
Karşı yatan Kara karlı
Dağlarından aşar olsa,
Tanrı Teāli aşıt vèrsin.
Kalabalığ çağlarında
Kāfirlere giren zāmān,
Tanrı özü bu oğlana
Dayağ olup fırsat vèrsin.
Sen oğlunu basam dèye
Oğşadınsa bunun adı,
Boz aygırlı Bamsı olsun.
608
Adını men vèrdim, yaşın
Ulu Tanrı vèrsin!

Kalın Oğuz erenleri
El götürüp duā ğılıp
Yārab, bu ad bu oğlana
Kutlu olsun, söylediler.
Sonra hamı ova mindi.
Boz aygırların çekdiriben
Bamsı mindi, nāgāhandan
Oğuzların karşısına
Böyük sürü keyik çığdı.
Bamsı Bèyrek birisini
Kovar gètdi kova kova
Bir mahale geldi çığdı,
Neler gördü?
Göy çayırın üzerinde,
Kırmızı bir otağ gördü.
Öz özüne: ‘Yarab, bu év kimin ola?’
Düşünerek alacağı ala gözlü

Dilber kızın olduğundan
609
Haberı yoḡ. Ne olursa
Olsun dēye, hele varıp
Öz ovımı alım dēdi.
Keyiḡini sinirlerken
Al otaḡın kapısına
Ayrış geldi baḡdı, gördü.
Bu al otap, bēşik kesme
Nişanlısı, yavuklısı
Banı Çiçek otaḡı imiş.
Banı Çiçek otaḡından
Baḡır idi, çağıraban bēle dēyir:
-Dāyelerim, görünüz bu
Kavat oḡlu kavat, bize
Erlik mi göstermek ister?
Varın bundan pay dileyin,
Hele görek ne söyleyir.
Gısırcı Yenge dēyirler
Ḥatın vardır,
İreli varıp pay bileci:
-Hēy beg igit, bize daḡı
Bu kēyikden pay vēr, dēdi.

610
Bēyrek aydır:
-Dāye, ovçı dēyilem men,
Beg oḡluyam, hamısı da
Sizin olsun.
lākin sormaḡ ayıb olmasın,
Bu al otaḡ kiminkidir?
-Beg igidim, bu al otaḡ
Bay Bicen Bey kıızı olan
Banı Çiçek ḡanıdır.

Bunu dècek Bèyrek'in
Kanı kaynar,
Edeb ilen
Geri döner.
Kızlar gelip ovı çekip
Gözellerin pâdişâhı,
Banı Çiçek hıdmetine
Apardılar. Bağdı gördü,
Sultan sèvdi sığın semiz
Keyikdir bu.
Banı Çiçek burada söyler:
-Mere kızlar, bu igit nèce igitdir?
611
Kızlar aydır:
-Vallah hanım, bu қоç igit
Üzüne niğap salmış,
Yağşı igit, beg oğlu beg
Bir igitdir.
-Hèy dāyeler, babam mene:
Kızım seni niğab üzlü bir Bèyrek'e
Verecegem, söyleyirdi.
Olmaya bu özü olan.
Mere kaçın haberleşin!
Deye – hanım hökm eyledi
Çağırdılar beyrek geldi
Banı çiçek yamaklandı
Haber sordu :
-Beg, gelişin hayandadır ?
Beyrek aydır :
-İç oğuzdan.
-İç Bura beg oğlu Bamsı Beyrek
Adlı dedikleri
Menem, - dedi.
Kız soruşur:
612

Ne üçün geldin igit ?
Beyrek aydır ?
O ele bir ādām degil
Özün sene nişan vère
Velakin men beg kızının
Dayasıyam, gel men ilen
Ova çıhağ, eger Senün
Atın benim aygırımı
Kêçer ise, onun atın
Dağı kêçer, Hem sen ilen
Oğ atarığ, meni kêçsen
Onu dağı kêçeceksen.
Sonra senlen güleşerik,
Meni bassan, onu dağı basacağsan.
Beyrek aydır:
-Hoş, gel indi atlanayın.
Her ikisi atlandılar,
Meydan açıp at tepdiler.
Beyreg'in atı kızın
Atın kêçdi. Oğ atdılar,
613
Beyrek kızın oğun yardı.
Kız söyleyir:
-Mere igit, men atlanıp
At salarken aygırımı
Kêçen at yoğ. Men yay çekip
Oğ atarken atdığımı
Yaran oh yoğ. Gel sen ilen
Güreş tutam. Beyrek heman
Atdan yendi. Kavraştılar
Çüt pehlivan, aslan kimi
Bir – birbirine sarmaştılar
Beyrek alıp kızı yere
Vurmak ister, kız, beyregi
Alıp vurmak ister

Beyrek öz – özüne aydır :

Bu kız meni basar olsa,

Kalın oğuz ellerinde

Bu başıma kahınç olar

Hem üzüme tohunç olar

Beyrege gayret geldi,

Kıvrayıban bağdamasın

614

Aldı kızın emciğinden

Yapışınca kız koçundur

Sonra kızın ince belin

Koltukladı badal attı

Arhasını yere vurdu

Kız söyleyir :

-Mere igit, Bay Bican kıızı,

Banı Çiçek men özümem!

Bèyrek üç öpdü, bir dişledi.

-Hân kıızı, toyun mübarek! Dèye

Üzügünü barmağından çıkarıp

Hân kıızının barmağına kèçirdi.

Ortamızda bu nişân olsun, dèdi

Kız aydır: -A beg oğlu,

Çün bèle oldu, indi ireli

Durmağ gerek. Bèyrek aydır:

-N'ola hanum, başım üste.

Bèlelikle Bèyrek kıızdan

Ayrılıban évlerine

Varıp geldi. Ağ saqqallı

Beg babası karşı çıldı.

615

Baba aydır: -Hânım oğul,

Söyle görek Oğuz içre

Dan danışık neler gördün?

-Ne göreyim? Oğlu olan

Èvlendirmiş, kıızı olan

Köçürmüşdür.

Babası aydır, bes sen

Evlenmek istersen ?

-Beli bense, ‘azîz baba,

Meni evlendirmek gerek

Baba aydır : Oğuzlarda

Kimin kızın isteyirsen

Alım sene oğlan aydır :

Baba, mene bir kız al ki

Men yerimden durmamış

Yerden dura, men atma

Minmemiş o ata mine,

Men kızıma varmamış

O benim için baş gitre

Mene belenci kız gerek

616

Han babası bay Burla beg

Yene aydır :

Oğul sen

Kız dilemezsen, özüne

Hamaş istersen.

Olmaya sen istediğin

Bay bicanın aslan kızı

Banı çiçek olmuş ola ? !

Beyrek aydır: -Ağ sakıkalı

‘azîz baba, benim istediğim odur.

Baba aydır: -O kızın bir

Deli Koyun adlı, deli

Kardaşı var, kimse ondan

Kız istese, tutar, boğar.

Beyrek aydır: -Ede de, bes ne etmekli?

Bay Böre Beg bele aydır:

-Canım oğul, galın Oğuz

Beglerini öyümüze çağırırım,

Her ne onlar salâh bilse,

Ona göre iş edelim.

Galın Oğuz beglerini

Oğudular, evlerine

617

Getirdiler, konaklayıp,

Ağırlayıp danışdılar.

Begler hamı ayıtdılar:

-Biz bu kıızı istemege

Kimi gerek elçi salağ?

Bële salāh gördüler ki,

Dede Korkut varıp getin.

Korkut Dede bele aydır :

-Hey erenler, çünkü meni

Gönderir siz, bilirsiniz ki

Deli koçar, kız kardaşın

İsteyeni tutup boğar.

Bari gedin Bayındır Han

Töylesinden iki yügreg

At ayırın bir keçi başlı keçer

Bir toğlu başlı duru

İşdi, birden kaçmak olsa,

Kovmak olsa, birin benim

Birisini yedik çekim.

Dede Korkut 'un dilegi

Makbul geldi. Varıp – gedip

618

Bayındır Han töylesinden

İstedigi iki atı

Getirdiler. Korkut dede

Birin mindi, birini de

Yedekledi. Dostlar, sizi

Ulu Hakke ısmarladım

Meger dostlar, Deli Koyçar

Ağ ban evin, ağ otağın

Qara y rin  zerine
 urdurmuŗdu, y r yoldaŗı
D vresinde oturmuŗdu.
 urgud Dede  teriden beri geldi,
Baŗ  ndirdi, ba ır basdı,
A ız dilden sel m v rdi.
Deli Qov ar  aba a zın
K p kledip b le d di:
-Aleykem sel m ay ameli azmıŗ,
Fiili d nm ŗ,   adir Allah
A  alnına  ada yazmıŗ!
Ayaklılar bu y rlere
Geldigi yoh, a ızlılar

619

Bu suyumdan i digi yoh,
Seni haradan  ada tuttu?
Amelin mi azdı Sen n,
Ecelin mi geldi Sen n,
Buralarda ne gezirsen?!

Qor ud Ata b le aydır:
-Qarŗı yatan Qara Da ın,
Aŗma     n gelmiŗem.
A ıntılı g r suların,
K  mek    n gelmiŗem.
Ha  Te li buyuru u,
Pey amberin  avli ile,
Aydan arı, g nden duru
 ız  ardaŗın Banı  i ek'i
Bamsı B yrek'e
Dilemege gelmiŗem.
Qor ud Dede b le d cek
Deli Qov ar d di:
-Mere ne d digimi y tirin,
Qara ay ır yara ı ile getirin.

620

Qara aygırı yarağı ile getirdiler.
Deliceni mindirdiler. Qorqud Dede
Köstey üzdü, durmadı qaçdı.
Deli Qovçar dalısınça
At saldı. Toğlu başlı
Doru aygır yoruldu, dilden düşdü.
Qorqud Ata keçı başlı
Kêçer ata sıçradı.
Deli Qovçar zovallını
Qova qova, on bêlek yêr
Aşırıban yağaladı.
Dede özün itirerek
Ulu Tanrıya sığındı.
İsm-i Āzam oğuyuban
Durdu, bağıdı. Deli Qovçar
Al kılnca hamle gıldı,
İstedi ki daldan çala.
Qorqud aydır:
-Çalar olsan qollarını
Haq qurutsun!
Haq Teālinin

621

Emri ile Deli begin
Eli, qolu quruyuban
Asılı qaldı.
Dede Qorqud zāmānenin
Velîsi idi, diledigi
Qabul oldu. Deli Qovçar aydır:
-Dede, amān Haq Tanrı'nın
Birliğine yoğdur gümān.
Kerem êyle, sen elimi sağaltgilen.
Men Tanrı'mın buyuruğı,
Peyğamberin qavlu ilen,
Qız qardaşımı Bêyrek'e

Vèrer ollam. Üç yol tekrar
Ağzı ile ikrâr edip,
Günâhından tövbe kıldı.
Korğud Dede duâ edip
Ulu Hakkın emri ilen,
Deli begin eli, kolu
Sap sağ oldu. Dönüp aydır:
-Kız kardeşimin yolunda
Ne istesem vèersen mi?
Dede aydır: -Vèrem elbet,
622

Söyle görüm ne istersen?
Deli aydır: Min buğra getirersiz ki,
Mayaya çatmamış ola,
Min de aygır getirersiz,
Kısrağa aşmamış ola.

Min dağı koç terirsiz,
Koyun a minmemiş ola.
Min dağı da kıyruğu yoğ,
Kulağı yoğ köpek gerek.
Min dane da bire gerek.
Bu dedğim nesneleri
Getirseneniz, hoş gelipsiz.
Getirmesiz, bu katla öldürmedimse,
Onda seni öldürmeyin!

Korğud Dede, Bay Böre'nin
Odasına dönüp geldi.
Bay Böre Beg aydır: -Dede,
Oğlan mısan, ya kız mısan?
Dede söyledi: -Oğlanam.
-Onda söyle, Deli Koyçar elinden sen
623

Nèce can kırtara bildin?

-Hak Tanrı'nın ināyeti,
Erenlerin himmeti oldu.
Vardım kıızı aldım, dèdi.
Bèyrek'e ve anasına, yèddice kız kardaşına
Muştulukçu gönderdiler.
Sèvindiler, şād oldular.
Bay Böre Beg yène sordu:
-Söyle görek, Deli Koyçar
Ne istedi? Dede aydır:
-Yarımamın, yarçımamın,
Deli Koyçar èle bir mal
İstedi ki, hêç bitmesin!
Bay Böre Beg: -Hele söyle,
Ne istedi? Dede aydır:
-Min dane ayğır istemiş,
Kısrağa aşmamış ola.
Min dahı buğra istemiş,
Kim maya görmemiş ola.
624
Min de, kıyruksuz, kılaksız
İt istemiş,
Min dāne de kara , kara
Bire istemiş.
Bu nesneleri getirsen
Kız kardaşımı vèrerem.
Getirmezsen daha burada görünme,
Yoğsa seni öldürerem.
Bay Böre Beg yène aydır:
-Dede, üçün men taparsam
İkisini sen taparsan?
Dede aydır: -Beli, begim,
Men ikisini taparam.
Bay Böre Beg: -İndi Dede,
Köpeklere bireleri sen tap dèdi.
Özü ise, toyla toyla atlarından

Min dane aygır ayırdı.
Develere varıp geldi,
Min dağı deve ayırdı.
Koyun lara varıp gelip
Min dağı koyun ayırdı.
Dede Korkud min kıyruksuz, kulaksız
625

İt, min dane de bire tapdı
Bunları alıp birlikde,
Deli Koyçar a getirdi.
Deli Koyçar haber tapıp

Karşı geldi ve söyledi:
-Bağag göreğ dediklerimi getirdin?
Aygırları görcek, begendi.
Develeri gördü, begendi
Koçlara bağdı, begendi.
Köpeklere gözü düşcek,
Kas kas güldü.
Bireleri görmeyince; dedi:
-Dede, hani benim birelerim?
Dede aydır: -Oğul Koyçar ,
O bir yovuz canovardır.
Birce yerde irişip durur,
Gel gèdelim semizin al,
Arıgın koy. Sonra da
Alıp delini, bir bireli yere getdi.
Deli begi soyundurup birelike
İteledi. Birecikler
626

Deli beğe daraşdılar.
Gördü elinden iş gelmez,
Haray çekdi: -Amân dede,
Kerem eyle, Tanrı Tèali Aşkı için,
Kıpını aç, meni çıhart

Dede aydır: -Oğul K ov ar ,
Neye  arg ı  s yleyirsen?
Ismlad   n nesnedir.
Ne oldu b le b k ld n,
Semizin al, ar  n  oy!
K ov ar aydır: -Dede, meded!
Sultan Tanrı  z  bunun,
Semizin de, ar  n da
Yo   ylesin. Fa at meni,
 apını a , buradan   hart!
Ba dı g rd  deli begin,
Bireler canına k  mi .
Ba ı g t  g r nmezdir,
 z  g z  bilinmezdir.
Dedeye iltim    etti: -Dede meni
Tanrı Te li A  ı     n
627

Bu bel dan  urtar, d di.
Dede aydır: -Oğul K ov ar ,
 a   z n  suya y tir.
Deli  a dı suya girdi,
Bireleri su apardı.
K ov ar geldi g yimin g ydi,
A ır toy yara ın g rd .

O uzların z m nında
Her igit  vlense idi,
O  atardı. O u haraya d  se idi,
Orda gerdegin  urardı.
B yrek da ı o un atdı,
D  erinde gerdek tikdi.
Ada lıdan ergenlik
Bir  ırmızı  aftan geldi.
Beg g ydi. Yolda ları
Bunu g r p sa t oldular.

B yrek aydır: -Dostlar,
Neden sa t oldunuz?
Ayıtdılar: -N ce olar
628
Sa t olmayak?
Sen  irmızı  aftan g yirsen,
Bizler a   aftan g yirik.
B yrek aydır: -Bundan sarı
Siz ne    n sa t olursuz?
Bu g n onu men g yirem.
Yarın g n n ibim g yir,
Kır  g ne tek sıra vardı.
G yirsiniz, sonra ise
Bir dervi e bakı ları .
 ırw igidilen y yip i ip
Otururdu. Yarımasın
Yar ımasın k firlerin
Cusuları bunu g r p
Casusladı, varpı
Bayburd Hisarı'nın
Tek r ne  aber v rdi:
-Sultanım, sen ne ar ayın
Oturmu san? Bay Bicen
Ol sene v rece i kıızı,
G t r p B yrek'e v rdi.
Bu ge e gerde e girir.

629

Bamsı B yrek ap alaca gerdek
  re, y yip i ip oturdu da,
Yarımasın, yar ımasın o mel nun
Emri ile, y ddi y z k fil ilgadı.
G celi e B yrek'in
Yata da ba ı  ste vardı.
N ib kılının sıyırdı ele aldı:
-Menim ba ım B yrek'in

Başı üçün kurbân olsun.
İgit nâib yaralanıp şehid oldu.
Derin olsa batırır
Kalabalığ görhudur.
At işler, er öyünür.
Yayan erin umudu olmaz.
Otuz doğğuz igidi ile,
Bamsı Bèyrek dustak gètdi.
Gördüler ki, uçarlardan

630

Ġuzgun ġalmıř, yururlerden
Tazı ġalmıř, nâib ise,
Şehid olmuş. Beg babası
Sarıġını götürüben
Yère çaldı, dartdı
Yaġasını yırtdı.
Oġul, oġul söyleyiben
Kân yaş tökdü, zârlık kıldı.
Aġ birçekli anası da
Bıldır bıldır gözlerinden
Yaşın tökdü, acı dırnaç
Aġ üzüne aldı, çaldı.
Al yanaġın dartdı, yırtdı.
Kargı kimi Kâra saçın
Yoldu, tökdü, aġlayıban
Sızlayıban ève geldi.
Bay Børe'nin altunluca
Ban èvine şiven düşdü.
Kızı, gelini gülmez oldu.
Kızıl hına aġ ellere yaġmaz oldu.
Yèdice baş kız kardaşı,
Aġ çıkarıp kâra gèydi.

631

-Van can kardaş, muradına
Maġsuduna çatanmayan,

Yalkız kardaş d ye hamı,
Ağlaşdılar, bozlaşdılar.
B yrek'in niş nlısı Banı   ek,
 aber tapdı, ağ  aftanını  ı arıp
 ara g ydi, k z alması
Al yanağın dartdı, yırttı:
-Al duvakım iyesi vay,
Alnım, başım umudu vay,
ş h igidim, beg igidim.
Doyunca    n g rmedim,
Hara g tdin, men yazıkı
Yalkız koydun, canım igit.
G z a ıban g rd ğ m,
K n l v rip s vdiğ m,
Bir yasdığ  baş koyduğ m,
Yoluna  urb n olduğ m,
Vay,   n  azan'ın inağı,
 alın Oğuz'un dayağı,
D ye z rı, z rı ağladı.

632

Bu  aberi  ıyan Sel uk oğlu
Dunda r şidince ağ  ı ardı,
 ara g ydi. B yrek'in y r, yoldaşı
Ağ  ı arıp  ara lara b r nd ler.
 alın Oğuz erenleri,
B yrek    n azametli
Yas tutdular,   mid    p oturdular.
Ay dolandı, il dolandı
Bunun   stten on altı il
Geldi k  di. B yrek'in   l s n ,
Dirisini bilmediler.
Bir g n  ızın  arındaşı
Deli  ov ar , Bayındır   n
Div nına vardı, geldi:
-Ulu   n'ın   mr , g n 

Uzun olsun. Bamsı B yrek
Diri olsaydı, on altı il
M ddetinde  ayıdar idi.
Bir er olsa, varıp  etse,
B yrek'den  aber tutsa,
Diri  aberin getirse,
633

Altun, a  a ba ı laram.
     aberin getirse,
 ız  arda ım ona v rem.
Deli  ov ar b le d cek,
Yarımasın, yar ımasın,
Yalan ı o lu Yalan ık var,
 al ıp aydır:
-Sultanım men varıp   dip
  s n , dirisini
Bilip gellem.
Meger B yrek    mi lerde,
Ona bir k ynek v rmi di.
Giymez idi, sa layardı.
 ı ıp   tdi, o k yne i
 ana,  una bula dırdı.
D n p geldi Bayındır   n
 ar ısına bura dı.
Bayındır   n bakıp sordu:
-Mere, bu hansı k ynekdir?
-B yrek,  ara Derbendde   d r lm  ,
Bu da ni  n , sultanım.
634

B yrek'in k yne ini
Begler g rcek, h k r- h k r
A ladılar, bozladılar.
Bayındır   n aydır:
-Mere, neye a layırsız?
Biz ki bunu tanımır  ,

Aparınız adaqlısı,
Başın görsün, çün köyneği
Özü tikip, o tanıyar.

Apardılar, kızcakıza
Gösterdiler. Banı Çiçek
Köyneği gördü, tanıdı.
Yaşasını darddı, yırttı.
Acı dırnağ ağ üzüne aldı, çaldı.
Küz alması yanağların çekdi, cırdı:
-Vay göz açıp gördüğüm,
Könül verip sevdiğim,
Vay al duvakım iyesi,
Vay alnım, başım umudu.

635

Babasına, anasına
Haber oldu, ap alaca
Ordusuna şiven düşdü.
El, obası ağ çıhardı.
Kara geydi, galın Oğuz erenleri
Beyrek'den el üzdüler.
Yalançı oğlu Yalançığ,
Kıçık toyunu eyleyip
Ulu toya vade koydu.
Beyrek'in han babası,
Bay Böre beg bezirgānları
Çağırıp bele aydır:
-Mere bezirgānlar gedin,
İğlimleri siz arayın.
Beyrek'in ölüsü, dirisi
Haberini bilip gelin.
Bezirgānlar yarağ görüp
Gece, gündüz yurudüler.
Nagehāndan Parasar'ın
Bayburd adlı Kalasına

Yetişdiler. Meger o gün,
636
Kfirlerin bayrmı idi.
Her birisi ymekde idi.
İmekde idi. Byrek'i dağı
Getirip ıopuz aldırdılar.
Byrek uca ardağ sten
Bağıp onları gördükde.
Đaberleřdi. Bağalım ne haberleşdi:
-Alan alağ hava yerden
Gelen argış, beg babamın,
Ėadın anamın sovgatı argış.
Ayağı uzun şhbz ata
Minen argış, nm anla
Sözüm dinle. Ėalın Oğuz llerinde
Ulaş oğlu Salur Ėazan'ı
Sorar olsam, sağ mı argış?
Ėıyan Selçuk oğlu Dundar,
Sorar olsam, sağ mı argış?
Ağ sağkallı koca babam,
Ağ birçekli đatın anam,
Sorar olsam, sağ mı argış?
Gözü açıban gördüğüm,
Könül verip sevdığim
637

Bay Bicen kıızı Banı Ėiek
vde mi, y grde mi argış?
Kerem yle dgil mene,
Ėara başım kurbn olsun
Argış sene!
Bezirgnlar ble aydır:
-Sağ mısın, esen misin
Canım Bamsı. Ėalın Oğuz nde
Ėazan Beg'i sorar olsan,
Sağdır Bamsı,

ıyan Selçuk oğlu Dunder,
Sağdır Bamsı.

ara Gne oğlu Budağ,
Sağdır Bamsı.

Bütün begler ağ ııarıp
ara gydi Senün n.
Ağ sağkallı oca baban,
Ağ birçekli ėarı anan,
Sağdır Bamsı

Ağ ııarıp ara gydi,
Senün n, yddi dane
638

ız ardaşı, yddi yolun
Ayrıcında ağlar gördüm.
Kız alması yanağların,
Yırtar gördüm.
Vardı gelmez ardaş dyip
Ağlar gördüm canım Bamsı.
Gz açıban gördüğün
Könül vrip svdiğin,
Bay Bicen ızı Banı iek,
Kiçik dğn ledi,
Byk toya vde oydu.
Yalı,ı oğlu Yalançığ'a
Güder olmuş ağam Bamsı.
Parasar'ın Bayburd Hisarı'ndan
Uarsan, ap alaca gerdeğine gelersen.
Gelmez olsan, Bay Bicen ızı
Banı ieğ'i aldırdın, belli bilgil!

Byrek alıdı, göz yaşı,ını tke tke,
Otuz doėėuz igidine
Yanaşarağ, alıp ėaba

639

Sarığını yere çaldı, bêle dedi:
-Hêy kırh eîşim, kırh yoldaşım.
Bilir misiz neler oldu?
Yalınçı oğlu Yalançıg,
Menden şom haber aparmış.
Beg babamın gèceliği,
Altunluca ban êvine
Şiven düşmüş, gaza benzer
Kız, gelini, ağ çıkarıp
Kara gèymiş, göz açiban gördüğüm,
Könül vèrip sevdiğim
Banı Çiçek, Yalançı oğlu
Yalançıg'a gèder olmuş.
Bêle dêcek igitleri
Hamı gaba sarığların
Götürüp yere çaldılar.
Hökür hökür ağlaştılar.
Meger kâfir tekürünün
Bir kıızı var, Bèyrek'e
Könül vèrmış, her gün
Onu görmek üçün gelir idi.
640
O gün dağı yène geldi,
Gördü Bèyrek kederlidir.
Kız aydır: -Hân igidim,
Ne olupdur saht olmusan?
Geldiğimde her gün seni
Şen görerdim, dèyip gülüp
Oynayardın, indi sende ne olupdur?
Bèyrek aydır: -Nêce olur
Saht olmayım?
On altı ıldır kim babanın dustaқыyam,
Ata, ana, gohum, qardaş
Êl üzüne hasretim men.
Hem de ki bir Kara gözlü

Niřānlım var, Yalançı oğlu
Yalançıĝ adlı bir kişi
Menim ölüm haberimi yaymış,
Kızı ona veriplermiş.
Bële decek Bëyreĝ'i ' aşıklamış
Kāfir kıızı aydır: -Eger seni
Örken ilen bu hisardan
Ařaĝıya salar olsam,
641

Saĝlıĝ ile atan, anan
Yanına sen gèder olsan,
Gelip burada halallıĝla
Mencıĝazı alırsan mı?
Bamsı Bëyreĝ and içdi:
-Kılıncıma doĝranayım,
Öz oĝuma sancılayım,
Yèr kimi çatlıyayım,
Torpaĝ kimi sovrılayım,
Saĝlıĝıyla varar olsam
Men Oĝuz'a gelip seni
Halallıĝla almaz olsam.

Kız gèdip örken getirip
Bëyreĝ'i ařaĝa saldırdı.
Bëyreĝ ařaĝa baĝdı,
Özün yèr üzünde gördü.
Allaha şükr èyleyip
Yola düşdü, kāfirlerin
İlhısına geldi çıĝdı.
-Belki bir at tutup minim,
642

Dëye baĝdı, öz ayĝırın gördü.
Ayĝırsa Bëyreĝ'i görüp
Tèz tanıdı, iki ayaĝı
Üste durdu, şeyhe çekdi.

B yrek dağı atı  ym   ,
G rek,  anım, n ce  ym   :
-A ı  a ı  m ydanlara
Benzer Sen n alıncı ın.
 ki  o a  eb  ıra a
Benzer Sen n g zciyezin.
 br  ime benzer Sen n yalcı azın.
 o a  o a, c t  arda a
Benzer Sen n  ula ların.
Murad v rer, matlab v rer,
Ere Sen n ar acı ın.
At d yilsen,  arda san sen,
 arda ımdan iyi atım,
Yolda ımdan iyi atım.
At ba ın yo arı tutdu,
Bir  ula ını  aldırdı,
B yrek'e  ar ı geldi.

643

B yrek atın boynun  o up
 ki g z n  pe  pe,
Ar asına sı radı.
Hisar  apısına geldi.
Otuz do  uz yolda ını
İsmarladı. G rek n ce ısmarladı:
-Mere, sası dinli K fir:
Menim a zım s y p durdun,
   idiben duyanmadım.
 ara donuz ya nisinden
Y mek v rdin, doyanmadım.
Tanrı mene meded v rdi,
G der oldum mere k fir.
Otuz do  uz merd igidim,
Emaneti mere k fir,

644

Birceci i esgik olsa.

Yèrine onun öldürrem.
On neferi esgik olsa,
Yèrenie yüzün öldürrem.
Otuz doğğuz mer igidim
Amānatı mere kāfir.

Qırh nefer kāfir atlandı,
Bèyrek'in ardına düşdü.
Gova gova at saldılar.
Çatanmayıp kayıtdılar.
Bèyrek Oğuzlara çatdı,
Gördü ki bir ozan gèdir.
Bèyrek aydır: -Mere ozan,
Sen haraya gèdir isen?
Ozan aydır: -Begim igit,
Toy, düğüne. Bèyrek aydır:
-Düğün kimin düğünüdür?
Ozan aydır: -Yalançı oğlu
Yalançıgın. Bèyrek aydır:
-Mere, kimin nesin alır?
Ozan aydır: -Hān Bèyrek'in
Adaqlısın alar olmuş.
Bèyrek aydır: -Mere ozan,
Kopuzunu mene vèrgil,
Bu aygırı vèrim sene,
Sağla, bahasını
Getirerem geri allam.

645

Ozan aydır: -Ovazım gödelmeden,
Sesim yoğalmadan, bir atdır
Elime düşdü, yèyelenip
Sağlayalım. Kopuzunu
Bèyrek'e vèrdi. Bèyrek aldı.
Babasının ordusuna
Yağın geldi. Bağdı gördü,

N ce  oban yolu kesip
A laşırlar, oturmayıp
Daş yı ırlar. B yrek aydır:
-H y  obanlar, bir kişi
Yolda daş g rse
Yabana atar, siz ne    n
Yol  st ne daş yı ırsız?
 obanlar cevap v rdiler:
-Mere bizim h limizi,
Derdimizi ne bilirsen?
-Mere sizin ne h liz var?
-Begimizin bir o lu var
On altı ıldır  l s nden,
Dirisinden h   kimSen n

646

H beri yo . Anca  indi,
Yalan ı o lu Yalan ı ,
Onun  l m h berini getiripdir.
Ada lısın Yalan ı 'a v riplermiş,
Gelip burdan k  ecekdir.
Biz bu daşları yı ırı ,
Onu vura   ı ıp g tsin,
 z tay, tuşun tapıp alsın.
B yrek aydır: - z n z a  olsun sizin.
A anızın duz,   re i g r m hal l olsun size.
Ordan  t p babasının
Ordusuna gelip  ı dı.
 vlerinin  n nde bir
B y k a a  boy atmışdı.
Bu a acın dibinde bir
Ya şı bula   aynayardı.
B yrek ba dı g rd , ki ik
Kız kardaşı bu bula dan
Su alma a gelir, l kin:
Kardaş B yrek, toy d   n n

Qara oldu, d ye aqlar, bozlar.

647

B yrek  atı  ahırlandı,
 atlaşmadı g z yaşları,
Bildir bildir yana ına
Rev n oldu,  a ıraban b le d di:
-Mere ay kıız a a d yip
Ne bozlarsan, ne sızlarsan?
Ba rım yandı, alovlandı.
S yle, meger Sen n a an
Yoh olupdur?  regine
 aynar ya lar koyulupdur?
Qara ba rın sarsılıpdır.
A a d ye ne a larsan, ne bozlarsan?
Ba rım yandı, alovlandı.
Karşı yatan Qara Da 'ı
Sorar olsam, yayla  kimin?
Soyu  soyu  sularını
Sorar olsam, i it kimin?
Tovla tovla ş hb z atlar,
Sorar olsam, minit kimin?
Qatar qatar develeri
Sorar olsam, y klet kimin?

648

A  a ılda a  a koyun
Sorar olsam, ş len kimin?
Qara lı, g yl  ota ları
Sorar olsam, k lge kimin?
A kıız kişi, a ız dilden  aber mene.
Kız aydır: - alma ozan,
Ayıtma ozan, benim kimi
Yaslı kıızın nesine gerek?
Karşı yatan Qara da ları
Sorar olsan, a am B yrek'in yaylasıdır.
A am B yrek  edeli, yayla ım yoh.

Soyuğ soyuğ sularını
Sorar olsan, ağab Bèyrek'in içididir.
Ağam Bèyrek gideli içerim yoğ.
Tovla, tovla Şāhbāz atları
Sorar olsan, ağam Bèyrek'in minididir.
Ağam Bèyrek gèdeli minerim yoğ.
Katar katar develeri
Sorar olsan, ağam Bèyrek'in yükletidir.
Ağam Bèyrek gèdeli yükletim yoğ.
Ağ ağılda ağca koyun u
Sorar olsan, ağam Bèyrek'in şölenidir.
Ağam Bèyrek gèdeli şölenim yoğ.
Kara lı, göylü otağları
Sorar olsan, ağam Bèyrek'in köçetidir.
Ağam Bèyrek gèden günden köçerim yoğ.

649

Kız bir daha aydır:
-Mere ozan, karşı yatan
Kara Dağ'dan aşdığında,
Geldiğinde, keçdiğinde
Bèyrek adlı bir igide ulaşdın mı?
Daşgın daşgın sular aşıp
Geldiğinde, keçdiğinde
Bèyrek adlı bir igidle buluşdun mu?
Ağır, adlı şehirlerden
Geldiğinde, keçdiğinde
Bèyrek adlı bir igidle görüşdün mü?
Mere ozan, gördün ise, değil mene.
Kara başım kurbān olsun, ozan sene!

Kız yene aydır:
-Karşı yatan Kara Dağım yıhılıpdr,
Ozan Senün haberin yoğ!
Kölgeliçe gaba ağacım kesilipdr,
Ozan Senün haberin yoğ!

Dünyâlığda bir qardaşım alınıpdır,
Ozan Senün haberin yoğ!
Çalma ozan, ayıtma ozan,
Qara lıa men kızın nesine gerek.

650

Êlde, günde toy düğün var,
Toy düğüne var, gêt ozan!

Bèyrek bundan sovuşuban
Ulu kırlar yanına geldi.
Bağdı gördü kırl qardaşlar,
Qara gèyip oturuqlar.
Çağıruban Bèyrek söyler,
Bağalım hanım ne söyler:

-Alan Şâbâğ yerlerinden duran kırlar,
Ağ otağı burahıban Qara otağa giren kırlar,
Ağ çıkarıp Qara donlar gèyen kırlar,
Bağır kimi mayalanan yoğurtdan ne var?
Qara saç altında kömecden ne var?
Kendürükde etmekden ne var?
Üç gündür yoldan gelmişem, doyurun meni,
Üç güne tek sevindirsın Allah sizi.
Kırlar varıp yemek, içmek
Getirdiler, Bèyrek'i doyurdular.
Bèyrek aydır: -Ağanızın

651

Başı, gözü sadağası
Kör, köhne haftanız varsa
Mene verin, toy düğünde
Elime haftan verirler,
Haftanızı gaytarıram.
Kırlar vardı Bèyrek'in
Haftanı varmış, getirdiler.
Aldı gèydi, boyu boyuna

Ꞑolu ꞑoluna, bli bline
Dm dz geldi. Byk bacı
Bu ozanı ğarındaşına
Benzetdi. Ꞑara ğıyma
Gzlerine ꞑan yaşı doldu,
Dnd burada sylemişı:
-Ꞑara ğıyma ala gzler snmese idi,
Aĝam Byrek dyer idim ozan sene.
Saĝlam-saĝlam bileklerin solmasaydı,
Aĝam Byrek dyer idim ozan sene.
Aslan kimi duruşundan
Apul, apul yuruşnden,
Ꞑanrılıban baĝışından,

652

İtgin aĝam Byrek'e benzerdirem ozan seni!
Svindirdin, yrindirme ozan meni.
Ꞑız bir daĝı sylemişı:
-Aĝam Byrek ğeden gnden,
Bize ozan geldiĝi yoĝ.
Eĝnimizden ğaftanımız
Aldıĝı yoĝ, başıımızdan
Ĝeceliĝi aldıĝı yoĝ.
Boynuzu burma goĝlarımız
Aldıĝı yoĝ,
Bamsı Byrek z zne
Dşnd kim:- Baĝırsan mı,
Ꞑızlar meni bu ğaftanla tanıdılar.
Ĝalın Oĝuz begleri de tanıyarlar.
Gerek grm Oĝuzlarda mene dost kim,
Dşmen kimdir? Ĝaftanını başıdan sıyırdı,
Ꞑızların stne atdı:
-Ne siz, ne de Byrek ĝalsın.
Bir khne ğaftan vrdiniz,
Başı, bynimi apardınız,
Dye ĝalĝıp yola dşd.

653

Yol üste bir elden düşmüş
Çuval tapıp, deldi boynuna keçirdi.
Özün vurup deliliğe,
Geldi çıldı toy yèrine.

Bağdı gördü, küreken
Oğ atmağdadır. Ḵara Göne
Oğlu Budağ, Ḵazan Beg'in
Oğlu Uruz, Begler başı
İgit Yègenek, Gaflet Ḵoca oğlu
Şemseddin, halâlinin ğarındaşı
Deli Ḵovçar yığılıblar, oğ atırlar.
Bèyrek bağıp Budağ atsa,
Sağ ol! Söyler.
Uruz atsa, var ol! dèyèr.
Yègenek atsa, sağ ol! dèyèr,
Gaflet Ḵoca oğlu atsa, var ol! dèyèr,
Küyegü atsa, elin-ğolun
Ğurusun, barmağların,
Çürüsün, küyegülere gelen kıada,
Sene gelsin, donuz oğlu donuz, söyler.

654

Yalançı oğlu Yalançığ'ın
Acığı tutdu, bèle aydır:
-Mere kıavat oğlu kıavat,
Bağ sen deliye yaraşar,
Mene bèle yova sözler söylesen?
Mere kıavat, tèt ol benim
Yayımı çek! Çekmez olsan,
İndi burda boynun vuram.
Bèle dècek, Bèyrek yayı alıp
Çekdi, yay ğabzadan paralandı.
Paraları Yalançığ'ın üzerine
Tolazladı: -Dam yèrinde

Toragayı vurmağ için
Derde deger, Yalançı oğlu
Yalançı, yayın paralanmasından
Ğazablandı: -Mere varın,
Beyrek'in yayın getirin!
Gedip yayı getirdiler.
Beyrek yayı gördüğünde,
Yoldaşların yada saldı,
Çoh ağlayıp bele aydır:

655

-Ayğır vèrip aldığım
Ğatı yayım, boğa vèrip
Aldığım yay kırışım,
Bükülü yerde koydum, geldim
Otuz doğğuz yoldaşım.
Sonra Beyrek dönüp aydır:
-Begler sizin Aşkınıza
Çekim yayı, atım oğu.
Meger hanı kürekenin
Üzünüğüni nişan koyup
Atardılar. Beyrek ise
İlk oğuyla, Yalançı'ın
Üzüğüni perem perem paraladı.
Ğalın Oğuz erenleri
Bunu görcek el çaldılar, gülüşdüler.
Kazan Beg uzağdan durup
Bu işleri séyr edirdi.
O Beyrek'i çağırtdırdı,
Deli ozan çıhıp geldi.
Baş indirdi, bağır basdı,
Selām vèrdi, bele dèdi:

656

-Alan Şābāh safa yerde tikilende ağ ban évli,
Atlas ile yapılanda göy sayvanlı,

Tovla tovla çekilende Şāhbāz atlı,
Çağırılan dād vèrende bol çovuşlu,
Yayhananda yağ tökülen bol minetli.
Galmış igit arhası,
Bèze miskin umudu,
Bayındır Hānın küyegüsü,
Tülü kuşun yovrusu,
Türkistanın direği,
Amıt suyunun aslanı,
Kara Çoğun gaplanı,
Konur atın iyesi,
Hān Uruzun babası,
Salur Qazan!

Ünüm anla, sözüm dinle:
Alan Şābāh durmuşsan,
Ağ ormana girmişsen,
Ağ gövağın budağından
Can yacığın eğimişsen,
Oğcığazın gürmuşsan,
657

Adın gerdek koymuşsan!
Sağda oturan sağ begler,
Solda oturan sol begler,
Eşikdeki inaglar,
Ortada oturan has begler,
Toy, düğünüz mübārek.

Bèle dècek, Qazan aydır:
-Deli ozan, dile menden ne dilersen,
Çetirli otağ istersen,
Gul, garovaş istersen,
Ya altun, ağca istersen?
Her ne istersen vèiremem.

Bèyrek aydır: -Sultanım Beg,

Meni kıoyıan şölen yemeğine varsam,
Ėarnım açdır, doyursam.
Kazan aydır: -Deli ozan,
Devletin basdı, begler,
Bu günkü begliğim bunun olsun,
Koyun hara Ėetse, Ėetsin,
658

Ne eleyirse elesin.
Beyrek yemek şölenine sarı geldi.
Ėarnın doyurduğdan sonra,
Döndü Kazarları tepdi.
Tökdü, yııdı, kimin sağa,
Kimin sola vurdu, atdı.
Sağ Ėedeni sağa aldı,
Sol Ėedeni sola çatdı,
Hağlılar Hağkına çatdı,
Hağsızlar üz Kara sına.
Kazan Bege Ėaber oldu:
-Sultanım Ėan, deli ozan
Yemekleri tepdi, tökdü, Ėarıřdırdı.
İndi, kıızlar meclisine varmağ ister.
Kazan aydır: -Mere, hara varmağ ister,
Koyun varsın.
Beyrek Ėalıdı, kıızların yanına geldi.
Surna çalanları Ėovdu,
NaKara çıları vurdu.
Kimin döğdü, kimisinin başın yardı,
Otağa yağın oturdu.
Boyu uzun Burla Ėatın,
659

Bunu Ėörünce Ėağıdı!
Aydır: -Mere deli kıavat,
Söyle, Senün haddin nedir,
İcāzesiz men olduğum
Yerde gelip oturasan?

B yrek aydır: -H n m, mene
Kazan Beg'den buyruğ oldu,
Kimse mene dolaşamaz.
H t n aydır: -Mere,      
Kazan Beg'den buyruğ oldu,
Koy otursun. Ne isteyirsen, d ye sordu.
B yrek aydır: -H n m, mağsudum
Odur ki,  opuz  alım,
Ere varan  ız oynas n.
 ısırca Y nge adında bir
H t n var. D diler Y nge,
Dur, oyna. Deli ozandı, ne bilir?
 ısırca Y nge doğruldu:
-Mere ozan, ere varan  ız
     ,  al oynayım.
B yrek  opuza el koydu,
660

B le d di: -And i mişem,
 ısırına mindiğim yoğ,
 arovaşa vardığım yoğ.
    z ardında sarvanlar sene bağar,
Bıldı r bıldı r g  zlerinin yaşı ağar.
Sen onların yanına var,
Muradını onlardan al,

Sen nle benim içim yoğ.
Ere varan  ız  alıs n,
Men  opuz  alım, oynas n.
Y nge aydır: - Bu zev le gelmiş deli,
Meni g rm ş kimi s yler.
Vardı y rinde oturdu.
Boğazca Fatma d yirler,
Bir h t n var, ona d diler:
-Dur, oyna.  ızın h ftanını g ydi:
-Mere ozan,  al oynayım,

Ere varan kız özümem.
Bèyrek aydır: -And içirem,
Bu kez boğaz gısrığaya
Mindığım yoğ, garovaşa vardığım yoğ.
661
Èvinizin ardı derecik dèyil mi?
İtinizin adı barağ dèyil mi?
Senün adın kırğ oynaşlı Boğazca Fatma dèyil mi?
Dağı ayıbını açaram, belli bilgil.
Senünle benim oyunum yoğ,
Var yèrine oturgil.
Ere varan kız gerekdir,
Yèrden dura, kopuz çalam,
Köl salıban oynaya.
Bèle dècek Boğazca Fatma
Bèle aydır: -Buy, bu deli
Boğma çıtaracağ kadar
Aybımızın üstün açdı.
Özün dur kız, oynayırsan
Oynagilen, oynamazsan
Cehennemde oynagilen.
Bèyrek'den sonra biz Senün
Bèle olduğunu bilirdik.
Burla Hâtın burada dèmiş:
-Kız, kalğ oyna, elden ne gelir?

662
Banı Çiçek gırmızı
Haftanın gèydi.
Ellerini yèngisinde gizlederek
Oyuna girdi: -Mere ozan,
Çal kopuzunu, söyledi.
Bèyrek aydır: -Men bu yèrden
Gèdeli deli olmuş,
Ağca ağca garlar yağmış,
Dize çatmış, han kızının

Obasında ğul, ğarovaş
Tükenmiş, küze almış
Suya varmış, bileğinden
On barmağın soyuğ almış!
Kızıl altun getirin,
Hân kızına dırnağ yonun!
Eybecer han kızına,
Ere gétmek ayb olur.
Bunu eşitcek Banu Çiçek,
Ġağıdı: -Deli ozan,
Mere men mi ayblıyam,
663

Mene ayb koşarsan mı?
Gümüş kimi ağ bileğin
Çıhardarağ elin açdı.
Beyrek'in barmağına keçirdiği
Altun üzük göründü.
Beyrek üzüğü tanıdı.
Dönüp burada söylemiş,
Görek hanım ne söylemiş:
-Beyrek gèdeli günden sen,

Bam bam tepe başlarına
Çıhdın mı kız?
Ġamarlanıp dörd yanına
Bağdın mı kız?
Ġargı kimi Kâra saçın
Yoldun mu kız?
Kâra gözden acı yaşı
Tökdün mü kız?
Alma kimi al yanağın
Dırnağlayıp yırttın mı kız?
Kız, sen ki ere varırsan,
Kızıl üzük benimkidir,

664

Çıharıban ğaytar mene!
Burada kız bèle aydır:
-Bèyrek ğedeli bam bam tepe
Başlarına çıldığım çoĥ.
Ėamarlanıp dörd yanına
Baĥdığım çoĥ.
Ėargı kimi Kıara saçım,
Yolduğum çoĥ.
Alma kimi al yanağım,
Yırtduğım çoĥ.
Her gelenden, her Ėedenden
Ėaberleşip sorduğum çoĥ.
Vardı gelmez beg igidim,
Ėān igidim, Bèyrek'im <dèye>,
Acı yaşı Kıara gözden
Tökdüğüm çoĥ.
Sèvişdiğim Bamsı Bèyrek
Sen dèyilsen, altun üzük
Senün dèyil, bu üzükde
Çoĥ nişan var.
Altun üzügü ister isen,

665

Nişanesin söyle ozan.
Bèyrek aydır: -Alan Şābāĥ
Ėān kıızı, men yerimden
Durmadım mı?
Boz aygırın bèline, men
Minmedim mi?
Senün èvin üzerine
Sığın keyik
Yığmadım mı?
Sen meni öz yanına
Çağırmadın mı?
Senünle mèydanda

At apmadığ mı?
Menim atım Senün atını
Kèçmedi mi?
Oğ atanda benim oğum,
Senün oğun yarmadı mı?
Güleşende kıız men seni
Basmarlayıp yıımadım mı?
Üç öpüp bir dişleyip
Altun üzü barmağına

666

Taımadım mı?
Sèvişdiđin Bamsı Bèyrek
Dèğilem mi?
Böyle dècek kıız tanıdı,
Beldi kim Bèyrek özüdür.
Cübbesiyle, arıasıyla,
Bèyrek'in ayağın öpdü.
Dāyelere hüküm ğıldı, Bèyrek'e
ıaftan, cübbe ğéydirdiler.
Kız özü de sıçrayıp
Ata mindi, Bèyrek'in atasına, anasına
Muştuluğa apar ğetdi. Bèle dèdi:
-Irgap ırgap Kıara Dağ'ın
Yııılmışdı, ucaldı aıı!
Kanlı, kanlı ğür suların
Sorulmuşdu, ağladı aıı!
Ğaba, ğaba ağacların
Ğurumışdı, yaşardı aıı!
Tovla, tovla Şāhbāz atın
Ğarımışdı, ğulan vèrdi.
Kızıl, kıızıl develerin
667
Ğarımışdı, köşşek vèrdi.
Ağ ağılda ağ kıoyun un

Ėarımıřdı, kızu vėrdi.
On altı il hasretini
Çekdiğin Bėyrek'in geldi.
Ėayın ana, Ėayın ata,
Mene muştuluğ vėersiz.
Bėyrek'in ata, anası sėylediler:
-AĞzın n, dilin n
lek Senn gelincigim!
Sen geldiğin yollara, biz
Ėurbn olağ gelincigim!
Yalan ise bu sėzlerin
Doğru olsun, gelincigim!
Sağ, esen ığıp gelse,
Ėarşı yatan Ėara Dağlar
Senn n yaylağ olsun.
Soyuğ soyuğ sularımız,
Senn n iit olsun.
Butn kılum, ĖalayıĖım
Senn n ĖırnaĖ olsun.
şhbz, şhbz ayĖırlarım,
Senn n minik olsun.
Ėatar kıatar develerim,
Senn n yklet olsun.
AĞ ağılda ağ kıoyun um,
Senn n şlen olsun.
668

Altun, ağcam, bol Ėazinem
Senn n Ėerlik olsun.
Ėara başım Senn n
Ėurbn olsun gelincigim.
Bu mahalda Bėyrek'i getirdiler.
Salur Ėazan: -Bay Bre Beg,
Muştuluğ vėer, oğlum geldi!.
Bay Bre Beg: -Menim oğlum
Olduğunu ondan billem

Serçe barmağın kanatsın
Kanını destmala sürtsün,
Onu gözlerime koysun,
Açılarsa, billem ki
Oğlum Bèyrek'dir.
Çün atası ağlamağdan
Gözleri görmez olmuşdu.
Destmalı gözüne silcek,
Hak Teāli kudretiyle göz açılıp görer oldu.
Ata, ana güvlüşüben
Bèyrek'in ayağına düşendiler,
Onda bèle söylediler:
669
-Oğul oğul, dünlüğü
Altun ban evimin direğisen,
Ėaza benzer kız, gelinim çiçeğisen,
Görer gözüm aydınısan,
Tutar belim kuvetisen,
Ėalın Oğuz imrencisi,
Canım oğul, gözüm oğul!
Dèye çoğlu ağladılar,
Allaha şükür gıldılar.
Yalançı oğlu Yalançığ,
Bunu eşidip Beyreğ'in
Ėarhusundan Kaçıp Ėèdip
MèsalıĖlarda gizlendi.
Bèyrek ise dalısınca
At salarağ mèşeliĖe
Gelip çatdı, aydı:
-Mere varın, od getirin!
Od getirip ĖamışlıĖa
Od vurdular. Yalançığ
Gördü yanacağ, mèşeden çıldı.
Bèyrek'in ayağın öpdü,

670

ılını altından k  di.
B yrek onu bakişladı.
azan aydır: -Haydi, gel sen
Muradına y tişgilen!
B yrek aydır: -Otuz doėėuz
Yoldaşımı hisardan urtarmayınca,
Muradımı almağım yo .
Salur azan: -Oğuzlardan
Meni s ven y tsin, d di.
alın Oğuz erenleri
Atlandılar, Bayburd'un
Hisarına a ın oldu.
K fir da ı arşı durdu.
Merd igitler arı sudan
Abdest alıp, iki rek t
Namaz ėılıp, alınların
Y re oyup, adı g zel
Mu ammed'i y d  tdiler.
G mb r g mb r naara lar
D y ld , bir ėıyamat savaş oldu.
M ydan dolu baş oldu.

671

Şevkl  Melik p diş h ,
Salur azan b y rd ben
Atdan, saldı. ara Tek r
Sergerden! Deli Dundar ėılı ladı,
Y re saldı. ara Aslan Meliği de,
ara Budağ vurdu, saldı.
Dereelerde, tepelerde
K firlere ėırgın girdi,
B t n y ddi k fir begi ılınıclandı.
Salur azan, Bamsı B yrek
ara Budağ, Deli Dundar,
azan Beg'in oğlu Uruz,

Hisara yuruş apardılar.
Bèyrek otuz doğğuz yoldaşını
Esen gördü, şükür gıldı.
Kāfirlerin kilisesin
Yıhdılar, yèrine mescīd
Yapdılar, keşişlerin
Öldürdüler, ban banladıp
Ulu Tanrının adına hutbe oğudup
Kuşun ala kanadını,

672

Daş, ğaşların irisini
Kız, gelinin göyçeğini
Doğğuzlama ırgap çuğa,
Hānlar Hānı Bayındır Hān'a
Pençik çıhardılar.
Bay Böre'nin oğlancığı
Bamsı Bèyrek, Bay Bicen'in
Kızın aldı, ağ ban otağına
Döndü, toy düğünü başladılar
Kırh igidin, nêçesine
Salur Qazan, nêçesine
Bayındır Hān kız vèrdiler.
Bèyrek dahı yèddi gözel
Kız kardaşın, yèddisini
Ere vèrdi, kırh igide
Otağ tikdi, otuz doğğuz
Tālili kız tāline
Oğ atdılar, otuz doğğuz
İgit daha, oğun ardınca gètdiler.
Kırh gün kırh gece,
Toy, düğün èlediler.
Bamsı Bèyrek yoldaşları ile
Birlikde murad vèrdi, murad aldı.

673

Dedem Qorqud gelir oldu,

Sadlıg aldı, bu Oğuznāme’ni
Koşdu, böyle dedi:
-İndi hani men dediğim
Beg erenler, dünyā benimdir, dēyenler?
Ecel aldı, yer gizletdi,
Fāni dünyā kime ğaldı?
Gelimli ğedimli dünyā,
Son ucu ölümlü dünyā!
Yöm vėreyin: Yerli ara
Dağlarınız yıhılmasın.
Kölge salan ğaba ağacın kesilmesin,
Gür gür ahan görklü suyun ğurumasın,
anadların ucu hēç vaht kırılmasın,
Ġādir seni nāmerde muhtac ētmesin,
apar iken ağ boz atın bñdremesin,
alışanda ara pñlād öz kılının kñtlemesin,
Allah vėren umudunuz üzñlmesin.
Ağ alnında bēşce kelme duā ğıldığ, ğabul olsun.
Yıkışdırsın, dñrüşdñrsñn, ğñnahınızı
Adı gözel Muħammede baķışlasın!

674

DIŞ OĞUZ’UN İÇ OĞUZ’A YAĞI OLMASI

Sene alkış mı, ya ğarkış mı dēyim?
Sene, ay varlığın sırdaşı insān.
Senñn ğilğatını yanlış mı dēyim?
Nesin, Tanrı mısan, ya şeytan mısan?

Bilmem ne ğemirden yoğrulubsan sen,
Ağıdan acısan, baldan şirñnsen.
İpekden yumuşak olursan bāzen,
Ġāhdan ğatılığda pñlād kimi sen.

Zātında olan bu zıddēyet nedir?
Bu iki cñrelilik nedir anında?
Bu ulviyet nedir, denāet nedir?

Fikrinde, işinde, cism ü canında!

Bāzen Kāra nguluğ, zulmetkānisan,
Gāh gün tek parlayan Hāḡ ışığısan.

675

Gāhdan ne dil ḡanıp, Tanrı tanırsan,
Gāh da kāyinatın yaraşığısan.

Bāzen ışıklığa ḡarşı durursan,
Aydınlığ sēvenin canın alırsan.
Gāhdan da yanar bir ḡırağ olursan,
Yaḡılıp āleme ışık salırsan.

Gāh köksün acığla, nefretle dolur,
İçinde ḡaynayır, yalnız ḡazab, kin,
Gāhdan da kövrelir mihribān olur,
Üregin bir ana üregi tekin.

Bir gün pıḡağ kimi kesip biçirsen,
Bir gün yaralara merhem olursan.
Bir gün cellād olup ḡanlar içirsen,
Bir gün mazlumlara hemdem olursan.

Bir zāmān fitneye, şere girişip,
Yezid'e dönürsen, Şımır olursan.

676

Bir gün, İmām Hüseyin donuna girip,
Hāḡ yolda baş vèrip, canın ḡoyursan.

Gāhdan ḡasisliğe, hırsa ḡursanıp,
Ġarun tek ḡazana, pul toplayırsan.
Bāzen, Hātem'likde şöhet Ḡazanıp,
Servet nedir, can da baḡışlayırsan.

Didergin görerken bir ḡarışkanı,

Şebli olup uzun yollar gédirsən.
Gāh Hitler te milyon, milyon insānı,
Gırıp, yèrin, yurdun virān èdirsən.

Gāh qalḥana, gāhdan oḥa dönürsən,
Bāzen ḥancal, bāzen ürek olursan.
Gāhdan deryalara sığınmayıban,
Gāh da yığılırsan, gāba dolursan.

Bir zāmān şefḡate, rahme bağlanıp,
Harada yazıq tapsan saçın hurursən.
677

Bir gün kılınc taḥıp, süngü gullanıp,
Naaşlar üstünde car car sürürsən.

Bir zāmān fazilet çırağın tapıp,
Adalet aḥtarıp, Ḥaqqı gezirsən.
Bir zāmān şeḡovet çomağın kapıp,
Ḥaqq söz danışanın eḡnin ezirsən.

Göy tek gāh açılıp, gāh tutulursan,
Gāh aḡ yèl olursan, gāhdan da tufan.
Gāh Qara kış, gāh da bahar olursan,
Gāhdan ğuraḡlıḡsan, gāhdan yaqışsan.

Bir gün èlin üçün, Veṭenin üçün,
Başıvı vèrirsən, candan kèçirsən.
Bir gün Qara daşa dönür üregin,
Doḡma qardaşının qanın içirsən.

Bir gün gözlerinle meḥebbet gülür,
Bir zāmān çalısan, bir zāmān gülsen.
678

Bir gün üz, gözünden nikbet tökülür,
Gāhdan baykuş, gāhdan şeyda bülbülsen.

Gāh istek, ilgardan şöhet açırsan,
Yār dēye her yana haray salırsan.
Gāh da yarı yoldan dönüp kaçırırsan,
mehebbet āynesin daşa çalırsan.

Sen neye bëlesin, bu hal ne haldır?
Bu sırrı arayıp açmağ olur mu?
Bu ne vur, sındırdır, ne galmağaldır?
Bu haldan gurtulup kaçmağ olur mu?

Çoğlar bu hal, hoyu sende görende,
Sene iki Tanrı yonup yontayıp,
Her ne iş görüpsen hēyreden, şerden,
Onların adına yozup, bağlayıp.

Halbuki, her bir iş, yaşıdan, pısdan,
Özünden baş vèrir, yalnız özünden.
Özün, sen mëydanda at gezdirirsen,
Bilmirem Tanrısan, şeytansan, nesen?

Tanımağ olsa da kökünü yağın,
Ezel kıparıvı tapmağ meheldir.

679

Herkes ne söylese söylesin, dësin,
Helelik hamısı yanlış, hayāldır.

Kimse hatırlaya bilmez hele de,
Kalışıban düşüpsen yola hardan?
Varıban gèdirsen hansı maqşada,
Ancağ bellidirki, yoldadır kervān.

Hansı kudret yolu ışıqlandırır,
Kuvet vèrir, kol, gıç vèrir yolcuya?

Bu sönmez ocağı kimdir yandırır,
Girmek olar mı, bu derin kuyuya?

İhtiyârsız olsa yaranışımız,
Çıkmamış olsağ da yola özümüz,
Mağşadsız olanmaz oğrayışımız,
Duyar bêynimiz var, görer gözümüz.

Hayâtı dadıban temesinne tek,
Ne dirlik, ne de varlığı anladığ.

680

Bu barlı bağçanın meývesin yêcek,
Hoşlandık, ebedi hayât ahtardık.

Bu, hêç de tesâdüf dêyildir mence,
Hêç de yoh yêrden biz tapılanmazdığ.
Ancağ, uşak ıdığ, büyümeyince,
Derin duygulara kapılanmazdığ.

Odur menem, menem dêye banladığ,
Mamız yarar, yaramaz hUruza döndük.
Özümüzü dimdikledik, kanladığ,
Kan tökdük, kan içdik, kuduza döndük.

Bu ğudurğanlığdan, bu azğınlığdan,
Derebeglik ğuruluşu tapıldı.
Toplum, hayât üçün yaranan insân,
Ferdêyete sarı döndü kapıldı.

681

Odurki, insânlar özü, öz özün
Yırtıcı ğurdlarla değişik salır.
Yaramaz hevesler kör êdir gözün,
Dumanlar üçünde boğulur, ğalır.

Düşünmese, anlağ Kazananmasa,

Ulduzu, tâlii parlayabilmez.
Çalışıp öz özün tanıyanmasa,
Saadete doğru oğrayabilmez.

Gel insân evlâdı, özünü tanı,
Düz yolları ğazıp yarğan èyleme.
Mehebbet gözü ile seyr ét dünyânı,
Hayât çeşmesini al kan èyleme.

Sen daha dünengi uşak dèyilsen,
Anlayıp özünü tapabilersen,

682

Âġılıvı-hûşuvu işledebilsen,
Oturup daha göz, göye tikmezsən.

Düşüncen haddinde ihtiyârın var,
Çırmanıp faydalan bu ihtiyârdan.
Meseldir: “Dünyâda ahtaran tapar”.
Menlik top, hürmet tap, şerâfet Kazan.

Çalış tâlivi özün al ele,
Kuduz Ğazabkârın canına susa.
Bu kör ğuruluşa gözünü tikme,
Müşkülli hallèt, himmetin varsa.

Sende ilâhî bir kuvvet var, inan,
Öz özünü çoğ da kudretsiz sanma.
Her bir çetinliğe çâre taparsan,
Çekinme, sarsılma, kôrğma, usanma.

Azgın heveslere ğapanıp, çoşup,
Ğurd kimi susama kardaş kanına.

683

Temiz duygulara doğru uğraşıp,

Merhem koy insānın yaralarına.

Tārihlerin her bir kanlı varağı,
İnsan eteğine lekedir, leke.
Ağnat her bir şerefa çayı, ırmağı,
Lekeler yuyulsun sularda, belki.

İnsana yaraşık sevgi, istekdir.
Yaramaz hasletdir, kin bağlamağlar.
İnsana yaraşan ürek kövrekdir,
Vicdan hestesidir, bütün şıtağlar,

Mehebbet evidir, insān üregi,
Çoğ tēz küdüretten boşalabilir.
Fıtraten temizdir insān dileği,
Kineler ülfete çevrilebilir.

Neye çevrilmesin, nedir bu kavga,
Bu vur, sındır insānlığa gerekmez.
684

Yahşı söylemişler: “Bütün bu dünyā,
Bir üregi bēle pozmağa değmez”.

Yoh şair, dur, dayan, yolundan caşma,
Boş sözlerin atın cılovla, sahlā.
Kızışma, çoğ da çoğ kükreyip daşma,
Hêç ne dekişilmez boş danışmağla.

Çalış azgınlığın kökünü ahtar,
Yandır, koy insānın canı kırtarsın.
Hayātı tanıyıp düz yola apar,
İnsan da gayıdıp düz yola varsın.

İnsanın derdini ahtarıp ara,

Ağrıyan yeri gör hardadır, harda.
Derd tapılmayınca tapılmaz çâre,
Sözle yoh, dermanla saKalar yara!

Sınıp, ovharlanıp ezilenlere,
Duruşmağ, dirşemek yolunu göster.
685

Anlat menliğini itirenlere,
Deli, deli görse, çomağın gizler.

Koyun olmağ olmaz, gurd olan yerde.
Pasif insāncılık mutlağ yanlıştır.
Derman ola bilmez, yalvarmağ derde,
İnsanın gurtuluş yolu, vuruşdur.

Defalar bu sözü söylemişem men,
HaKKı ğazabkârdan olmaz dilenmek.
Azad yaşarmağı sevip <istersen>,
HaKlı vuruşlara girişsen gerek.

Yerli zıddéyetler ayn-ı hayâtdır,
Dünyânın medarı onsuz pozular,
Işığın parlayan yeri zulmetdir,
‘Mücadelelerden HaKıgât parlar’.

Lâkin bu mānanı, bu HaKıgati,
Derinden düşünüp öyrenmek hoşdur.
Zıddéyete yozmağ berberiyetti,
Mutlağ yanılmağdır, mutlağ yalnıştır.
686

İnsanın tâlii vuruşdur ancak,
HaKKı Ğazabkârdan saldırmağ için.
Hoşdur yağalaşmağ, hoşdur duruşmağ,
Zâlimi aradan ğaldırmağ için.

Gerek şimşek olmağ, gerekdir şahmağ,
Çığallara haddin andırmağ dèye,
Ocağlar yandıрмаğ, tongallar yağmağ,
Yaramazlığları yandıрмаğ, dèye.

Hele de bu böyük, derin mānanı,
Tersesine tahvil alanlar çoğ var.
Babalar dèmişken: hele zirnanı,
Yoğun terefından çalanlar çoğ var.

Kütleler, milyonlar kurbān vèrerek,
Ėurtuluş yolların açan zāmānda,
İnsan cellādları Ėorğup hōrkerek
Silāhların atıp kaçan zāmānda.

Bāzen iki kardaş, iki emekdaş,
Danır duz, çöreğ, danır ilgarı.

687

Dünenki meslekdaş, dünenki yoldaş,
Dartışır, bilinmir hēc neden sarı.

Deli şeytanlara kōl, kanad vèren,
Zamānemizde şom tehlikelerdir,
Neye başlanıpdır, ne üçün, neden?
Bu yaramaz işler, āğ ne gerekdir?

Mektep bir, meslek bir, yol bir, inam bir,
Ėorğuş bir, dehşet bir, kuduz düşmān bir,
Herkes öz emegın, çöreğın yèyir,
Bu ‘zıddèyetlerin’ bes sebebi nedir?

Bu ‘zıddèyet’ dèyil, özün öymekdir,
Enkelerin ferdi kōnüllüğüdür.
İnsanların toplum ağrısı birdir,
Emekdaş olmamak zıddèyetidir.

Bêş günlük başcılık dalıca kaçan,
Bir paradar gözlü, yol gösterenler.
Neden el çekmirler bilmem insāndan,
Ne vèripler ala bilmirler meger?

688

Uydurma sözlerle boş şıltağlıgla,
Ėordaşı kıardaşlar vuruşdururlar.
Tam hayasızlıkla, tam alçaıklıkla,
Ara Ėatıp ara Ėarışdırırlar,

Kıardaş düşmānlığı dehşetdir, dehşet,
Emek kıardaşları içre Ėusûsen,
Bütün emekdaşlar kıardaşdır elbet,
Bu, asılı dèyil soydan, Veţendan.

Ondaki çın Ėalkı, çın igitleri,
Candan Ėçmeklikle, çetinliklerle.
Ėovdu Veţenından parazitleri,
Azad Ėayāt ĖaĖkın Ėèçirdi ele.

Emperyalistlerin bèli büküldü,
Ölüm titremesi tutdu yağasın.
Sosyalist dūnyası gül açdı, güldü,
Sarsılmaz bir dağa vèrdi arĖasın.

ĖaĖ sèven insānlar az sèvinmedi
Ėövendi, bu büyük galibiyete.
Meger dōş vèrmedi, ya öyünmedi,
Böyük bayrām oldu beşeriyete.

689

Zāmānın KıorĖud'u şadlık çalarağ,
'İsyancı Ėetay'in boyun boyladı.
Bütün ölkelere haray salarağ,

Böyük geleceğin toyun toyladı.

Dedik: Hamarladığ necāt yolların,
Söküp dağıdığ köhne dünyānı.
Saadet perisi açıp qolların,
Çağırır qoynuna mahkum insānı.

Ġargış şeytanların vesvesesine,
Ġargış azgınlıklara, egvèystlere.
Ġargış düşmānların desisesine,
Kömünistim dèyen şovenistlere.

Ġüçündan aslanır şeytan daş tekin,
İnsan dırmaşdıgça kemāle sari.
Yèncir yèncişdirir ipin, üreknin
Artıg yükselmeğe qoymaya barı.

Gāh qada govzayır, gāh da hāqlara
Dolamaç yollarda tele tohuyur.
Gāh şübhe tōredir, gāh Qalaqlara
İkicelik, nifağ virdi oħuyur.

690

Gördük nèce soħdu özün araya,
Qardaşı qardaşa düşmān èyledi.
Suları aħıtdı üz yuħarıya,
İnsanlığ üregin al qan èyledi.

Kimse anlamadı ne oldu birden,
Qardaş düşmān oldu, düşmān doşt oldu.
Milyonlar meslekdaş, yoldaş qanıylen,
Möhürlenen ilğar birden pozuldu.

Bir para kesilmiş eller gör nèce,
Quduz cellādların elini sıhır,
Hayasızcasına yèri gelince,

Faşizm edasıyla mëydana çıhır.

Birlik eli vërir emperyalizme,
Sosyalizme karşı el atıp kine,
Tehlike töredir hâincesine,
Beynelmilelçilik âbidesine.

Yaralı Viyetnam halkını hıttı,
Gırıp tökmeklikden çekinmir ahmağ.
Dünen od üçünden gurtulanlara,
Yeni od yandırır, kuduzluğa bah?
691

Neler doğulur bu gudurkanlığdan,
Gurtuluş günleri daha uzanır.
Dostlar kederlenir, sevinir düşmân,
Târihin medarı durur, dayanır.

Meni bakışlayın, dostlar, yârenler,
Matlebi perdesiz söyledim eger.
Şâirden teehhüd, meslek umanlar,
Bilsin ki teehhüd, sarahat ister.

Ne etmek, bu iyrenc, azgın gedişden
İnsanlar bağından daş aslanıpdır.
Bu yersiz, yaramaz çekiş, berkişden
Doğrudan ürekler parçalanıpdı.

Târih bu gahınca gatlâşa bilmez,
Azgınlara karşı divan tutmalı.
Hêç zāmân gayıdıp geri dönenmez,
Yolsuzu yoluna tapşırılmalı.
692

Süngüye çevirip şe‘rimi men de,
Kara üreklere taşsam gerekdir.
Kuduz şeytanları yerli yerine,

Şimşek kimi şahıp-yağsam gerekdir.

Bilenler bilir, bilsin bilmeyen,
İsyankâr ellerin şâiriyem men.
Volğandır içimde coşup püsküren,
Od püskürür, alev alğar şe  rimden.

Menden söz gizletmek gözlenilmesin,
Sözüme, yoluma inamım vardır.
Açığ danışmağdan hürkenler yağın,
Gorğaglar, yolsuzlar, imânsızlardır.

Kêçmişden ders almağ, ibret azanmağ,
Oldukca âğıllı işdir hayâtda.

693

Uzağlarda yanığ işaran çırağ,
Böyük bir ürekdir bize zulmatda.

Dış Oğuz, İç Oğuz düşmân olanda,
Erenler ne tapdı, el ne azandı?
İgitler bir, birin töküp gıranda,
Ancağ ana Veten, ana boyandı.

Gelinler dul ğaldı, analar ağlar,
Altunlu ban evler iyesiz oldu.
Ovlanmamış ğaldı ceyranlı dağlar,
Gül üzlü gözeller saraldı, soldu.

Üregi alışdı Dede orğud'un:
-Vay elim, vay günüm, vay canım, dedi.
Sızladı, bozladı, atdı opuzun,
Ağladı, can Azarbaycanım, dedi.

Fitneler oparığ ara ğatanlar,
Kâşki, bu mânanı derin duyalar.

694

Üstünlük ahtarıp, boyun buranlar,
Şeyten atın belki cılovlayalar.

Derebeglik dönergesi dolansa,
Göre gönderiler menem deyenler.
Zulûm sarayları alışsa, yansa,
Zovallı insānlığ bir nefes çeker.

Ğazabkār yēr üzün bütün yahsa da,
Cellādlara teslim olanmaz insān.
Öteri olarağ durup bahsa da,
Sabr eder, zāmānı yėtişen zāmān.

Aslan kimi çekip zencirin ğırar,
Her terefden isyān borusun çalar.
Boğulup sıhılan su tek fişğırar,
Kuduz işgalçıdan intigam alar.

Zoru çatmayanda marifet ile,
Çäre düşünerek bu pusguya siz.

695

Dibde kültür, tedbir kudreti ile,
Zorlu, kül olsa da, boynuna miner.

Bir çoğ zora çarpan kolu zorbalar,
Medeni elleri esir ederken.
Medenileşmeğe oluban nāçar,
Medenileşdikçe düşüpler gücden.

İnsan toplantısı işinde bütün,
Hākim teref eger zordur, kudrettir.
Her kudret birlikden koparduğu üçün,
İnsan birliği de bir zarûretdir.

Ğabileçilikden, berberiyetden,
Medeni hayāta yükselen beşer,
Bir gün de el çekip kin, küdûretten,
Bir āile kimi ğovuşabiler.

Çoĝ naĤaĥ ħanlara sebep oluban,
Ķardaşı Ķardaşın canına salan,
696
Zıddēyetler dēmek dövran sürdükcen,
Birleşmek Ķuvveti olar bir zāmān.

Cesaret taparsa, bâliğ olarsa,
Çaĥmak çaĥıp yaĥar könül çıraĝın.
Zulmetlere bêle hücūm aparsa,
ĶaranĶuluk büdredenmez ayaĝın.
‘āşık, cānım ‘āşık, çaldığın sazda,
Sihirkār elinle tēller oynasın,
Çaĝlasın gür sular Kür’de, Araz’da,
Dalgalar kükresin, sēller oynasın.

Sesi ucaldığca balabanların,
Sanki, İsrāfil’in sūru seslenir.
Donu açılaraĝ soyuk Ķanların,
Ğuru damarlarda aĥır, sēllenir.

Doĝrult efsānesin ‘Haşrın-Meādın’
Şîrîn sözlerinlen ĝıyamat Ķopar.
697
Ğaldır mezārından insān evlādın,
Yēne bir hayāta doĝru çek, apar.

‘āşık, cānım ‘āşık, elin Ķurbānı,
Ürekler ĝısrāĝdır, dostluĝ yētirmir.
Dirilt Köroĝlu’nu, Sayat Nova’nı,

Torpağ kocalıpdır, igit bitirmir.

İgitlik simâsı çıhıp yadlardan,
Ürek kopuzunun kulağın bur, çal.
Nağmelere min, uç, lap uzağlardan,
İtgin sûretleri tap, yadlara sal!

Ömründe nâmerdlik bilmeyenlerle,
Belki bir daha da görüşebilek.
Elin ağlar görse gülmeyenlerle,
Tanış olabilsin belki de ürek.

Çal sadepli sazı, gözüve kurbân,
Korkud Dede'mizden o yâdigârdır:
698
Sazıva, sözüve, özüve kurbân,
Nağmesiz dünyâ bir harabezârdır.

Sihirkâr sözüvün her perdesinde,
Min şadlık gizlenip, min gam gizlenip,
Her şırıltısında, zemzemesinde,
Min bir söylenmemiş sözler tellenip.

‘âşık bir sazına, bir mene bağıdı,
lâkin inlemedi sazın telleri.
Yorgun gözlerinden pir pir yaş ağıdı,
Gördüm bağlanıpdır cömerd elleri.

N’olaydı çatılan barmağlar, bir de
Dolanabilëydi perdelerinde.
Povsa bilmeyen dudağlarımız,
Danışabilëydi teller dilinde.

Sen dedin: Dil, ağız usansa sözden,
Soruşun matlebi teller söylesin.

699

Yarımasın düşmān, bunu duyarken,
Susdurdu, dilin de, tēlin de sesin!

Ġıraġa saldılar sazının tēlin,
Her parmaġına bir ġıfıl vurdular.
Çalınmamış ġaldı naġmesi ēlin,
Çoġ naġmedaşlara ılan ġusdurdular!

‘āşık, cānım ‘āşık, berk saġla sazı,
Göz bebegimle de olsa dindirrem.
Baġırıp coşdurram Kür’ü, Araz’ı,
Göyden ulduzları yēre yēdirrem.

Babamız Korkud’dan himmet alıban,
Darıhma, özümü sene yētirrem.
Çeynemeli olsam, bēle dişimlen,
Ellerinden zencirleri götürrem.

Dede, meded senden, himmet vērgile,
Koyma yarı yolda yorulup Kalaġ.

700

Fırsat dile Haġ’dan, gel kerem ēyle,
El naġmelerini belki kırtaraġ.

Üç Oġ, Boz Oġ yıġnaġ olsa,
Salur Kazan öz ēvini
Yaġmaladar. Yēne bir gün
Yaġmalatdı, lākin Dış Oġuz olmadan,
İç Oġuzlar yaġmaladı.
Her vaġt Kazan bēle ētse,
Halalının elinden tutar,
Evden çıġar, sonra yaġma
Başlanardı.

Dış Oğuz'un beglerinden
Uruz Koca, Büyüz Emen,
Ayrı ayrı ğalın begler,
Bunu duyup ayıtdılar:
-Bir baĥ, bir baĥ, indêye tek
Kazan êvin biz birlikde
Yaĥmalardıĥ, indi n'oldu,
Anılmadıĥ, sanılmadıĥ?!

701

Bêlelikle Dış Oğuz'un
Bütün hamı erenleri,
Kin bağlayıp adovetle
Kazan Hân'a gelmediler.
Ġılbaş adlı bir kişi var,
Kazan aydır:
-Mere Ġılbaş! Bu Dış Oğuz
Erenleri dayım bêle getirdiler.
İndi n'oldu gelmediler?
Ġılbaş aydır:
-Sen bilmirsen onlar nêçün
Gelmediler? Sen êvini
Yaĥmalatdın, Dış Oğuz'u
Çaĥırmadın, sebeb odur, gelmediler.
-Pes adovet bağladılar?
Dêye Kazan yêne sordu.
Ġılbaş aydır:
-Hân saĥ olsun, men gêderem
Onlar ilen görüşürem.
Düşmân, ya dost olduĥların,
Anlayıban ĥayıdaram.

702

Salur Kazan: -Mere Ġılbaş,
Sen bilirsen, var gêt, dèdi.
Ġılbaş nêçe âdâm ile,
Uruz Beg'in obasına çapıp geldi.

Uruz ise, altunluca
Günlüğünü tikdirerek,
Oğlanları dövresinde,
Otururken K olbaş  atdı.
Uruz Beg'e sel am v rdi, b le aydır:
-K azan d di, men b k ld m.
Dayım Uruz mene gelsin,
 zerime yağı geldi.
Develerim bozlatdılar,
K o  atlarım kişnetdiler,
K ız, gelinim ağılatdılar,
G r başıma neler gelmiş,
Dayım Uruz gelsin, d miş!
Uruz aydır:
-   O , Boz O  yıǵnağ olsa,
K azan  vin yağmalatsa,
Hamı birden yağmalardıǵ.

703

G nehimiz ne olmuş ki,
Yağmada biz  ağrılmadıǵ?
K oy K azan'a bel  gelsin,
Uruz ona karşı dursun!
Biz K azan'ın d şmeniyiz,
Bunu dağı belli bilsin!

G lbaş burada s ylemiş,
 şidelim ne s ylemiş:
-Mere k avat! Salur K azan,
K alh banı  ışa geldi.
Ala Dağda  adır tikdi, otağ saldı.
   y z altmış altı eren d vresine
Yıǵnağ oldu, y mek, i mek
Arasında seni andı.
 st m ze h   bir yağı
Gelmemişdi. Men de Sen n

Dost, ya düşmān olduğun?
Sınayı geldim. Hān Kāzan'a
Senün düşmān olduğunu
Yağşsı bildim. Kālhdı Ėılbaş,
704

Hōş ġal! dēye yola düşdü.
Uruz gāyet acığlandı.
Dış OĞuz'un beglerine ādām saldı:
-Emen gelsin. Alp Rüstem,
Dōne Bilmez Dōlek Övren,
Kalan begler bütün gelsin.
Dış OĞuz begleri gelip yığnağ oldu.
Uruz bargāh tikdirdi.
Atdan ayĖır, koyun dan қоç,
Deveden buğra Ėırdırdı.
Dış OĞuz beglerin toyladı,
Sonra dēdi:
-Begler, sizi çağırmağdan
Maқşadım bilirsiniz mi?
Sōylediler: -Yoğ, bilmirik.
Uruz aydır: -Kāzan, Ėılbaşı
Gōndermiş ve dēmişdir:
-Ėelim, Ėünüm çapıldı,
Kara başım büküldü,
Dayım Uruz mene gelsin.
Men Ėılbaş'a bēle dēdim:
-Kāzan haçan öz ēvini

705
Yağmalatmağ istesēydi,
Dış OĞuz beglerini de
Çağırdı. Begler gelip
Kāzan Hān'ı selāmlayıp Ėayıdardı.
Emen aydır:
-Sen daha ne cevap vērdir?
Uruz aydır:

-Mere avat, biz azan’la d şmenik, d dim.

Emen aydır:

-Lap iyice d mişsin sen.

Uruz aydır:

-Mere begler, siz ne dirsiz?

Begler aydır:

-Biz de onunla d şmenik.

Uruz durup ortalıa

Mushaf getdi. Hamı begler

El basıban and i diler:

-Bizler Sen n dostunla dost,

D şm nın ile d şmenik.

Uruz c mle erenleri

Hılatladı, sonra aydır:

706

-Mere begler, B yrek bizden

ız almışdır, k yeg m z d r.

l kin işde azan H n’ın

İnağıdır. Gelsin bizi

azan ile barışdırsın.

ağıralım, getirelim,

Bize muti olursa hoş,

Olmaz ise, men saalından

Tutaram, sizler ise

ılını  ekip paralayın.

B yrek’i aradan g t rek,

Ondan sonra azan ile,

İşlerimiz h yr ola.

B yrek’e k gaz yazdılar.

Bamsı B yrek odasında

İgitlerle y yip, i ip

Otururken Uruz Beg’den

 d m geldi, sel m v rdi.

B yrek ise, aleyk aldı.

 asıd aydır: -H n B yrek,

Uruz sizi selâmlayıp

707

Söylemişdir: Kerem êdip

Varıp gelsin, belki bizi

Qazan ile barışdırsın.

Bêyrek ise, ğabul êdip

Atlanıban, kırğ igitle

Uruz Beg'in obasına

Varıp geldi. Uruz bütün

Dış Oğuz'un begleri ile

Oturarken, vârid olup

Selam vêrdi.

Uruz aydır:

-Bilirsen mi seni neye çağırmışık?

Bêyrek aydır:

-Söye, neye çağırdınız?

Uruz aydır:

-Bu oturan begler bütün,

Qazan Hân'a âsi olup,

And içmişik, indi mushaf

Getirerik, sen de and iç?!

Bêyrek ise: -Men hêç zāmân

Hân Qazan'a âsi olmam,

708

Dêye mushafa and içip

Döner söyler:

-Men Qazan'ın etmegini

Çoh yemişem, bilmez olsam

Gözlerimi tutar olsun.

Qara qoçda qazlıq atın

Çoh minmişem, bilmez olsam

Onlar mene tabut olsun.

Yahşı yahşı haftanların

Çoh geymişem, bilmez olsam

Onlar mene kefen olsun.

Ala bargāh otağına
Çoğ girmişem, bilmez olsam
Onlar mene zından olsun.
Men Qazan'dan dönmerem.
Uruz kızıp Bèyrek'i saqqalladı,
Lākin begler Bèyrek'e ğıyamadılar.
Bèyrek, Uruz'un kızdığını
Burada duyup bèle aydır:
-Uruz, mene bu işi sen
Èdeceğın bilse idim,
709

Qara qoçda qazlıq atım
Miner idim. Eğni qoyım
Demir donum gèyèr idim.
Qara pūlād öz kılıncım
Bağlar idim. Alın başa
Ġunt ışıkım taħar idim.
Ġargı dalı altmış tutam
Süngümü elime alar idim.
Ala gözlü igitleri
Men yanıma salar idim.
Mere qavat, men bu işi
Duysa idim, sene bèle gelirmiydim?
Aldadıban er tutmağ
Ovrat işidir.
Ovratından mı öğrendin
Bu işi, yoħsa qavat!
Uruz aydır:
-Mere Bèyrek, herze merze
Söylemekle öz qanına
Susamagil, tèz ol and iç!
Bèyrek aydır:
-Vallah Qazan uğrunda men,
710
Baş qoymuşam, men Qazan'dan

Dönermerem, gerekse yüz pāre éle.

Uruz yène acığlanıp

Bèyrek'in sakğalın tutdu.

Beglerine nazar saldı,

Bağdı gördü kimse gelmez.

Özü dönüp Kara pūlād kılincını

Çıhararağ, Bèyrek'in sağ uyluğunu

Çalıp saldı. Kara kanı şoruladı,

Kara başı büküldü.

Begler hamı dağılışıp,

Her kişi öz atın mindi.

Bèyrek'i de mendirdiler,

Dalısına ādām minip,

Koçağladı kaçırıban,

Odasına yetirdiler.

Cübbesini üzerine çekdirdiler.

Bèyrek burada söylemiş:

-İğitlerim yerinizden

Uru durun, ağ boz atımın

Ğuyruğunu alıp kesin.

711

Arğū Bèli Ala Dağ'dan

Gece aşın, ahıntılı

Gür suları delip keçin.

Kazan Hān'ın divanına

Çapar gèdin, ağ çıkarıp

Kara gèyin, sen sağ ol,

Bèyrek öldü dèyin!

Söyleyiniz:

-Nāmerd dayın obasından

Ādām geldi Bèyrek'i ister oldu.

O da vardı, bütün Dış Oğuz

Begleri yığnağ olduğun bilmedik.

Yème, içme arasında

Ortalığa mushaf geldi.

Biz Kazan'a āsi olup
And içmişik, sen de and iç,
Söylediler, And içmedi,
Men Kazan Hân'dan dönmezem,
Dèyip durdu. Nāmer dayın
Yerden alıp Bèyrek'i
ılıncladı. ara anına
712

Bulaşıp bükülü oldu.
Yarınki gün elim Kazan Hân'ın
Yaasında olsun, eger
NāHak anım dayısında
oyar olsa!
Bèyrek bir daı söylemiş:
-İgitlerim Uruz oğlu
Deli Basat gelmeden,
Èlim, günüm apılmadan,
aytabanda develerim
Bozlatmadan, ara oda
azlık atım kişnetmeden,
Ağca ağca oyun larım
Manrışmadan, ağca yüzlü
ız, gelinim enşişmeden?
Ağca ağca yüzlü görklümü
Basat gelip almadan,
Èlim, günüm apılmadan
azan mene yètsin gerek.
Menim anım nāmerd Uruz
Dayısından alsın gerek.

713
Ağca üzlü görklümü.
Öz oqluna alı vèrsin,
Hakın mene halal ètsin.
Dèyin Bèyrek pādişāhlar
Pādişāhı ulu Haka

Vāsıl oldu, belli bilsin!

Bèledir igitlik, bèledir ilgar,
Erler bèle gelip bèle vardılar.
Canından el üzüp sözünden dönmez,
İki üzlülük bilmez, nāmerdlik bilmez.
Hayâtı şerefde, merdlikde bilin.
Şerefle yaşayan, şerefle ölen,
Arayıp egriden düzü seçenler,
Hağ yolunda şîrîn candan keçenler,
Doğru sözdür, Hağğa vāsıl olurlar.
Dünyālar durduğcan ğalıp dururlar.
Tökülen her damla pāk kıanlarından,
Min igit töreyir, min igit inan
Alkış merd yaşayıp, merd ölenlere
Duz- çöreyi atabilmeyenlere.

714

Bèyrekın atasına, anasına
Hağber oldu, ağ ban évi
Êşiginde şiven kıopdu.
Ėaza benzer kıız, gelini
Ağ çıkharıp Kıara ĝeydi.
Ağ boz atının ĝuyruğunu
Kesdiler. Kıırğ, elli er
Kıara ĝeyip ĝöy sarındı.
Kıazan Beg'e oğrayıban,
Sarığların yere vurup,
Bèyrek , déye ağlaşdılar.
Hān Kıazan'ın elin öpüp:
-Sen sağ ol beg, Bèyrek öldü,
Dédiler. Nāmerd dayın
Al élemiş. Çağırdılar bizi,
Vardığ. Dış Oğuz'un bize
Ėasi olduğın duyanmadığ.
Ortalığa mushaf geldi, ayıtdılar:

-Biz azan'a āsi olduğ,
Sen dağı bize muti ol.
Bēyrek etmeğin basmadı,
715
Onlara muti olmadı.
Nāmerd dayın acığlandı,
Bēyrek'i durduğunda ılıncladı,
Oyluğunu vurup saldı.
Sen esen ğal, Bēyrek Hāa vāsıl oldu.
'Menim anım Uruz'da oymasın' dēdi.

Salur azan divanında
Bu aberi ēşidine,
Destmālini ele alıp,
Hōkūr hōkūr zārılıę ğıldı.
Būtün orda olan begler,
Ağlaşdılar. azan odasına girip
Yēddi ğün ordan ışmadı,
Hēy ağladı, hēy bōęürdü.
Begler hamı divanına
Toplandılar. azan Hān'ın
Ğarındaşı ara Gōne bēle aydır:
-Ğılbaş, var ğēt,
Sōyle ağaz azan gelsin.
Bir iğitdir, onun ũçün
İçimizden esgik oldu.

716
Hem de vasiyyet ēylemiş.
Menim anım alsın, dēmiş.
Ğılbaş aydır: -azan Senün
ardaşıdır, sen vargilen.
Ğurtulanı her ikisi
Birge varıp, azan Hān'ın
Odasına dağıl olup,
Selām vērip sōylediler:

-Sen sağ ol H  n, bir merd igit
Aramızdan esgik oldu.
Sen  n     n ba  n v  rdi.
Biz d  yerik   anın alağ.
Hem de, size ısmarlamı  ,
Menim   anım alsın, d  mi  .
Ağlamağdan ne   ıhacağ?
  azan aydır: -Maslahatdır!
Yubanmadan cebe  ana
Y  kledilsin, begler minsin!
Begler mindi,   azan H  n'ın
  onur atın getirdiler.

717

Miner oldu, k  s vuruldu,
Boru  ular boru   aldı.
Gece, g  nd  z d  mediler,
Yortma oldu. Dı   Oğuz'un
Beglerine   aber   atdı,
  azan gelir, s  ylediler.
Onlar da  ı   o  un   ekip
     O  , Boz O   kar  ıla  dı.
Uruz Aydır:
-     Oğuz'dan mene   ırım
  azan olsun!
Emen aydır: -Mene   ırım,
Ters Uzamı  . Alp R  stem:
-Mene   ırım, Ense   oca oğlu olsun,
Her biri bir   ırım s    p
Alayları bağladılar.
  ki   o  un kar  ı durup
    p  r   ekdi.
Dovul  ular dovul   aldı,
Uruz   oca atın salıp
M  ydan a  dı,   azan H  n'a:
-Mere   avat, mere   ırım

718

Sen gereksen, var, gel! dedi.
Kazan alan yapınıban,
Süngüsünü ele aldı.
Başı üste aldırara,
Bële dedi: -Mere avat,
Muhanneslik, nāmerdlikle,
Er öldürmek neticesin
İndi sene göstererem,
Uruz, Kazan üzerine
Atın saldı, Kazan Han'ı
ılınıcladı, zerre adar
Kësmedi, öte kêtıdi.
Altmış tutam könderini
oltuuna ısnaraya,
Uruz'a bir könder vurdu,

Köksün delip öte kêtıdi,
At üstünden yere saldı.
ardaşı Kara Göne'ye
Göz ëledi: -Kes başını!
Kara Göne atdan ëndi,
Başın kesdi. Dış Ouz'un

719

Erenleri bunu görüp,
Hamısı atdan ëndiler.
Kazan Han'ın ayaına düşendiler.
Elin öpüp suçlarından
Kêtımesini dilediler.
Salur Kazan suçlarını
Baışladı, dayısından
Bëyrekin anını aldı.
Ëvin çapdı, ëlin, günün yamaladı.
Göy çemene çadır tikdi,
Ota urdu. Dedem Korud

Geler oldu, şadlık çaldı.
Gāzi erenler başına
Neler geldiğin söyledi:
-Hani indi o dediğim
Beg erenler, dünyā benimdir deyenler?
Ecel aldı, yer gizletdi.
Fāni dünyā kime galdı?
Gelimli gèdimli dünyā,
Āhir başı ölümlü dünyā,
El-ağibet uzun yaşın
720

Sonu ölüm, ayrılığdır.
Yöm vèreyim, ulu begim:
-Ölüm vahtı gelen zāmān,
Pāk imāndan ayırmasın.
Ağ sakçallı baban yeri,
Uçmağ olsun, ağ birçekli
Anan yeri, behişt olsun.
Ġādir seni nāmerde
Muhtaç étmesin.
Ağ alnında bēşçe kelme
Duā gıldığ ġabul olsun.
Āmin, āmin deyenleri
Didār görsün, yıkıdırsın,
Dürüşdürsün, günahızı
Muhammed Mustafa'ya bakışlasın!
721

URTARIŞ

İnle könül sazım, sen inledikçe
Daşlar dile gelir, doğma diyarda.
Şirīn sözlerüvi el dinledikce,
Teller nağme oğur, kemānda, tarda.

Sıldırım dağların gözü yaşarır,
“Sevincden Hazer’in köksü ġabarır”.

Dan yeri sklr, afağ kızarır,
“Araz’ı ir’in bir hayl aparır”.

ara lır al kanı ana torpağın,
ardaşı, ardaşdan aralı grcek.
Cırır kyneğini, aır ğurşağın,
h Dağı, Sehend’i yaralı grcek.

opuza vrilir milyonlar rek,
Sız, sız sızıldayır sen sızladığca.
Buludlar ağnaşıır, bağırır imşek,
Yr, gy dile gelir, sen ağladığca.
722

Sınır ğafeslerin demir milleri,
Boz aslanlar mşelere ygrr.
Kroğlu, toplayır o delileri,
Dor’ata zengi ekir, hvkrr:

“Yl olup m yra ytirrem,
Yadlar ol boynuna sala oymaram.
Ya lerem, ya ğır atı getirrem,
Dşmnlar elinde ala oymaram”,

İnle sazım, inle, yne de inle,
Ardı kesilmesin oy nağmemizin.
Aılmağa bahar gvdr, hele de,
Tikilip yollara gz nergizin.

İnle bu dastana urtarış yazağ,
Belki geleceğe başlanış olsun.
Dilsiz ğayalara nişnlar ğazağ,
Daldan ytenlere yol tanış olsun.

Men rek szm aıp, aığdan
Danışa bilmedim, indi sen syle.

723

Düşmân dırnağımı çeken zāmāndan,
Etimle çalmışam seni, etimle.

Ay gönül sırdaşım, ay derd bilenim,
İnle, her oduma tanığ idin sen.
Yamān günde göz yaşımı silenim,
Say ağrılarımı nağmelerinlen.

Munısım sen idin, sen söyle bāri,
Nēce Ferhad oldum, dağları çapdım.
Sürdüm gēder gelmez yollara sarı,
Ürek kervanının izini tapdım.

“Kel dögüşüne kel dözer” demişler,
“Döyüş āsān gelir gēnden baḥana”.
“İpin ne çekdiğin doḳanağ biler”.
“Aşdan soruş, ocağ nēyler Qazana”.

Her bir çetinliğe sine gererek,
Gēder gelmez yola cıgır salmışam.

724

Her ḥatıra, derde, ğama dözerek,
Sēvgili yārimden sorag almışam.

Ḥaḳḳa minnetdaram, baḥtımdan rıza,
On illik zahmetin gētmedi boşa.
Sesimi ğaldırdım aya, ulduza,
“Dedemin Kitabı’n” çaldırdım başa.

Bir sēvda idi bu, geldi başıma,
Qorḳud babamızın ḳopuzun çaldım.
Her addımda ḥēyir çıldı karşıma,
Ėlimi ucaltıdım, özüm ucaltıdım.

Adımız, sanımız itip batmışdı,
Sözümüz dillere, tellere düşdü.
Mecnûn Leylâ'sının daşın atmışdı,
Yene alevlendi, çöllere düşdü.

Daşdan, daşa çaldım ürek çağmağın,
Bağrımı gov édip tongal yağmışam.
725

Alışdırıp élin sönen çırağın,
Gecenin bağrına meşâl tahmışam.

Su getirip hardan, daş yığıp hardan,
Bir hisar salmışam, galbi dağlardan.
On iki burç tikip on iki boydan,
Şe'rimle gurmuşam yeni bir dövran.

Bir daha tâlisiz olmaz elimiz,
“Müşteri” üz koyup “Gamer”e sarı,
Dolanıp kēçdikce her bir ilimiz,
Değişir dünyânın köhne medarı.

Ormanlı Kalamız birde alınmaz,
Temelini üreklere tikmişem.
Tufanlar kıpsa da gülümüz solmaz,
Tohumun târiğden alıp sepmişem.

Ekdığım ağaçlar bar vèrecekdir,
Toprağı pāk, suyu şehid kanıdır.
726

Şahtalar üstünden vaz geçecekdir,
Hak eli bağımın bağıbanıdır.

Üstüme fışgırır şîrin nağmeler,
Bu gün her seslerden ucadır sesim.
Banlayan baykuşlar mene ne éyler,

“Korkud” nefesidir benim nefesim.

İnsan şairiyem, âlem dayağım,
Dileğim Hakkı bir insân kadardır.
Bir parça çöregim, daldanacağım,
Birde azadlığım, mene yeterdir.

Çurtuluş isterem mahkûm elime,
Bu ne şıtağlığdır, ne tamahkârlığ.
Dilize değmirem, dilime değme,
Bu sözün harası suçdur, günahdır?

Yazık düşmân meni fırlatmağ için,
Mazalağ tek dövresine fırlanır.

727

Hem özün, hem meni aldatmağ için,
Gâh “Dedem”i, gâh da dedesin danır.

lâkin Hakkdan yanır çırağım benim,
Tufanlar söndüre bilmez ışıkın.
Geyibden görünür oylağım benim,
Hêç bir gaban poza bilmez görüğün.

Bêlelik gasıbkâr anlasın gerek,
Değişipdir daha kadîmki medar.
Kansa, kanmasa da, ne eyleyecek
“Boğulanlar elin kôl, köse atar”.

Koyun çabalasın, koyun can atsın,
Büsbütün kapılar bağıldır ona.
Burağın, Anter tek özün oynatsın,
Menim tutarımdır ‘arvet’ül-vüsği’.

Menim, Sehend kanı var damarında,
Bir üzüm garlı kış, biri bahardır.

728

Ceyranlar gezse de otlağlarında,
Düşmāna bağışım şahtadır, ğardır.

Uca zirvelerin tarlanıyam men,
Yad kuş ovlağıma dolaşa bilmez.
Ġamış mēşelerin aslanıyam men,
Ġorhumdan çağğallar ulaşa bilmez.

Hoşluğla olmasa tuşluğ ēylerem,
Ėl gücü var mende, ēl şāiriyem.
Men Hakk ‘āşıkıyam, ölmek bilmerem,
Dünyālar durduğca mutlağ diriyem.

Nesimî babamı diri soydular,
Meger susdu dili, kesildi sesi?
Çoğ Hakk görenlerin gözün oyduklar,
Görünmez mi oldu Hakkın cilvesi?

Hele köksümdedir ‘Dedemin sazi’,
Sözüm dosta merhem, düşmāna oğdur.

729

Çağırsam dādıma gelir Ayvaz’ı
Kömeğim, dayağım, ēl, arham çoğdur.

Bulud tek kişnerim, sēl tek aḡaram.
Dağlar da yolumu sedd ēdebilmez.
Şehap ollam şeytanlara şaḡaram,
Sehendim, hēç zāmān başı ēgilmez.

Zamāne başımda bostan ekse de,
Zulme, Haksizliğe baş ēgmemişem.
Ayağım min kere daşa değse de,
Ne büdremek, ne yorulmağ bilmişem.

Buna inanmışam, bilirem çoğdan,
Hakkı gasıbkârdan dilenmek olmaz.
Bir nağmedaşımı yazdım bir zâmân:
“Göz yaşı tökmekle yara sağalmaz”.

Düzdür, ne tûfengim, ne de topum var.
Silâhım galemdir, bir de defterim.
730

Lâkin “Bismillah”dan ecinni görğar,
Virdim Veţenımdır, zikrim ellerim.

Koy bilsin boş yere coşup esenler,
Borğan ollam, külek ollam eserem.
Yolumu kesseler, ger yol kesenler,
Şe‘r kılıncımla baş da keserem.

Hak sözümle minler bomba yapıban,
Nağmelerin raketine tağaram.
Könül radarımla izin tapıban,
Tepegözü yuvasında şağaram.

Söz sözü gêtirdi, koy dèyim bâri,
Perdede danışmağ haçana kadar?
Beş gün artığ mihnet çekmekden sarı,
Od tutup alışmağ haçana kadar?

Dilimi kökünden çıharsalar da,
Yazdım her derdimi, her nisgilimi.
731

Men ki lâl olmuşam, koyun gasıpkâr
Heç esirgemesin, kessin dilimi.

Hakkı danana Hak yatırmaz olmağ,
En güzel insânlıg seciyesidir.
Zulmkâra karşı barışmaz olmağ,

İğitliğin yüksek seviyesidir.

Dangaz ol hayâtda, eger dirisen,
Âcizlik düşmânı havalandırar.
Böyük söz ustası Sâib demişken,
Kabab yaş töker, od artıg yandırar.

Atalar dedîği sözleri bâri,
Duyup, menimseyip bilmek gerekdir.
Sarala sarala ğalmağdan sarı,
Kızara kızara ölmek gerekdir.

Çoğ mānalı sözler demiş atalar,
Ancağ kanmasına mārifet gerek.
732

Kör kuş Kara nlığa Kaçıp sığınar,
Güneşe basanmaz yazık kör milçek.

Ġartal ol, ğuzgun tek murdara konma,
Kehlik sinesinden rızgıvı ahtar.
Êşşek ölüsünden hêç vaht pay umma,
Hayâtda ucalıg himmetden kopar.

Alkış merd yaşayıp, merd ölenlere,
Alkış çoçağların deliliğine,
Alkış Hakkı anıp, Hakk bilenlere,
Ġarkış ğorhağların doğan iline.

Hele de geçedir, hele Kara nlıg,
Hele ufuğlarda sökülmeyip dan,
Hele çisginlikdir, hele boranlıg,
Hele göz açmamış dağlar yuğudan.

Hele boz kürkünü bürünüp köller,

Ėar yamān elenir, yamān püsgürür.

733

Hele gorhuludur tepeli yollar,
AĖaĖlar ćaĖnaşır, küllek hövkürür.

Seher açılsa da, kış seheridir.
Kara bulud ćadır ćekip göylere.
Yolćunun ayaĖın soyuĖ kiridir,
Güneş ışıkını saćanmır yere.

Bu havada yola ćıĖanmaz kervān,
ćıĖsa yoldan azar, kölgeye düşer.
İsti ćan damarda donar soyuĖdan,
Bütün el, ayağlar ġovrular, pişer.

Kömemde küçük bir ocağ ġör yanır,
Buyur, içeri gel, misafir ćardaş.
Patovovı ġorud, elüvi ćızdır,
Alışdır ćubuĖu, dincel, rahatlaş.

Layığlı bir zādım yoğdur odamda,
Bir az ćavurmalı tendir āşım var.

734

Utanma ćölmeĖim küçük olsa da,
MinćonaĖgelse de, hamıya ćatar.

Bu odaya şeytan yağınlaşanmaz,
Her yana bağırsan ism-i āzamdır.
Hisarından ehremenler aşanmaz,
pülād ćalalardan daha muhkemdir.

Bağ, ĖorĖud sazıdır bu elimdeki
ćalsam üreklerden derd ü ġam ġaćar.
Mûsî peyĖamberin asâsı teki,
Derin derin deryalardan yol açar.

Amândır darıhsan, ğalbin tutulsa,
Kış kılıncın çekip, kapını kesip.
Sabır eyle, kardaşım, bayıra çıhma,
Gecedden aydınlığ kim umup, küsüp?

Sene şîrîn, şîrîn el nağmeleri,
Çalıp oğuyaram ğamın dağılar.
735

Der, yâdigâr saħla, solmaz gülleri,
İster payız ola, isterse bahar.

Sanma bitirmişem “Sazımın Sözü”,
Daha çalınmalı bir nağmem yoğdur.
İndilik iğle, bu bayrām ner gözün,
Hele açılmamış güllerim çoğdur.

Ele ğalmamışdır, bêle de ğalmaz,
Her günün özünün bir hikmeti var.
Bu sazı zor ilen dinlemek olmaz,
Bir gün aşar, daşar, bir gün lâl olar.

Bir de başdan oğı ata kitabın,
O tükenmez hikmet hazinesidir.
Doldur, her ne kadar tutarsa ğabın,
Öz babovın halâl irsiyesidir.

Her kelmesi bir ufuğsuz denizdir,
Hamı bilmez, onda neler var, neler.
736

İndilik sâde bir cığırdır, izdir,
Gel, gêt çoğalarsa, yola çevriler.

İçinde bir de bir sandığ var, deme
“Könül şeb چراğı” o sandığdadır.

Açarım tapar, ahtaran olsa,
Çalış tap, o sönmez çırağı yandır.

Tapa bilsen her ufuğdan keçersen,
Yelkeni açarsan Kara zulmete.
Âb-ı hayât çeşmesinden içersen,
Gemivi sürersen ebediyyete.

En yakın menzilin ulduzlar olar,
Kehkeşânlar keçit verer keçersen.
Her güneş yoluva bir ışık salar,
Kalhıp gèdip ulviyete yetersen.

Ancağ o açar tapana kadar,
Çalış, azgınlardan özünü görü.

737

O yüksek maşşada çatana kadar,
Yolunda toğunup min ‘şeytan toru’.

İlişsen canıvı kırtaranmazsan,
Yolunu yoğla sen addım atdığda.
Çoğda çoğ özüve güvenme, amān,
Yol gètmek çetindir Kara nguluğda.

Zemānemiz nāmerd zemānesidir,
Düşmān ne dil kanır, ne Tanrı tanır.
Beynelmilel berberlik dövresidir,
Biz daş atırığ, o, atom gullanır.

Gör ne rezālete cumupdur insān,
Unudup menliğin, şerefın, özün.
Kardaş rızğ ahtarır, kardaş kanından,
Kondarma ışıklar kör edip gözün.

Ancağ zemānemiz bële Kılanmaz,

İnsanın zâtında mâneviyyet var.

738

Hêç bir dövrân hemîşelik dolanmaz,
Buludlar dağılsa, al güneş parlar.

Hele insân nâ-bâliğdir, uşak dır,
Azma çoğ anlasa, şıtağlığı étmez.
Bu tökülen kanlar bütün na-Ĥağdır,
Düşünse kan tökmek dalınca gétmez.

Biler her bir şeyin ġadrin, ġıymetin,
Silâha el atmaz, oyuncağ üçün.
Ābâdlığa vèrer gücün, kuvetin,
Bombalar ġayırmaz év yıhmağ üçün.

Özünü tanısa felâket ġalmaz,
Dünyâ cennet olar, cehennem söner.
Bağçalar vâdesiz, saralıp, solmaz.
Değişer bu dövrân, dönerge döner.

Artdıġca kemâli, medeniyeti,
Ülfete çevriler eski kineler.

739

Atar vahşiyeti, berberiyeti,
Üzlerde meġebbet gülü gülümser.

Bu ġeniş âlemde hamya yêr var,
Bu, ne bas ha basdır, ne soğ ha soğdur.
İnsanlığ özüne gelse anlayan,
Bu derebegliğin mânası yoğdur.

Ne keşiş, ne molla, ne ġâġâmım men,
Ağlağ ilmîne de yoğdur imânım.
Öz ayniyetim ile görürrem lâkin,
İnsanam, insânlığ kanıdır kanım.

Yèddi yüz il evvel Sādî demişse:
Bir bedenin āzāsıdır insānlar,
Bir uzvî rûzigār derde getirse,
Öbürü uzuvlar tutanmaz Kāra r.

Men nêce dincelim teklikde, nêce?
Bütün insānlığı derdli görerken.
Nêce gündüzlerim olmasın gèce,
Nêce aslanmasın dağlar sinemden?

Yoh yovrum, men daşdan yaranmamışam,
Buna inansınlar daş ürekliler.

740

Eger de sarsılıp usanmamışam,
İntizār gözlerim ğurtuluş gözler.

Ürek odum dağı, daşı yandırır.
Hele men diriyem, hele men sağam.
Yoh, Sehend yük dibi ışıqlandırır,
İntiğam gözleyir, yalnız intiğam!

Hele de, hele de insān dardadır,
Hele de çalışıp aç Kālan çoğdur.
Hele de ğıfıllar dudağlardadır,
Hağ sözün cevabı süngüdür, oğdur.

Hele de insānlar ğul tek satılır,
Hele de hirfey – i ādāmcıllar var.
Vidānın, şerefın daşı atılır,
Araya gelende bir ovuc dolar.

Yazık maḥkūm insān, hardasan, harda?!..
Hele de, hele de leğen şapğalı

741

AḲalar, oturup aḡ saraylarda,
Ḥaritalar üste cızıḡ cızalı...

Ölümle, yangınlı hadiselere
Tedbirler tökürler cellād bēyinler.
Dehşetli dehşetli fācialara,
İntizār çekirler penāhsız èller.

Hele de kültürsüz, sāde insānlar,
Ḳuduz şeytanların oyuncağıdır.
Hele de gaflete cumup yatanlar,
Fırıldaḡcılarının fırıldağıdır.

Gördün ki ḡahramān, igit èlime,
Biri baran dēdi, biri ḡar, dēdi.
Yad eli daraşdı ḡızıl gülüme,
Bir yol, tök dēdi, biri der, dēdi.

lākin ḡoca dünyā turşedir üzün,
Mēydanından artıḡ at çapanlara.
742

Tāriḡin dargası bereldir gözün,
Èllerin başından bōrk ḡapanlara.

Dünyāmızı ḡana çalḡayanlardan,
Gelecek amānsız hesap çekecek.
Söz borç aldım o büyük san'atkārdan:
Suvalı, sorgusu uzun gēdecek.

Üstādım Vurgun'un ḡahramānı tek,
Kāş men de ārzūma çata bilēydim.
Her ḡama, mihnete, derde dōzerek,
Düşmāna daşımı ata bilēydim.

Sözümüz uzandı, gonağ kardaşım,
Derd olmasa derdli dèyingen olmaz.
Dème çoğ danışdın, ağrıdı başım,
Şöhbət kıızımasa gece gurtulmaz.

Söz özü getirdi, yaşı danışdım,
Fırsat oldu, ürek sandığın açdım.

743

Söz yoh Qalağ Qalağ derd toplamışdım,
Söz anlayan tapdım, töküben saçdım.

Doldur canım kardaş, doldur çuvalın,
Hamısı incidir, lâl ü mercandır.
Ğadrini yaşı bil, malındır malın,
Hırsızdan, cāhilden gizle amandır.

Anlamaz hor baħar, oğrular çalar,
Çerçi cevāhirin ğadrin ne bilir?
Her kuşun dünyāda bir ğismet i vār,
Ğuzgun leşe konar, bülbül gül iğler.

Apar canım kardaş, bu incilerden,
Hem kürküve asla, hem bōrküve taħ.
Bu gün Şābāħ bayrām yeli eserken,
Kara kış çoħasın atı ğaçacağ.

O gün çārçı salıp seni gezerek,
Dèyeceğim dur gel, bes hayandasan?
Bağcanı kövrüyüp bëllemek gerek,
Karıya gelipdir benefşe satan.

744

Yaħağ tongalları çileni ğovağ,
Yere nefes gelsin, ğarlar erisin.
Yaşıllar bürünsün bu ana torpağ,
Uruşe çıħarağ koyun sürüsün.

Yumurta boyuyag, semeni koyag,
Evlerin hisini alag, tuz tokek.
Mesleri agardag, govurga govrag,
Gok gogerdek, bayram paltari tikek.

Bullur selaleler sor ha sor ahsin,
Govsene dur sepsin, inciler sacsin.
Cicekler almasdan tanalar tahsin,
Agaclar ucalsin, kol, budag atsin.

Sevinçden aglasin susuz bulaclar,
Tarlalar sulansin tahıl bitirsin.
Yasiyorsin, gogersin, bagçalar, baglar.
Alma, alca, heyva, armud yetirsin.

Ahir çerşenbede bazarlig edek.
Yemis alag, taza bardag da alag.

745

Seher seher çesme basina gedek,
Kohne bardaglari daslara çalag:

-Elimizin ağırligi, yorgunlugu burada galsin,
Ahtintili gur sularin durgunlugu burada galsin,
Can agrimiz, bas agrimiz burada galsin,
Dil agrimiz, dis agrimiz burada galsin.

Yaman gunun, Kara gunun mihnetinin,
Kohne dunya, kohe hayat zilletinin,
Derdin u gamin cirağ, didek,
Bir kirlenmis bardag edek.

Kara dasa çalag sinsin,
Su soyusun, yurd kizinsin.

Qara qışın, Qara nlığın,
Boranlığın, dumanlığın,
Qara üzü gülmez olsun.
Govağ, gèder gelmez olsun.
Kör bebekli, dar ürekli,
746

Galbi gaza bed nazarın,
Şom ilların,
Benzi solsun,
Bağrı Qara kanla dolsun.
Bahar gelsin, el dincelsin,
Kêçen günler kêçip gèdip,
Gelen günler aydın olsun.

Sen de canım ‘ aşık, kökle sazıvı,
Eli qarşılayır bahar bayrāmı.
Gerek kaldırasan hoş ovazıvı,
Bizden yèni nağme umacağ hamı.

Sözlen görüm ‘ aşık, gözün qurbānı,
Perdelerde gezsın cömerd ellerin,
Dilin, ağızın, sazın, sözün qurbānı,
Zahme vur, titresin ürek ellerin.

Gerek bir toy tutağ doğma diyarda,
Güneş sağdış ola, ay sulduş ola.
747

Gèce de, şahta da gele zinhara,
İster bahar ola, ister qış ola.

Ele bir saadet getirek ele,
Ne güneşi batsın, ne gülü solsun.
Aydınlığa çıhsın bu el, bu oba
Dünyālar durduğca bahtiyar olsun.

orud Dede gelsin, alsın opuzun,
Sylesin bayramın, toyun mbarek.
Gnee evrilsin parla ulduzun,
Boyunu boyladım, boyun mbarek!

748

URTARIA URTARI

Ay baı dumanlı ocamn dalar,
Sizlerde ne mna, ne sır var meger.
Gneden opar ilk altın ualar,
Seher seher sizin alnızı per.

Siz snen odların minaresisiz,
Sizlere yaraır azamet, Var.
Ucalı, ulviyet iresi siz,
Sizde tyn alır esen rzigr.

Dyirler barınız ayadır, dadır,
Yo yanlı fikirdir, rek da olmaz.
Sizin de niz alıır, yanır,
rek yanmayınca gzde ya olmaz.

Sizi tanımıam, sizi anmıam,
Bulalardan aan gz yaınızdan.
Neler dnmem, neler anmıam,
Eilmek bilmeyen a bıınızdan.

749

Siz dAın sllerin aarısınız,
Ucanı, alaı gre bilirsiniz.
Dyirler siz Hısan, baarısınız,
Olar mı men ilen hberlesisiz?

Ulunu uludan soralaarlar,
Ucalarda gezmek gerek ucanı.
Dalar, meded sizden, amndı dalar,

Mene gösteriniz Gorgud Koca'nı.

Çaylar k   it v  rir, yark  nlar dolur,
Sanki dağlar meni boynuna alır.
Ulduzlardan yollar   rağban olur,
Meni zirvelere   ekir aparır.

Son ma  şaddır dağa   al  ana zirve,
Bu ma  şaddan sonra ma  şad haradır?
Zirvelerden uca zirve yar y  ne,
  nsanın ma  şadı ancak oradır.

Y  ne de yorulup, d    p ğalıram,
Ba  ımın   st  n     ulğayır duman.
750

  ara n  ı  lar y  ne basg  n   yleyir,
G  z s   e bilmeyir, ağı   ara dan.

Dede, meded senden y  ne b  zikdim,
Am  ndır, oğlunun harayına   ı  !
U  urum yollarda daha usandım,
Ha  an   urtaracağ bes bu ayrılığ?

Uzağda d  yesen bir at k  şneyir,
G  t g  de ucalır nalının sesi,
Zulmetden   ı  ır bir n  r  n     oca,
Alnında parlayır inam cilvesi.

  ıllıca papağı y  n  p ğa  ına,
Derin r  yalarda sanki garğ olur.
C  lov   g   ird  p yeher ğa  ına,
Garibe nağmeler   alır, o  uyur:

   am   ekme, ğam   ekme div  ne k  n  l,
Hem   e r  zig  r b  le dar olmaz.

751

Kêçer bu ğarlı kış, zovallı bülbül,
Ğismetin hemîşe âh ü zâr olmaz”.

Bağışı insāna ürek vèrerek,
Sözleri ürekde ümid toredir.
Elindeki sazı, kopuzu görcek,
Görürem özüdür, Korkud Dede'dir.

Ël, arħa insāna büyük dayağdır,
Darlığda, gurbetde çetinliklerde.
Dost, āşına kömekdir, dayanacağdır.
Her işde, her yerde, hëyirde, şerde.

-Dede hoş gelipsen, kökle sazıvı,
Sensiz üregimi kederler alıp.
Koy, bir dinleyim hoş āvāzıvı,
Sensiz bağım, bağçam solup, saralıp.

752

-Oğul, himmet bizden, umud Hax'dandır.
Biz Hax yola gêtsek Hax dönmez bizden.
Üzün gülürse de, bağrın al kandır,
Derdini gizlemez oğul dededen.

Söyle mene neden perişān oldun,
Meger göstermedim yolunu sene?
Ne oldu yène de bèle pozuldun,
Söyle, oğul, söyle derdini mene.

Seni ğamlı görmek sarsıdır meni,
Danış görüm, nedir derdin, nisgilin,
Danış, bir daha da dinleyim seni,
Şirindir sözlerin, şirindir dilin.

Ata, ağırlarım sene āyandır,

Dünyāda gizli göz yoḥsa sene var.
Özün dēdin baḡrım dop dolu ḡandır,
İçimde baş açıp eski yaralar.

-Bir kere yolunu sene gösterdim,
Bilmirem, anmadın, yadaki andın,
753

“Zāmānın Ḳorḡud’un aḡtar, tap” dēdim.
Ne tapdın, bu ḡadar gezdin dolandın?

Èle bil gezmişen, tapanmamışsan,
Tapsaydın bir daha gezmezdin meni.
Belki de, tapıpsan, tanımamışsan,
Bu cür el, ayaḡsız sanmazdım seni.

-Her öḡüdüvü bir hikmek sanmışam,
Hèç olar mı dede, seni anmamaḡ?
Bu yolda az gezip dolanmamışam,
Ancap, ne söyleyim, ne dēyim ancak...

Seni dinlediḡim günden hövkürdüm,
Şeyda bülbül kimi efgān ḡopardım.
Derdlerimi naḡmelere çevirdim,
Min bir şe‘r yazdım, şöḡbet apardım.

Bütün boylarını bir de boyladım,
Susan ḡopuzuvu bir de inletdim.
754

Merd iḡitlerivin toyun toyladım,
Adını, sanını göye yükseltdim.

Ezel zirvelere atımı çapdım,
Yèr, göy ayaḡımın altında ḡaldı.
Aḡtardım Sîmurg’un yuvasın tapdım,
Meni ḡanadının üstüne aldı.

S yr  tdim g yleri, kehke anları,
Aydan, ulduzlardan inciler aldım.
 az zledim doĒma yurdu, diy arı,
Hamayil  yledim, boynuma saldım.

G yleri dolandım, torpaĒa y ndim,
Diy r diy r gezdim y r  z n sin, sin.
Y z ayĒır  erletdim, y z  ar Ē yırttdım,
Bir berb d g rmedim Ve enim kimi.

 am y li esmi di doĒma diy ra,
BaĒlarımı y ller, s ller almı dı.
755
G zler  an ya  idi,  rekler yara,
   le k   p yurdu v ran Ēalmı dı .

A ızlar, dudaĒlar Ēıfıllanmı dı,
Zencir vurulmu du c merd ellere.
B t n     inlerim  Ēar alanmı dı,
Dusta a d nm  d  Ve en bir kere.

Ana torpaĒımız al boyanmı dı,
 Ēit gen lerinin  ızıl  anından.
Ya ıl tarlalarım alovlanmı dı,
 rekler  ur undan olmu du  an  an.

Bir daha yanı dım, el  ekdim candan,
Sesimi ucaltdım, a dım dilimi,
 or madım,  an    n can alanlardan,
D dim her derdimi, her nisgilimi.

750
Firovunlar elimden geldi zinh ra,
Sazımın tellerin  ekip Ēırdılar.

Dilimi kesenler ğaldı āvare,
Her barmağıma bir ğıfıl vurdular.

Bağı ellerimle, kesik dilemle,
Hamını oğudum, kopuzda çaldım.

756

“Serhad tanımayan nağmelerimle”
Her yana velvele, zelzele saldım.

Dinledi el, oba sazımın sözün,
Kükredi deniz tek tuğyana geldi.
Tanıdı geçmişin, tanıdı özün,
Öyündü, sevindi meydana geldi.

Her yana çoğ düşdü, şehirler, kendler,
Yuğudan ayıldı, gözlerin sildi.
Meni dinleyenler, meni görenler,
Derdini anladı, nisgilin bildi.

Hisarlara atdım nağme kemendin,
Demir kapıları dardım, kopardım.
Cevlana getirdim nağme semendin,
Çapıp “Şehriyâr”lar ovına vardım.

Çeynedim, gemirdim, dardım, kopardım,
Demir zincirleri erler boynundan.

757

Didergin salıban govdum, çıhardım,
Kuduz ğasıbkârı Veten koynundan.

Dişi aslanlarım, boğa erlerim,
Yurdumuzdan şahlığ kökünü ğazdı,
Meni alkışladı bütün ellerim,
Sözün “Şehriyâr”ı boyumu yazdı.

Kıp, kınmasam da, aşarı tovu,
 Gıranıt dağları meger çapmadım.
 Ancak, çoğ çekmişem men hesretivi,
 Gezdim, senden başka dede tapmadım.

Yaralı şeytanlar dışın gıcırır,
Sensiz bu dehşetden kurtarmag' olar?

Haķiġat ġapalı otaġlardan yoh,
Derin g ylerden de tapılmayacaġ.
Daha bundan artıġ  arıġ yırtma  oh,
Senden ayrı d yil gezdigin, ancak.

Bahınca firlandı dünyā başıma,

Gördüm ki, men oyam, o da ise, men!

Sêvincimden hûşum çıhdı başımdan,
Nelerse düşündüm, nelerse duydum,
Mekândan ayrıldım, çıhdım zāmândan,
Şîrîn rüyâlara kapıldım, uydum.

Âlem nazarımda dekişdi nêce,
Ne tûfan, ne boran, ne duman gördüm.
Yêne de gèce'di, ama ne gèce,
Her yanı meşâlden çırağban gördüm.

Gülşen bezenipdir süsen, sünbüle,
Her yanda gaynayır zülâl bulağlar.
Şar hâ şar ahısır zümrüd güllere,
Sular almas kimi parıldır par par.

Çimenlikde düşüp ağır bir oba,
Çalıp çağırmadır, toydur, bayrâmdır.
760

Erenler eğleşip covğa be covğa,
Her yan şürahidir, baydadır, camdır.

Alaca sayvanlar gurulup gèçip,
Lâm, Elif, Lâm kimi tanaf tanafdan,
Erler al şarabı kıantarıp içip,
Şenlik sesi gelir her dört terefden.

Birden bire Dede zâhir olarken,
Meclisi bürüyor derin bir sükût.
Hamı ihtiramla kalhır yerinden,
Bağıram, bağıdıgca oluram mebhût.

Meni görcek çekir, öpür alnımdan
Mübârek elini başıma çekir.

Bütün yorgunluğlar çıxır canımdan,
Umud, inam gülü bağrıma ekir:

Bizler de oğulu sınımayınca,
Ona güvenmerik, saya salmarığ.

761

Oğul ışıdayıp parlamayınca,
Hêç vaht ona, hele ad da qoymarığ.

Oğul bugünkü toy, Senün toyundur,
Azərbaycan'nın Sehend'isen sen.
Menden sonra boylar Senün boyundur,
Aduva bereket diledim Hax'dan.

Daşdan, daşa çalıp ürek çağmağın,
Bağrını gov edip tongal yağıpsan.
Alışdırıp elin sönen çırağın,
Gecenin bağrına meşâl tağıpsan.

Su getirip hârdan, daş yığıp hardan?
Bir hisar salıpsan galbi dağlardan.
On iki burc tikip on iki boydan,
Şe'rinle gurmusan yeni bir dövrən.

Sonra arçasından qopuzun alır,
Mene bakişlayır gülümseyerek.

762

Sêvdalar gönlümü alır, aparır,
Şovgumdan köksümde dayanır ürek.

Al, çalgilen, bu sen, bu da qopuzum.
Ğadrini yağışı bil, hõrmetle sağıla.
Sene bakişladım, evlâdım özüm,
Sağılamağı himmet bêlivi bağıla.

Ėadrini sen yağşı bile bilirsin,
Her t linde milyon nağme var, s z var.
Onu dillendire bilmez her y ten,
Yaramaz ellerden susar, l l olar.

 al p, dan şdır p, dindire bilsen,
 lem dile gelir, senlen dan şar.
Dağları oynadar her nağmesiylen,
Daş  rekler s vdalara al şar.

Sene tapsırdım men,  z irsiyemi,
Al,  al,  oy elinde t ller dillensin.
763

meğebbet c m n i , Ėaldır nağmeni,
Ana yurdun  i eklensin, g llensin.

Ayırma  z nden, v rme h   kimse,
O, dayanan k kse, Ő ytan yol tapmaz.
Sineve ne gelse, s yle,  ekinme,
Ėa ıĖat nağmesin susdurmağ olmaz.

Alıram,  p rem mupaddes sazı,
Basıram bağrıma, t ller dan şır.
Nağmeler coşdurur, K r' , Araz'ı,
 ller s le d n r, s ller dan şır.

G yden serĖoş serĖoş sallanır z hre,
Sazının t llerin Ėırır, tullayır.
 aldığım nağmeye,  aldığım bahre,
G neş sa larını demet yollayır.

 lker boyun bağın a ır boynundan,
Meclise atıban, sabaş dileyir.
764

Y zler ulduz, kehkeş nlar  oynundan,

Gāh göz vurur mene, gāh gāş éleyir.

Bütün şehidlerim kalhır mezārdan,
Ellerinde kızıl gül kucak kucak.
Söyleyirler ölüm yalandır, yalan,
Dünyālar durduĝca insān duracaĝ.

Ana yurdum çiçek açır, güllenir,
Bulaĝlar sevincden ağlayır zār zār.
Segirir kehlikler, ĝumru dillendir,
Ğaçır otaĝlara kuzu ceyranlar.

Buludlar kövreyir, yaķıŗa dönür,
Yaĝır aĝzı ĝuru susuz düzlere.
Kara ĝuruluŗun ocaĝı sönür,
meĝebbet gülüşükonurüzlere.

Anam aĝ ĝeyinip ilehe tekin,
Aĝ saçlarından bir yasemen derir.
Dipecek éleyib yaĝut üregin,
Baĝtevēr oĝluna tuĝfe gönderir.

765

Görüm kesilmesin sazıvın sesi,
Oĝul, helāl sūdüm helālin olsun.
Dünyālar durduĝca Haĝķın bādesi,
Koynasın fiŗĝırsın, camuva dolsun.

Min ĝüreŗ parlayır her dörd terefdan,
Iŗıķdan ālemin gözü ĝamaŗır.
Éllerim ses sese vērir her yerden,
Dèyirler bu “saz, söz” sene yaraŗır.

ŗovĝdan daĝılır başımdan hūŗum,
Gönlümü sevdalar, rüyālar alır.
Üregim isteyir min naĝme koŗum,

Dan yeri sökölür, şafağ kızarır.

Bahar seherinin serin nefesi,
Üzüme ıtırılı şebnem çileyir.
Şeyda bülbüllerin hoş terānesi,
Daha gece kēçdi, “ayıl” söyleyir.

Açıram gözümü şirīn rüyādan,
Dedenin kopuzu kucağımdadır.

766

Qara lmiş bağıma umud parlardan
Sözleri, hele de kulağımdadır:

“Ġam çekme, ġam çekme, divāne kōnöl,
Hemīşe rüzgār bēle dar olmaz.
Kēçer bu ġarlı kış zovallı bülböl,
Ġismetin hemīşe āh ü zār olmaz”.

Ġorġma, ata, ġorġma, varam yurdunda,
Koymaram, koymaram sōne ocağın.
Hēyifdir kopuzun yiyesiz qala,
Hele, yēni güller açanağ bağın.

Göyeren güllerin her patasında
Sen derileceksen, yaşayacağsan.
İnanıram buna, eminim buna,
Ebediyyete tek varsan ki, varsan.

Hakk merd igitleri ġoruyar, saġlar,
Vurgun, söz güzel māna doğrulmaz:
“Elinle ġurduğun barlı bağçalar,
Tufanlar kopsa da, saralıp solmaz”.

768

BUZ ÇİÇEĞİ

Geldi çepiş kimi şen, şeytân, vurhu
Nazlana – nazlana üzüme bağıdı
Elde nêçe buta buz çiçeyi, o,
Gülleri heveslen güldâna tağıdı

“Bunları yâdigâr sağılarsan menden”
Dêye – göyerçinim pırladı, gêtđi
Ėamzesi oğı kimi dêydi sînemden
Ov iken, ovçusun ovladı gêtđi

Güldânda butalar kaldı bir zâmân
Gülleri kurudu tóküldü bir – bir
Menimde içimi doğradı hicrân
Bu nazın, adanın ma‘ nâsı nedir?

Meni bir def‘ alık atırdı eger,
Ėedende gül neye vêrdi yâdgâr
Bilmirdi, bilmirdi, bilmirdi meger
Gül ne kadar ‘ömür êder ne kadar yaşar?
769

Ona söylemedim dêmedim neden:
Derilen çiçekden yâdgâr olmaz!
Yüz de gözetlesen, yüz de su vêrsen
Kökünden ayrılan, saralar, qalmaz!

Ne bilim belke de o ac mârâlın
Gümânı bu güle gelirmiş tekce
Bir de, yaramaza, ne yarcı – yarın
Şâbâhın ma‘ nâsın bileydi nêce?

Şâbâhsız kêtmişdi ‘ömrü hemîşe
Kederler ‘ömürlük sêvincler bir an,
Şâbâhdan ne umup küsecekdi ne?
Seheri sıhıntı, ağışamı Ėarmân.

O, s  ller   z  nde   zen bir kulun
Botasında a  an g  le benzerdi,
Her an bu deh  etli     l  'in, yolun
Da  lı dal    aları ba  rın ezerdi

O sert   ayaların   uzu c  yranı,
Kur    unlu – p    aklı   herde dustak
770

Bir   arın menetli     rek   urb  n  ,
Her g  ce bir   urdun   vinde   onak  

  z   ba  tı   ara periler kimin,
Pe  sesi ba  t  ever d    l  re     dmet
  oynu ba  t  everlik oca  ı l  kin,
Na    bi   ara g  n     smeti   esret

   A    a me    bbete susuz   reyi,
G    h ikiye ba  lı, g    h uca ba  lı
Umudu arzısı,    a    ı, dileyi,
Bilmez neye ba  lı lap h    ce ba  lı

N  ce ki   albinden   ı  hard  , atd  ı
Boranlı g  ced   ba   aldı, g    td  ı
  ub  ard   g  n  ld  n tufan kopartd  ı,
Dumanlar i  inde itdi ki, itdi

Bir n  ce dalıca dolandım   este,
Y  re – g    ye zinc  r saldım, tapmadım
771

A  tardım,   oymadım da  ı da     ste
Her yandan sora  ın aldım tapmadım

G  n g    dd   ay g    dd  , ilde doland  ı,
  esretin g  n  ld  n ata bilmedim.
Menimde saramı s    ller apard  ı,

Nedense elinden tuta bilmedim

Özü itdi – batdı dumanda – çende
Gülüde kurudu, töküldü, olsun!
Ġamını yādgār sahlaram mende
Ġam ki çiçek dēyil saralsın, solsun!

Unudan dēyilem derdin, nisgilin,
Sehend taqati var mende de kallam
Şīrīnin özü tek ġamıda şīrīn
Gēdipse mehrimi ġamne salam!

Dünen, qar yağırdı, bağıdım bāğça – bāğ
Son yapraklarında töküp, saçmışdı
772

Yalınca botalar esirdi zağ – zağ,
Lākin buz çiçegi, çiçek açmışdı!

Ėle bil bir anda ‘ālem deyişdi
Buludlar danışdı, ses geldi çenden.
İçime seslerden velvele düşdü :
“Bunları yādgār sahlasan menden” !

Buz çiçeyi, benim sēvgi çiçegim,
Alķış bu dōzüme, ılķara, alķış
Şahtaya, burana kim, dōzermiş, kim,
Sende gör ne derin ma‘nā varimış!

Kızın! Üreyimin oduna kızın!
Sen, benim ‘aşķımın son baharısan
O günahsız kızın, penāhsız kızın
Buranda gül açan yādgārısan

Seni üreyime ekirem barı
Köksümde kök salıp budaķ atasan

773

Yağdıķca başıma zamāne ķarı,
Hèy çiçek açasan, çiçek açasan!

YASAĞ

Ṭālī'ime sen baķ!
Düşüncelerim yasağ
Duyğularım yasağ
Gèçmişden söz açmağım yasağ
Gelecekden danışmağım yasağ
Ata – babamın adın çekmeyim yasağ
Anamdan ad aparmağım yasağ!
..... Bilirsen ?
Anadan doğulandan bële
Özüm bilmeye – bilmeye
Dil açıp danışdığım dilde
Danışmağım da yasağ imiş, yasağ

31 Tahran 1350

774

BİRİNCİ ARMAĞAN ŞEHİRİYÂR'A MEKTÛB

Bir elimde ķalem bir elimde kağaz,
Ḥeyālim boylanır damdan – dīvārdan
Başımda yar bağın gezmek havası
Kapılar bağlıdı, yol tapım hardan

Ḥişārın dalında, könül vèrdigim
O yār, bir bāğ salıp suyu bu levleden
Hèyvası kehriba, narı yāķüttan,
Ṭağı firūzeden, dīvārı gülden,

Māvī eyvānında, saz çalır zühre,

Burcunda yay çekip, dayanıp keyvan
Laykî var girem kaçırine mende ?
Kıllı papağımlan, kırılı sazımlan ?

O, bu ihtîşâmla, bu tûmţurâqla,
Kıpısın üzüme açmazsa ne var ?
775

Şahla rü‘ yetin şöhbeti tutmaz,
Men bir obaliyem, odır “Şehriyâr”

Gerek ruḥşat alam Heyder Baba’dan,
Yoḥ cevâbı belke mene vèrmesin.
Bir de Şehriyâr’dan fermânım vardır,
“Şâ‘îr bir – birini ulur görmesin ?”.

Yoḥ mende Sehend’em başım ucadır,
İçimde sönmeyen ‘ aşk âteşi var.
Mende şefâsı var güllü baharın,
Başımı dutsa da, kara buludlar

Bir elimde od var, bir elimde su,
Bir üzüm karamış biri bahardır
Dosta – İstekliye, isti koynum var
Düşmâna bahışım şaḥtadır, kırdır.

Lâleli, çiçekli çemenlerimde,
Gelip yurd salsada çobân – çoluqlar
776

Yalvarram şefâmdan üz döndermesin,
Şehreyâr’a lâyıq, şâh yurdumda var.

Könlüm havasıyla kol – kanad açır,
Kâf kalasın aşmak déye , ucalır,
Kahdıkca boy atır, daş dīvârlara,
Alıcı terlanım, yorulur kalır.

Dîvârlar! Dîvârlar! Pûlâd olsazda,
Almas mûşâr ollam, kırpı keserem,
Kûlüngün burah allam Ferhâd Baba'mın
Bî-sütûn olsazda, çapıp kêçerem

Dîvârlar! Dîvârlar! Yol vèrin kêçim,
Volğanam, nefsim tûfân koparar,
Buludam, sallansa kaçım kabağım
Ağlaram ‘âlemi sèller aparar

İçimde boğulur, dadım, feryâdım,
Hayima ne dîvâr hay vèrir, ne yâr.

777

Ne daşdan ses çıhır ne de kardaşdan,
Sanki boşluklarda itir dalğalar!

Belke de heyâldir meni sarsıdan
Ya da ki, şeherdir yârdan ayıran,
Deyirler : “Dilberim Bolul Kaşrından,
Dardadır, asılıp tepe saçından”

Sehend'i kôrhutmaz ne saray ne sihr,
Mehebbet dèyilen, bir efsûnı var.
Hem ism-i a‘zamdır hem ism-i şebdir
Bağlı kapıları, üzüne açar.

Açılun! Açılun! Bağlı kapılar,
Mehebbet nāmına, istek nāmına.
Eriyin, tøkülün, demir kıfıllar !
Könül hâtırına ürek nāmına

Sanki tûfân kopur, göy görüldayır,
Buludalar çağnaşır, şimşekler şağır.

778

Od – alov, elenir yerin üzüne,
Demir dervâzeler, su olup ahır.

Gelir kulağıma iniltileri
“Bunda bir şer darda kalıp bağırır”.
Doğru danda men bir mürüvvetsizem,
Kardeşim dardadır, meni çağırır.

Çikilen! Çikilen! Yol verin kemiş,
Üreyim alışıp, alov saçaram.
Şehreyâr boynuna zencîr vuralar ? !
Çeynerem, gemirirem, dartıp açaram.

İşleyir koluma demir, pahlalar,
Zencîr kınıcıdır, sancır etimi.
Cân kardeş! Helelik bağışla meni,
Deyesen unuttum, esâretimi.

‘Azîz Şehreyâr’ım ! meni bağışla
İncime, darılma, fikrün hardadır.

779

Mürüvvetsiz deyil senin kardeşin,
Ancağ senin kimi o da dardadır.

Özün dememisen : “Bizim ellerde,
Vekîl müvekkilin harcını çeker ?”
Ana, ‘aşk ocağı sönmesin deye,
Üreyin erider, çırâğa töker !

Her yanı bilmirem, bizim diyârda,
Hêç de hayâl deyil, dostluk, mehebbet,
Ancağ ışık saçan isti güneş de,
Ba‘zen bulud altda gizlenir elbet.

Belke de ne bilim, sultān kardaşım
 Hākīkatde işin ‘ ayıbı bizdedir.
 Hemīn bu ıkların düşgünüyük biz,
 Günāh yād da dēyil özümüzdedir.

Bir ovuç kelekbaz, kumarbaz ile,
Pākbaz olmuşuḡ, pāk oduzmuşuḡ
780
Merd iken, nāmerde rahm eylemişik,
İndi nāmerdlere muhtāc olmuşuḡ.

Döletliye sâhisi lâzım olanda,
Vurup sındırmışık öz közemizi.
Çıhdığımız kını begenmemişik,
Biz eli atmışık, el atıp bizi.

Ėlimize ne g n ağlamışık biz,
 Bağın şağta vurup bost nı yanıp.
 Ėl bize n ylesin, ne g n ağlasın ?
 Ağzı kıfıllanıp, dili bağlanıp.

İndi olan olup, k   enler, k   ip,
Calanan su, bir de k   eye dolmaz !
Daldan atılan daŗ topuĝa deyir !
G  zyaŗı t  kmekle yara saĝlamaz!

Bu gün men Sehend'em, sen Şehreyār'san,
Gel başın ucaldak kıoca Tebrîz'in
781
Bir kere yâdların daşını atak,
Çekek kaygısını, öz elimizin.

Şā'irim, dūnyānı nece görürsen ?
Duz yèyip duz kabın sındıranlar var.
Kadir bilen yāra, cān kurbān èyle

Qadir bilmeyene hayıftır ılqar.

Özge cırâğına yağ olmak besdir.
Doğma ellerimiz karanlıkdadır.
Yanıp yandırmayağ yâdın ocağın,
Evimiz soyuğdur, kışdır, şahtadır.

Demirem yanmayağ, alovlanmayağ,
Yanmasın, neylesin yazıq pervâne ?
Yanmayağ vefâsız yârin oduna
Yanağ elimize, yanağ veţene !

Vefâsız güllerin üstünden uçağ,
Konağ şadâkatlı el kucağına.
782

Sönmez ‘ aşkıımızdan bir peyvend salağ
Elin şahta vurmuş, gül budağına.

Bir yerde kılmağdan darıldığ, öldük,
Doğma yurdumuzu dolanağ, gezek,
El ile ağlayağ el ile gülek,
İncimizi veţen sapına düzek.

O güzel şeherde, ‘ azîz diyârda,
Şâ‘ iri coşduran şahneler çoğ var
Nisgilleri çoğdur derdli Tebrîz’in
Birisen özünsen, ‘ azîzi Şehreyâr !

Helelik kiçik bir damla olsağ da
Süzülek, düzülek, damağ, göl olağ
Biz de başımızı kataka başlara,
Qarışık sulara, ağar sêl olağ.

Dereleri kêçek, denizi çatağ,
Şeyltağ dalQalara döneğ kükreyerek

783

İsti güneş ile kol – boyun olağ,
Kızınak, terleyerek, buluda döneğ.

Uçağ o kurağlık, pozğun diyāra,
Susuzundan dili çıhan dağlara.
Peyesiz, kayğısız, yazsız, baharsız,
Çiçeksiz, yarpağısız, bārsız bağlar

Şahtalar, tūfānlar serin kölekler,
Essin üstümüze bom – boz, bozarağ.
Ağınak, ağnayağ uca dağlardan
Danğar kayalar dibden koparağ

Çaylara sed vurağ, dereler dolsun,
Daşkın ağan sular, heder ağmasın
Yaşarsın kurumuş köllarin kökü
Zemiler susuzdan göye bağmasın

“Sehend” de gül açsın “Heyder Baba” da,
Üzerine çadır korsun “Şehreyār”.

784

Bağak çiçeklenen yurda şe‘r yazak
Şā‘ir de Bahtiyār, şe‘r de Bahtiyār

Kesek dünyāmızdan kīnenin kökün
‘Aşğdan bir yēni kuruluş kurağ
Verek şimşeklerle kanad – kanada
Gèdek ulduzlara güneşe konağ
Şā‘irim ! Sözüümü ğurbete salma
Kulağ as dünyāda gör bir ne sesdir ? !
Bağrıvı sıñmasın bu hay – haraylar
Kırılan zencīrdir, sınan kafesdir !
21/ 11/1346

799

İKİNCİ ARMAGAN

Geldi hâtırıma uşaklık çağım,
O serhoş günlerim, şen gecelerim
Silindi illerden kalanıp kalan
Üstünü, toz basmış hatirelerim

Gügürdü kibritle her akşam üstü
Onluğ lampamıza anam yağardı
Düzülürdik hamı kürsü başına
Samāvar kaynardı buğu kalğardı

Atam çoğ geceler éve gelmezdi
Seferde olardı yay ile kış
Söz – söze gelende adına anam
Dèyerdi “ Çöl kuşu beyābān daşı”

Her gece atamı şebr èylemeden
Kıle şorbamızı töküp yèyerdik
Çoğ vaht başımızı atıp yatarдық
Ba‘ zen de oturup nağıl dèyerdik.

800

Anamın mihrabān hüzünlü sesi
İndi de var hele kulağımdadır
Sévimli vağārlı tutkun sīmāsi
Èle bil gözümün kabağındadır

Çoğ nağıllar dèmiş o zāmān anam
Her zādı zāmānla ādām unudur
Çoğu hatırımdan silinip gèdip,
Bu sâ‘ āt yādıma düşeni budur :

Geçmişlerde iki istekli var imiş
Şehretli tutmuş kendi şehri

Şefāda, vefāda, ‘aşq ve ilķarda
Her yanda adları diller ezberi

Bugün iki ‘āşık iki dildade
Meĥebbet ‘ālemin sêyr êyleyirken
“Dêy gözüm ne ķader meni sêvirse ?”
Dêye kıız soruşur öz sêvgisinden.

Oĥlan üreyinin sandıĥın açır
Söyleyir daĥlarca, göylerce, yêrce.
801
Ay deli könlümün şebr u ķarārı
Amma söyle görümsen meni nêce ?

Seni o ķaderlik dost tuturam ki,
Her zāmān sataşır gözüm gözüve
Êle bil ĥurbetde uzak êllerde
Görüşürem doĥma êllyim êyle

Oĥlan acıklanır dudaĥın büzür
Görünürsen meni sevmeyirmişsen
Bütün el obanın daşını atır
Baş götürüp gedir o vileyetden

Bir gün tukanında oturan anda,
Uzak bir eligi gedir kapıdan,
802
Bilmirem oglana ne hal üz vêrir,
Ancak ki, ayaga durur oradan.

İşinden gücünden elini uzur
Var yohun burahır her zadın atır
“Veķen” deye yolu kabaga atıp.
Gelir sevgisinin evine çatır :

-Ölünce götürmem yüz ayagından
Kamallı sevgilim bağışla meni,
Başım daşdan – daşa didi usandım
Ayıldım düşündüm tanıdım seni

Kardaşım maksadım boş dastan déyil,
Bu nagılı çoğdan eşitmişem men
Ancağ o zavallı tükāncı kimi
Men de manasını düşündüm dün

Dünen ki sen birden kapımda girdin
Demirem ne halet yüz vèrdi mene
803

Düşünürem her ne desem artıkdır
Bahışım her sözü söyledi sene.

Duyduk ikimizde bu manalı bir,
Ancak o oğlanla bir farkımız var
Onun ihtiyarı öz elinde idi.
Lakin hani mende, mende ihtiyar ? !

Üreklerde yollar kimi bağlıdır,
Duyğu kapıladı torpaklanıdır
Sanki vicdanlarda dudaklar kimi
Tikilip, kapalıp, kıfillanıdır.

Çahlarına açdım ürek sandığın
Ancak ki, derdimi birce sen bildin
Kaşki görüşmeye idim senlede asla
Meni bükük gördün sen de büküldün.

Bekle “yol azıbsan” sen de ne biliö,
Garibe, yohsulu yohlayan olmaz.

804

Bu ne faciadır, ne kuruşluşdur
Kardaşda kardaşın halini sormaz ? !

Çoğlarına selam gönderdim senden
Hanı salamımı alan kim oldu ?
Sayarken bagrımın yaralarını
Hansı göz yaşardı, hansı göz doldu ?

Garibe “yengim yey”²¹zamanesidir
“Hayātın garibe romanları var,”
Pay andaz dōşeyir sultanlar gelse
Obanlı kardaşdan selam almazlar.

Kar kış zamanenin kanunlarına
Kar kış ürekleri ayıranlara
Kar kış insānları kafese salıp
“Beşer hukukundan”²²dem vuranlara

805

Kime demeliyik derdimizi biz
Dil bilen kimdi söz anlayan kimdi ?
Esir bir millete mehkum bir ele
Kaygı çeken kimdi, ağlayan kimdi.

Kura gece – gündüz yekin ki birdir,
Ne den korjuram, koy deyim sözümü
Men ki bahar kuram, koyun dutsak kan,
Heç esirgeme sen oysun gözümü,

Dilimi, dalımdan .ıhart salardı,
Koy kardaş derdimi deyim bari bil
Güneyden – kuzeye, garbdan – şerke.

²¹ Yengim yey veya kulcagım yey, el meseline eşaredir.

²² Şair bu şerini yazanda şah rejiminde beşer hukukunda mudafia eden gevre

Hansı halkı gördün biizm tek zelil ?

Demirem dünyāda esaret yohdur
Çoğ yere süngü tahmış istiamar
Ancak bizim kimi ezilen azdır
Harda haqq vèrmez var haqq tapılmaz var !
806

Milli azaldıklar asrı olmasa
Her yerde, her yanda adı bu asrın
Ne etmek dünyānı buğda tutsadı
Kehliyen ruzisi çinkildir hemin

Bu şeref bu şevket, bu kudret bu şan
Hara dogurdanda bizi ar olsun !
Hayātın amansız bu kanunun var
Tansubsız millet gerek havar olsun

Milli tasubden danışdım olsun
Aslını itirebde haramzadadır,
Merd ogul veṭen*in haqqkın itirmez
Veṭen insānlara en böyük anadır

Koyun mahkum olum milletçilige
Dünyā milletin sevmeyen kimdir ?
Dilin, elin yurdun talan etseler
Aceyip başına döymeyen kimdir ?
807

Gerek gözlerinden göz örte herkes
Karga yuvasian yanaşsa eger
Niye veṭenimi sevmeyim niye ?
Men bir kargadan da esgiyim meger ?

Men demirem üstün nejaddanam men
Demirem ellerim ellerden başdı
Menim meslegimde benim yolumda

Miletler hamısı dostdur, kardaşdı

Çapmak istemirem men heç milletin,
Ne dilin ne yerin ne de emeyin
Tehkir etmeyirem hedelemirem
Geçmişin, indisin, ya geleceyin

Men ayırmayıram ayrı salmıram
Kardaşı, kardaşdan ovradı erden
Ananı baladan, eti dırnakdan,
Üreyi, ürekden, kanadı perden
808

Pozmak istemirem men birlikleri
İnsanlık birliği ide alımdır
Kardaşlık yoldaşlık ebedi barış
Dünyāda en büyük ārzūlarımdır

Ancak bir sözüm var men de insānam
Dilim var, halkım var, yurdum yuvam var,
Yerden çıhmamışam göbelek kimi
Ādāmam haqqkım var elim obam var

Kol yaranmamışam yarananda men
Heçkese olmaram ne kol ne esir
Kurtuluş asrıdı insāna bu asır

Ey dogma elimin namuslu oğlu
Aglama gözünün yaşına kurban
Geldēyen o dogma ‘azīz diyarın
Olum torpagına daşına kurban
809

Senden geylelidim, dilim lal olsun
Kardaş geylelense kardaş neyler
Atalar demişdir : Dünyāda insān.
Hemīşe umduğu bir yerden küser

Ne etmeli derdli deyingin olur
Eger çoĥ danışdım bağışla meni
Bu kader konagı darıhdırmazlar
Bilirem incidip yormuşam seni

Bir azadasın danış diline kurban
Danış el obadan danış veyenden
İleş koy istekli dogma halkımın
Atırını, iyni, iyleyim senden

Bu senen gelisen gözlerim aydın
Yène gedecersen labed veyene
Yène de armagan istersen menden
Bilirem, bilmirem, ne vèrim sene
810

Kalbimiş gözümü ilk sefer vèrdim
Lâyıklı bir zadım yohdur bir daha
Ancak bir kuru, boş hanım var kardaş
Yeri gelse veremem, vèrmem onuda

Yène de alovlu salamlar apar
Yurduma elime kardaş bahıma
Bu defa Cemil-in sar yollının
Nebi hazrini de ancak unutma

İste kardaşlarım ses vèrsin mene
Sözümüzde ھاqqdır, yolumuzda ھاqq
ھاqqikat yoludur insānın yolu
Naھاqqı ھاqqkına tapşırarak²³

Yène düşünürem bir fincanı,
Yène kardaş senden ayrılmalıyam

²³ Hak şairin Allaha'a eşaresini gösterir

811

Kargış ayrılığa ! bu ugursuzun
Elinde bilmirem ne olmalıyam

Bu şer Pehlay Durunde yazılıp

812

ÜÇÜNCÜ ARMAGAN

Yène kanadlanıp şahin hayalim
Hezran Şābāhının aladanında
Durup yatağında gerneşir güneş
Seher gözün ovur dagların dalında

Işık kervanının çovuşuyam men
Çekil kaşşırımdan karanlık çekil !
Felek bayrak açıp başım üstünde
Geödisen göçenler vaht o vaht dèyil

Besdir yalkızladın kesdin önümü
Yolumu yarganlar koyular kazdın
Yeter uzun iller uzun zamanlar.
Ayrılık hükmünü adıma yazdın

Sagın gaze bimden yolumu tutma
Kardaş arhalıyam kardaş gömekli !
Bu kardaş yerimde bir ner finhırır,
Kaflan salabetli, aslan ürekli.

813

Güneş yumrugunu tutup arhama,
Ovucunda milyonşar, malmas cida var
İşaret eylesem kaşın terpetse
Kara seyvanıva ad vurar yahar

Çaylar kecid vèrin, daglar yol vèrin
Müjde getirmişem size bahardan
Aşk ğam sazıvı çal daşa sındır,

Sene peyganım var, sevgili yardan

Dagıvı görmeyim Rüstem kardaşım
Dar günde garibe dadıma durdun
Meni garib içre elimden uzak
Dili bağılı gördün halımı sordun

Bir ömür derdimi gizli sahladım
Odlandım alovum özümü yahdı
Oduma su sepin olmadı birce
Gözlerimin yaşı içime ahdı
814

Hükimsiz, kaygısız dova dermansız,
Simledi sümüye işledi yaram,
Üzüme bağlandı bütün kapılar
Özümden al uzudum kesildi çarem.

Çahlar başım üste gelip soruşdu.
Lakin ahvalimi soran olmöadı
Derdimi yolumu görenler oldu
Ancak yanıhmadı gözü dölmedi.

Ne bilim lazımı mülahazeler
Fakat korjutmadı seni kardaşım
Elimin emeyi halalın olsun
Bahdım geyretine ucaldı başım

Açdım göz önüne gam kitabımı
Ohudun derdimi sen varak – varak
Tanıdın nağmemi üreyimn keder
Mihriban gözlerin parıldayarak.
815

Üreyi yanan tabip üreklerek
Gövéreldim gözümnden seller atlandı
Yaşımın fermanı duvaca getdi

Kayalar şomlandı daglar ıslandı

Ürekle dinledin kardaş ğamını,
Ürekden bağlandın ğama kedere,
Açıldın, gövèeldin abdala döndün
Çar çektin çar saldın bütün ellere

Dilimi agzımı bağılı görende
Mene ağız oldun, mene dil oldun
Bu derdli şairin derdin demeye
Dil açdın sevdalı bir bülbül oldun

Senden kanad tapdı şerim elhamım
Ahdı hayalimin kaynar çeşmesi
Silendi seninle bogulmuş sesim
Yahıldı kalbimin ahı nalesi
816

Eller haber tapdı halımdan benim
Bir daha derdimiz dillere düşdü.
Kalemler zahmeler cevıana geldi.
Nagmeler düşdü tellere düşdü.

Ürek nalelerim ürek sözlerim
Titre tedi onlarca şair üreyin
Karalmış odumuz közerdi yène
Kızdırdı halkımın ârzü çölmeyin

Ana sürü kimin şirin nagöeler
Fıskırıp her yandan üstüme ahdı
Serin dan yelleri üstüme esdi
Yène yatmış bahtım sermedi kalhdı

Menim Süleyman'ım benim rahimim.
Kabili'im Medine'm balaşım benim
Kimlerim kimler birde kimlerim

Tofikim Bahtiyar kardaşım benim

817

Ses vèri sesime dogma bakıdan
Coşdu kanlarımız hezirimiz tek
Açdı kurşagını köyneyin cırdı
Şah dağı Serhed'i yaralı görcek

Kabilim gösterdi kabilliyyetin
Derdimden derdinden yandı alışdı
Şirin nagmesi ile şirin sözü ile
Neler pıçıldandı neler danışdı

Temiz ârzûsu ile niyeti ile o
Kardaş harayına Tebriz'e geldi
Buşānlı fikirleşerek
Bir gözde agladı bir gözde güldü

Rahimim yagdırdı rahmet yagışın
Suwardı aşkımın bogcasın bağın
Göy tek görüldadı şimşek tek çahdı
Yandırdı kalbimin umud çırarın

818

Bu nāmerd zamanla kor oğlu kimi
Kardaş deye deye meydana geldi
Işığa vuruldu pervaneler tek
Başından geçdi neye merdane geldi

Nagmeler mülkümün Süleyman şahı
Balını haşmetden arşe ucatdı
Odlar ölkesinin o halk şairi
Sehend'in şaninde nagmeler yaratdı

Ebedi çırpının el deye vuran
Ürekler, ürekler, ılık ürekler

Gül açsın bar vërsin hasule dolsun
Veþene baglanan temiz dilekler !

Savalan ürekli, Sehend direkli
Ârzusu amali dileyi veþen
Elimin gül oğlu veþen şairi
Şerinin nefsi üreyi veþen
819

Azer oğlu benim gönül sırdaşım
Sarındı yarasın çekdi kopartdı
Kalbimin kamanın dillendirirken
Fahre bah samede meni ohşattı

Derin yarası ile sönmez udu ile
Kardaşım Tofik de yandı alışdı
Veþende veþensiz kalan kardaşım
Mene neler dedi neler danışdı

Yurdumun elimin namuslu kızı
Medine benim o vefalı bahım
Veþen hasretinden hicran gamından
Mihriban üreyi yaralı bacım

Eşitdi sesimi agladı güldü
Bulud tek tutuldu deniz tek daşdı
Yaşar nagmesi ile yaşar hissi ile
Yène de Tebriz den söz şöþbet açdı
820

Dinledim bahımı göz yaşlarımla
Hasretten ciyerim yandı alışdı
Bagrım baş kesik bir kuşa döndü
Sayuldu, utuldu şişe tahıldı

Hayalim şarden kanad bağladı
Men de uçup getdim tozlu Tebriz'e

Şebli kendinden boylanıp bahdım
Kıfıllı dudagı sözlü Tebriz'e

Yene yaşlı gördüm ana şehri
Şafaklar kanlı idi üstünde yene
Tüstüye batmışdı eynalı dagı
Kara çekilmişdi erk-in üsütne

Semirsiz – semirsiz murguleyirdin
O serhoş geceli gündüz o şehr
Bomboz bozarmışdı zag – zag esirdi
O isti ürekli gül üzlü şehr
821

Solmuşdu Basmincin bādām bağları
Sarı gül açmışdı gılanar alça
Gezirandan çayal sular kanlıdır
Bir lale yoh idi lale olunca

Girdim şehrimde garibler kimi
Tanıyıp karşıma çıhan olmadı
Gezdim kuçe – kuçe ev – ev dolandım
Dönüp bir üzüme bahar olmadı

Baş alıp vefatından kaçıp getmişdi
Bütün tanıdığım dostlar tanışlar
Bülbül uçarında gül budagında
Tikan gördüm bir de susmuş baykuşlar

Şehrim boyundagım şelesini
Çinimde gezdirdimn ter töke – töke
Birce ne gezirsen ne dolanırsan
Deye soruşmadı halimi kimse
822

Ahtardım Şehriyar kapısın döydüm
Kimdi ? sesin bele işitmedim men

Dediler neler karşıp işi
İnanma özünü görebilesen

Başıma dar oldu dogma şehrim
Tutuldum höykürdüm figara geldim
Nene de üz koydum daglara daşa
Savalana geldim mugana geldim

Yaşıl döşemesen yıhmışdı çöller
Kurumuşdu yorgun gözlü bulaklar
Yorgun şelaleler sesden düşmüşdü
Susup lal olmuşdu sözlü bulaklar

Daglar duman idi ufk gözünmez
Dörd bir yandı ancak kurd olaşırdı
Azıp itirdi yolcular yolun
Kimi büdreyirdi kimi şaşırdı
823

Nanlar kuruyup yovşan olmuşdu
Tir – tir titreyirdi soyukdan kollar
Oyulup uçurum yorgan olmuşdu
Zirvelere geden cıgırlar yolar

Eletler yaylakdan göçüp getmişti
Burda da odlar sönüp ocak kalmışdı
Agaclar kesilip odun olmuşdu
Yerde neçe kuru budak kalmışdı

Dumanlar içinde gözden itmişti
Başı savalanın Sehend'in
Ag kürkün başına çekip yatmışdı
Deresi tepesi daşı Serhed'in

Yène başı lövlü körlü gubari
Keslerden nakese penah getirdim

Semalar başına daş olan kuş tek

Kayıtdım kafese penah getirdim

824

Ömürlük zindanmış benim talim

Karadan karaymış alnımın yazısı

Dünyâda menden de yazığı olar mı ?

Ârzusu – dilinde danışmak ârzusu

Eger ah yerine sinemden od çılsa

Eger bir od olsa yandırsam alemi

Yer – göy dünyânı insânı kargasam

Kardaşım kınama – kınama meni

Dağakklar Firovunlar Hitlerler dünyâda

Nielse – nielse, nielse, nielse

Açkılan târîhi varakla bah gilan

Dilinde danışma demedi bir kese

Ovçular ovlardı kuşları odlayıp

Tükünü dagıdıp içseler kanımdan

Ördeye karga tek karılda demezler

Heç zaman, heç zaman, heç zaman, heç zaman

825

Yurdumu elimi dustaga salanlar

Söylesin men daşam torpağam ah neyem

Koymurlar sözümü anam dilimde

Söyleyem, söyleyem, söyleyem, söyleyem

Bu derdden bu felaketden

Ėam zinhara geldi, keder höküdü

Ürek ateşinden, ürek odundan

Sehend'in agızından alov püskürdü

Bir asrın feryadı dadı seslendi

Her kışkırığında her harayında

Hayına toplanan kardaşlarım da
Sesime ses vèrdi Bahtiyar'ım da

Derdimi dinlerken karadaş dilinden
Gülüşünü itirmiş gözlerim güldü
Derd anlayan tapdım derd bilen tapdım
Sinemden ele bil dag götürüldü
826

Bahtur başıma bahtiyar oldum
Mene nagme geldi Bahtiyar'ımdan
Vakıf yaraşıklı vurgun simali
El nagmekarımdan iftiharımdan

İyiledim ıtırılı kardaş nefesin
Könlüm szöler ile kucaklaşarak
Dinledi elimin yurdumun sesi
Nagme bir nagmeye ac kalan kulak

Yaran neşterlendi derdim deşildi
Urayım telleri figana geldi
Buludlar tokkuşdu ıldırım çahdı
Od – oda itişdi alüv yükseldi

Koy olsun derd ehli derdden çekilmez
Arımış demirin ne bakı gözden
Demişler : Derd eskin yaraşıgıdır
Ürek yanmayınca yaş çıhmaz gözden
827

Men od yaranmışam sudan bezaram
Odu yelleyin ürek yoldaşım
Mene tuhfe vèrsin bir (tunkal) od vère
Yoh su istemirem vèrme kardaşım

Od – oda çatmasa kardaşım hardan
Alovlar yükselip, ışık saçacak _

Bulud tokuşmasa şimşek çahmasa
Karanlıkda kimler yolun tapacak ?

Haray çek haray okman kardeşim
Derdimi derdivi yahşı tapmısan
Tanıdak dünyāya bu derdi ancak
Derd tanınsa olur çaresi asan

Nece ki bagırıp aglamamışam ? !
Kışkırmaktan sesim tutulup bahsan
Çağırsam sesime al – üzü kanlı
Yüz şehid ses vèrer her bir mezārdan
828

Şairim çoğ güzel söyledin derdimi
Elivi düz koydun yaramın üstüne
Kardaşım gel idi düşünmek düşünmek
Derdimin devası nedir ne ?

Müşgülü tapşırak agilli başlara
Dişlensin dudaklar, kırışsın alınlar
Şübhesiz dünyāda her derde çara var
Kapalı kapılar çalınsa açılır

Şairsen, şairem kökleyek sazları
Veţen-in borcunu ödeyek, ödeyek
Haqq sözde eser var haqqda ekser var
Haqq deyek, düz deyek, yüz deyek, min deyek

Derdimiz, nagmesiz, nagmemiz, derdimiz
Dinlesin halık bizi dinleyek halıkı biz
Düşünsün duyuhşun şehrimiz, kendimiz
Tekanı yaradak özümüz özümüz

829
Biz veţen – biz halkımız deyir

Tanıdık ellere men seni sen meni
Dalgalar kimimiz fırtına şartemiz
Berk tutak sekanı kaldırak yelkeni

Eleyek helhele kovzuyak velule
Şafaklar bayragın el olsun dayagım
Yapışak al – ele kopsada zelzele
Büdremez ayagın, бүdremez ayagım

Gücümüz el gücü el gücü sel gücü
Elimiz halık eli kolumuz halık kolu
Arhamız insānlık, yüzü ag alın – açık
Yolumuz elin açdığı haqq yolu

Başın uca olsun Rüstem kardaş
Veţen kasdısen, bugün bizesen
Men yazdım târîhde yazacak bunu,
Namuslu olgunun unutmaz veţen !

830

Şairin tehfesi nagmedir, sözdür,
Ürek sözlerimi armagan yapar
Dayaksız olmasada esersiz dēyil
En büyük şuleler bir kürdan kahlar

Şen gelip şen gelesen
Sag ve esen gelesen
Yolların açık olsun
Hemîşe sen gelesen

Bakı'dan gül der mene
Sal suya gönder mene
Sadlık gönderer nemesen
Gönder ğam – keder mene

Derdimiz kalah – kalah
Ayak kabar yol uzak
Yadıva men düşende
Geceler ulduza bah

831

Daglar dayagın olsun
Güneş ıragın olsun
Açılsın bağı yollar
Sehend kanagın olsun

1368 – Naci İl – Tahran

832

ELİMİN DAYAĞI YURDUMUN FEHRİ(16)

Heyder müellime

Üstadım Vurgun'dan söz dinleyerek
Koy bele başlayım şe'rimi nolar,
O dahı sanatkar söylediyi tek
"Men cocuk dêyilem, heyli yaşım var".

Ömrümde çoğ isti-soyuklar görüb,
Başımda bostanlar ekilen heyat,
Çetinlikler menlen bacaramamayıb,
Yolumu kesemmez kara zülumat.

Her ağır dehşete men öz-özüme
Meslekdaş, veţendaş deyiben geldim.
Ürek sandığını açmak çün siz'i
Sefer yarağanı geyiben geldim.

833

Dağlar boyda ağır derdi özümden
Tebriz'den Bakı'ya daşıdım, ancak
Kimseye açmadım, ağız dözümden

Helelik lazımdır geri kaytarmak

Tale'den gileyli olmayam gerek,
Ellerimi gördüm, gözlerim aydın!
Nasibim olmadı, ancak ne etmek?!
İstedim bakı'da sen de olaydın.

Hamıdan dinlerken vasfını sen'in,
Heyif ki, görüşmek kısmet olmadı.
Bisütunlar çapdım men Ferhad tekin,
Ancak ki, su gelib arxa dolmadı.

Men isterdim doğma bir kardaş kimi
Oturub, eyleşib - danışam senlen,
Bir meslekdaş kimi, bir yoldaş kimi
Söz-söhbət açaydım ana vətənden
834

Senin Hüseyn'le dogma Bakı'da
Dayana bilmedim kaçdım da geldim
Yaman mensiz kaldı o 'aziz yuva
Kol – kanad açıban uçtum da geldim

Demişler kara baht daga çıxarsa
Güneşde gizlenir, dag duman olar
Mesel çün çağlayan denize vursa
Yayı günü isti su buzlanıp donar

Kardaşım görüşmek olmadı kısmet
Ne qadar çırpındı üreklerimiz
Ne bilim nasibim bele imiş elbet
Garibe talade yaranmışık biz

Sene can sağlığı arzūlayarak
Eminem ki bir gün görüşəveyik
İnsan istedigini tapacak ancak

Ürekler görüşesun koyak helelik

835

Ancak vahtın olsa Sehend'i dinle

Elinin sesidir, Sehend'ın sesi

Bacarsan bu solgun gülleri iyle

Veþen nefesidir, veþen nefesidir

Bugün milletimiz dayagı sensin

Elimin çöreyi halalin olsun !

Dünyâlar durdukça esen durasen !

Sene göz tikmiştir bütün veþenin

ELÇİ GÖYERÇİNİM RÜSTEM MUALLİME

Dinledim sesivi kardaşım Rüstem

Gelirsen, sen gelen yollara kurban

O büyük köksünde çağlayan her dem

Aşke mehebbete ıklara kurban

Rüstemligi senden öğrenip men de

Yèddi hanlar basıp geçip gelmişem

836

Bu yalançı kara dövran içinde

Ancak seni sevip seçip gelmişem

Elimin yurdumun namuslu ogluy

Seni göreceyim gözlerim edin

Şer asmalarımla bezedim yolu

Ulduzlara esdim kaş ohlayaydın

Seni buludlar üste eserken yel tek

Men de hayalimde senle uçuram

Kardaşlık adını unudam gerek

Eger göylerde de seni tek koysam

Senle, sen ileyem, her lahza her an

Sen gelince gözde uymayacağam
Yatmaram bu gece yatmaram inan
Sen uyak iken men de senle uyağam

Hörmətli bir konak gilen zamanda
Adətdir yoluna asarlar bayrak

837

Asmaga bayragım yohumsa nolar
Ürek bayragım var menimde ancak

Saat kırh beş dakika bize işleyip.
Kırh beş dakika sonra uçacaksan sen
Gönlümde bi htur başıva deyip
İsterdim Bakı'da oladım senle

Bakı'da olaydım kucaklaşaydım
O ayrı düşdügüm dogma elimden
Eyleşip, paylaşip, dogmalaşaydım
‘aziz torpagımlan, azad dilimden

Baş sındırar artık tamah demişler
Bakimla, gencelme, helelik sen ol
838

Hele sen Azərbaycansan mene her sefer
Vətənim boynuva gel dolayım kol !

Beli her namuslu igid vətəndir,
Kaumdur, kardaşdır, eldir oymakdır,
Ayrılıkda bir gül bagdır güneşdir
İnamdır, dayakdır, yurddur, torpakdır

Rüstəm ana vətən unutmaz seni
Həqqını dananlar utana yekin
Ger movi göylərə o dag sineni

Ey ürek görpüsü, elçi göyerçin

Men bunu yazarken öz uçdun sen de
Şair hayalında gör ne kuvvet var !
Sat ikini kırk dakike geçende
Gördüm ki Bakı'dan yeyyare kalhır

İnan telepatik kutliyem men
Bilirem indi sen ne halda varsan

839

Kardaşım aç senin gönlündeyim men
Teyyare bir uça sen yüz uçursan

Saata bahırsan hey telesirsen
Dakikeler sene il geçir yekin
Telesme indi de senünleyim men
Yanında eyleşen yoldaşdan disgin

Bah men de senle ğam, dincel tuhtalaş
Yolumuz çoğda çoğ dèyildir uzak
Teyyaremiz yeyin uçsada, yovaş
Birlikde maksude çatarık ancak

Rahat ol başıvı daya ustula
Zamanın durmasın unudak biraz
Usta teyyareci beledir yola
Öz mesöliyetin heç vaht unutmaz

Hele bir saatdan azdır yoldayık
Dakikeler il geçir il geçir ancak
840

Yuhumuz aparmır ayıgık ayık
İstesen gel yollaner divan koyak

Süleyman muallim söyle necedir ?

Türkiye'ye gedip Bahdiyar haçan
Rahim ne haldadır, hudu neyleyir ?
Söyle heç haberin var kor çaylıdan

Nebi Haziri ile görüşmesem de
Nakı'ya dönerken öpüş onunla
Ona derin – derin hörmət var men de
Kocakalaş koluvı boynuna dola !

Nuraldin neyleyir Covid necedir ?
Abbas zamanuvdan haberin var mı ?
Sahiye nazırı Celal ne edir ?
Gören Ali Tude nece yaşar mı ?

Danış mene Resul Rıza necedir ?
Yeni şerimiz bayrakdarından
841
Azeri şerimiz yükselmededir !
O, bunu düşünmüş genç yaşlarda

Kabil sarullı bir daha kim, kim
Yüzmin, min mindir şairlerimiz
Hamısı ile vurur minem üreyim
İtirmemeliyik varlığımızı

Fikret'in kökledir sazımı yene
Üreklerde yene şor koparır mı ?
Kalan vətəndaşlar necedir söyle
Bütün dost – aşına sag – esen kalır mı ?

Rüstem bunlar şer deyil şöhbətdir
Ancak ki maksudım haber tutmaktır
Şer bediilik hılafeti var
Nazm ise az – çox şere dayaktır

Danışdım soruşdum şer yazmadım

Vahtında şerde yazaram olsun

842

Elim yurdum yuvam dilim herzadım

Nagmemle serhadler pozular olsun

Heleleik Bulud'am yalnız aqlaram

Daş ürekleri de yahıla daglaram

Bir gün de herze çönüp çağlaram

Onda size gül destesi baglaram

Kol kanadın felek kırıp sındıran

Bu tanısında bir gül yaprak koymayan

Gördüyün sevdigin Sehed'em inan

Ancak elden yere bayrak koymayan

Yüz fayız emin ol emin ol emin

Kardaşım yoldaşım Rüstem Muallım

Yoluvı açaram açaram bir gün

Can senin can elim ana veşenim

ALİ AKAKURÇAYLI – YA

İnsanlığı tahkir eden alçakalığı yih ez

Balle yaşamak yerde sürüklenmeye dimez

Üç saattir gece yarından geçip

Elimde kalemim karşımda defter

Mektubum bitmeden yatmayacağam

Gözlerim tökülüp çıhsada eger

Bu günler güzlerim ağzıya gelip

Ohuya bilmirem yaza bilmirem

Karanlığa 'âdet edenden beri

Çamaşır, ışık bağa bilmirem

Bu günler "edebiyâtdı" elime çatdı

Yoldaşımdan oğumasın diledim
“Fillerde ağlayır” adlı şi‘ir vardı
Dèdi Korçaylıdan oğu söyledim

Oğudu şe‘rivi arkadaşım mene
Oğudu koca dèdi – gözü ve dönüm
844

Qoy durum dolan dönüm başuva
Şerivi özi ve sözve dönüm

Oğudu şe‘rivi men kulağ astım
Büküldüm açıldım ne hale kaldım
Ağlar gören kimi şahin gözivi
Ucalasan kardaş, men ki ucaldım

Seni ağlar gördüm könlüm sevinde
Kardaş ağlar gören seviner
Beli, ağlamak var gülmekden yénidir
Bu ma‘nāsı ancak az ādām biler

Demişler derd ehlin tanır
Bilirem kimlerdir ağladır seni
Derdivi duyuram seni ağladan
Çohdandı çohdandı ağladır meni

Beli, güvendiğim uca dağlar
Tekce kar yağmayıp doluda yağıp

845
‘Ömrümün meýveli güllü bağında
Ne bir yarpağ kalıp ne peyta kalıp

Yaz, yazağ arkadaşım elive dönüm
Yazağ koy bilsin “o” alçağ yaramaz
Bilsin rezaletin duyuram men de

Bilsin ki haqqikat serhad tanımaz

SEHEND'DEN HAMZA OGLUNA

Bu şe'r dağsitanın büyük şā'iri Resul Hamza İran'a gelende, ona
Hiṭaba unutulmaz şā'irimiz merhum Sehend tarafinde dēyilmişdi
Sehend ve şe'rinde faşiset ve halk düşmeni olan Pehlevi rejiminin
Yarattığı hafekanı gözel ve bedii' bir dille tersim etmiştir

Hoş gelipsen

Qafqaz zirvelerinin qartalı

Şamil duruşlu

Her seher

Güneşin ekre tellerile

846

Qucaklaşan sıldırımların

Ceyran bahışlı

Dağ çiçek nefesli

Düşünmek,

Düşünürem

Düşünmirem

Sanki isteyirem düşünem,

Düşünmirem duygularım qol budaktır

Düşünmemirem

Bilirsen

Düşünmek yasaqtır

Ne edim

Hara gëdim

Yer üzü buzlu qardı

Sehend'in

Göy kanariye¹

847

Qoy şişe taqılım

Qoyanım yaqılım

Odumdan aluv qalqa

Görenler göre baqa

¹ çengel

Çızrantımı¹ eşideler belke
Eşidip düşüneler belke
İnsân yahırlar
Ne yoldaş kalıp ne kemek
Tekem, tek
Yahılarken faķaķ ‘ıtrını saķabilen
Yarpaklarını şaķda vurmuş
Yuşanı²
Ancaķ dēye bilirem
‘ ‘ azizim
Nağme daşım
Hoş gelmisen
Uzan nağmeli
848
Maral ğamzeli
Şe‘ r tanrı sensen “resuli”
Resul hemze oğlu
Vurgun meħebbet ile
Şehriyar haşmetiyle
Koroğlu babamın
Kız atı ile seni karşıladım
Korķut dedemin ķopuzunda boyunu çalardım
Eger
Helelik
Men
Dört çörem¹
Divārdı
Divārlar ķaf dağı
Bayırda köpek var
Gözleri ķan çanağı
Kapılar bağlanıp

¹ yanan et sesi

² rişe gel kuhi veya çöl uti

¹ etrafım

849

Hendeke su bağlanıp

Ne ulduz var

Ne ay

Haray haray

(ğafilden bir ses)

Bağırır

İMÂM SELÂM

Ey qara nlıq gèce de çalı‘ olan bedr temâm

Şeref‘ ilm ve ‘amel eşca‘ âyât-ı ‘izâm

Âyet ele bi - haqq, püşt ve penâh İslam

Ey yazık kütlelerin rehberi, eyşânlıimâm

Ey Ali’nin halef oğlu sene minlerce selam

Sene rûh ele adın vèrdi şehid olmuş atan

Nefes haqdandı haqîkatde de “rûh ele” san

Ey qara qalblere aydın inâm nuru saçan

Sene şayandı doğurdanda bu şevket bu maqâm

Ey, yazık kütlelerin rehberi, eyşânlıimâm

850

Sen élin kıranlar ağızında qalan haqq sözüsen

Sen qara nlıqlara da haqqı gören haqq gözüsen

Haqq kulu haqq eli haqq çarcısı haqqın özüsen

Haqq gücü ile vuruşanmazdı bu irenc nizâm

Ey ‘Ali’nin halef oğlu minlerce selâm

Sen şehâmetde ‘Ali haıresin deyir çiletidin

Dağ tekin sine girip haqq ilmin yükseltdin

Zulm, dağ olsada dartıp temelin titretdin

Cevri ‘udvânla tikilmişdi getirtmezdi devam

Ey yazık kütlelerin rehberi, eyşânlıimâm

Seni qorıutmadı Nemrûdların tanki topı

Kıraram öldürer mi, boy boylaması forsu guyi
Dibde başlandı yaman bedlerinin kop ha kopı
‘Aşrın İbrāhim’i sen, sındı elinle aşnām
Ey Ali’nin halef oğlu sene minlerce selām

‘Aşr-ı Firavun yēne Mūsā kimi ‘iṣyān eyledün
Zulme zālamlere karşı vuruş i‘lān eyledün

851

Ah nēce gāşibi serkeşte devran eyledün
Merhabā ! hōrmete şāyāndı bu himmet bu merām
Ey yazık kütlelerin rehberi, eyşānlıimām

Doğrudur kan ahıdıp ölkemizi al boyadı
‘İrzı – imānı ezip, şerveti, yurdu taladı
Līk tārīhde Yezīd ile qarīn oldu adı
Yaḥşi – pisden kalacak dünyāda yalnız bir nām
Ey ‘Ali’nin halef oğlu sene minlerce selām

Çeşme – çeşme yaralardan helede kanlar ahır
Aç müselsellerin ağzından alovdır ki şahır
Kahramānlar dōşüne gül yerine gülle taḥır
Buna söylerler inanmak, buna söylerler inām
Ey yazık kütlelerin rehberi, eyşānlıimām

Haḫḫı kanmazlara bunlar hamı efsāne gelir
Bellidir yolsuza imān sözü bī - gāne gelir

852

‘Ömürü¹ kanmaz ne hūsule ‘Ali meydāne gelir
Cān atır yanmağa pervāne ne ‘aşkıyle müdām
“Bu turāb” ın halef oğlu sene minrce selām

Sen inandın buna ki haḫḫın eli ḫalkledir
Haḫḫı anmak tanımak ḫalka dayanmak bëledir

¹ ‘amr-u bin abdud dāsītānına işāre

El gücü haqq gücü ne sël gücü ne zelzeledir,
Bu haqqîkâtle yakîn karşı duranmaz evhâm
Ey yazık kütlelerin rehberi, eyşânluimâm

Sende “Mevlâ” tek inanmak kâni, imân kânisan
Sözlerün haqq sözü ‘aşrın “danışan kurâni” san
Haqqâ cân kurbân eden neslimizin vicdânısan
Haqq sözü, vahîdi ne vesvese, ne sihr kelam
Ey yazık kütlelerin rehberi, eyşânluimâm

Sen elin arhasısan elden ayırmaz seni Haqq
Yahdığın tunkalı yel esse, daha yandıracak
853

Sen güneşsen ışıkın ‘aşrı ışıklandıracak
Mükib fecri faqat görmeyiri ehl-i menâm
Ey yazık kütlelerin rehberi, eyşânluimâm

Elivi günde zaferler öpecek haqqdı yolun
Gücüvi elden alıpsan odu sınımazdı kulun
Ehl-i imân dile isterse sağun yaki solun
Haqq mücâhidlerinin qadrini bil, kıl ikrâm
Ey Ali’nin halef oğlu sene minlerce selâm

Koymayaq cergemize yol tapalar “Mu‘âviye” ler
Ehl-i imâne gerekmez yova söz söyleyeler
Şühedâya ne revâdır ki münâfîk dèyeler ?
Ölümü karşılamaz olmasa bir kesede inam
Ey yazık kütlelerin rehberi, eyşânluimâm

Bu ribâhâr “hâcı” lar qā’il-i Qurân ola ? ! hey
Muhtekerde ne bilim zerece imân ola ? ! hey
Habslerde çürüyen hain İran ola ? ! hey
Uz danasın suvaranlar yola düşmendi tamam
Ey ‘Ali’nin halef oğlu sene minlerce selâm

Tabşırak şeytānlara sağ sol sözünü
 İttiḥād eyle uḥuvvetle çıhardağ gözünü
 Koy şeyātīn öz eliyle vèrsin övzünü
 Bürüsün her tarafı şöhret-i ‘adl -i İslām
 Ey yazık kütlelerin rehberi, ey şānlı imām

Mende Ḥaqq ‘aşığıyem sevgilimin hayrānıyam
 Genç yaşımdan bu merāretli yolun kervānıyam
 Kısmet olsa vètenimin koca bir kurbānıyam
 Èle ḥaqqımda du‘ā belkè bu āmāle çatam
 Ey ‘Ali’nin ḥalef oğlu sene minlerce selām

Men “Sehend’em” egilinmez ya da tūfānlı başım
 Èl bilir ḥaqqlı dōyüşlerde kècip çoḡlu yaşıım
 Öyürem men seni, ey dönmezin ey cebhedaşıım
 Ey ‘Ali’nin ḥalef oğlu sene minlerce selām
 Ey yazık kütlelerin rehberi, eyşānlı imām

SONUÇ

Türkçenin yazılı ürünlerle takip edilebilen VII. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar olan dönemine Eski Türkçe denir. Bu dönem Türkçesinin özellikleri Göktürk, Uygur ve Karahanlı metinlerinde görülmektedir.

Türkler, XI. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'ya göç etmeye başlamışlar. Bu göçler sonucunda Türkler XIII. yüzyılda batıda Anadolu'ya, kuzeyde Karadeniz'in kuzey ve batısına kadar yayılmışlardır. Türkçe yayıldığı bölgelere göre Kuzey-Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Batı Türkçesinde de zamanla iki kol meydana gelmiştir.

Bunlardan biri olan Azeri ve Doğu Anadolu sahası, tarihi seyir içinde Kıpçak, Moğol tesirinde kalarak şive bakımından diğer ikinci kolu teşkil eden Osmanlı Türkçesinden çok küçük farklılıklarla ayrılmıştır.

1813 Gülistan ve 1828 Türkmençay Antlaşmaları ile Azerbaycan ikiye bölünmüş ve Azerbaycan'ın güneyi İran hakimiyetinde kalmıştır. Yirminci yüzyılın sonlarına doğru İran hakimiyetindeki Azerbaycan Türkleri; Eski Anadolu Türkçesi, Moğolca, Arapça ve Farsça unsurlarla örülü ana dillerinde eserler vermişlerdir. Bu eserlerden biri olan “*Sehend'in Eserleri*” isimli iki ciltlik yapıt, Türkiye Türkçesi esas alınarak ses ve şekil yapısı bakımından incelenmiştir.

Bu incelemenin sonunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Ses Bilgisi:

- 1- Metinde Azeri Türkçesinin karakteristik özelliği kapalı “ë” örnekleri bolca görülmektedir.
- 2- Nazal n (ŋ) ünsüzünün eserlerde görülmemesi n'ye ve v'ye dönüşmesi dikkat çeken bir husustur.
- 3- Kalın sıralı bazı kelimelerde kelime başındaki #y ünsüzünün düşmesiyle birlikte, bu ünsüzden sonra gelen ünlünün inceldiği görülmüştür.
- 4- Kelime başında #t~#d değişimi daha çok d'li şekiller yönündedir. Bazı d'li sözcükler t'leşirken ; t'li bazı sözcükler de d'lidir (duz, tüştü, dırnak).
- 5- Kelime başında #k ve kelime sonunda k# ünsüzünün korunduğu, k ünsüzüyle biten kalın sıralı kelimelere kalın ünlü ile başlayan ekler getirildiğinde k>ğ değişimi tespit edilmiştir.
- 6- Birçok kelime başındaki #k ve sonundaki k# ünsüzünün korunduğu; k# ünsüzüyle biten ince sıralı kelimelere ince ünlü ile başlayan ekler getirildiğinde k>g değişimi görülmüştür.
- 7- İncelediğimiz metinde k>g>y değişimi, t~d değişimi, b>m değişimi çokça görülen ses

olaylarındandır.

8- $\text{ğ} > \text{h}$ değişimi daha çok kök ünlüsü ğ 'lı olan fiillerde görülür.

9- $\text{g} > \text{k}$ değişiminde daha çok Eski Türkçedeki (ET) asılları korunmuştur.

10- Yer değiştirme, ikizleşme, ünsüz benzeşmesi ve ünlü düşmeleri gibi ses olayları yaygın olarak görülmektedir.

Şekil Bilgisi:

1- Metinde tespit edilen isimden isim yapma ekleri; $+\text{II}_4\text{K}_4$, $+\text{II}_4$, $+\text{çI}_4$, $+\text{cI}_4\text{K}_4$, $+\text{lağ}$, $+\text{sI}_4\text{Z}$, $+\text{dağ}$, $+\text{cığaz}$, $+\text{z}$, $+\text{An}$, $+\text{cI}_4$, $+\text{id}$, $+\text{CA}$, $+\text{tI}$, $+\text{sul}$ ekleridir. Bu ekler içerisinde en yaygın kullanılanları $+\text{II}_4\text{K}_4$, $+\text{cI}_4\text{K}_4$, $+\text{II}_4$, $+\text{sI}_4\text{Z}$, $+\text{çI}_4$ ekleridir.

2- Metinde tespit edilen isimden fiil yapma ekleri; $+\text{IA(n)-}$, $+\text{Al-}$, $+\text{l-}$, $+\text{a-}$, $+\text{Ar-}$, $+\text{da-}$, $+\text{kır-}$, $+\text{sA-}$ ekleridir. Bu ekler içerisinde en yaygın kullanılanı $+\text{IA(n)-}$ ekidir.

3- Metinde tespit edilen fiilden isim yapma eklerinden fiilimsi ekleri içinde isim fiil ekleri olarak $-\text{mAK}_4$, $-\text{mA}$, $-\text{I}_4\text{ş}$, $-\text{ş}$ kullanılmıştır. Sıfat fiil ekleri olarak $-\text{An}$, $-\text{Ar}$, $-\text{mAz}$, $-\text{dI}_4\text{K}_4$, $-\text{mI}_4\text{ş}$, $-\text{AcAk}$, $-\text{mAlI}$ ekleri kullanılmıştır. Gelecek zaman fonksiyonundaki $-\text{AsI}_2$ sıfat fiil ekinin örneklerine rastlanmadığından alınmamıştır. Zarf fiil ekleri olarak $-\text{I}_4\text{p}$, $-\text{I}_4\text{bAn}$, $-\text{I}_4\text{ncA}$, $-\text{mAdAn}$, $-\text{AndA}$, $-\text{dI}_4\text{K}_4\text{cA}$ $-\text{arağ}$, $-\text{erek}$, $-\text{Ar} \dots -\text{mAz}$, $-\text{ken}$ ekleri kullanılmıştır. Ayrıca metinde fiilden isim yapan diğer ekler de şunlardır: $-\text{AK}_4$ $-\text{I}_4\text{K}_4$, $-\text{I}_4\text{m}$, $-\text{K}_3$, $-\text{ğu}$, $-\text{gi}$, $-\text{GAn}$, $-\text{K}_2\text{I}_4\text{n}$, $-\text{ıcı}$, $-\text{ucu}$, $-\text{I}_4$, $-\text{ıntı}$, $-\text{t}$, $-\text{sağ}$, $-\text{bağ}$, $-\text{ce}$.

4- Metinde tespit edilen fiilden fiil yapım eklerinden geçişli-ettirgenlik ekleri olarak $-\text{dI}_4\text{r-}$, $-\text{I}_4\text{r-}$, $-\text{t-}$ ekleri, edilgenlik ekleri $-\text{I}_2\text{n-}$, $-\text{I}_2\text{l-}$, dönüşlülük ekleri $-\text{I}_4\text{n-}$, $-\text{I}_2\text{l-}$, işteşlik eki $-\text{I}_4\text{ş-}$, $-\text{ş-}$ ile diğer fiilden fiil yapım ekleri $-\text{mA-}$, $-\text{AlA-}$, $-\text{I}_4\text{Z-}$ görülmüştür.

5- Bildirme kipleri içinde görülen geçmiş zaman eki $-\text{dI}_4$; öğrenilen geçmiş zaman eki $-\text{mI}_4\text{ş}$ ile $-\text{updur}$ şekli birlikte metinde yer almıştır. Geniş zaman $-\text{Ar}$, $-\text{r}$ ekleri ile yapılmıştır. Şimdiki zaman için $-\text{I}_4\text{r}$, $-\text{r}$ ekleri kullanılmıştır.

6- Tasarlama kipleri şart için $-\text{sA}$; istek için $-\text{A}$, gereklilik için $-\text{mAlI}_2$ ekleri kullanılmış; ayrıca gereklilik için Eski Türkçede kullanılan “gerek” kelimesi ile gereklilik kipi anlamı sağlanmıştır.

7- Hal ekleri olarak bu çalışmada, ilgi hali eki $+\text{(n)I}_4\text{n}$ yükleme eki $+\text{I}_4$, $+\text{(n)I}_4$ ve $+\text{n}$ ekleri, yönelme hali eki $+\text{(y)A}$, bulunma hali eki $+\text{dA}$, ayrılma hali eki $+\text{dAn}$; eşitlik hali eki $+\text{cA}$ ve yön eki $+\text{ArI}_2$, $+\text{ra}$ şekilleri kullanılmıştır. Vasıta hali “ile” edatıyla yapılırken soru eki $-\text{mI}_4$ ile yapılmaktadır.

8- Öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, istek, şart kiplerinde hikâye bileşik çekimine; geniş zamanın olumlu ve olumsuz çekiminde şart bileşik çekimine; rivayet bileşik çekimine rastlanmıştır. Gerekliliğin hikâyesi, gelecek zamanın rivayeti ve isteğin rivayetinin örnekleri

bulunmamıştır.

9- Metinde I. Tekil Şahıs : -I₄m, -m, II. Tekil Şahıs : -I₄n,- I₄v, III. Tekil şahıs : -(s)I₄, I. Çoğul Şahıs : -I₄mI₄z, II. Çoğul Şahıs : -I₄nI₄z, III. Çoğul Şahıs : -IArI iyelik ekinin örnekleri görülmüştür.

Sehend'in nazmında çok sayıda Arapça ve Farsça kelime kullanılmıştır. Sehend, Dede Korkud hikâyelerini nazma çevirirken üslup ve olay örgüsü yönüyle hikâyelere bağlı kalmış olmasıyla birlikte “Başka Şiirler” adı altında toplanılan şiirlerinde çok sayıda alıntı sözcük kullanmıştır. Bu da ülkede Farsçanın hakimiyetinin bir sonucu olarak düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, Mehmet, **Azeri Edebiyatı Araştırmaları**, Dergah Yay., İstanbul, 1994.
- BALİYEV, Hesên, **Azerbaycan Dili**, Maarif Neşriyatı, Bakı, 1982.
- ÇAĞATAY, Saadet, **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay. Ankara, 1978.
- DAŞKIN, E. Hesenzade, **Ferheng-i Türki** (Sözlük), Tebriz, 1371.
- DEVELİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Doğu Ltd. Ş. Matbaası, Ankara, 1970.
- DİLÇİN, Cem (Haz.), **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara Üniversitesi Basımevi, TDK Yay., Ankara, 1983.
- EMRE, Ahmet Cevat, **Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri**, TDK Yay., İstanbul, 1949.
- ERGİN, Muharrem, **Azeri Türkçesi**, Ebru Yay., İstanbul, 1981.
- GECE, Mehmet K., **Güney Azerbaycan Ağızlarından Serap Ağzı**, GÜ, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1985.
- GÜLSEVİN, Gürer - Selma, **Türkçede Yapım Ekleri ve Kullanılışları**, Özmert Ofset Matbaacılık, Malatya, 1993.
- HACALOĞLU, Recep Albayrak, **Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.
- HEYET, Cavad, **Azerbaycan Edebiyatına Bir Bahış**, Yazıcı Neşriyatı, Bakı, 1993.
- KARAHAN, Leyla, **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, TDK. Yay., Ankara, 1996.
- ÖZKAN, Nevzat, **Türk Dünyası “Nüfus Sosyal Yapı Dil Edebiyatı”**, Geçit Yay., Kayseri 1997.

RESULZADE, Mehmed Emin, **İran Türkleri**, TDAV Yay. İstanbul 1993.

RÜSTEMOV, R. E., **Azerbaycan Dilinin Mugam Gurubu Şiveleri**, Bakı, 1955.

ŞİRELİYEV, M., **Azerbaycan Dialektologiyasının Esasları**, Bakı, 1968.

ZEYNALOV, F., **Türk Lehçelerinin Karşılaştırılmalı Dilbilgisi**, (çev. Yusuf GEDİKLİ), İstanbul, 1993.

FAYDALANILAN ESERLER

- AKPINAR, Yavuz, “**Bulut Karaçorlu Sehend ve Bazı Şiirleri**”, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, S 13, Erzurum, 1985.
- ALSANCAK, Filiz, **Azeri Türkçesi İle Türkiye Türkçesi Arasındaki Morfolojik ve Fonetik Farklar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990
- ALTAYLI, Seyfettin, **Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü**, Milli Eğitim Yay., Cilt I-II, İstanbul, 1994.
- CEMİLOĞLU, İsmet, **Azeri Türkçesinin Sentaks Bakımından Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırılması**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1984.
- ÇELİK, Muhittin, **Kaşgay Türkçesi**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay., Basılmamış Doktora Tezi, Malatya, 1997.
- ELDEMİR, Aysu, **A Study On Azerbaijani Syntax**, A Doctoral Thesis, Ankara, 1978.
- ERGİN, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yay., İstanbul, 1998.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, Sosyal Yay., İstanbul, 2004.
- GECE, Mehmet, **Serap Ağzı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1985.
- GÖKDAĞ, Bilgehan, **Salmas Ağzı**, Karam Yay., Çorum, 2006.
- GÜLENSOY, Tuncer, **Türkçe El Kitabı**, Akçay Yay., Ankara, 2005.
- HACALOĞLU, Recep Albayrak, **Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1992.
- KORKMAZ, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri**, TDK yay., Ankara, 2003.
- SAMEDOVA, Elza, **Türkiye Türkçesi ile Azeri Türkçesinin Karşılaştırmalı Morfolojisi**,

Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1999.

SARIKAYA, Mahmut, **Güney Azerbaycan Türkçesi**, Doktora Tezi, Kayseri, 1998.

SEHEND, Bulud Karaçorlu, **Sazımın Sözü I-II** (Basıma hazırlayan: Dursun YILDIRIM), TDK Yay., Ankara, 2002.

-----: **Kardaş Andı I-II** (Basıma hazırlayan: Dursun YILDIRIM), TDK Yay. , Ankara, 2002.

-----: **Sehend'in Eserleri** (Sazımın Sözü, Kardaş Andı, Dedemin Kitabı ve Başka Şiirleri), (Basıma Hazırlayan: Behruz İmani), İran 1382

SİS, Nesrin, **Nev'î Hasb-i Hâl Dil İncelemesi - Metin - Söz Dizini**, Öz Serhat Yay., Malatya, 2008.

ŞİRİNOVA, Zümrüt, **Azeri Türkçesinde Zarf-Fiiller**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.

SEÇME SÖZLÜK

-A-

aba: bir çeşit kaba kalın kumaştan yapılmış yakasız üst giyeceği

acıg: hiddet,öfke,hırs.

acıhlan: kızmak, azarlamak

addım: adım

ağıl: akıl

ahı: ifadeyi güçlendirmek için kullanılır.

ahın-ahın: sel gibi akmak, aralıksız.

ahtarmak: aramak ;bir şeyi elde etmeye çalışmak.

alkış: dua ve övme sözleri.

allaf: tahıl veya yem ticareti yapan.

angır: bağırmak.

aparmak: taşımak, götürmek, nakletmek, sunmak, arz etmek.

arhalanmak: arka çıkmak.

arttırmag: ilave etmek.

asta-asta: ağır ağır, yavaş yavaş, acele etmeden.

aşnalığ: yakınlık, tanış olma durumu, dostluk.

avara: başı boş.

ay: seslenme, hitabet ünlemi.

-B-

babek: 9. asırda Azerbaycan'ı işgal eden araplara karşı direnen türk halk kahramanı.

bac: zorla alınan vergi, haraç.

bad: tandır yapmak için içine keçi kılı atılıp hazırlanan çamur.

badam: badem.

bala: çocuk, evlat, yavru.

balaban: trompet.

balag: manda yavrusu,malak.

banlamağ: ötmek.

bār: meyve.

bargah: saray,padişahlara,krallara ait ev,malikane.

basmarlamak: bastırmak, alt etmek, basıp yakalamak.

başmağ: üstü kapalı,arka tarafı ve pençesinin yarısı açık olan kadın veya erkek ayakkabısı.

bedöy: küheylan, bir at cinsi.

bedzat: kötü,alçak,hilekar.

beled: bilme, tanıma; işi iyi bilen, vakıf.

beli: evet.

berk: kuvvetli, sıkı.

berkitmek: kuvvetlendirmek.

bes: peki, öyle ise.

besdi: yeterli kafi.

beyaban: şehir dışı, kır.

bêzik: yılmaz

bezeg: süs.

bezikmek: usanmak, bıkmak, bezmek.

bıglı: bıyıklı.

biçin: ekin, hasat, masul.

birçekli: kıvrıkcık saçlı, bukleli ,alnın üzerine düşen kısa kesilmiş saç.

bişir: pişirmek.

boğur: erkek deve.

boran: rüzgarlı kar ve yağmur,kasırğa,felaket,bela.

boyag: boya.

bozlama: devenin çıkardığı ses,bağırma.

bozlamag: yüksek sesle ağlamak.

böhtan: iftira, dedikodu, yalan.

böyüg: büyük.

böyürtmek: bağırma.

bucür: böyle ,bu şekilde.

buhağ: insanın çenesi ile boğazı arasındaki kısım, gerdan.

buhun: boy.

bulak: göze, pınar, kaynak, yerden kaynayarak çıkan su.

burağ: bırakmak.

busk: sis.

büdretek: yürürken tökezlemek veya ayakları bir şeye takılmak, yürüyüşünü bozmak, dengesini

büt: put,putperestlerin tanrı olarak yaptıkları heykel.

-C-

cad: darı.

cala-cala: vura vura, döğе döğе.

calamağ: bir şeyi dağılacak biçimde serpmek, saçmak, katmak, karıştırmak.

carçı: tellal.
catmag: ulaşmak, varmak.
cemdek: (1) hayvan ölüsü, leş (2) beden, insan vücudu.
ceres: zil, çan.
cerge: sıra, grup.
cevan: genç delikanlı.
céyran: ceylan.
cıda: mızrak, süngü.
cilazın: yiğit, uzun boylu.
cilidli: ciltli.
cilov: gem.
cum: bir şeyin üstüne saldırmak, dalmak.
cummak: dalmak.
cüre: tür, çeşit, şekil, tarz.
cücermek: yeşermek, sürgün vermek, filizlenmek.
cür be cür: çeşit çeşit.
cür: tavır, şekil, nevi, aynı tür, yaşıt, arkan.
cüt: iki adet, çift.

-Ç-

çalmağ: vurmak.
çapar: çevik.
çapar: ulak, postacı, kurye.
çapızdırmak: at koşturmak.
çapmak: dört nala koşturmak.
çaşdıran: şaşırtmak.
çat: yetişmek, ulaşmak.
çatmak: ulaşmak, yetişmek, kavuşmak.
çengeleşmek: yaka paça olmak, kavga etmek.
çer: soğuk ter.
çerşenbe: Çarşamba.
çihart: çıkartmak.
çingıl: çakıl taşı.
çırağ: her türlü aydınlatma aracı, lamba.
çiriş: bükülmüş ip.
çoğ: çok.

çov: geçmek, batmak.

çov: haber, müjde.

çömçe: saz.

çöng: nirsuz, yüzü gözü korkunç görünen bulanık bakışlı.

çugullamag: kötülemek, aleyhte konuşmak.

çuha: kadife türü kalınca kumaş.

çulkan: sarmak, kaplamak, örtmek.

çumur: çocuk oyunu.

-D-

dabbag: hayvan hastalığı.

dadlı: tatlı.

dahma: derme çatma kulübe.

dal: sırt, arka, geri kalan bölüm.

dalı: arka.

dalı: arkası, gerisi, peşi, sonu.

dan: tan, alaca karanlık.

dankaz: kaba.

darıh: sıkılmak, bızmak, bezmek, usanmak.

dartmag: zorla çekmek.

daş: taş.

dayaz: sıg, yüzeysel.

daylağ: (at yavrusu), deve yavrusu.

daylak: deve yavrusu.

deb: gelenek, görenek, anane.

debilge: migfer, zırh.

dehne: atın ağzına takılan yuların demir kısmı: gem.

dehre: ağaç budamak ve çok kalın olmayan ağaçları kesmek için kullanılan ucu eğri kesici alet.

dellek: berber, tellak, sünnetçi.

den: bazı bitkilerin tohumu, tane, urun.

denlemek: birer birer öldürmek, ortadan kaldırmak.

deşik: delik.

didar: yüz, çehre.

direşmek: gözlerini dikmek, ısrar etmek.

divar: duvar.

don: elbise.

döhül: davul.

dustak: esir, tutsak.

dülük: sessiz, dürüst.

-E-

eclaf: alçak,sefil.

egin: beden, vücut.

ehrimen: kötü kuvvet,şer,güç,insanlara,zarar veren.

ekiz: ikiz doğan çocuklardan her biri.

el: aşiret, oba, kabile, soy, millet, yabancı.

ële: öyle.

epirmek: çürüyüp dökülmek, didik didik ol (mecaz: güçsüzleşmek.)

ere getmek: kocaya varmak, evlenmek, nikahlanmak.

erke: çocuk.

erkeç: önden giden keçi.

esiremek: sarhoş

eşme: büküm büküm,kıvrım kıvrım bulunmuş halde.

eyin: sırt.

-G-

ğada: bela.

ğah: kuru,gevrek (ekmek,et vb.) yaprak yaprak.

gah: zaman,vakit.

ğalat: üst üste toplama, kümeletme.

ğaltan ğaltan: yuvarlana yuvarlana.

ğaret: bir ülkeyi, halkı soyma, talan etme.

ged: gitmek.

gen: geniş.

gendab: şerbet.

gez: söküük.

gicellemek: sendelemek.

gicelmek: başı dönmek.

gile: üzüm tanesi.

giley: şikayet, yakınma.

govza: yukarı kaldırmak (kovza)

gögermek: yeşermek. mecazi>bir dileğin olması.

gön: büyük hayvanların derisi, işlenmiş deri.

görüklü: gösterişli, muhteşem.

göy: mavi.

göycek: güzel, sevimli.

gözü: ayna.

gubar: toz, ince toprak.

gür > gor: mezar, kabir.

-H-

haçan: ne zaman.

halça: küçük boy halı, seccade.

hamı: herkes.

hansı: hangisi, hangi şey, hangi.

hara: nere, nereye.

harada: nerede.

haray: bağırma, çağırma.

harda: nerde.

hardasa: nerdeyse.

hasar: hisar.

hava: makam, ahenk, melodi.

hemir: hmur.

hemişe: daima, her zaman.

herze: saçma, boş, kötü, ahlaksız.

hëyr: hayır.

hëyvan: hayvan.

hıftan: kaftan.

hırda: küçük, ufak.

hırman: harman.

hil: insana ait her türlü eşya.

hilas etmek: kurtarmak.

himleşmek: yüz yüze yaklaşp konuşmak, bir şey üzerinde karar vermek.

hiyaban: cadde, tebrizde bir mahalle.

hod: öz, kendi.

hub: güzel, iyi, hoş.

humar: yorgun, halsiz, mahmur, sarhoş.

hurd: kırılma.

hüb: iyi,güzel.

hün: yüce,ulu,yüksek.

hündür: yüksek,gür,güçlü,üstün,yüce,çok yüksek.

höyükür: yüksek sesle ağlamak.

-I-

ıhı: at sürüsü.

ıhıcı: ata bakan, tımar eden kimse,seyis.

ışgıarak: hıçkırarak.

-İ-

iğit: yiğit,güçlü ve yürekli.

il: yıl

ilan: yılan

ıldırım: yıldırım

ilgar: karar, söz, sözleşme, anlaşma, saygı.

ilik: beyaz.

inak: inanılan,güvenilen kişi.

inam: itimat,güven.

indi: şimdi

ireli gelmek: meydana gelmek, iyileşmek, doğmak, meydana çıkmak.

isti: sıcak halde, o anda, derhal.

istilik: hararet, sıcaklık.

itgin: yitmiş,kaybolmuş.

iti: keskin.

itirmek: kaybetmek,yitirmek.

-K-

kabak: ön.

kaflan: kaplan.

kaftar: sırtlan.

kagaz: kagıt (kagız > kagaz)

kakkıldamak: öfkelenmek, gazaba gelmek.

kal: (meyve için) yenecek kadar olgun olmayan ham.

kalamak: yağmak.

kalhmak: kalkmak.

kar: dağ yamaçlarının yukarılarında buzulların üstünde meydana gelen oyuk.

kar: iş,güç.
karankuluk: karanlık.
kargı: mızrak, süngü.
karkamak: beddua etmek.
kāş: keşke.
katar: yün.
kebin kesmek: nikah kıymak.
kef: eğri,ters,yan.
kehriz: çukur.
kelbicik: köpekcik.
kelek: hile,oyun,entrika.
kelimi: musa dinine bağlı olan kimse,yahudi,musevi.
kepenek: kelebek.
kert: yara izi.
keyik: geyik.
kırkın salmak: ölüm saçmak, dehşet yaratmak.
kıynak: yırtıcı kuşların pençesi. (gıynag)
kimi: gibi.
kiçik: küçük.
kol: çalı-çırpı, çalılık.
kom: küme, yığın.
kov: şart, hesaplanmaz.
köme: kulübe, çardak.
kömek: yardım, destek.
köşsek: deve yavrusu.
kövşen: saman yığını.
kuce: sokak.
külük: atik, çevik.
külüng: kazma.
künc: köşe bucak.
küp: içerisinde buğday veya şarap saklanan çok büyük içi sırlı küp
küt: körelmiş.
küz: agıl.

-L-

lāçin: güzel bir kuş.

lap: çok,pek,gayet,büsbütün,tamamiyle,bütün.

lay lay: kat kat.

lay lay: parça parça,kısım kısım.

layla: ninni.

leçek: baş örtüsü.

lehlemek: hareket ettirmek,sallamak,sarsmak.

lelek: yelek.

leng: bacak,ayak.

lepelemek: dalgalandırmak, çalkalamak.

lerze: titreme,sarsma.

leşker: asker.

-M-

maral: dışı geyik.

mat kalmak: şaşırmak.

matah: kıymetli,az bulunan.

matah: mal.

mayak: lamba, deniz feneri.

mebhut: şaşkın şakın,hayran hayran,hayret içinde.

mere: bre.

mermuz: (1)remzolunmuş,ima edilmiş,işaretle anlatılmış.(2)gizli.

merz: yer,toprak.

mesel: örnek, atasözü.

metel: bırakılmış, terkedilmiş, kullanılmayan, işsiz, boş.

milçek: sinek.

min: bin.

minar: minare.

minik: binek.

mis: bakır.

mubariz: savaşçı, dövüşçü. mücaleci.

mürgü: uyuklama.

mürgülemek: uyumak.

-N-

- nağıl:** hikâye, kıssa.
nahar: öğle vakti, öğle yemeği.
nakes: alçak, soysuz.
nale: inilti, feryat, figan, inleme.
natevan: zayıf, aciz, zavallı, güçsüz.
nece: nice, nasıl.
neçe: ne kadar.
ner: erkek, kahraman, yiğit.
nere: erkek deve.
neve: torun.
nezir: adak, adama.
nezr eylemek: dikkate almak.
nisgil: (1) hasret, istek, arzu, özlem. (2) sıkıntı, üzüntü, gam.
nöker: hizmetçi.

-O-

- ogru:** hırsız.
oğumak: okumak.
otrak: oturulan yer, oturak.
ovhar: kılıç, bıçak, hançer vs'deki kan oluğu, oluk.
ovlak: av yeri, avlak.

-Ö-

- örpek:** başörtüsü.
öveç: üç yaşında koyun.

-P-

- palan:** bir çeşit eyer.
palçığ: ıslanarak sıvı kıvam haline gelmiş toprak.
paltar: elbise, kıyafet.
payız: güz, sonbahar.
pazgun: yanlış, yanlışlık, hata, yanlışlık.
pekan: ok veya mızrak başı.
pend: nasihat, öğüt.
per: kanat, tüy.
pert: asabi, kızgın, dargın, keyifsiz, üzgün.
peyman: (1) kadeh (2) şarap.

peyser: ense kökü,ense.

pıçıldı: fısıltı.

piçak: bıçak.

pilemek: püskürmek,üflemek(ateşi söndürmek veya tutuşturmak için)

piyale: kadeh.

pöhre: çalılık,filiz.

pörtmek: kızarmak.

pulad: çelik.

-S-

sagrag sürmek: sakilik et.

sapang: sapan.

saralmag: hastalıktan,dertten,kederden,heyecandan,korkudan,solmak.

sarimag: sarmak.

sası: kokmuş, bozulmuş, pis.

savatsız: okuma yazması olamayan,cahil.

say: seçkin,saygın.

sazag: soğuk,şiddetli soğuk,ayaz.

semeni: unla yapılan bir tür tatlı.

sergerde: bir topluluğun önünde bulunan baş.

servan: yüzbaşı.

seyvan: gölgelik, eyvan.

seyvan: gölgelik.

sıgarlamag: ovmak, okşamak.

sıgrak vermek: yiyip içip eğlenmek.

sıldırım: dik,yalçın,sarp,taşlık.

sımık koşun: yenik ordu,dağılmış ordu.

sımık: kırık,yenik,dağınık.

sınmag: bir yere sertçe çarparak parçalanmak.

sırka: küpe.

soyuglug: yazın sıcak günlerinde serinlemek için yenen meyveler.

söhbət: sohbet, konuşma

sur: emmek.

suv: su.

sümük: kemik.

-Ş -

- şahmak:** sokmak.
şahpes: tüyler,kanat.
şakkılda: şakırdamak.
şam: akşam,akşam yemeği.
şan şan: parça parça.
şayın: aydın, aydınlık, mehtap.
şebah: korku, kabus.
şelme: azerbaycan göçer aşiretlerinde başa sarılan sarık.
şereşurluğ: kavgacılık,belalılık.
şerm: utanç,utanma.
şıgımag: aniden saldırmak,hamle etmek,üstüne atılmak.
şiven: feryad, bağırma, inleme.
şövket: büyüklük, azamet.
şüş: dik.

-T-

- tahça:** sahanlık, dolap, küçük raf.
tala: ormanda ağaçsız, çıplak olan saha açık alan, sulanmış tarlada kalan kuru yer.
talamak: soymak, yağmalamak, ne varsa almak, götürmek.
tamsınmag: kana kana su içmek.
tapışmak: kavuşmak, buluşmak.
tapmag: bulmak.
tapşırmak: bir işi bir başkasının sorumluluğuna bırakmak, devretmek, emanet etmek.
tarakka: içerisi barutla doldurulmuş kağıt fişek,eğlence için kullanılan fişekler.
tat: yerli insan.
tay: düğün,ziyafet,yemekli eğlence.
taya: buğday demeti,ot yığını.
taya: süt anne, dadı.
teferrüc: eğlenme, gezinti.
teher: tavır,şekil,usul,tarz.
tek: sadece, yalnız, bir, tek,gibi.
tekce: yalnız,tek,yalnızca.
telesik: acele ederek.
temeddün: ilerleme,gelişme,uygarlık,medeniyet.
tenge: daralmak,sıkışmak,ruhu daralmak.

tepik: tekme.

terlan: doğan.

terpenmek: kımıldamak, hareket etmek.

teşviş: birbirine zıt duyguların mücadelesi neticesi meydana gelen rahatsızlık, telaş, heyecan, karışıklık.

teşvişe düşmek: telaşa kapılmak, rahatsız olmak, heyecanlanmak.

tike: parça, dilim.

tikmek: dikmek, dikiş.

tohtag: sakın, rahat, emin.

tohumak: dokumak, örmek.

tov: (ip ve tel için) bükme.

tovlamag: aldatmak,kandırmak.

toy: düğün, ziyafet, şölen, yemekli eğlence.

töyle: at ahır (tavle).

tulazlamağ: atmak,fırlatmak.

turagı: bir çeşit kuş.

tuş: mukabil,karşı.

tük: tüy, saç, kıl.

tülki: tilki.

tüpürmek: tükürmek.

tüstü: duman, is (tüsti).

-U-

uca: yüce, yüksek.

udum: yudum.

uru durmag: dirilmek,ayağa kalkmak,harekete geç.

-Ü-

ürek: yürek.

ütmek: yenmek,geçmek.

üz: yüz.

-V-

vah: korku,heyecan,keder,ağrı,hayret,sevinç.

varid olmak: gelmek,ulaşmak.

varid: (1) gelen,ulaşan,varan.(2)bir şey hakkında söylenen (3)bilgili,haberdar.

-Y-

yabı: (1) zayıf,güçsüz,gösterişsiz at.(2) zayıf,sıska,yürümeyen kimse.

yad: yabancı, düşman.

yad: hatırlamak.

yaddan salmag: unutmak.

yagı: düşman,azgın,kudurgan.

yahçı: iyi,güzel,çok güzel.

yalavac: aç susuz.

yalguz: yalnız, tek.

yalkız: yalnız,tek.

yaman: kötü,insafsız,merhametsiz.

yanaşı: birlikte, bir arada, beraber.

yancag: kalçanın yan tarafı.

yangı: susuzluk hali,hararet.hasret.

arak: savaş elbisesi.

yaraşıg: görkem,süs,yakışma,şıklık.

yarpak: yaprak.

yasar: beceriksiz, becerisi olmayan, usta olmayan.

yasavul: zaptiye, nöbetçi.

yavalamağ: harap etmek, bozmak.

yay: yaz.

yaylık: mendil.

yazığı gelmek: yüreği yanmak, acımak.

yeğın: çabuk,seri,süratli.

yeher: eyer(binek hayvanlar için)

yeke: büyük,iri.

yengi: taze,yeni.

yetirmek: yetiştirmek.

yeyin: hızlı,çabuk.

yihılmag: yenilmek,yıkılmak,bozulmak.

yonma: yontma.

yontmag: yontmak,yapmak,yontma yoluyla hazırlamak.

yorka: at yürüyüşü.

yort: at yürüyüş tarzlarından.

yortmag: atı hızlı sürmek.

yuban: gecikmek, oyalanmak.

yuhlamag: uyumak.

yuhu: düş, rüya, uyku.

yuhuya batmag: derin uykuya dalmak, uyumak.

yunmag: yıkanmak.

yügrük: iyi konuşan.

yügürtmek: koşmak, yürümek.

yüyen: atın başına takılan dizgin ve gemden oluşan takım.

yüyürmek: koşarak gitmek, koşmak.

-Z-

zahn: yara.

zarb: dövme, vurma, darp.

zavod: fabrika, çiftlik.

zebun: zayıf, düşkün, halsiz, dermansız, zavallı.

zemi: arsa, yer, tarla.

zenk: çan, küçük çingiraklar, kapı zili.

zer: altın.

zerb: dövme, vurma.

zig: sulu balçık.

zülal: saf, serin, tatlı su.

EKLER

